

Utsnitt av lovforslag, komité-innstillinger og debatter i

Stortinget

om

Stemmerett for kvinner

17. mai 1814—11. juni 1913

Takk

I 1963 er det 50 år sidan kvinnene i Norge fekk ålmen stemmerett.

I samband med dette jubileet vil forslag, innstillinger og ordskiftene om kvinnestemmeretten bli plukka ut av Stortingstidende og trykt i eit hefte.

Etter oppmoding frå oss kvinner som i dag er medlemmer av Stortinget har Stortingets presidentskap gjeve tilsagn om at heftet blir trykt for Stortingets rekning. Me er svært glade for dette, og vil gjerne få bere fram ei djup takk til Stortingets presidentskap. Me ser det som ei stor ære at Stortinget trykker nettopp dette heftet.

Me vil også takke Stortingets kontorsjef, herr Gunnar Hoff, for gode råd og rettleiing — og me takker stortingsbibliotekarane Olaf Torp og Kjell Frank, tenestemennene ved Stortingsbiblioteket og arkivar Tor Kindingsland for verdfull hjelp med å finne fram stoffet.

Til sist — men ikkje minst — vil me takke statsautorisert revisor Eva Kolstad for arbeidet med å plukke ut og redigere stoffet. Det har vore mykje arbeid.

Oslo, den 4. april 1963.

*Magnhild Hagelia.   Berte Rognerud.   Martha Johannessen.   Rakel Sewerin.
Hanna Berg Angell.   Liv Tomter.   Haldis Tjernsberg.   Margith Munkebye.
Guri Johannessen.   Gunvor Eker.   Aase Lionæs.   Karen Grønn-Hagen.   Margit Tøsdal.
Jenny Lund.   Sunniva Hakestad-Møller.*

Forord

Kvinnestemmerettens historie, slik den formet seg innen Stortingets vegger, fyller mange hundre sider i Stortingstidende. Her er dokumentene plukket fram og kuttet ned så stoffet kan rommes i et hefte av overkommelig størrelse. Der ord, setninger, avsnitt eller hele innlegg er klippet bort, er det markert med — — — — eller med henvisninger. Trykkfeil i de gamle dokumentene er beholdt, så sant de ikke var meningsforvirrende.

Ved hjelp av bokstavregistret i innholdsfortegnelsen på side 4 vil en kunne følge sakenes gang fra lovforslag (Dok.) via komitéinnstilling (Indst.) til forhandling (Forh.) i Storting (S.) eller i Odelsting (O.) og Lagting (L.). En kan også få glimt av de mange henvendelsene (henv.) som i de mest hektiske årene strømmet inn til Stortinget.

Den som er interessert i en meget kort oversikt over lovendringene, kan slå opp på side 110; Innstilling nr. XXXXV for 1910 inneholder en grei oppsummering. Ellers vil dette heftet forhåpentlig kunne vise vei til kildene, som er innholdsrike og lærerike.

Oslo, 2. mai 1963.

Eva Kolstad.

Innholdsfortegnelse

		Side			Side
1814	Grunnlovens § 50	5	1900/01	Dok. 80	j 79
1818	Grunnlovens § 50	5	1901/02	Indst. S. 71 (Dok. 110)	g 80
1821	Grunnlovens § 50	6	1901/02	Forh. S. (Indst. S. 71)	g 82
1884	Grunnlovens § 50	6	1902/03	Forh. S. (henv.)	82
1886	Dok. 116	a 7	1901/02	Henv. ill.	83
1889	Dok. 114	b 8	1903/04	Dok. 6	k 84
1890	Indst. S. XIV (Dok. 116) ...	a 9	1903/04	Indst. S. 61 (Dok. 80)	j 84
1890	Forh. S. (Indst. S. XIV) ...	a 17	1903/04	Forh. S. (Indst. S. 61)	j 85
1892	Dok. 124	c 39	1903/04	Indst. O. X (Dok. 6)	k 86
1893	Indst. S. 181 (Dok. 114) ...	b 40	1903/04	Forh. O. (Indst. O. X)	k 87
1893	Forh. S. (Indst. S. 181) ...	b 42	1903/04	Forh. L. (Indst. O. X)	k 89
1894	Dok. 58	d 47	1903/04	Forh. S. (henv.)	90
1894	Indst. O. 134 (Dok. 58)	d 48	1903/04	Dok. 72	l 90
1895	Dok. 2	d 48	1905/06	Henv. ill.	92
1895	Indst. S. XXII (Dok. 124) ...	c 50	1905/06	Henv. ill.	93
1895	Dok. 159	e 51	1905/06	Forh. S. (henv.)	94
1895	Forh. S. (Indst. S. XXII) ...	c 51	1905/06	Forh. S. (henv.)	94
1896	Indst. O. III (Dok. 58 og 2) ...	d 52	1905/06	Forh. S. (henv.)	94
1896	Forh. O. (Inst. O. III)	d 53	1905/06	Dok. 77	l 95
1897	Dok. 93	f 58	1906/07	Dok. 62	l 95
1897	Indst. O. 100 (Dok. 93)	f 59	1906/07	Indst. S. XXXXVIII (Dok. 72, 77, 62)	l 97
1897	Forh. O. (Indst. O. 100) ...	f 60	1906/07	Forh. S. (Indst. S. XXXXVIII)	l 100
1898	Indst. S. XXIV (Dok. 159) ...	e 60	1908	Dok. 81	m 104
1898	Forh. S. (Indst. S. XXIV) ...	e 62	1910	Dok. 22	n 105
1898	Grunnlovens § 50	64	1910	Indst. O. VI (Dok. 22)	n 106
1898	Dok. 110	g 65	1910	Forh. O. (Indst. O. VI)	n 107
1898/99	Dok. 10	h 66	1910	Forh. L (Indst. O. VI)	n 109
1898/99	Indst. O. V (Dok. 10)	h 68	1910	Indst. S. XXXXV (Dok. 81) ...	m 110
1898/99	Forh. O. (Indst. O. V)	h 69	1911	Forh. S. (Anna Rogstad) ...	113
1900/01	Dok. 35	i 70	1911	Forh. S (Indst. S. XXXXV) ...	m 114
1900/01	Indst. O. VIII (Dok. 35) ...	i 73	1911	Dok. 72	o 116
1900/01	Forh. O. (Indst. O. VIII) ...	i 74	1913	Indst. S. XXXXIII (Dok. 72) ...	o 117
1900/01	Forh. L. (Indst. O. VIII) ...	i 77	1913	Forh. S. (Inst. S. XXXXIII) ...	o 119
1900/01	Forh. O. (Indst. O. VIII) ...	i 78	1913	Grunnlovens § 50	119
1900/01	Forh. L. (Indst. O. VIII) ...	i 79			

Kongeriget Norges Grundlov.

Given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814.

C.

Om Borgerret og den lovgivende Magt.

§ 49. Folket udøver den lovgivende Magt ved Stortinget, der bestaaer af 2 Afdelinger, et Lagthing og et Odelsting.

§ 50. Stemmeberettigede ere kun de norske Borgere, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar, og enten

- a. ere, eller have været Embedsmænd,
- b. paa Landet eie eller paa længere Tid end 5 Aar have byxlet matriculeret Jord,
- c. ere Kjøbstadborgere, eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdie i det mindste er 300 Rigsbankdaler Sølvværdie.

§ 51. Inden 6 Maaneder efter denne Constitutions Antagelse skal, i enhver Kjøbstad af Magistraten og i ethvert Præstegjeld af Fogden og Præsten forfattes et Mandtal over alle stemmeberettigede Indvaanere. De Forandringer dette efterhaanden maatte undergaae, anføres ufortøvet deri. Enhver skal, forinden han indføres i Mandtallet, offentligen til Thinge sværge Constitutionen Troskab.

§ 52. Stemmeret suspenderes:

- a. Ved Anklage til Thinge for Forbrydelser,
- b. ved Umyndiggjørelse,
- c. ved Opbud eller Fallit, indtil Creditorerne have erholdt fuld Betaling; medmindre Falitten er forarsaget ved Ildsvaade, eller andet utilregneligt og bevisligt Uheld.

§ 53. Stemmeret tabes:

- a. ved at have været dømt til Tugthuus, Slaverie eller vanærende Straffe,
- b. ved at gaae i en fremmed Magts Tjeneste uden Regjeringens samtykke,
- c. ved at erhverve Borgerret i en fremmed Stat,
- d. ved at overbevises om at have kjøbt Stemmer, solgt sin egen Stemme, eller stemt i flere, end een Valgforsamling.

§ 54. Valg- og Districtsforsamlingerne holdes hvert 3die Aar. De skulle være tilendebragte inden December Maanedes Udgang.

Aar 1818 den 3die August holdtes atter Storting.

Af Constitutions-Committeen var indgivet følgende Betænkning over de paa forrige Storting fremsatte Forslage til Forandringer i Grundloven:

«Undertegnede ere af Stortinget ved Valg-Committeen udnævnte til i Forening med Dhrr. Høiesterets-Assessor Ridder Arntzen, Ritmester Heidmann og Sorenskriver Rambech, at sammentræde i en Committee, for at afgive Betænkning og gjøre Indstilling, betræffende de paa forrige ordentlige Storting fremsatte Forslage om Forandringer i og Tillæg til Rigets Grundlov.

Men, forinden man gaaer over til at tage Constitutions-Forslagene under Overveielse, være det Committeeen tilladt at gjøre nogle Bemærkninger.

Klogskab byder, at man bør være yderst varsom med at gjøre Forandringer i hvilken-somhelst Lov det end maatte være, men især i en Grundlov, der har en saa afgjørende Indflydelse paa det hele Borgersamfund.

Denne Grundsætning har Grundloven selv hyldet i dens 112 §., som fordrer at Erfaring skal vise, om nogen Deel af Constitutionen bør forandres, forinden derom fremsættes noget Forslag; dog kunde man maaskee med Rette tillade sig, uden Hensyn til Erfaring, ogsaa at gjøre Forandring i Grundloven, naar Tingens natur selv aabenbar maatte vise, dens Bestemmelser at være urigtige, hvilket, efter Committeeens Formening, fuldkommen maa kunne staae ved Siden af Erfarings-Kundskab. Men begge Regler bør, i ethvert Tilfælde, naturligviis underordnes den i benævnte §. angivne Grundsætning: «at aldrig nogen Foran-

dring maa modsige Grundlovens Principer, men alene angaae Modificationer i enkelte Bestemmelser, der ikke forandre Constitutionens Aand.» Ligeledes er Committeeen af den Formening, at Stortinget ikke bør tillade sig, at gjøre nogen Forandring i Constitutions-Forslagene, idetmindste ikke i deres materielle Deel; men at de, saaledes som de ere, enten bør antages eller forkastes; thi i modsat Fald vilde Grundlovens Befaling, angaaende Constitutions-Forslagenes Fremsættelse og Kundgjørelse ved Trykken, ikke opnaae sin Hensigt.

Med stadigt Hensyn til Foranførte har Committeeen, efter Evne, afgivet sin Betænkning over ethvert af de fremsatte Forslage.

§ 50. Denne §. i Grundloven har havt det Uheld, at mishage flere af det forrige ordentlige Storthings ærede Medlemmer, og derfor er der foreslaaet ikke mindre end et halvt Snees Forandringer i samme. Skulde Committeeen indlade sig i ret omstændeligen at gennemgaae disse, da vilde det medføre en tidsspildende og trættende Vidløftighed; hvorimod den skal bestræbe sig for, at forfatte sin Betænkning saa kort som muligt.

De foreslaaede Forandringer ere følgende:

1) «At der umiddelbar efter Ordet: «Stemmeberettigede» i Begyndelsen af §n skulde sættes i en Parenthes det Udtryk: «Norske Borgere», for at man saaledes kunde erholde en Forklaring over hvad Grundloven forstaaer ved Norske Borgere, en Benævnelse, som den bruger paa flere Steder.»

Det er ved første Øiekast indlysende, at hvis den foreslaaede Forandring blev taget til Følge, saa vilde den medføre aabenbare Urigtigheder; thi efter Proponentens Formening skulde allene den være norsk Borger, som er stemmeberettiget; men foruden at saadant strider mod Begrebet om en Statsborger i Almindelighed, saa vilde den og stride mod Grundlovens egne Udtryk i den omhandlede §., hvor den siger: «stemmeberettigede ere kun de Norske Borgere, som have fyldt 25 Aar»; altsaa maa der og være andre norske Borgere, som ikke ere stemmeberettigede. Det er ogsaa notorisk, at der ere adskillige, baade Kjøbstadborgere og Landmænd, der have de Egenskaber, som §n fordrer, men som ikke have svoret Constitutionen Troskab, og følgelig ikke ere stemmeberettigede, omendskjønt de vist ikke kunne negtes Prædicat af Norske Borgere, saa meget mindre, som at et saadant Prædicat undertiden endog tillægges enhver norsk Undersaat. — — — —

2) At der burde tilføies de Ord: «a f M a n d k j ø n .»

Hensigten med dette Tillæg maae naturligviis være den, bestemt at vise, at Qvindekjønnen ikke er stemmeberettiget; men ligesom at vore Fruentimmer ikke endnu have gjort Fordring paa at deeltage i Statsbestyrelsen, saa kan heller ikke §n forsaavidt misforstaaes, og det foreslaaede Tillæg bør, efter Committeeens Formening, baade som unødvendigt og lidet passende forkastes.

1821

Grundlovsbestemmelse af 31. mars 1821,

sanktioneret som lov 2. juni næstefter, angaaende et tillæg til grundlovens § 50 litr. b.:

De som i Finnmarken have været Rettighedsmænd i 5 Aar, og fyldt deres 25 Aar, bør, ligesaa vel som de, der eie eller bruge matriculert Jord, have Stemmerettighed.

1884

Grundlovsbestemmelse av 2./4. juli 1884:

§ 50. Stemmeberettigede ere de Norske Borgere, som have fyldt fem og tyve Aar, have været bosatte i Landet i fem Aar, opholde sig der, og enten:

- a. ere eller have været Embedsmænd;
- b. paa Landet eie eller for længere Tid end fem Aar have leiet matriculeret Jord eller i fem paa hinanden følgende Aar have brugt og fremdeles bruge saadan Jord;
- c. i Finnmarken i fem Aar have været og fremdeles ere Rettighetsmænd;
- d. ere Kjøbstadborgere eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdi idetmindste er 600 Kroner;
- e. have for det sidstforløbne Aar betalt direkte Skat til Stat eller Kommune efter en antagen Indtægt af mindst 500 Kroner paa Landet og mindst 800 Kroner i Kjøb- eller Ladestederne, i et Aar have havt fast Bopæl i Valgkommunen paa den Tid, Valget foregaar, og ikke som Tyende tilhøre Andens Husstand.

1886

Dokument nr. 116.

Grundlovsforslag, fremsatte paa fem og tredivte ordentlige Storthing.

VI.

Forslag fra Ullmann, Thomesen m. fl. angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52.

Til

Storthinget.

Herved fremsættes følgende

Forslag

til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52.

Grundlovens §§ 50 og 52 skal herefter lyde som følger:

§ 50. Stemmeberettiget er enhver Norsk Borger, Mand og Kvinde, som har fyldt 25 Aar, har været bosat i Landet i 5 Aar og opholder sig der.

§ 52. Stemmeret suspenderes:

- a. Ved Anklage til Thinge for Forbrydelser, der kunne medføre saadan Straf, som i § 53 a er nævnt.
- b. Ved Umyndiggjørelse.
- c. Ved Opbud eller Fallit, der ikke er forarsaget ved Ildsvaade eller andet utilregneligt og bevisligt Uheld, indtil Skyldneren enten ved fuld Betaling til Fordrings-

haverne eller ved Akkord igjen er bleven raadig over sit Bo.

- d. Ved at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nydt Understøttelse af Fattigvæsenet.

Kristiania den 18de Juni 1886.

V. Ullmann. O. Thomesen. G. Krogh.
I. Sparre. A. Qvam. I. O. Lange.
Nikolai Sørensen. Castberg.

Refereret i Stortinget den 23de Juni 1886 og da besluttet:

«Forslaget bliver under Præsidentens Haand at bekjendtgjøre ved Trykken for at komme til Afgjørelse paa et af de ordentlige Storthing efter næste Valg».

Steen,
Præsident.Liestøl,
Sekretær.

VII.

Forslag fra Ullmann, Thomesen m. fl. angaaende Forandring i Grundlovens § 50.

Til

Storthinget.

Herved fremsættes følgende

Forslag

til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens § 50.

Alternativ A.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de Norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt fem og tyve Aar, have været bosatte i Landet i fem Aar, opholde sig der, og enten:

- a. ere eller have været Embedsmænd;
- b. paa Landet eie eller for længere Tid end

fem Aar have leiet matrikuleret Jord eller i fem paa hinanden følgende Aar have brugt og fremdeles bruge saadan Jord;

- c. i Finmarken i fem Aar have været og fremdeles ere Rettighedsmænd;
- d. ere Kjøbstadsborgere eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdi idetmindste er 600 Kroner;
- e. have for det sidstforløbne Aar betalt direkte Skat til Stat eller Kommune efter en antagen Indtægt af mindst 500 Kroner paa Landet og mindst 800 Kroner i Kjøb- eller Ladestederne, i et Aar have havt fast Bopæl i Valgkommunen paa den Tid, Valget foregaar, og ikke som Tyende tilhøre Andens Husstand.

Alternativ B.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de Norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i fem Aar, opholde sig der, og enten:

- a. ere eller have været Embedsmænd, eller
- b. paa Landet eie eller for længere Tid end fem Aar have leiet matrikuleret Jord, eller i fem paa hinanden følgende Aar have brugt og fremdeles bruge saadan Jord, eller i Finmarken i fem Aar have været og fremdeles ere Rettighedsmænd, eller
- c. ere Kjøbstadsborgere eller i Kjøbstad eller Lødested eie Gaard eller Grund; hvis Værdi idetmindste er 600 Kroner, eller
- d. have for de tre sidstforløbne Aar betalt direkte Skat efter Ligning paa Formue eller Indtægt til Stat eller Kommune, samt derhos have fast Bopæl i Valgkommunen paa den Tid, Valget foregaar, og ikke som Tyende tilhøre Andens Husstand.

Alternativ C.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de Norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i fem Aar, opholde sig der og for det sidstforløbne Aar have betalt direkte Skat til Stat eller Kommune, efter Ligning paa Formue eller Indtægt.

Alternativ D.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Stemmeberettigede ere de Norge Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i fem Aar, opholde sig der og for det sidstforløbne Aar have betalt direkte Skat til Stat eller Kommune.

Alternativ E.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

Stemmeberettiget er enhver Norsk Borger Mand og Kvinde, som har fyldt 25 Aar, har været bosat i Landet i fem Aar, opholder sig der, ikke nyder eller i det sidste Aar før Valget har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, og ikke som Tyende tilhører Andens Husstand.

Kristiania den 18. Juni 1886.

V. Ullmann.	O. Thomesen.	G. Krogh.
I. Sparre.	W. Konow (H.).	A. Qvam.
I. O. Lange	Nikolai Sørensen.	Castberg.

Refereret i Stortinget den 23de Juni 1886, og da besluttet:

«Forslaget bliver under Præsidentens Haand at bekendtgjøre ved Trykken for at komme til Afgjørelse paa et af de ordentlige Storting efter næste Valg.»

Steen,
Præsident.

Liestøl,
Sekretær.

1889

Dokument nr. 114.

Grundlovsforslag, fremsatte paa otte og tredivte ordentlige Storting.

7.

Forslag fra Ullmann og Wexelsen angaaende Forandring i Grundlovens § 50.

(Identisk med forslag nr. VII, dokument 116, 1886.)

Kristiania d. 24. Juni 1889.

V. Ullmann.	Wexelsen.	O. Thomesen.	Paul Koht.
I. O. Lange.		Marius Hægstad.	

Refereret i Stortinget 3 Juli 1889 og da besluttet:

«Forslaget bliver under Præsidentens Haand at bekendtgjøre ved Trykken for at komme til Afgjørelse paa et af de ordentlige Storting efter næste Valg.»

Emil Stang,
Præsident.

O. Berge,
Sekretær.

9.

Forslag fra Ullmann, Wexelsen m. fl. angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52.

(Identisk med forslag nr. VI, dokument 116, 1886.)

Kristiania den 24de Juni 1889.

V. Ullmann.

Wexelsen.

O. Thomesen.

Paul Koht.

I. O. Lange.

Marius Hægstad.

Refereret i Stortinget 3die Juli 1889 og da besluttet:

«Forslaget bliver under Præsidentens Haand at bekendtgjøre ved Trykken for at komme til Afgjørelse paa et af de ordentlige Storting efter næste Valg.»

Emil Stang,
Præsident.O. Berge,
Sekretær.

10.

Forslag fra Ullmann og Wexelsen angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52.

(Alternativ A identisk med forslag nr. VI, dokument 116, 1886.)

Alternativ B.

Som Alternativ A med den Forskjel, at § 52 Litr. c udelades.

Christiania den 24de Juni 1889.

V. Ullmann.

Wexelsen.

Refereret i Stortinget 3die Juli 1889 og da besluttet:

«Forslaget bliver under Præsidentens Haand at bekendtgjøre ved Trykken for at komme til Afgjørelse paa et af de ordentlige Storting efter næste Valg.»

Emil Stang,
Præsident.O. Berge,
Sekretær.

1890

Indst. S. XIV.**Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende: I. Forslag fra Ullmann, Thomesen m. fl. til Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 og II. Forslag fra Ullmann, Thomesen m. fl. til Forandring i Grundlovens § 50.**

(Dok. No. 116 for 1886, No. VI og VII).

Til Stortinget.

De tvende foreliggende Grundlovsforslag tilsigter Indførelse af Stemmeret for Kvinder.

Som anført i Indst. S. VI. Pag. 2, 1ste Spalte, har Komiteen derfor troet at burde gjøre disse Forslag til Gjenstand for særskilt Behandling. Da saavel Forslag No. VI som

VII — bortsett fra Alternativ A, de nu gjældende Stemmeretsbetingelser — med samtlige Alternativer er en Udvidelse af Forslag, der er behandlede i ovennævnte Indstilling og under 30te April d. A. af Stortinget forkastede, tror Komiteen i nærværende Indstilling at kunne indskrænke sig til kun at behandle Spørgsmaalet om Kvinders Stemmeret.

— — — — Videstgaaende er Forslag No. VI, der tilsigter Indførelse af almindelig Stemmeret for Kvinder som for Mænd (§ 50).

Grundlovens Bestemmelser angaaende Suspension og Tab af Stemmeret forbliver efter Forslag No. VII uforandrede; men efter Alternativerne A, B, C og D vil Indtrædelse i Ægteskab medføre Tab af Stemmeret for Kvinder, medmindre de er i Besiddelse af Særeie eller ved at drive en selvstændig Virksomhed kan opfylde de i de forskjellige Alternativer opstillede Betingelser.

Begge Forslag medfører, at stemmeberettigede Kvinder vil blive valgbare til Valgmænd og Storthingsmænd, og at Kvinder, som besidder de i Grundlovens § 50 fordrede Egen-skaber, og som ikke er i noget af de i Grundlovens §§ 52 og 53 nævnte Tilfælde, uanset om de har aflagt Ed til Konstitutionen eller ei (Lov af 4de August 1845 § 1) vil blive valgbare til alle kommunale Ombud, ligesom Konsekvensens Lov formentlig vilde tilsige, at gennem Revision af den øvrige Privatlovgivning Kvinden ligestilles med Manden, f. Ex. med Hensyn til Værgemaal, Borgerskab osv.

Den Mening har været fremsat, at Kvinden efter den nu gjældende Grundlov uden videre kan gjøre Krav paa Stemmeret, da Udtrykket «norske Borgere» i Grundlovens § 50 tillige kan omfatte Kvinden. Denne Mening har imidlertid faaet sin Imødegaaelse allerede i 1818, da dette Aars Storting overensstemmende med Konstitutionskomiteens Indstilling forkastede et i 1815 fremsat Grundlovsforslag om, at der til Ordene «Stemmeberettigede er de norske Borgere» i Grundlovens § 50 skulde føies Ordene «af Mandkjøn». — — — (Storthingsforh. for 1818, V, Pag. 59 flg). Det maa saaledes, saavel ved Stortingets Fortolkning som ved Praxis, ansees for fuldt afgjort, at Grundlovens § 50 ved Udtrykket «norske Borgere» kun betegner Mandspersoner og følgelig udelukker Kvinder fra Stemmeret.

Stemmeret for Kvinder er imidlertid en af de Fordringer, som i den senere Tid er stillet paa Dagsordenen. Herom er de foreliggende Grundlovsforslag et Vidnesbyrd. Fordringen paa Stemmeret for Kvinder er reist i Forbindelse med en Række andre Krav, der angivelig gaar ud paa at skaffe Kvinden en friere Stilling i Samfundet. Den Bevægelse, som har optaget samtlige disse Krav som sit Program — den saakaldte Kvindebevægelse — gaar ifølge dens Forkjæmperes Fremstilling ud fra den bekjendte Sætning: «Frihed, Lighed og Broderskab» og udleder heraf Kravet paa

fuld Lighed mellem Mand og Kvinde. Denne Bevægelse har i den sidste Tid fundet Udbredelse fra de nordamerikanske Fristater til de fleste europæiske Lande; den har sine ivrige Forkjæmpere baade blandt Mænd og Kvinder og har navnlig i den sidste Tid været gjort til Gjenstand for Behandling i Literaturen og Pressen.

Hovedforudsætningen for de Krav, som Kvindesagens Forkjæmpere har opstillet, er den, at Kvinden befinder sig i en undertrykt eller tilbagetrængt Stilling i Forhold til Manden paa alle Samfundsomraader, uagtet hun saavel i Kraft af de almindelige Menneskeret-tigheder som af de Evner, Anlæg og Kræfter, hvormed hun af Naturen er udrustet, er Manden jevnbyrdig og følgelig er fuldt berettiget til at sidestilles med ham i enhver Henseende. For at Kvinden skal kunne opnaa den Stilling, hvortil hun saaledes er berettiget, kræves for det første, at der gives hende den samme Adgang til aandelig og legemlig Udvikling, den samme Opdragelse som Manden, og hertil er Samfundet forpligtet til at yde de fornødne Midler enten ved at give hende Fællesundervisning med Manden eller ved at oprette kvindelige Undervisningsanstalter, hvorved hun opnaar den samme Udvikling som Manden, samt ved at give hende Adgang til enhver høiere Specialuddannelse enten ved Universitetet eller andre høiere Undervisningsanstalter, hvortil Manden har Adgang. Dernæst kræves der, at Kvinden i social Henseende ligestilles med Manden. Der kræves for den ugifte Kvinde fuldstændig Frihed til at vælge en hvilken som helst Livsstilling og ethvert selvstændigt Erhverv ved Konkurrence med Manden, og for den gifte Kvinde en friere Stilling i Ægteskabet, en større Selvstændighed og navnlig en større Betyggelse i økonomisk Henseende.

Til Opnaaelse af de nævnte Krav ansees Kvindens deltagelse i offentlige Valg for en Nødvendighed. Det antages nemlig, at en sikker og varig Forbedring i Kvindens Opdragelse og sociale Stilling ikke kan opnaaes, medmindre hun, ved Udøvelse af den samme aktive Borgerret som Manden, faar Adgang til selv at varetage sit Tarv og beskytte sin Stilling mod mulige Overgreb fra Mandens Side. Hertil fordres følgelig politisk Stemmeret med deraf flydende Adgang til politiske og kommunale Hverv. Og denne Fordring er saa meget mere berettiget, som der inden vort Samfund er flere Kvinder, baade gifte og ugifte, som ved sin sociale og økonomiske Stilling opfylder de nugjeldende Stemmeretsbetingelser, uden dog at have den Indflydelse, som tilkommer dem.

I 1869 opnaaede Kvinderne politisk Stemmeret i Territoriet Wyoming, tilhørende de forenede Stater i Nordamerika, samme Aar i Mormondistriktet Utah og i 1883 i Territoriet Washington. Siden 1881 har Kvinder Stemmeret ved Valg af Skoleraadsmedlemmer i Staten Massachusetts. I Staten Kansas har Kvinder kommunal Stemmeret. I flere Stater er der fremsat Forslag om politisk Stemmeret for Kvinder, uden dog at trænge igjennem, ligesom en i 1883 foreslaaet Forandring i Forbundsforfatningen om Kvinders Stemmeret, saavidt vides, ikke er vedtaget. I Østerrige kan Kvinder, forsaavidt de hører til de Høistbeskattedes (de store Grundbesidderes) Vælgerklasse, ved en Mand som Fuldmægtig afgive Stemme ved Valg til Landdagen og Rigsdagens Repræsentanthus. I Sverige har skatteydende Kvinder ifølge K. F. af 1862 §§ 8, 9 og 57, Stemmeret ved kommunale Valg og kommunale Afstemninger («almän Rådstuga» i Byerne og «Kommunalstämma» paa Landet) samt ved «Prestval» og «Kyrkostämman». Ligesaa i Finland. Paa Island har Enker og andre ugifte Kvinder, som forestaar en Husstand, eller som paa en eller anden Maade indtager en selvstændig Stilling, Stemmeret i kommunale og kirkelige Anliggender (L. af 12te Mai 1883). I England har skatteydende Kvinder (the woman ratepayer) altid været stemmeberettigede og valgbare ved Valg paa Fattigforstandere (Poor Law Guardians); i 1870 blev de stemmeberettigede og valgbare ved Valg paa Skolekommissioner (School Boards). I 1869 blev selvstændige, skatteydende Kvinder samt Kvinder, der i en By, bebor et Hus og svarer Skat af det (women householders), stemmeberettigede ved Kommunevalgene (Town councils) i de store engelske Byer, hvilken Ret i 1881 udtraktes til at gjælde de skotske Byer. I 1882 blev de ogsaa valgbare for de engelske Byers Vedkommende, og i 1888 stemmeberettigede, men ikke valgbare, ved Valg paa Medlemmer af Grevskabsraadene (county councils). I 1882 tilstodes kvindelige Eiendomsbesiddere (female freeholders) Stemmeret ved Valg paa Medlemmer til det paa Øen Man særegne Parliament (the House of Keys). I 1884 fik Enker og ugifte Kvinder kommunal Stemmeret i Ny-Skotland og Ontario (Øvre-Canada). I Canada har Kvinder havt Stemmeret i Skolespørgsmaal siden 1850, samt i British Columbia Stemmeret og Valgbarhed til Skolekommissioner siden 1884. I 1867 fremsatte John Stuart Mill Forslag om politisk Stemmeret for selvstændige, skatteydende og husholdende Kvinder (de ugifte Kvinder og Enker), hvilket Forslag af Underhuset forkastedes med 196

mod 57 Stemmer. I 1870 indbragtes af Jacob Bright et lignende Forslag, der ligeledes forkastedes. Siden er Forslaget gjentaget, saavidt vides hvert Aar, og er enten blevet udsat eller forkastet. I forrige Aar vedtoges det i Underhuset, men forkastedes ensstemmig og uden Debat i Overhuset. I Danmark er Enker og andre Kvinder med særiig Husstand ifølge Lov af 16de Mai 1868 ligestillede med Familiefædre ved Valgmenighedens Dannelse.

Hos os kan Kvinder vælges til Medlemmer af Skolestyret (kfr. § 47 i Lov af 26de Juni 1889 om Folkeskolen paa Landet og § 40 i Lov af s. D. om Folkeskolen i Byerne), hvorhos de er stemmeberettigede og valgbare i de i respektive Loves § 54 og 47 nævnte Kredsmøder.

Til nærværende Komité har Stortingets Præsidentskab oversendt følgende til Stortinget indkomne Henvendelser:

1. Fra «Kvindestemmeretsforeningen» ved dens Formand, Gina Krog, en under 23de April 1890 oversendt og af 4533 Kvinder undertegnet Adresse, saalydende:

«Til Norges Storting!

I Tillid til, at det vil blive erkjendt som en Uretfærdighed, at de nugjældende Love udelukker norske Borgere fra at udøve sine Borgerrettigheder blot paa Grund af deres Kjønn, og i Overbevisning om, at det er skadeligt for Landet, at Kvinderne holdes borte fra Deltagelse i Samfundsarbeidet — andrager undertegnede norske Kvinder Stortinget om, at der i førstkommende Thingperiode maa blive vedtaget en Grundlovsforandring, hvorved de af vort Lands Kvinder, som opfylder Grundlovens Stemmeretsbetingelser, erholder Stemmeret».

2. Fra «Komiteen for Arbeidertoget 17de Mai» en af dens Formand, Chr. K. Knudsen undertegnet «Forestilling angaaende Spørgsmaalet om almindelig Stemmeret», dateret 17de Mai 1890, i hvilken Forestilling det bl. a. heder:

«Lad alle faa lige Borgerret — ogsaa Kvinderne; thi først da kan det blive Tale om sandt Broderskab og Søsterforhold i vort Samfund».

3. Forestilling fra Rogne Sogns Arbeiderforening af 16de Februar 1890 (kfr. Indst. S. No. VI for d. A., Pag. 3, 2den Sp.).

Komiteens Flertal (5 Medlemmer) kan ikke anbefale noget af de foreliggende Grundlovsforslag til at bifaldes.

Det har ikke undgaaet Flertallets Opmærksomhed, at der inden vort Samfund vistnok gives mange Kvinder, der ved sin sociale og økonomiske Stilling opfylder de Betingelser

for Stemmeret, der nu kun gjælder Mandspersoner, og at man heraf har villet drage den Slutning, at det er en Uretfærdighed at negte Kvinderne et Gode, for hvis Opnaaelse de dog opfylder de grundlovmæssige Betingelser. Er denne Slutning rigtig, gjælder den selvfølgelig saameget mere de Forslag eller Alternativer, der gaar ud paa en Udvidelse af Stemmeretten eller Indførelse af almindelig Stemmeret, da det er saameget lettere at præstere Betingelserne for Kvinders Stemmeret, jo mere Stemmeretten udvides. En saadan Slutning kan imidlertid efter Flertallets Mening ikke uden videre drages. Det Spørgsmaal maa nemlig først afgjøres, hvorvidt det principielt kan ansees for rigtig overhovedet at drage Kvinderne ind i det offentlige Liv ved at meddele dem politisk Stemmeret. Dette Spørgsmaal finder Flertallet at maatte besvare benegtende. Det er at befrygte, at det Formaal, man har troet at naa ved en saadan Grundlovsforandring, saa langt fra opnaaes, at Kvinderne derved meget mere udsættes for at føres ind i en Stilling, der er værre end den, hvori man antager de nu befinder sig. Den Lære, at Mand og Kvinde, naar Forskjellen i Kjøen blot undtages, er hinanden fuldstændig lige i Anlæg og Evner, beror efter Flertallets Mening mere paa abstrakte, fra selve Livet løsrevne Theorier end paa Kjendsgjæringer og Erfaring, og det skulde neppe kunne betegnes anderledes end som en Selvmodsigtelse, naar man ud af en forudsat Lighed mellem Mand og Kvinde fordrer, at Kvinden, naar hun trods Ligheden med Manden dog faktisk har trukket det korteste Straa i Tilværelsens og Udviklingens Kamp, nu skal forhjælpes til at træde op mod Mandens angivelige Overgreb og derigjennem hævde sin Stilling som Mandens Konkurrent paa alle Livets Omraader; en saadan *modus vivendi* forudsætter dog meget mere en Modsætning end en Lighed mellem Mand og Kvinde, et Modsætningsforhold, der under Udviklingens Gang, hvis den ellers sker konsekvent, maa blive mere og mere tilspidset og skjærpet. Skal Kvinderne udrustes til at varetage sine Interesser ligeoverfor Manden og varetage disse specielt ved sin Deltagelse i det offentlige Liv, kan det neppe være tvivlsomt, at de uden Mændenes Medvirkning vil udsættes for at trykkes ned istedetfor at kunne hævde sin Stilling, og at Kvindernes Deltagelse i det offentlige Liv, seet fra dette Synspunkt, langt fra er at anbefale. Komiteens Flertal antager imidlertid, at ovennævnte forskjelsløse Lighed mellem Mand og Kvinde er kun en abstrakt Theori, der i det højeste finder sin Støtte i enkelte specielle Undtagelser; der foreligger ikke nogen plausibel Grund til at benegte, at der mellem Mand og Kvinde eksisterer en

oprindelig sat Forskjel, i psykologisk og fysiologisk Henseende saa stor, at ingen Udvikling eller Degeneration har formaaet at udviske den. Det synes derfor paa Forhaand urimeligt og ufornuftigt at ville bekjæmpe den af Naturen satte Forskjel, der saa langt fra at være nogen Mangel meget mere maa forudsættes at have saa stor Betydning for Menneskelivet i det Hele og et saa stærkt Krav paa at opretholdes eller endog udvikles, at det Modsatte ikke vil kunne ske, uden at Samfundets organiske Udvikling derved lider Skade. Den Forskjel i Evner og Anlæg, hvorom her handles, medfører ikke under en normal Udvikling noget Modsætningsforhold mellem Mand og Kvinde, men meget mere, at de ifølge den Arbejds rette Deling, som betinger al sund Samfundsudvikling, bør have hver sin bestemte Side af Samfundets store Opgave at løse. Kvindens Stilling i Samfundet er ikke mindre betydningsfuld end Mandens, om hun udfører den opdragende Gjærning i Hjemmet og Familien, hvortil hun naturligen er kaldet, medens han overtager det tungere Arbejde for Familien og i Samfundet, hvortil han ifølge sine Anlæg og Kræfter nærmest er henvist.

Flertallet vil selvfølgelig ikke hermed negte Ønskeligheden eller Nødvendigheden af, at Samfundet aabner Kvinden Adgang til en Opdragelse og Udvikling, der bedst svarer til hendes naturlige Evner og Udrustning, ligesom det maa ansees for høist ønskeligt under vore sociale Forhold, at der gives den ugifte Kvinde Adgang til saadan selvstændig Virksomhed, hvori hun med sine Anlæg og Evner kan virke til sit eget og Samfundets Gavn, samt at der ydes den gifte Kvinde en betrygget Stilling i Samfundet. Forsaavidt anerkjender Flertallet flere af de Bestræbelser, som særlig gaar ud paa at give Kvinden en bedre Uddannelse. Men ved Spørgsmaalet om, ved hvilke Midler og paa hvilken Maade dette bedst kan ske, er det fornødent at tage den Kvinde af Naturen anviste Plads i Samfundet under alvorlig Overveielse. Heller ikke skal man negte, at der er flere sociale Spørgsmaal, f. Ex. Skole- og Fattigvæsen, der frembyder Sider for den kvindelige Dygtighed og Medhjælp; men naar man vil drage Kvinden ind i det politiske Liv som aktiv Deltager, er man efter Flertallets Mening ifærd med at overskride Grændsen for den rette Fordeling mellem Mand og Kvinde af Samfundsarbejdet; derved vilde Kvinden utvivlsomt drages bort fra det Kald og den Gjærning, hvortil hun naturligen er henvist. Ligesaalidt som man af den i vort Land reiste Bevægelse for Indførelse af Stemmeret for Kvinder er berettiget til at hævde Ønskeligheden eller Betimeligheden af en saa gennem-

gribende Reform, ligesaa lidt er man berettiget til herfor som afgjørende Bevis at anføre, at politisk Stemmeret er tilstaaet Kvinder som en personlig Ret paa nogle Steder i Nordamerika og paa et enkelt Sted (Øen Man) i Europa. I Østerrige er, som ovenfor bemærket, Kvindens Stemmeret knyttet til de «store Grundbesiddelser», og i Sverige har Kvinder ved kommunal Stemmeret kun en middelbar Indflydelse ved Valg af Medlemmer til Rigsdagens «Første Kammer», saa at disse Landes Forholde ikke afgiver nogensomhelst Analogi med de ved de foreliggende Grundlovsforslag tilsigtede Reformers.

Komitéens Medlem Liljedahl stemmer for Flertallets Konklusion, men kan ikke i det Hele tiltræde dets Præmisser.

Det er dette Medlems Opfatning, at en Reform som denne endnu ialfald er for lidet anerkjendt og paakrævet, samt at Veien til statsborgerlig Stemmeret for Kvinden i hvert Fald bør gaa gennem Erhvervelse af kommunal Stemmeret, i hvilken Henseende en Begyndelse allerede er gjort paa Skolens Omraade.

3 Medlemmer (Bjering, Eiesland og Mour-sund) har en anden Opfatning baade af Kvindesagen i Almindelighed og af Spørgs-maalet om Stemmeret for Kvinder end Flertallet og kommer ogsaa til et andet Resultat angaaende Berettigelsen og Betimeligheden af de foreliggende Grundlovsforslag.

Mindretallet maa i Modsætning til Flertallet, der i Kvindesagen kun ser en paa abstrakte Theorier grundet Bestræbelse, der «angivelig gaar ud paa at skaffe Kvinden en friere Stilling i Samfundet», hævde, at den er en Bevægelse, som er i Pagt med den fremadskridende Kultur — en ligefrem Følge af den Hævdelse og Udfoldelse af den individuelle Frihed, som Udviklingen har ført med sig — og tilsigter en Reform, hvis Gjennemførelse saavel for Manden som for Kvinden og altsaa for hele Samfundet maa tillægges den største Betydning.

Kvindebevægelsen stammer, som af Flertallet anført, fra Amerika. Det var under Kampen for Neger-slaveriets Afskaffelse, at et større Antal amerikanske Kvinder først blev sig sin egen Ufrihed bevidst og fra 1840 af begyndte at slutte sig sammen i Foreninger. Der holdtes i dette Aar i London en Verdens-Antislaverikongres, hvortil ogsaa indfandt sig 7 delegerede amerikanske Kvinder; men de blev efter en lang og heftig Diskussion udviste fra Kongressen, hvilket saavel i England som Amerika vakte en Storm af Uvilje og i begge Lande gav Stødet til det organiserede Kvinde-

sagsarbejde. Det første større Kvindesagsmøde holdtes i Staten New York 1848. Her blev i den Resolution, som fattedes og underskrevet af ca. 100 Mænd og Kvinder, ogsaa Kravet om Stemmeret for Kvinder opstillet.

Ligesom Abolitionisterne i sin Kamp mod Slaveriet havde støttet sig til den nordamerikanske Uafhængighedserklæring og dens 13, 14 og 15 Amendements, saaledes er dette notorisk ogsaa Tilfældet med den amerikanske Kvindebevægelse.

Det ser derfor lidt underligt ud, naar Flertallet *sans phrase* paastaar, at Bevægelsen ifølge dens Forkjæmperes Fremstilling gaar ud fra den bekjendte Sætning: «Frihed, Lighed, Broderskab».

Det kan efter det anførte ialfald ikke gjælde Amerika, og naar hensees til Bevægelsens Oprindelse og Gang — det er i England, man er naaet længst og hvor endog den amerikanske Kvindebevægelse har sin dybe Rod, medens Frankrig stedse har indtaget en meget lidet fremskudt Stilling til Sagen — finder Mindretallet ikke at kunne antage, at Kvindesagen skulde kunne have nogen historisk Sammenhæng med den franske Revolution — hvilket formentlig er Flertallets Mening — og maa derfor ogsaa betvivle, at der giver synderlig mange af Sagens Forsvarere, som søger dens theoretiske Begrundelse i den anførte Sætning. Mindretallet vil dog hermed ingenlunde tage Afstand fra dem, som muligens gjør det, da vi ingen Betænkelse nærer for enten i Almindelighed eller i Hensyn paa Kvindesagen at yde den bekjendte Sætning vor Tilslutning. Men vi tror dog, de fleste med os kun gaar ud fra den enkle uimodsigelige Sandhed, som hidtil altfor lidet er trængt igjennem, at Kvinden ligesaa vel som Manden er og bør ansees for — et Menneske — et selvstændigt tænkende og villende Væsen med Rettigheder og Pligter og personligt Ansvar.

Men hvilket af de omtalte Udgangspunkter man end vælger, Maalet blir det samme; men naar dette af Flertallet angives som Lighed — fuld Lighed — med Manden, finder Mindretallet denne Betegnelse ikke adækvat, for ikke at sige aldeles misvisende, og maa hævde, at det rette Ord er Ligestilling eller Ligeberet-tigelse, som, skjønt ikke ganske ensbetydende, dog om hinanden benyttes til at betegne, hvad Bevægelsen tilstræber.

Spørges der nærmere, hvad dette er, kan Mindretallet henholde sig til Flertallets Angivelse af Bevægelsens Indhold, kun at det ser paa Sagen fra et ganske andet Synspunkt. Thi medens Flertallet som antydet synes at ville føre Bevægelsen tilbage til den franske Revolution og i dens hele Tendens aabenbart i Hovedsagen kun ser en uberettiget eller

revolutionær Emancipation, der vil lede til en meningsløs Konkurrence med Manden, i hvilken Kvinden som den svagere nødvendigvis maa komme til at trække det korteste Straa, og derfor ogsaa fra sit Synspunkt alene kan betegne saavel Bevægelsen i det Hele som dens enkelte Ytringer som Krav, lutter Krav, fører Mindretallet og alle Kvindesagens Venner alle Reformkrav tilbage til Kvindens Menneskeværd, og fra dette Synspunkt faar Kravene baade andre Navne og rigere Indhold.

De erkjendes som naturlige og ufortæbelige Menneskerettigheder med tilsvarende Pligter og uadskilleligt Ansvar.

Mindretallet mener, at saasandt Kvindens Menneskeværd virkelig fastholdes, og hun ikke som hidtil almindeligt faktisk kun ansees som et Anhang til Manden, saa maa det ogsaa erkjendes paa en Gang baade som hendes Ret og Pligt ligesaavel som Manden at tilegne sig Kundskaber, udvikle og bruge sine Evner og Kræfter til eget saavel som til Samfundets Gavn, og som helt ud selvstændigt og ansvarligt Individ frit at kunne disponere over sin Person og Eiendom, og vælge sig hvilken som helst Virksomhed, hun tror sig kaldet til, og under den frie Konkurrence kan opnaa.

Man ser derfor i Erhvervelsen af politisk Stemmeret, som Kvindesagens Tilhængere overalt opstiller som Reformbevægelsens uopgivelige Maal, ikke alene — som vistnok Flertallet antager — «den fundamentale Ret, som vil føre alle andre Rettigheder med sig», men ligesaavel Erkjendelsen af Kvindens Menneskeværd og hendes frie Adgang til ved Siden af Manden at tage Del i det offentlige Liv og øve Indflydelse paa Lovgivningen, paa Beskatningen og Forvaltningen af de offentlige Midler som paa Ordningen af alle Anliggender i Samfundet, hvilket jo bestaar saavel af Kvinder som af Mænd.

Man mener da først, at ligesom Kvinden ikke alene kan og bør opgjøre sig sin Mening om sine Livsanliggender, men tillige selv maa bære Ansvaret for sit Liv og sine Handlinger, saaledes kræver hendes Menneskeværd ligeledes, ikke blot at hun har en Mening om Samfundets Anliggender, men ogsaa, at hun faar Adgang til som selvstændigt Individ og under personligt Ansvar at gjøre sin Mening gjældende; og dernæst, at Kvindens aktive Deltagelse i Kraft af hendes Menneskeværd upaatvivlelig maa blive til Gavn saavel for Samfundet som Kvinden selv.

Man gaar da ud fra, at ligesom Livet i Almindelighed ikke blot er at anse som en Kampplads, hvor den Stærkeste bedst kan gjøre sig gjældende, men ligesaavel som et Arbeidsfelt, hvor der er Brug for alle Evner og Kræfter, og en uafbrudt Udvikling, der

bæres og bestemmes af visse Love, og som maa forudsættes i den Udstrækning at naa eller forfeile sit Maal, som de nødvendige Betingelser for Lovenes Effektivitet er forhaanden eller mangler, saaledes maa efter Mindretallets Mening — i Modsætning til Flertallets — begge disse Momenter ogsaa have for Øie, naar man taler om det politiske Liv og Kvindens Deltagelse i dets Gjøremaal.

Det er nu her saa langt fra, som Flertallet paastaar, at Tilhængerne af Kvindesagen gaar ud fra en forskjelsløs Lighed mellem Mand og Kvinde, at de tværtimod just i den nok saa plausible Antagelse, at hun besidder særegne Evner og Kræfter, som Manden ikke er i Besiddelse af, finder Berettigelsen af Kravet om hendes aktive Deltagelse i Samfunds-Anliggenderne saa naturlig begrundet, at de endog uden at se hen til den nuværende Samfundstilstand, ikke kan være i Tvivl om, at Kvindens Udelukkelse har været skadelig for Samfundet.

Ligesom nemlig Husets Anliggender bliver vanskjøttede, hvor mange Mænd der end er, naar Kvinden mangler, og de Børn med Rette beklages, som mangler moderlig Omsorg og Beskyttelse, saaledes er der ogsaa al Grund til at antage, at Samfundsanliggenderne heller ikke kan blive velskjøttede, hvor Kvindens ordnende Haand lades ubenyttet, og at Samfundsborgerne, hverken Mænd eller Kvinder, ikke vil kunne undgaa at bære Mærker af, at Kvinden er stillet i Skyggen eller endog ganske stængt ude fra al direkte Indflydelse.

Men gaar man saa til Samfundet og undersøger lidt nøiere dets Institutioner og Love, dets Sæder og Moral og ser den sande Tilstand, saa bestyrkes man i denne Antagelse, ja Formodningen bliver til Vished. Thi det mandsstyrede Samfund er dygtig brøstfældigt, det kan ikke nægtes, og flere af de sværeste Brøst og Mangler peger saa bestemt i Retning af, at det har været skjæbnesvangert, at Kvindens Plads har staaet tom, at hendes Kaldelse for Mindretallet staar som en *conditio sine qua non* for Opnaaelse af bedre og lykkeligere Forholde.

Man tror, at Kvinden ved sin Deltagelse i det politiske Liv ikke blot her som overalt alene ved sin Nærværelse vil virke forædlende paa Manden og lægge en Dæmper paa Partilidenskaben ved Valg og Forhandlinger, men ogsaa, at hun ved sin finere Intuition, sin stærkere Medfølelse og sit større Taalmod vil tilføre de offentlige Forhandlinger et nyt belivende Element, der vil være af uvurderlig Værd ved Lovenes Udformning og ved Ordningen af alle Samfundets Anliggender.

Der kunde nævnes mange Sager, ved hvis Behandling Kvinders Deltagelse vilde komme

vel med og upaatvivlelig bidrage til at hidføre heldigere Resultater end hidtil er opnaaet, f. Ex. Skolelovene, Politilovene og de Love, som angaar Forholdet mellem Mand og Kvinde; men Mindretallet vil først og fremst pege paa 2 store Sager, som overalt staar paa Dagsordenen, og ikke alene venter, men paatrængende kræver sin Løsning, nemlig det sociale Spørgsmaal og Fredssagen; de vil ikke efter Mindretallets Mening kunne ordnes tilfredsstillende uden Kvindens Hjælp.

Et Medlem vil til de to anførte føie en tredie Sag, om hvilken han vil have det samme udtalt, nemlig en betryggende Ordning af Stærkdrikke-trafikken.

Tør man saaledes med Grund antage, at Reformen vil komme til umiddelbart at øve sin Indflydelse paa Samfundet, vil den dog først og fremst gavne Kvinderne, og ved dem igjen Samfundet: den vil frigjøre, adle og opdrage dem, og det vil nok faa sin Betydning ogsaa for den opvoxende Slægt og for hele Samfundet.

Stemmeseddelen maa dog vel antages at blive et ligesaa mægtigt Vaaben i Kvindens som i Mandens Haand, og da der jo er flere Kvinder endog end Mænd, saa mener Mindretallet, at Flertallet kan spare sig sin Frygt for, at Kvindens Kaar skal forværres, hvis hun faar Stemmeret. Stemmeseddelen er dog unægtelig et Vaaben, som den svage kan haandtere ligesaavel som den stærke, og det har allerede vist sig baade her og der, at Kvinden baade kan og vil bruge det. Hun vil derved virkelig opnaa, hvad der trods alle smukke Talemaader, delvise Indrømmelser og Forbedringer overalt hidtil er bleven nægtet hende, nemlig helt ud at blive ligestillet med Manden, og det ikke alene i statsborgerlig, men ogsaa i social og sædelig Henseende, og dette vil selvfølgelig blive optaget i det hele Samfunds Bevidsthed og øve sin velgjørende Indflydelse paa Samfundslivet, det offentlige som det private.

At Mindretallet ikke kan dele Flertallets Frygt for, at Kvinden ved saaledes at faa sit Menneskeværd anerkjendt, skulde blive mindre skikket til at varetage sine Pligter som Hustru og Moder, eller at hendes Deltagelse i det politiske Liv skulde kunne bevirke nogen Forrykkelse i nogen af Naturen sat Orden og derpaa beroende Arbeidets Deling eller noget tilspidset Modsætningsforhold mellem Mand og Kvinde, er indlysende. Men Mindretallet kan godt forstaa denne Flertallets Frygt; de Forudsætninger, det gaar ud fra, og det Synspunkt, det ser Sagen fra, kan jo ikke føre til andet.

Flertallet har paa Grund af det Stand-

punkt, det indtager, ingen Anvendelse kunnet gjøre af den meddelte værdifulde Historik.

I Modsætning hertil maa Mindretallet henvisse til Kvindesagens Historie som et vægtigt Bevis for, at Bevægelsen er af reformatorisk Art, og at man har al Grund til at vente sig heldige Resultater af Reformens fulde Gjennemførelse.

Idet man her ikke kan undlade at bemærke, at man i Flertallets Meddelelser savner enhver Oplysning om, hvilke Følger de anførte Indrømmelser ligeoverfor Kvinden kan paavises at have havt, skal man til nærmere Begrundelse i Hovedsagen blot pege paa det Faktum, at overalt, hvor Kvindesagen har faaet Fodfæste, der skrider den stadig videre frem; det ene Skridt drager det andet efter sig, flere og flere baade Mænd og Kvinder slutter sig til og vender sig jo nærmere jo mere bestemt mod det endelige Maal, Kvindens virkelige Ligestilling med Manden ved Erhvervelse af politisk Stemmeret.

Og ikke alene er, som af Flertallet oplyst, dette Maal naaet i nogle mindre Samfund, blandt hvilke Øen Man og endmere Territoriet Wyoming maa fremhæves; men i de 2 store Kulturstater, som omslutter disse mindre Samfund, hvor Bevægelsen tidligst begyndte, og man altsaa har havt den bedste Anledning til at iagttage den, der er man ogsaa i Sammenligning med andre Lande naaet længst, ja synes efter de Oplysninger, som foreligger, at være i Begreb med at tage Skridtet fuldt ud. I England har politisk Stemmeret for Kvinder staaet paa Dagsordenen lige siden 1867, da J. St. Mill første Gang indbragte Forslag; det er hidtil bleven nedvoteret, men mod stigende Stemmetal, og har nu efter Meddelelser, som maa antages fuldt paalidelige, faktisk Flertal for sig i Underhuset, idet 365 af dettes Medlemmer (173 Konservative og 192 Liberale af alle Fraktioner) offentlig har erklæret sig for Reformen.

I de forenede Stater er Forslaget om Territoriet Wyomings Optagelse i Unionen som Stat gaaet igjennem i Repræsentanternes Hus, og der er godt Haab om, at det vil faa Flertal ogsaa i Senatet, i hvilket Tilfælde den nye Stat vil have Adgang til at sende Kvinder til Senatet.

Hos os, som i de andre skandinaviske Lande, er Spørgsmaalet om politisk Stemmeret for Kvinder vistnok først i den sidste Tid kommet paa Dagsordenen; men den Kulturstrøm, som bærer denne Sag frem, har dog naaet os for lang Tid siden, og lidt efter lidt øvet sin mægtige Indflydelse paa Lovgivningen, saa Kvinden efterhaanden har opnaaet noget mere Frihed og større Selvstændighed.

Vi nævner blot de herhen hørende Love, nemlig: Lov om Haandværksdriften af 15de Juli 1839 og 13de April 1866, om Handelen af 8de August 1842, om ugift Kvindes Myndighed 25 Aar gl. ved Kurator af 16de Juli 1845, om Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne af 12te Juli 1848, om Arv af 31te Juli 1854, Lov om Kvindens Myndighed af 11te April 1863, kfr. Lov om Nedsættelse af Myndighedsalderen til 21 Aar saavel for Kvinder som Mænd af 27de Marts 1869, om Kvinders Adgang til at underkaste sig Examen artium og Andenexamen af 15de Juni 1882, kfr. Kirkedepartementets Skrivelse af 26de April 1876, der aabnede dem Adgang til at tage Middel-skoleexamen; om Formuesforholdet mellem Ægtefæller af 29de Juni 1888, og endelig Lovene af 26de Juni 1889 om Folkeskolen paa Landet og i Kjøbstæderne, ved hvilke Kvinden, som af Flertallet anført, er bleven valgbar som Medlem af Skolestyre og Tilsynsudvalg og stemmeberettiget i Kredsmøder.

De sidste Love har ganske vist i altfor kort Tid været i Virksomhed, til at man endnu kan have havt Anledning til at høste nogen nævneværdig Erfaring om Gavnligheden af Kvinders aktive Deltagelse i Skolens Anliggender; men det har vi dog seet, at Bestemmelsen næsten overalt er bleven modtagen med Velvilje, at Kvinderne mangesteds strax har mødt flittig frem, og at de flere Steder ogsaa er bleven valgte til Medlemmer af Tilsynsudvalg og Skolestyre.

Om derfor lignende Rettigheder endnu ikke hos os som hos vore Nabofolk — de forenede Stater ligesaa og endmere England — ogsaa er bleven Kvinden tildelt i Kirkens og Kommunens (Fattigvæsenets) Anliggender, saa er Grunden dertil, dels at der ikke i senere Tid er emaneret Lovarbeider, der har frembudt Anledning til at tage Spørgsmaalet om Kvindens Stemmeret og Valgbarhed paa disse Omraader op til alvorlig Forhandling, og dels det Sammenhængsforhold, vor Lovgivning har etableret mellem den statsborgerlige og kommunale Stemmeret — og dermed ogsaa Stemmeret i kirkelige og Fattigvæsenens Anliggender — et Forhold, der maa opfordre os fremfor Andre, saavel naar det gjælder Kvinden som ellers, til først og fremst at virke for den statsborgerlige Stemmeret.

Da alle Forslag om Udvidelse af Stemmeretten for Mænd under 30te f. M. er forkastede i Stortinget, har Mindretallet ingen Opfordring til at beskæftige sig med noget andet af de foreliggende Grundlovsforslag om Stemmeret for Kvinder end Forslag VII A, som gaar ud paa at tildele de Kvinder, som fyldestgjør den gjældende Grundlovs Betingelser, den samme Ret som Mændene, og fin-

der derfor heller ikke noen Anledning til at gaa nærmere ind paa Flertallets Betragtninger angaaende almindelig Stemmeret for Kvinder.

Forslag VII A nærer Mindretallet ingen Betænkelse ved at anbefale til Vedtagelse.

Først og fremst mener vi, overensstemmende med vort hele ovenfor udviklede Standpunkt i Sagen, at saavel Samfundets Tarv som Retfærdighed kræver, at Kvinden tildeles den samme Ret som Manden.

Dernæst vil efter Forslag VII A kun et ringe Antal Kvinder komme til at nyde godt af den forventede Grundlovsforandring, og det just de, som maa antages at være de mest kvalificerede, nemlig Kvinder i ganske uafhængig Stilling og enkelte, der i Henhold til Loven af 1888 kan have etableret Særeie, som er saa stort, at de kan erholde grundlovmæssig Adgang, hvilket ved Indbringelsen af dette nye Element blandt de Stemmeberettigede ei alene stemmer vel med den traditionelle Klogskab og Forsigtighed ligeoverfor alle Forandringer i Grundloven, men tillige i høi Grad maa være betryggende, navnlig for dem, som muligens frygter for, at Kvindens langvarige Tilside-sættelse kan have foraarsaget Degeneration, og derfor trods sin principielle Tilslutning ikke vilde vove strax at give noget videre-gaaende Forslag sit Bifald.

Endelig tror vi, at Forslaget, skjønt det er første Gang, det foreligger, dog er saaledes forberedt, at dets Gjennemførelse vil blive modtagen af Folket med Forstaaelse og komme til at stifte Gavn. Thi ikke alene er Stemmeret for Kvinder tidligere, som anført, ved Lov indført og i kort Tid praktiseret i Skolens Anliggender; men den har længe været anvendt i private Foreninger med sociale Formaal, saaledes blandt Good Templarne, og de sidste Aar ogsaa inden det norske Totalafholdsselskab.

Politisk Stemmeret for Kvinder har i de senere Aar ofte været omhandlet i Pressen, især efter Stiftelsen af Kvindesagsforeningen i 1884 og Stemmeretsforeningen i 1885, der begge planmæssig har arbeidet for Sagen ved Foredrag, Brochurer og Afhandlinger baade i forskjellige Dagblade og siden 1887 især i Kvindesagsforeningens eget Organ, «Nylænde», og endelig ved at stille sig i Spidsen for den Petition, der med 4533 Underskrifter er indkommen til Stortinget.

Mindretallet vil i Henhold til foranstaaende indstille paa Bifald til det som No. VII, Litr. A trykte Grundlovsforslag.

Komiteen har forvissat sig om, at de omhandlede Grundlovsforslag er overensstem-

mende med Originalen og at de er bekendtgjorte paa grundlovmæssig Maade.

I Henhold til ovenstaaende tillader Komiteen sig at indstille til Stortinget at fatte følgende

Beslutning:

1. Det af Repræsentanterne V. Ullmann, O. Thomesen, G. Krogh, I. Sparre, A. Qvam, I. O. Lange, Nikolai Sørensen og Castberg fremsatte Forslag til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 bifaldes ikke.

2. Det af Repræsentanterne V. Ullmann, O. Thomesen, G. Krogh, I. Sparre, W. Konow (H.), A. Qvam, I. O. Lange, Nikolai Sørensen og Castberg fremsatte Forslag til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens § 50 bifaldes ikke.

Kristiania i Konstitutionskomiteen 27de Mai
1890.

J. Holmboe, Formand.	A. Hval, Ordfører.	Edv. Liljedahl, Sekretær.
-------------------------	-----------------------	------------------------------

1890

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 5te Juni.
Præsident: S. Nielsen.

Sag Nr. 5:

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende: I. Forslag fra Ullmann, Thomesen m. fl. til Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 og II. Forslag fra Ullmann, Thomesen m. fl. til Forandring i Grundlovens § 50. (Indst. S. XIV).

Eiesland: Jeg tillader mig paa Minoritetens Vegne at optage Forslag om, at Forslag VII Litr. a bifaldes. Idet jeg derpaa skal forsøge paa at indlede Debatten om denne Sag, vil jeg begynde med at afgive den Erklæring, at jeg har en Følelse, som jeg tror deles af mange i denne Stund, nemlig den, at vi dog alle her maa have en Kjendelse af det meningsløse i den Stilling, som Kvinden indtager i Samfundet, hvorefter hun ikke engang i en Sag, som angaar hende saa nær som denne, skal have et eneste Ord at sige. Og hun vilde dog ganske vist kunne tale Sagen langt bedre end jeg, og jeg tænker de fleste af os er istand til. Der er især et Udtryk i Flertallets Indstilling, som har stødt mig, og som jeg tror maa støde ikke alene Kvinder, men enhver, som kjender lidet Gran til Kvindesagens Historie, til denne mægtige Kulturbevægelse, som gaar gennem hele den civiliserede Verden, og det er dette om at drage Kvinderne ind i det politiske Liv. Det er ligesom om man vil drage dem ind efter Haaret. Nei, det er ikke os, som vil drage dem ind, de kommer sandelig selv. Og hvorfor kommer de? Jo, fordi de forlanger sin Ret. Udviklingen har ført med sig, at Tiden omsider er kommen ogsaa for Kvinderne til at erkjende, at de

har en Ret, og til at forlange denne gennemført. Det er virkelig saa med denne Reformsag, at det er Kvinderne selv, som har ført den, og som fører den den Dag idag. Det er en Kvinde, som først har opstillet det Krav, som nu er kommet frem i Forslagsform her i Stortinget og skal afgjøres idag. En Kvinde, som endnu lever over i Amerika — hendes Navn fortjener at nævnes: Elisabeth Cady Stanton. Det var hende, som paa det første store Kvindesagsmøde i Amerika bragte dette Krav frem om Kvindens Stemmeret. Der er især 3 Ting, som har henledet min og jeg tænker mange andres Opmærksomhed paa denne Kulturbevægelse, Kvindesagen. Det ene er den indskrænkede Adgang, som Kvinder hidtil har haft her i Landet til at erhverve sig Kundskaber. Det er saa langt fra, at det inden Familierne har været agtet for en Lykke at have begavede Døtre, at jeg snarere tænker, at det mangan Gang har voldt Beklagelse. Jeg tænker, det er gaaet mangan en Kvinde, som det gik Elisabeth Stanton, hvorefter det fortælles, at hendes Fader bedrøvede hende saart ved at sige til hende Gang paa Gang: «Gid du havde været en Gut». Man har hidindtil, jeg vil ikke sige bevidst, men man har dog alligevel i hele Kultursamfundet paa en vis Maade kneblet Kvindernes Aand. Ligesom man i Asien har indsnøret deres Fødder i Jernsko, saaledes har man i Vesten indsnøret deres Aand, og det er først ved Kvindebevægelsen, ved Kvindernes fortsatte og ihærdige Anstrængelser, at der er blevet andre og bedre Forhold. Der er vel omsider ogsaa i vort Land aabnet dem større Adgang til Erhvervelse af Kundskaber. Men det er ganske vist, at denne

Adgang er kummerlig nok, og at der ogsaa i denne Retning staar meget tilbage at gjøre. Det andet, som jeg har fæstet mig ved, er den ringe Betaling Kvinderne faar for sit Arbeide. Det er oplyst, at det simple kvindelige Arbeide betales med en halvpart, ja ned til og under en Trediedel af, hvad det mandlige Arbeide koster, og det — vel at mærke — Arbeide, som kan udføres ligesaa forsvarlig og godt af Kvinder som af Mænd. Saa er der en tredje Ting, og det har for mig været det alvorligste, den dobbelte Moral, som vitterlig raader i det civiliserede Samfund, at man kræver mere af Kvinder end af Mænd, og det forskrækkelige Slaveri, mange Kvinder som Følge heraf har været og endnu er nedsænket i. Jeg har da som Menneskeven ikke kunnet andet end hilse velkommen alle de Bestræbelser, som gik i Retning af at forbedre Kvindens Kaar og skaffe hende en tryggere, en mere lovfæstet Stilling i Samfundet. Og naar det hos os omsider ved Kvindernes egne Bestræbelser er kommet dertil, at der er forelagt os Forslag om at give hende Stemmeret, give hende Adgang til at være med at vælge de Folk, som skal afgjøre hendes ligesaavel som Mændenes Sager her i Nationalforsamlingen, ja, give hende Adgang endog til selv at blive valgt, om hun kan trænge sig frem til en saadan Stilling, — saa kan jeg ikke andet end give dette Forslag mit Bifald. Jeg vil sige lige ud, at var jeg bare saa sikker i min Sag hver Gang jeg skulde afgive min Stemme her i Nationalforsamlingen, som jeg vil være det ved at stemme for Forslag VII A, saa var det ikke vanskeligt. Hvad forresten Mindretallets Indstilling angaar, saa vil jeg gjøre opmærksom paa, at den jo refererer sig til Flertallets, og vi har derfor maattet lægge Hovedvægten paa noget, som vi ellers ikke vilde have lagt saa stor Vægt paa, nemlig det hensigtsmæssige. Det er dette, som Flertallet kalder det principielle; men det er jo ikke det principielle ved Tingen. Det er Hensigtsmæssighedshensyn, hvorvidt man kan haabe og tro, at det vil være gavnligt for Kvinden og gavnligt for Samfundet, at hun faar Stemmeret. Jeg henviser til Mindretallets Udtalelser og vil ogsaa tillade mig til Støtte for den Opfatning, vi har søgt at gjøre gjældende, at anføre lidt af et Par Mænd, som for mig, og jeg tænker for en hel Del paa dette Omraade gjælder for Autoriteter. Den ene Udtalelse er af Bjørnson, som, hvad Mening man nu end har om ham, dog er en af Tidens Seere og en Mand, som ser dybt. Han siger: «Kvinden ved vor Side som god Kammerat — med samme Oplysning og samme Ansvar — er intet mindre end den civiliserede Menneskehed én Gang til — nemlig en Gang til saa rig

paa ædle Indskydelser, aandelig og sædelig Arbeidskraft. Strømme vil gaa ind i vort offentlige Liv af hendes større Taalmod, finere Virkelighedssands, uegennyttigere Kjærlighed. Samfundet vil føles retfærdigere og gladere». Dernæst vil jeg anføre en Udtalelse af Henry George. Han siger: «Kvindens Ret til at stemme er ligesaa indlysende som Mænds Ret og hviler paa samme Fundament. Eftersom de er pligtig at adlyde Loven, maa de have en Stemme med i Lovenes Tilblivelse, og den Paastand, at de ikke er skikket til at stemme, er der ikke mere Mening i, end der har været i den samme Paastand, hver Gang der er Tale om at udvide Stemmeretten til et større Antal Mænd. Og enten nu Mænd liker eller ikke liker at have udtalt, at de ikke er istand til at give gode Love uden med Kvinders Bistand, saa har i ethvert Fald deres Lovgiverarbeide ikke vist sig at være saa vellykket, at de af den Grund burde afslaa Kvinders Hjælp. Saa utilfredsstillende og grove er de Love, som Mænd har været alene om at give, at de nok burde spørge sig selv, om ikke Kvinders finere Intuition og større Følsomhed behøves ligesaa meget ved de offentlige Sagers Ordning, som inden Familien. Ikke alene i, hvad der i Almindelighed regnes for «Kvindens Sfære», er Kvinder Mænd overlegne, men de bringer ofte i Sager, som betragtes som udelukkende hørende under Mandens Omraade, en Indsigt og en Dømmekraft, som gjør dem til høist værdifulde Raadgivere for Mænd. Den Mand, som foragter Kvinders Raad, er alt andet end en vis Mand. Og naar vi nu ser, at Menneskeheden bestaar af Mænd og Kvinder, og at de to Kjøen er hinandens naturlige Hjælpere, blir saa ikke den Ting at overlade til det ene Kjøen, hvad der angaar begge, temmelig ligt det Experiment at ville bruge blot det ene Ben at gaa med istedetfor begge». — — — — Der mangler ikke vægtige Udtalelser om, at man har seet heldige Resultater af den politiske Stemmeret for Kvinder, og man har i Wyoming 21 Aars Erfaring at paaberaabe sig. Men jeg skal, som sagt, ikke videre opholde mig herved, men henstille til Flertallet, om det ellers i denne Sag mere, end da vi havde den almindelige Stemmeret fore, virkelig ønsker at gaa ind paa Tingen, at gaa ind paa det principielle, da at sige os, hvad deres egentlige Mening er; thi det principielle er dog vel dette: med hvad Grund og Ret man vil udelukke Kvinden fra Stemmeret, hvorledes man vil modbevise dette, at ikke Kvinden har et Retfærdighedskrav at gjøre gjældende. Naar hun opfylder Grundlovens Ord og Bud, naar hun svarer sine Skatter, naar hun har den Oplysning og alle de andre Betingelser, som kræves af

Manden, hvorfor skal hun da være retløs? Hvorfor skal hun ikke faa sin Borgerret ligesaa vel som Manden? Det er nu for mig det principielle ved Tingen. Jeg kan ikke tro, at Flertallet kan have saa ringe Tanker om Stemmerettens Betydning, som det ser ud til af Indstillingen; thi det er dog det mægtige Vaaben, hvormed enhver Stand, enhver Samfundsklasse under den nuværende Statsforfatning, under det repræsentative System, alene kan gjøre sig gjældende, og hvorved de erfaringsmæssig gjør sig gjældende. Hvad man nu mener om Kvindens Evner og Natur, saa meget maa man dog vel medgive mig, at hun skjønner sit eget Bedste, at hun selv bedst ved, hvor Skoen trykker, og at hun er den nærmeste til, om hun ellers saasandt faar Anledning til det, at tale sin Sag. I England, hvor Kvinden i lang Tid har kjæmpet for at faa politisk Stemmeret, men vistnok endnu ikke tilfulde har opnaaet det, der har hun dog allerede en betydelig politisk Indflydelse, hun holder sine Valgmøder ligesaa vel som Manden, og det er omsider kommet dertil, at Valgkandidaterne maa tage alt muligt Hensyn ogsaa til Kvinden. Men, som sagt, dermed er ikke Kvinden nøid og heller ikke tjent; først naar hun virkelig faar den samme Ret som Manden, saa har hun opnaaet ogsaa den Ligestilling, den principielle Stilling, som alene fyldestgjør Retfærdighedskravet. Jeg skal foreløbig indskrænke mig til dette. Jeg skal altsaa henstille til Flertallet at tage den principielle Side af Sagen op til Behandling. Jeg tror, det vilde være det bedste, om denne Debat skal føre til noget.

Hval: Da denne Sag om kvindelig Stemmeret første Gang er under Behandling i Stortinget, har Komiteen troet i sin Indstilling at burde indlade sig paa den store Sag, som staar i nøieste Forbindelse med Spørgsmaalet om Kvindens politiske Stemmeret, den hele Kvindebevægelse. Man troede derved at kunne faa et Grundlag for den principielle Behandling af selve det foreliggende Spørgsmaal. Jeg kan derfor ikke skjønne, at Mindretallets Ordfører egentlig skulde beklage sig over, at man ikke har indladt sig paa den principielle Side af Spørgsmaalet; men naar han nu fordrer det, skal jeg forsøge paa kortelig at begrunde Flertallets Indstilling ved at besvare hans Bemærkninger. Som det er sagt i Flertallets Indstilling, er den saakaldte Kvindebevægelse udgaaet — ialfald praktisk — fra de nordamerikanske Fristater; saaledes, som den har forplantet sig først til England og siden udover de europæiske Lande, har den bevaret væsentlig den samme Karakter og er i Aarenes Løb voxet til et Kulturspørgsmaal, til et Led

i vort Aarhundredes store Kulturkamp — denne Kvindebevægelse, som opstiller Kvindens politiske Stemmeret som et af sine Hovedprinciper. Jeg siger, at vi her har en Kulturkamp med sit store Program, uagtet Mindretallets Ordfører synes at være af den modsatte Mening. Den Kvinde, hvis Navn Hr. Eiesland nævnte, Kvindesagens Forkjæmper i Amerika, Miss Stanton, har sammen med et Par andre amerikanske Kvinder leveret et Værk om kvindelig Stemmeret, «History of woman suffrage», som indeholder ikke mindre end 1780 Sider; og denne Kvinde har skrevet som Devise paa sitt Værk: «The world belongs to those who take it» (Verden tilhører dem, som tager den). Den samme Devise har Kvindebevægelsen i det hele. I 1884 konstituerede sig her i vort Land en Kvindesagsforening; og der var mange, som gik med i den, fordi Programmet lød, som om det gjaldt i sin Almindelighed at optage Diskussionen om og Arbejdet for Kvindernes Kaar. En ikke ringe Del, som gik med, var af en moderat Tænkemaade og vilde ikke gaa med paa Kamppladsen; de gik med, fordi de vidste, at der forelaa en Opgave, som i og for sig var en Forening fuldt værdig. Men den samme Kampmaade har været anvendt, og den samme Tone har ogsaa lydt fra denne Forening, navnlig i dens Organ. Der tales om Krig, om Erobring, om Seir; det gjælder at «omdanne det hele Samfunds Følelse; det gjælder at gaa fra Seir til Seir», at «forvandle Fiender til Venner», at «smelte Hjerternes Haardhed» osv. Vi møder her, som nævnt, en Kulturkamp, hvor Kvindesagens Forkjæmpere staar fuldt rustet til at beseire dem, som man kalder sine «Fiender», dem, som man forudsætter vil modsætte sig en eller flere af de Opgaver, som de har stillet paa sit Program. Disse Opgaver er ikke faa; Komiteflertallet har i Korthed samlet disse i Indstillingen. Vi har nævnt Kvindernes Opdragelse, Adgang til samtlige de Stillinger, som Mændene indehar, Love, som sikrer Kvindens, navnlig den gifte Kvindes, Rettigheder osv. Men, som det er sagt i Indstillingen: det er den politiske Stemmeret, som skal være det egentlige Hovedmiddel til at opnaa alt, hvad der forresten er opstillet som Kvindesagens Maal. Hovedforudsætningen for denne Bevægelse er, at Kvinden befinder sig i en undertrykt Stilling, medens hun saavel ifølge den demokratiske Grundsætning, hvorpaa hele Bevægelsen hviler, nemlig «Frihed, Lighed og Broderskab», som — hvad der staar i nøieste Forbindelse med denne — ifølge Læren om de almindelige Menneskerettigheder har fuldt Krav paa at stilles lige med Manden i enhver Henseende. Mit personlige Standpunkt i denne Sag er, at jeg er overbevist om, at dette at

optage Arbeidet for Kvindens sociale Vilkaar — Kvindens Kaar i det hele taget — er en meget stor og vigtig Opgave; men den Maade, hvorpaa man tager dette, bringer mig paa den anden Side til Overbevisningen om, at man ingenlunde vil erkjende, at jeg for mit Vedkommende stiller mig venlig til Sagen, fordi jeg ikke gaar ind paa samtlige de Krav, som opstilles og specielt naar man stiller sig mod en Sag som denne, mod den politiske Stemmeret, saa bliver man ligefrem betragtet som Kvindesagens Fiende. Mindretallets Ordfører har besværet sig over, at Flertallet ikke har benyttet den Historik, som Komiteens Indstilling indeholder. Det forholder sig ikke saa. Vi har vistnok ikke skrevet noget vidtløftigere derom; men det staar dog udtrykkelig nævnt i Indstillingen, at man ikke kan betragte den personlige Ret, nemlig den politiske Stemmeret, som er givet Kvinden paa enkelte Steder i Nordamerika, som noget afgjørende Bevis for denne Sags Vigtighed og Rigtighed; og videre har Komiteflertallet anført, hvad der er at sige om Østerrige og Sverige. Jeg skal tillade mig at give endel Oplysninger om, hvorledes Forholdet er i Amerika med Hensyn til Stemmeretten. Kvinden fik politisk Stemmeret først i Territoriet Wyoming. Dette Territorium er et Grændsedistrikt; det havde i 1870, altsaa omtrent paa den Tid, da Kvinden fik Stemmeret, et Antal af 9 118 Indbyggere, det vil sige, omtrent saa mange som eller lidt mindre end Ringsakers Præstegjeld eller, om man vil tage Byerne, Fredrikshald eller Fredriksstad. I Forhold til de Nordamerikanske Fristater dannede dengang dette Territorium, baade hvad Kultur, Indbyggertal og Beskaffenhed angaar, en forsvinnende Del af disse Stater. Derhos er at mærke, at dette Distrikt, ligesom de øvrige Grændsedistrikter, har flere Mænd end Kvinder, hvad der i Almindelighed i Europa ikke er Tilfældet. Saa har vi Mormondistriktet Utah. Der er det samme Tilfældet. Der er 100 Mænd paa et Antal af 93 Kvinder. Hvad Utah angaar, har man her tillands ikke noget synderlig høit Begreb om den Kultur, som findes der, og jeg maa sige for mit Vedkommende — jeg tror ogsaa for mange andres Vedkommende — at det ikke er saa ganske plausibelt at opstille Mormondistriktet som et Exempel til Efterfølgelse. Jeg tør ialfald ikke uden videre gaa med derpaa. Der høres fra Amerika om den amerikanske Kvinde, emancipert, som hun er paa Grund af Bestræbelser, som i Aarrækker har havt en betydelig Fremgang, noget forskellige Beretninger. Saaledes roses fra den ene Side alle de «Fremskridt», som er gjort, fra den anden Side nedlægges der en bestemt Protest mod Kvindeemancipa-

tionen og dens Følger. Allerede i 1884 blev dette stærkt og klart fremhævet under Debatten om Fællesundervisning. Jeg skal for ikke at udhale Tiden kun henvise til denne Debat; forsaavidt det, som dengang oplystes, er korrekt — og jeg betvivler ikke det —, skal de amerikanske Forhold ikke i nogen Henseende friste os til Efterligning. Minoritetens Ordfører har nævnt England som det Land, hvor Kvindens Rettigheder er bleven rigt anerkjendt. Ja, det forholder sig vistnok saaledes. England har havt sin fremragende Talsmand, jeg kan gjerne sige Kvindesagens Dogmatiker, den Mand, som har lagt det theoretiske, doktrinære Grundlag for al Kvindebevægelse i Europa siden 1867, hvilket har gjort, at Kvinden der er naaet frem til at deltage i kommunale Anliggender, baade ved at stemme og være Gjenstand for Valg — jeg henviser forsaavidt til Komiteens Indstilling. Men hvad der i England er foregaaet, betragtes ikke af Englænderne selv som et ubetinget Gode. Hvad Kvindernes politiske Stemmeret angaar, synes Bevægelsen vistnok at have gjort noget Fremskridt i det engelske Parlament; men for ikke ret lang Tid siden udstedte ikke mindre end 100 Kvinder et Opraab til Englands Kvinder, og blandt Underskriverne er der en Flerhed, som staar i en meget høi Anseelse. Det heder i Opraabet: «Ihvorvel vi ønsker den muligst fulde Udvikling af Kvindernes Anlæg, Kræfter og Opdragelse, tror vi, at deres Virksomhed for Staten og deres Forpligtelser imod den til alle Tider vil være væsentlig forskellige fra Mændenes. En Mængde Stillinger kan umulig beklædes af Kvinder paa Grund af deres Kjønn, og Kvinderne i England har overhovedet tilstrækkelig Indflydelse i politiske Anliggender. Deres nyttige Virksomhed i Skoleraad, Fattigvæsen og deslige maa anerkjendes. Den Indflydelse, Kvinderne for Øieblikket udøver i Politiken, maa fornemmelig tilskrives deres Bestræbelse for at give den et ethisk Grundlag. Indflydelsens Styrke afhænger i høi Grad af Kvindernes sympathetiske Uinteresserethed, og denne vilde blive alvorlig truet, naar de blandede sig direkte i den politiske Partikamp. Udvidelsen af den almindelige Stemmeret til Kvinder er overhovedet et Spørgsmaal, som ikke er modent til Løsning endnu». Opraabet slutter med følgende Ord: «Intet kan ligge os mere fjernt end at ville nedsætte Kvindernes Stilling og Betydning. Netop fordi vi anerkjender Kvindernes uhyre Virksomhed for Offentligheden, er vi Modstandere af enhver Forholdsregel, som kan hemme denne Virksomhed. Vi er overbeviste om, at Bestræbelsen for at skabe ydre Lighed mellem Mænd og Kvinder ikke blot er skadelig, men rent ud

umoralsk. Den vil føre til en fuldstændig falsk Opfattelse af Kvindens sande Værdighed og særlige Mission, og Følgerne vil blive personlige Kampe og Rivaliteter, hvor den menneskelige Families to Kjøen ene og alene burde arbeide i Fællesskab og give hver sit Bidrag i Henhold til deres karakteristiske Egenskaber og bedste Anlæg». Denne Protest er kommen nu, efterat politisk Stemmeret for Kvinder har staaet paa Dagsordenen i 23 Aar, efterat den har vundet adskillig Fremgang, og efterat man har opagiteret Englands Kvinder med de nævnte Doktriner; men Reaktionen synes nu at komme ved dette Opraab, som er indtaget i The Nineteenth Century for ganske kort Tid siden. Hvad Øen Man angaar, saa skal det bemærkes, at denne, ialfald nominelt, danner et eget lidet Kongerige for sig selv, og at Stemmeretten der grundes paa Eiendom; den er altsaa ikke nogen personlig Ret. Det er nærmest det samme Forhold, som i Østerrige, forsaavidt Kvinden der er stemmeberettiget, og i Sverige, hvor det heder: «Det är jorden, som röster»; det er altsaa ingen personlig Ret, som her tilkommer Kvinden. Om dette Forhold siger Socialisten Bebel i sin Bog «Die Frau» — jeg skal i Parentes bemærke, at Socialisterne sværmer meget for Kvinnestemmeretten — han siger: «Netop i Tyskland, f. Ex. i Sachsen, har Kvinden, visselig undtagelsesvis, Stemmeret. Ifølge Forordningen for Landskommunerne har hun aktiv Valgret, forsaavidt hun er Eiendomsbesidder og ugift. Forudsat, at i en Forsamling Flertallet af Valgberettigede bestod af ugifte kvindelige Eiendomsbesiddere, saa kunde disse vælge Kommunalbestyrelse, men de maatte vælge — Mænd. Saasart Kvinden gifter sig, taber hun sin Stemmeret, som gaar over til Manden; afhændes Jordeiendommen, taber begge Stemmeretten. Valgretten er saaledes ei bunden til Personen, men til — Jorden. Dette er meget betegnende for den herskende Statsmoral og Statsanskuelse. Menneske, Du er intet, forsaavidt Du ikke har Penge eller Gods; Forstand og Dannelse er Bisager, som ikke gjælder noget». Der ser vi altsaa hans Betragtning af, hvad saa mange, der hylder Kvindesagen, og som staaer Socialismen meget nær, netop paaberaaber sig til Fordel for at indføre Kvindens politiske Stemmeret i vort Land. Jeg kunde havt Lyst til at gjøre nogle Bemærkninger i Anledning af Mindretallets Udtalelser om de forskjellige Love, som er blevne gennemførte i vort Land til Fordel for Kvinden; men da Mindretallets Ordfører ikke har berørt den Siden af Sagen, skal jeg ikke indlate mig nærmere derpaa. Jeg vil kun sige, at de Love, saavidt jeg har kunnet finde —

og jeg har undersøgt Sagen — ikke staaer i mindste Forbindelse med den Bevægelse, som har stillet politisk Stemmeret for Kvinder paa Dagsordenen. Der er enkelte Love og Ordninger, som er fremgaaede af den samme Aand og Tankegang, saaledes f. Ex. Spørgsmaalet om Fællesundervisning og Lovene om Kvindens Adgang til Examen Artium, Examen philosophicum og Embedsexamen ved vort Universitet; men jeg skal ikke indlate mig nærmere paa det. — — — Mindretallet grunder sit hele Votum paa Menneskerettighederne. — — — Skal Menneskerettighederne hævdes som Grundlag for politisk Stemmeret, da er almindelig Stemmeret for Mænd og for Kvinder det eneste konsekvente; alt andet bryder paa Konsekventserne, og derfor maa de Herrer, hvis de vil være konsekvente, stemme mod ethvert andet Forslag. Men mest inkonsekvent af alt er dog virkelig det Alternativ A til Forslag VII, som Mindretallet har optaget. For det første er der i dette Alternativ to Litera, som aldeles ikke er anvendelige paa Kvinder; thi de kan hverken være Embedsmænd eller Rettighedsmand i Finmarken. Allerede af den Grund skulde det jo synes besynderligt, at man paastaar, at Kvinder, ved at blive stemmeberettigede efter dette Alternativ, bliver ligestillede med Mænd i politisk Henseende. Aldeles ikke, medmindre man da vil gaa til det, som vistnok ganske ogsaa er tilsigtet, at man, naar dette Forslag er vedtaget, vil sige: «Ja, Stortinget har ved at vedtage dette Forslag ogsaa i Grunden bundet sig til at gjøre Kvinden til Embedsmand». Til Rettighedsmand i Finmarken tror jeg ikke de vil gjøre hende; thi det er ikke noget stort. Dernæst er det en ligefrem Inkonsekvens at anbefale eller opstille et hvilket som helst Forslag, hvorved Indtræden i Ægteskab i visse Tilfælde medfører Tab af Stemmeret for Kvinden. Er det da saa, at dette, at intræde i Ægteskab, virkelig skal stilles i Klasse med Forbrydelse efter Grundlovens § 53? Tab af Stemmeret kan ellers kun ske ifølge denne Paragraf, men hvis man vedtager dette Forslag, tabes Stemmeret altsaa ved Indtræden i Ægteskab — eller, om man forudsætter, at den ene Part dør før den anden, hvilket jo almindelig er Tilfældet, sker der en Suspension af Stemmeret, saa at altsaa Indtræden i Ægteskab er at stille i Klasse med Fallit. Det synes besynderligt, at D'Hrr. Menneskerettighedernes Haandhævere vil gaa hen og gjøre noget saadant. Efter hvad jeg har udtalt, kan jeg ikke andet end stemme mod det foreliggende Forslag og anbefale alle andre at gjøre det. De øvrige Forslag, saaledes Forslag VI, kan der efter Mindretallets Mening paa ingen Maade være Tale om af

formelle Grunde, og Forslag VII Alternativ A er det mest meningsløse, som vel kan tænkes.

Ullmann: Naar man skal gaa til en Afgjørelse af denne Sag, er det bedst paa Forhaand at gjøre sig selv opmærksom paa, at det, som det her dreier sig om, er den Ting: hvorvidt skal vi nu give Stemmeret til vor Moder, til vore Søstre, til vor Hustru? — — — Jeg vil bede de ærede Repræsentanter ved en videre Debat om denne Ting at lægge sig den Sag paa Hjerte, at de, som det har gjælder om, er dem, som de er knyttet til ved de allernærmeste Baand, det er dem, hvem de har mødt saaledes i Livet, at de ligeoverfor dem bøier sig i den dybeste Ærbødighed, hvori Mennesker kan bøie sig for Mennesker. Kanske, dersom de ærede Herrer tænkte sig Sagen saaledes personlig ind paa Livet, at vi saa fik mindre at høre om allehaande abstrakte Theorier og allehaande Udtalelser om Kvinden og hvad vi skal tillade og indrømme Kvinden, vi Mænd. — — — er det rigtigt, er det rimeligt, er det overensstemmende med almindelig sund Menneskesands og al ærlig Menneskefølelse, at vi her tager det Skridt, som foreslaaes? Dersom vi bare vilde stille Sagen saaledes, saa kanske vi kunde undlade at komme ind paa, hvad Flertallet kræver som først og fremst nødvendigt i denne Sag, komme ind paa en principiel Afgjørelse af, hvorvidt det i det hele skal være berettiget at give Kvinder Stemmeret. — — — Jeg lægger da min Debat udelukkende paa Grundlovsbestemmelsen, saaledes som den nu er, — Litr. a: de, som er eller har været Embedsmænd. Nu, dette gjælder ganske vist ikke for Øieblikket Kvinder; dersom man skulde tro Komiteens ærede Ordfører, maa dette Litera endogsaa føre til, at det er saa omtrent umuligt i formel Henseende at stemme for Kvinders Stemmeret, fordi Kvinder ikke er Embedsmænd. Ja, jeg skal give den ærede Repræsentant to Udveie for det der; den ene Udvei det er den, at enten bliver ingen Kvinde stemmeberettiget paa Grundlag af Embedsmandsstillingen, eller ogsaa gjør vi ogsaa Embedsmandsstillingen aaben i sin Tid for Kvinder, og de bliver stemmeberettigede paa det Grundlag. Hvad enten det ene eller det andet bliver Tilfældet, er der fra dette Litera intetsomhelst at hente til, at man skulde ville nægte Kvinder Stemmeret. Gaar man ud fra, at Kvinder i sin Tid bliver Embedsmænd, og det kan vi ikke nægte dem — det er bare meningsløs Tale at ville sige, naar man har ført dem lige hen paa Grændsen, lige hen til Embedsexamen, at det skal kunne gaa an i Længden at nægte dem at indtage den Stilling, Embedsexamen fører

til — gaar man, siger jeg, ud fra, at Kvinder i sin Tid vil blive Embedsmænd, saa er det det simple Spørgsmaal: kan man saa med nogen- somhelst Mening nægte Kvinder, der er i Embedsmandsstilling, at være stemmeberettigede? Men selv om man aldeles bortser fra dette Punkt, saa gaar jeg videre i § 50 og spørger da: Kvinder, som paa Landet eier eller har leiet matrikuleret Jord, og da særskilt alle de mange Gaardmandsenker, som sidder rundt omkring i Landet, og som indtager i social Henseende aldeles den samme Stilling som en Mand, der sidder paa en Gaard, hvorfor skal man nægte dem Stemmeret? Hvad Rimelighed er der i ligeoverfor Bygdens som ligeoverfor Statens Styr og Stel at sige, at disse jordeiende Kvinder skal intet Ord have med i Laget? Dette har da Flertallet heller ikke indladt sig paa at besvare. Jeg springer ligedan som den ærede Ordfører for Komiteen over Rettighedsmand i Finnmarken, idet jeg dog vil sige, at der kan vel ingen Ting være i Veien for at Kvinder ogsaa kunde gjøres til Rettighedsmand; — — — saa kommer jeg til det at være Kjøbstadsborger eller det at eie Gaard og Grund i en Kjøbstad. Hvorfor skal det Forhold existere, at der ved Siden af hinanden kan bo to Kjøbmænd; den ene kan f. Ex. hede Vilhelm Hansen, og den anden kan hede Vilhelmine Hansen; de handler med de selvsamme Ting, de kan staa i ligedan Forretningsforhold, have ligedan Forretningsdygtighed, de kan tjene det samme, de kan ellers ogsaa have den samme medborgerlige Agtelse, og hvorfor skal saa Kjøbmand Vilhelm Hansen have Stemmeret og Kjøbmand Vilhelmine Hansen ikke have Stemmeret? Hvad er det ud af principielle Grunde, hvad er det ud af alle Slags indbildte moralske og lignende Krav, som skal gjøre, at den ene skal have Stemmeret mere end den anden? Er det virkelig for at bevare gamle Madame Vilhelmine Hansens kvindelige Dyd og Ærbarhed, at hun ikke skal have denne Ret ligeoverfor Kjøbmand Vilhelm Hansen? Det samme gjælder selvfølgelig dem, som er Grundeiere. — — — Endelig kommer vi tilsidst til de kr. 500,00 eller Kr. 800,00, og der aabner sig for os et meget vidt Felt. Der sidder paa selvsamme Skole en Lærer og en Lærerinde eller paa selvsamme Kontor en Mand og en Kvinde som Kontorbetjent, paa samme Telegrafkontor en Telegrafist og en Telegrafistinde, paa samme Postkontor en mandlig og en kvindelig Postbetjent, kort sagt, der vil rundt omkring i Landet sidde Kvinder, kanske ikke med samme Indtægt netop, af den Grund, at hidtil har i Samfundet Lønnen været bestemt udelukkende af Mænd til Mændenes Fordel, men dog saa-

ledes, at Lærerinden, den kvindelige Postbetjent osv. har Grundlaget for Stemmeret, har disse Kr. 500,00 eller Kr. 800,00, som behøves. Jeg spørger: med hvad Ret udstænges saa Lærerinden, Postbetjentinden, og hvad de ellers kan være? De gjør det samme Arbejde, de er stillet under de samme sociale Betingelser, sidder med den efter Loven nødvendige Indtægt; der er intetsomhelst andet, som skiller hende fra den anden, som har Stemmeret, end at hun er skabt som Kvinde, og han er skabt som Mand. Saa gaar man hen og siger: af principielle Grunde, for at bevare den kvindelige, jeg ved ikke hvad, er det, at hun skal ikke faa Lov til at have denne Ret; det vil komme til at krænke, saare og ødelægge hende og Samfundet dette, at hun møder og afgiver sin Stemme, hun ligesaavel som den, med hvem hun i alle Maader er ligestillet. Ja, vil man sige, det er ikke bare Stemmeret her spørges om, det er ogsaa Valgbarhed, og tænk, hvad det vil sige, at drage Kvinderne bort fra deres Gjerning og ind i det offentlige Liv! Tænk, om man f. Ex. skulde se den Ting, at Kvinder — kanskje endogsaa gifte Kvinder — blev valgt ind i Stortinget! Ja, lad os nu tage den Sag ganske rolig! Naar man hører paa denne Sag i sin Almindelighed, saa bliver det fremstillet omtrent, som om det, der nu skulde staa for Døren, var at i samme Øieblik, som Stemmeret og Valgbarhed var aabne for Kvinderne, vilde de alle — Hustruer og Mødre — strømme afsted til Valgtribunen og fremstille sig som Storthingskandidater, og medens de saa farer afsted til sine politiske Møder, ligger de smaa derhjemme i Vuggen og spræller med alle fire i Veiret, og den ulykkelige Ægtemand holder paa en Stund at vugge og prøver at faa dem til Ro; da saa ikke det lykkes, farer han afsted for at hente Konen fra Valgtribunen hjem for at tage sig af alle disse smaa. Jeg tror ikke, det gaar til paa den Maade. I det aller uheldigste Tilfælde faar man vel gaa ud fra, at af de her tilstedeværende 114 vil ialfald ikke mere end Halvdelen komme til at blive Kvinder, det vil sige, det høieste, vi kan resikere, er altsaa 57. Deraf faar vi vel antage, at Halvdelen i det mindste er over den Alder, at de har smaa liggende og sprælle derhjemme. Lad os gaa ud fra, at ialfald 28 er sikre i saa Maade, og at bare de andre 28 kan der være Tale om. Jeg antager saa, at af disse 28 er ialfald Halvdelen ugifte eller saaledes stillet, at de enten ingen Barn har eller ialfald ikke Barn, som trænger til Omsorg, — og saa spørger jeg: hvad bliver der saa igjen? I det høieste 14, som reiser fra Hjemmet, fra Mand og Barn! Herregud, om nu 14 Kvinder reiser hjemmefra, saa er det nu ikke saa

forfærdeligt, da! Jeg tænker mig, at hvis disse 14 virkelig er saadanne, at de har Lyst til at reise hjemmefra, saa er det sandelig ligesaa godt at lade dem reise; thi jeg tror ikke, de passer synderlig godt hjemme hos Mand og Barn. Kort sagt — jeg tror ikke, vi behøver at inklade os paa den Slags Ting, af den simple og klare Grund, at det selvfølgelig vil være endnu mere Tilfælde med Kvinder end med Mænd, at de Kvinder, som bindes af stærke Baand til noget helt andet end det offentlige Liv, vil mindre end nogen anden søge ind i det offentlige Liv. — — — — Der kan vel ikke være nogen, som for Alvor vil sige, at de fra sin Erfaringskreds og fra sine Bekjendtskaber er vidende om, at i det Øieblik, Kvinderne faar Stemmeret, saa vil Mødre med Smaa børn, Mødre, som er bundne til Hjemmet, Mødre, hvis høyeste Livsgjerning og Livsinteresser ligger paa de Kanter, ivre for at komme ind i det offentlige Liv! I det hele taget, man taler bestandig, naar man debatterer disse Ting, om Kvinden under ét; man tager sig et enkelt Tilfælde; man tænker sig en Kvinde, som staa i det offentlige Liv, og saa debatterer man ud fra det enkelte Tilfælde, som om det var noget, som gjaldt hele Kvindeslægten, — som om hver eneste Kvinde i Landet vilde rende afsted og arbeide for at komme ind i det offentlige Liv. Det er ligesaa meningsløst, som det vilde være meningsløst at tale om Manden i dette Tilfælde. Hvorfor taler man ikke om Mandens Forhold i disse Sager, naar der tales om Mandens Stemmeret? Kan man ikke stille op akkurat de samme Skræmmebilleder, naar det gjælder Mandens Stemmeret? Hvorfor siger man ikke, at Manden, hvis han faar Stemmeret, vil forsømme sine Forretninger, sin Hustru og sine Børn, sætte hele sin økonomiske Existens paa Spil og reise hjemmefra bare for det offentlige Livs Skyld, — og forsømme alt, hvad der paaligger ham? — — — —

Det prinsipielle skal da, efter hvad Flertallet i Komiteen fortæller os, være, at Kvindesagsbevægelsen, som munder ud i Stemmeret for Kvinder, hviler paa en saadan overordentlig urimelig og urigtig Grund; den hviler paa en absurd, fra Livet løsreven Theori om en forudsat Lighed mellem Mand og Kvinde. Ja, nu er det saa rart, at Kvindesagsbevægelsen hviler netop paa det modsatte. Den hviler netop paa en forudsat og bestemt udpræget Opfatning af, at Kvinden har en særskilt Opgave i Livet, en særskilt Samfundsopgave, en særskilt Virkekreds, særskilte Evner, som skal komme med. Det er ganske vist, at Kvindesagens Forkjæmpere har erklæret fra Stuart Mills Dage af og nedover, at dette, som de Herrer af Kvindesagens Bekjæmpere bestan-

dig har fremhævet om Kvindens Natur og om Kvindens Væsen, om Kvindens Dit og om Kvindens Dat, det gjælder ikke, fordi man har aldeles ikke nogen Anledning til at se, hvorledes Kvindernes Natur vilde helt og fuldt udvikle sig, naar de kom under de samme Betingelser, hvorunder Mændenes Natur har faaet Leilighed til at udvikle sig. Det er det rigtige, og det holder vi fast ved; men paa den anden Side, saa siger vi, at allerede af det, som vi nu ser, af det, som vi ved, af det, som Udviklingen har ført med sig, kan det klart og greit begribes, at der er en betydelig Forskjell mellem Mænd og Kvinder, og det er paa denne Forskjel, vi lægger den største Hovedvægt, og derfra vi tager det stærkeste Argument for, at netop den kvindelige Side af Samfundet maa faa Lov til at komme ind i Samfundets Rettigheder for der at udføre sit Arbeide. Naar derfor Flertallet fortæller os, at den formodede Lighed endogsaa gaar ud paa at ville udslette en oprindelig sat Forskjel i psykologisk og fysiologisk Henseende, en Forskjel, der er saa stor, at ingen Udvikling eller Degeneration har formaaet at udviske den, saa siger jeg: det kan dog vel ikke være Flertallets ramme Alvor, at Kvindesagens Forkjæmpere mener at Kvindesagen selv i sin endelige Seir skulde kunne frembringe en fysiologisk Lighed mellem Mænd og Kvinder; vi faar dog vel ialfald holde os til det psykologiske; og hvad nu det psykologiske angaar, saa er det, som jeg sagde, saalangtfra Tanken, at vi der vil udviske Forskjellen, at — som ogsaa Minoriteten i Komiteen med rette har fremhævet — det, der har vakt vor Interesse for at faa Kvinderne med i Stemmeretten, det er netop de bestemte praktiske Krav, der for Øieblikket er oppe i Samfundet, og hvorom vi tror, at de skal kunne lettere imødekommes, dersom Kvinderne faar Del i det offentlige Liv. — — — Det er dette, som Mindretallet i Komiteen har pegt paa, naar det har nævnt de to Sager, Fredssagen og Løsningen af Fattigspørgsmaalet, som det, det væsentlig haaber skal blive befordret gennem Kvindens Deltagelse i det offentlige Liv. Derfor er det slet ikke Ligheden, vi beraaber os paa; men det er netop denne Forskjel, som der existerer, denne Forskjel, som gjør, at vi ikke bare ser i Kvindens Stemmeret en Retfærdighedshandling — det gjør vi ogsaa — men ser i den noget, som er til Nytte for Samfundet. Vi ser i den den Fordel, som Samfundet vilde faa derigjennem, at det ensidige mandlige, som hidtil har raadet i Samfundet, bliver afløst af en Paavirkning udover Samfundet ogsaa fra Kvindens Side. Og da nytter det ikke at komme og vise os hen til, at Kvinden øver

Indflydelse — som det heder saa nydelig — i «det skjulte». Aa nei saamænd, om Kvinden øver nogen Indflydelse i «det skjulte»! Øver hun Indflydelse i disse Sager, som her er Tale om, saa øver hun den i Kraft af, at hun ved noget, vil noget og forstaar noget. Kvinder, som bare bliver henvist til at have alene med den snevreste Hjemmets Kreds at gjøre, kan ikke øve nogen Indflydelse der, hvor det gjælder disse større Sager. Der, hvor de i det hele taget kan noget, vil noget og ved noget, øver de Indflydelse, men da øver de den ikke paa den Maade, som de har Ret til at øve den paa; thi den Maade er den selvsamme, hvorpaa vi Mænd øver Indflydelse. Den eneste Maade, hvorpaa man tilgavns kan øve Indflydelse i sit Fædreland, det er ved at kjæmpe med Stemmesedlens Vaaben, det er ved at give sin Mening med i alle Fædrelandets Gjøremaal; der er det, det moderne Samfund taler om, at et Menneske kan virke noget, og det nytter ikke længer at henvise Kvindens Virksomhed til «det skjulte», ligesaa lidt som det længer nytter at smøre Kvinderne af med en Smule Fæsttale den 17de Mai eller sætte hende op paa et Galleri, medens Mændene sidder nede og spiser Steg og drikker Champagne. Og ligesaa sikkert som det er, at man i den sidste Menneskealder med Kjæmpeskridt har voxet i Forstaaelsen af, at det gaar ikke an at stænge Kvinderne ude paa disse mere primitive Maader, hvorpaa vore Fædre stængte dem ude, saaledes gaar den Følelse med ubønhørlig Magt fremover, at det gaar ikke an at stænge dem ude fra det, som ikke bare er Mandens Ret, men som er en Menneskeret. Det er derfor ogsaa saa, at Flertallets Indstilling vidner om, hvor svag i Grunden deres Position er, som nu kjæmper mod Kvindens Stemmeret. Dersom et saadant Forslag havde kommet frem bare for 10 Aar siden, saa skulde vi have seet et ganske anderledes kraftigt Indlæg end det, som de Herrer har leveret; da skulde vi seet, at de havde begyndt med Paradis og Syndefaldet og ført frem baade Peter og Paulus, og saa skulde vi have hørt, at det var saa langt fra, at de vilde indrømme, som Flertallet gjør, Kvinderne al mulig Oplysning og Kvinderne al mulig Delagtighed i det at kunne erhverve sig Stillinger i Samfundet, at de vilde have præket Pauli Ord for os i en saadan Grad, at vi nok skulde have faaet erfare, at Kvinderne maatte ikke have Lov til at gaa udenfor den ganske snevre Hjemmets Kreds. Men bare i de sidste 10—20 Aar er dette forsvundet, og nu staar Flertallet selv, de gode Høiremænd, som danner dette Flertal, paa Grændsen til alle mulige Indrømmelser af høieste Slags, det vil sige, de indrømmer lige fra Begyndelsen af gennem

alle de Melleltrin, som nu er gjennemskredne, netop til den Grændse, som der her spørges om — bare did, ganske vist ikke længer; men allerede dette, at hvad der er blevet Kjendsgjæringer, eller hvad der holder paa at blive Kjendsgjæringer med Hensyn til Kvindernes Frigjørelse og Kvindernes Ligeberettigelse i Landet, at det bliver indrømmet med saadan Beredvillighed fra Flertallets Side, se det vidner om, at naar nogen Tid er gaaet hen, bliver de norske konservative akkurat ligesaa rimelige i den Ting, som f. Ex. mange af de engelske konservative allerede er blevne.

I det hele taget det Ræsonnement, som føres med Hensyn til Kvinderne, det kan jo virkelig ogsaa føres om saa meget andet. Jeg har bare saadan for Moro Skyld tilladt mig at anvende en Del af det Ræsonnement, som Flertallet fører om Kvinderne, paa Præsterne. Det er det, som staar Side 5, anden Spalte og begynder med «Heller ikke skal man nægte». Jeg har istedetfor Kvinderne der tilladt mig at indsætte Præsterne og at foretage en liden Smule Forandring ellers. Saa skal man høre, hvorledes det lyder: «Heller ikke skal man nægte, at der er flere sociale Spørgsmaal, f. Ex. Skole- og Fattigvæsen, der frembyder Sider for den præstelige Dygdighed og Medhjælp; men naar man vil drage Præsten ind i det politiske Liv som aktiv Deltager, er man efter Flertallets Mening ifærd med at overskride Grændsen for den rette Fordeling mellem de andre Samfundsborgere og Præsterne af Samfundsarbeidet; derved vilde Præsten utvivlsomt drages bort fra det Kald og den Gjærning, hvortil han af Forsynet er henvist». — Jeg har tilladt mig at sætte «af Forsynet» istedetfor «naturligen». Jeg tror, der er ligesaa god Mening i dette som i det, Flertallet har skrevet.

Vi saa her forleden Dag i et af vore Blade, at man havde taget en andel Del af Flertallets Indstilling og bare sat Mænd ind istedetfor Kvinder og omvendt, idet man tænkte sig ind i Amazonestaten, hvor alene Kvinderne havde Stemmeret, og hvis vi sætter os paa det Standpunkt, forsikrer jeg, at det er den allerbedste Mening i fra Kvindens Side i Amazonestaten at udtale dette, som Flertallet har gjort. Det er ét og det samme. Det hele reducerer sig simpelthen til dette, at der sidder en Del, som har Magten, og de finder, at de, der er udenfor, ikke bør have Magten, fordi de er vant til gennem Aarhundreder, gennem Aartusinder at se paa dem som de, der ikke kan deltage i dette. Efterhaanden trænger Kjendsgjæringerne sig frem; med større og større Magt gjør de gjældende, at disse før udestængte ikke kan bevæge sig paa det

Felt og det Felt, de kan overtage den Ting og den Ting, og saa bøier man sig og giver sig; men man holder de sidste og stærkeste Skanser saa længe som muligt. Men det ene er ikke forskjelligt fra det andet. Der er ingen principiel Forskjel i det, at man indrømmer Kvinderne Stemmeret, og i det, at man indrømmer dem at tage Embedsexamen, eller i det, at man indrømmede dem i sin Tid at blive Telegrafistinder, eller det, at man indrømmede dem i sin Tid at faa lige Arv og Del med sine Brødre. Der er ikke den mindste principielle Forskjel. Det er bare simpelthen Trin opover paa den samme Stige. Det er Grader indenfor den samme Udvikling. Og om end Kampen føres forskjellig, og Ordene, som bruges lyder anderledes paa det ene Sted end paa det andet, — det er alligevel den selvsamme Tanke, der ligger til Grund paa begge Steder baade i Modstanden og i Tilslutningen, og derfor er det, at Kvindernes Stemmeret i sin Tid vil komme til at seire trods al den Modstand, som reiser sig mod den. Den vil seire ud af Livet, ud af Kravene, saaledes som Livet fører dem frem, ud af den samlede Bevidsthed hos Menneskene om, at man baade har Brug for Kvinderne, og at Kvindernes Deltagelse i det offentlige Liv er noget, som er en simpel naturlig Udvikling af Kulturen fremover fra det laveste Kulturtrin og indtil det Standpunkt, vi staar paa nu, saa at det er akkurat i Linie med den hele snorrette Udvikling, som det altsammen har taget fra den Tid, Kvinden ikke var andet end et Lastdyr, og indtil disse Dage, da ethvert Menneske, som vil gjøre Fordring paa at have en Smule Dannelse, indrømmer den Ting fuldt ud, at Kvinden har aldeles den samme Ret til at være Menneske og til at skaffe sig menneskelig Oplysning, som vi Mænd har. Det er ikke andet end et Trin med i det hele, og derfor vil det i sin Tid komme. Jeg vil da stemme for det Alternativ VII A, som hviler paa de nuværende Stemmeretsbetingelser, idet jeg gennem denne Stemmegivning, som jeg altsaa anser for den egentlig afgjørende i denne Sag, vil stemme for Principet om, at Kvinderne skal komme med, ligesaavel som Mændene, naar de har de samme Betingelser. Jeg vil forøvrig ogsaa, saasart der blir Anledning dertil, stemme for almindelig Stemmeret for dem ligesaavel som for Mænd.

Hertzberg: Jeg har en levende Fornemmelse af, at det ikke her i denne Forsamling er Stedet til at komme med en akademisk Exkurs angaaende Kvindeemancipationen. Jeg agter heller ikke at forfølge Repræsentanten fra

Bratsberg Hr. Ullmann i den spredte Fægtning, som han aabnede her igaar. Jeg skal kun tillade mig at udtale min Anerkjendelse af, at han var saa spøgefuld; thi jeg kan medgive ham, at der virkelig er adskilligt i denne Sag, som vi her debatterer, som kan indbyde til Spøg. Komitéminoriteten gaar, som den siger, ud fra den enkle, uimodsigelige Sandhed, som efter dens Mening hidtil dog altfor lidet har trængt igjennem, at Kvinden ligesaa vel som Manden er og bør ansees for et Menneske osv. Det synes efter dette, som om Minoriteten sigter dem, som ikke kommer til samme Konklusion som den selv, for ikke fuldt at have erkjendt denne enkle og uimodsigelige Sandhed. Jeg hører til dem, som ikke anser det heldigt, at der tildeles Kvinder politisk Stemmeret. Men jeg mener dog, hvad Ridderlighed overfor Kvinden angaar, ikke at staa tilbage hverken for den ærede Komitéminoritet og heller ikke for Repræsentanten fra Bratsberg, som igaar i saa stærke og varme Ord hævdede Kvindens politiske Ligestilling med Manden. Ja, jeg mener mig endog saa at være i Besiddelse af en større Ridderlighed end disse Herrer, fordi jeg vil spare vore Kvinder fra en af Livets haardeste Konflikter. Ogsaa jeg erkjender fuldt ud, at Kvinden er et Menneske, eller som Minoriteten i velvalgte Ord udtrykker det, «at hun er et selvstændigt, tænkende og villende Væsen med Rettigheder og Pligter og personlig Ansvar». Jeg erkjender dette; men herav følger efter min Mening ingenlunde, at hun derfor skulde have Krav paa politisk Stemmeret. I det hele taget forekommer det mig, at Mindretallet blander sammen to Ting, som maa holdes ud fra hinanden. Det, som man i vore Dage kalder Kvindeemancipation eller Kvindesagen, har nemlig 2 Sider. Den ene Side er den, som jeg vil kalde for den økonomisk-sociale. Vore Dages Arbejdsforhold har bevirket, at der navnlig blandt Kvinderne er et stort Antal, som er blevet arbejdsløse, idet der er blevet et Overskud af Arbeidskraft ligeoverfor det Arbejde, som er forhaanden. Det er dog ikke saa meget de Kvinder, som er henviste til det grovere legemlige Arbejde, som dette gjælder. Saaledes f. Ex. udover Landsbygden, hvor de fleste Kvinder faar fuld Anvendelse for sin Tid og sine Arbejdskræfter i Huset og Hjemmet, der er dette sociale Onde af meget mindre Betydning, og det samme kan ogsaa siges for en stor Del at gjælde den kvindelige Arbejderklasse i Byerne. Det er i et ganske andet Lag i Samfundet, at denne økonomiske og sociale Nødstilstand findes. Det er blandt alle dem, hvis Traditioner og Opdragelse har gjort, at de ikke vel er skikkede for det grovere legemlige Arbejde. Antallet af ubeskjæftigede

Kvinder i disse Samfundslag er, som alle Landes Statistik udviser, i stadig Stigende. Navnlig er det Tilfældet i de store Byer eller i det hele taget overalt, hvor man er kommen længst bort fra de simple og naturlige Forhold. Der er saaledes ogsaa hos os, navnlig her i Kristiania, et ganske overordentlig stort Antal Kvinder, hvem det ikke har lykket at faa en Beskjæftigelse, hvorved de er i Stand til selv at erhverve sit Livsophold. Det Krav, som altid har været opstillet til Sønnerne, at de, naar de er komne ud over sine Læreaar, skal forsørge sig selv, bliver nu mere og mere reist ogsaa for Kvindernes Vedkommende. Det er jo saa, at vore Dages økonomiske Forhold er af den Natur, at Familiefædrene ikke økonomisk orker at lade de voxne Døtre være hjemme, men maa kræve, at de selv forsørger sig. Det er den Omstændighed, som har reist denne Side, den økonomisk-sociale, af Kvindebevægelsen, og det er denne Side, som jeg vil regne for fuldt berettiget, paa samme Tid som jeg fastholder, at den ikke maa blandes sammen med den Side, som jeg vil kalde den radikale. Man kan beklage, at der er saa mange Kvinder, rigt udrustede med Arbeidskraft og Arbejdslyst, som ikke kan finde en passende Beskjæftigelse eller passende Anvendelse for disse sine Egenskaber. Den naturligste Anvendelse af dem er i Huset og Hjemmet, men vore Dages Samfundsforhold er nu engang blevne saadanne, at ikke alle der kan finde, hvad jeg, som sagt, vil kalde for den naturligste Anvendelse for sin Arbeidskraft. Og derfor bør Bestræbelserne utvivlsomt gaa ud paa at gjøre, hvad man kan, for at raade Bod paa, hvad jeg vil kalde af vor Tids allerstørste sociale Onder. Det blev af den ærede Repræsentant fra Bratsberg igaar nævnt, at der intet bør være i Veien for, at Kvinder kan anvendes paa alle de Livets Omraader, som Manden hidindtil har indehavt; han nævnte i denne Forbindelse Embedsstanden. Ja, for mit personlige Vedkommende vil jeg sige, at der findes de Embeder, som jeg ikke vilde nære nogen Betænkelighed ved at overdrage til Kvinder, f. Ex. alle de, hvor hun ikke sættes i den strenge og haarde Rapport til Virkeligheden og alle dens Konflikter, f. Ex. i Postvæsenet eller ved de offentlige Kontorer. Men der findes ogsaa Bestillinger, ligeoverfor hvilke man — jeg appellerer til den sunde Fornuft — siger: nei, i dem vil vi nødig se Kvinder. Jeg tror saaledes f. Ex. ikke, at det vilde være noget opbyggeligt Syn at se en Kvinde paa Prædikestolen. Heller ikke tror jeg, at der er mange, som vilde finde det at svare til det Ideal, man nu fra gammel Tid har havt af Kvindeligheden — kanske

det er et forældet Ideal, men der er nu ialfald mange, som holder paa det endnu — at se hende f. Ex. som Søofficer eller som Ritmester eller Kaptein ved Linie eller Landværn, og endnu mindre f. Ex. som Matroser, som Søfolk og som Politikonstabler. Der er her utvivlsomt en Grændse. Det er ikke saa ganske let at sige netop, hvor Grændsen findes; men der findes en Grændse, og denne Grændse er det, som jeg og alle de gammeldagse kalder for Kvindelighed. Jeg har heller slet intet mod, at Kvinden i høiere Grad end hidtil anvendes f. Ex. i Skolens og i Fattigvæsenets Tjeneste. Jeg tror, at her er et Felt for hendes Evner og Begavelse. Dog vil jeg udtrykkelig forbeholde mig, at det hovedsagelig da skal være den Side af denne Virksomhed, som befatter sig med Opsynet, at gaa omkring i Husene og Familierne og der virke for Skolens og Fattigpleiens Sag. Jeg skal end videre gaa saa langt, at jeg vil udtale Ønskeligheden af, at der ogsaa mere end hidtil maatte gives Kvinden Adgang til med sin Stemmegivning at indvirke f. Ex. paa Ordningen af vor Gudstjeneste. Jeg tror, det vilde være meget heldig med Hensyn til liturgiske Spørgsmaal og andre, om man ogsaa vilde lade vore Kvinder, som jo er de, der fornemmelig med trofast Kjærlighed holder ved vor Kirke — om man ogsaa lod dem faa Adgang til at invirke paa dette. Men der er en anden Side af Kvindebevægelsen, som er reist af en Verdens- og Livsanskuelse, som er vidt forskjellig fra den, fra hvilken den Bevægelse, jeg sidst omtalte, er udgaaet — en Bevægelse, som gaar ud fra en Livsanskuelse, der er grundet paa Theorierne om almindelige og naturlige Menneskerettigheder, og som navnlig har Stuart Mill som sin berømte Talsmand. Det er fra denne Side, at Kravet paa politisk Stemmeret for Kvinder er reist, og jeg tror, at det vilde være ganske nyttigt, om man stillede sig for Øie, hvad det egentlig er, som denne radikale Bevægelse bærer i sitt Skjød; det kunde da kanske hænde, at mange, baade Kvinder og Mænd, som slutter sig hertil, vilde komme til at tage Afstand fra den, naar de har seet, i hvilket Følge de i saa Tilfælde indordner sig. Jeg skal blot i nogle faa Træk nævne det karakteristiske ved den Bevægelse. Den grunder sig først og fremst paa, at Mand og Kvinde ikke alene er sideordnede — thi det forstaar sig, det er de; ikke blot i rent menneskelig Henseende, men i kristelig Henseende staar Mand og Kvinde fuldstændig lige — men den gaar ud paa, at de ogsaa er lige i Anlæg, i Evner og i Udrustning, og paa Grund af den Lighed kræves der for Kvinden den samme Adgang til alle kommunale og offentlige Stillinger, som hidtil har været aabne for

Mænd, f. Ex. Ansættelse som kommunale og offentlige Bestillings- og Embedsmænd, i Retsvæsenets Tjeneste, i Forsvarsvæsenets, i Kirkens, og i første Linie kommunal og statsborgerlig Stemmeret og Valgbarhed, ogsaa til Nationalforsamlingene. Dette er den ene Side. I Forbindelse hermed staar ogsaa Kravet paa Ægteskabets Forandring fra, hvad det nu er, en livsvarig, uopløselig Forbindelse, over hvilken de alvorsfulde Ord staar: indtil Døden skiller Eder ad — til en Forbindelse alene efter Overenskomst, uden at denne Forbindelse behøver som Mellemand ved dens Stiftelse hverken borgerlige eller kirkelige Embedsmænd — en Forbindelse, som naarsomhelst kan løses af den ene eller begge Parter — Frihed til at indgaa nye Forbindelser, uden at der derfor falder nogen Skygge paa nogen af Parterne. I Forbindelse hermed staar ogsaa denne Betragtning af Hjemmene; thi med disse Samfundsforhold, som den radikale Bevægelse stiller i Udsigt, blir Hjemmene overflødige. Man kan opdrage sine Børn selv, om man ønsker, hvis ikke, skal Samfundet sørge for, at der er Pleiestiftelser og Opdragelsesanstalter, hvor man kan sende sine Børn hen. Hjemmene vil erstattes, og mere end erstattes ved alskens Foranstaltninger, f. Ex. fælles Spiselokaler, fælles Vaskerier, fælles Lokaler til Forlystelse og Underholdning. Jeg har nævnt dette for at vise, hvad det er for Tanker, som er i indre organisk Forbindelse med vore Dages radikale Bevægelse, som har reist det stærke Krav om Kvindens kommunale og politiske Stemmeret. Man indvender her og siger: men Samfundet, det vedkommer dog i dybeste Forstand ogsaa Kvinden, ogsaa hun har sine stærke Interesser af, hvorledes Samfundet arter sig, hun maa derfor ikke udelukkes fra ogsaa der at varetage sine Interesser. Stuart Mill siger, at Kvinden har Krav paa Stemmeret i sit eget Kjønns Interesse; hvilken lovlig Beskyttelse, siger han, kan Kvinderne vente, naar Lovene gives af Mændene, deres Herrer? Stemmeret og Valgbarhed, siger man, det er jo almindelige Menneskerettigheder, hvorfor da udelukke Kvinden fra, hvad der er hendes ubestridelige Ret? Men, Hr. Præsident, Stemmeret kan ikke indregistreres blandt de almindelige Menneskerettigheder, saaledes som f. Ex. Sikkerhed for Person eller Sikkerhed for Eiendom eller Ret til borgerlig og kristelig Oplysning. — — — Intet Individ har derfor som saadant Krav paa Delagtighed i det, man kalder for Stemmeret, og saaledes heller ikke Kvinden. Man kan spørge: men Samfundet da, kræver da ikke Samfundet som saadant denne Stemmeret? Der er dog, siger man, Kvinder, som ligesaa godt, ja bedre end mangen Mand har Skjøn paa, Indsigt i Samfundets

Interesser; er dette saa, hvorfor da udelukke hende fra en Befatning, som hun ofte har en saa aabenbar Udrustning for? Det vilde utvivlsomt i mange Henseender være noksaa ønskeligt, at Kvinden fik Indflydelse paa Samfundets vigtigste Spørgsmaal. Jeg skal nævne, at der gives de Interesser i Samfundet, som f. Ex. de moralske Interesser, som utvivlsomt vilde hævdes meget varmt og meget stærkt af Kvinderne. Det blev af den ærede Repræsentant fra Bratsberg igaar nævnt, at han kan ikke forstaa, at vi Høiremænd har saameget imod dette, fordi efter hans Mening vilde Kvinderne, dersom de fik Stemmeret, tilføre Høire en ganske stor Styrke. Nu ja, det kan gjerne være; men naar jeg nu alligevel ikke er med paa at ønske dette; maa det vise min store Upartiskhed i dette Spørgsmaal. Sagen er nemlig den, at hvis man vil meddele Kvinden Stemmeret, saa vil dette saa langt fra være i Samfundets Interesse, at det efter min bedste Overbevisning vil være et stort Tab og en stor Skade just for Samfundet som saadant; thi her vil jeg pege paa den store Lov, som gaar igjennem det menneskelige Samfund, den Lov, hvorpaa hele Samfundet hviler, og det er Loven om Arbeidsfordelingen. — Netop derved, at Kvinden har faaet sit Kald og sin Gjerning i Verden, som hun har særlig Udrustning og Begavelse for, netop derfor er det, at vi Mænd kan ofre os udelukkende for den Side af Livsgjerningen, som vi fremfor hende har en naturlig Udrustning for. At bytte om disse Arbejder, det vilde være at omstyrte en Ordning, som baade Naturen og Historien har stadfæstet, og som vi derfor kan betegne som en guddommelig Anordning. At bytte om dette, vilde være det samme som at fremkalde en Forvirring, som vilde begynde med at nedbryde Hjemmene og ende med at opløse Samfundet. Det vilde være at drage Kvinden bort fra det Kald, som Kristendommen ikke mindre end Naturen og Historien har anvist hende, drage hende bort fra en Sfære, hvor hun ikke let kunde erstattes; det vilde være at drage hende over i de offentlige Kampe og Konflikter, hvor hendes Deltagelse vil bringe hende i Situationer, om hvilke jeg maa sige, at jeg ved ikke, om jeg skal betegne dem mest som pinlige eller som latterlige. — — — Dersom Kvinden ikke øver nogen direkte, umiddelbar Indflydelse paa de offentlige Anliggender, des større er den indirekte, den middelbare Indflydelse. Hun staar i saa nøie Forbindelse med os, det daglige Liv giver saa mangfoldige Anledninger til gjensidig Paavirkning, at jeg ikke tvivler paa, at det vil blive, som det altid har været i Verden, at Kvinden paa denne Maade vil kunne øve den allerstørste Indfly-

delse paa Samfundet gennem os Mænd. Det er, som Digteren siger: «der staar Kvinder bag». Ja, det hænder maaske oftere, end vi Mænd har Anelse om, at der staar Kvinder bag. Naar det spørges: hvorfra har denne eller hin Mand sin politiske Anskuelse — jeg tænker man ofte kunde faa det Svar: ja, derom faar Du spørge hans Kone. — Jeg skal ikke opholde Thinget længere; jeg skal blot slutte med at sige, at mit Standpunkt er dette, at det er Mandens Opgave at repræsentere, hans og ikke Kvindernes; det er Mandens Opgave at bære Byrderne, at bære de største og de sværeste Byrder og at spare Kvinderne for disse; thi disse Byrder vil vi ikke lægge over paa Kvinderne. Da vilde vi komme til at vende op og ned paa Samfundet, da vilde vi komme til at berøve Kvinden hendes ædleste og dyrebareste Magt.

Eiesland: — — — Det er noksaa karakteristisk at lægge Mærke til, som det ogsaa er fremhævet i Minoritetens Indstilling, at Kvindebevægelsen, den organiserede Kvindebevægelse, den reiser sig umiddelbart efter Negeremancipationen. Det er saa at sige ved en Beaandelse fra denne store Menneskelighedens Sag, at Kvinderne først har lært sine Menneskerettigheder at kjende og selv har reist sig til Kamp for sin Frihed. Det er dog nu i det 19de Aarhundrede den individuelle Friheds Tid, alle Særrettigheder afskaffes alt mere og mere, og Menneskets Ret erkjendes, saa hvad enten man nu vil eller ikke, saa maa man dog faktisk erkjende Menneskerettighederne. — — — Hr. Hval søgte at paavise, at der nu saavel i Amerika som England var indtraadt en Reaktion; men det forekommer mig, at han var mindre heldig i at levere Beviser. Han søgte at trække Utah frem, formodentlig for at kaste et Stænk af Latterliggjørelse over Kvindebevægelsen i Amerika. Men han nævnte ikke et saa fremtrædende Samfund som Washington, hvor Kvinder i længere Tid har haft fulde Rettigheder, har haft politisk Stemmeret. Det er sandt, Utah staar som et Fænomen; men det var kun en kort Tid, at Kvinderne der havde politisk Stemmeret, og den blev ved Kongresbeslutning frataget dem igjen, fordi man frygtede for, at de vilde benytte sin Stemmeret til at opretholde Flerkoneriet. Ogsaa i Washington blev den politiske Stemmeret frataget Kvinderne igjen, men ikke paa Grund af Misbrug. Tvertimod, der er de bedste Vidnesbyrd om, at de der som i Wyoming havde brugt sin Stemmeret saaledes, at man kun havde godt at sige om Kvindernes politiske Stemmeret. Men det var, efter Sigende, paa Grund af en Formfeil, at Retten blev dem

fratagen af Kongressen. Men det Samfund, som man dog først og fremst bør fæste sig ved, naar man skal tale om Erfaring, er dog sandelig Wyoming, og jeg maa tillade mig her at anføre endel Udtalelser, og det af ganske upartiske Folk, nemlig Territoriets Guvernør, som vel at mærke er en Mand, som er ganske uafhængig af den lokale Befolkning, idet han ansættes af Autoriteterne. — I 1882, altsaa efter en lang Tids Forløb, efter 12 Aars Forløb, siger Guvernøren: «Under Herredømmet af denne Lovbestemmelse har vi havt bedre Love, bedre Statstjenere, og vore Samfundstilstande har forbedret sig hurtigere end andensteds. Vi har derimod ikke seet noget til de Ulykker, som blev spaaet os, saasom Tab af kvindelig Finfølelse og Forstyrrelse af vor huslige Fred. Den store Flerhed af vore Kvinder, og de bedste af dem, har modtaget Stemmeretten som en Velgjerning og udøvet den som en Pligt mod Fædrelandet. Med ét Ord sagt: efter 12 Aars lykkelig Erfaring er Kvindestemmeretten saa dybt og varigt rodfæstet i alles Sind og Hjerter, at ingen reiser sig for at protestere mod den eller vækker Spørgsmaal om den. Dette paalægger os kun saa meget mere at vaage over og fuldkommengjøre vor Samfundsordning saaledes, at Staten Wyoming kan tjene som en Ledestjerne i den store Frihedsbevægelse». Og lige saa rosende, ligesaa fordelagtige for Kvindens Stemmeret i Wyoming lyder Udtalelserne fra aller nyeste Dato. Jeg har liggende for mig et Hefte af «Fortnightly Review», et bekjendt engelsk Tidsskrift, som jeg tillader mig at henvise til. Der siges det i en Artikel af en temmelig bekjendt Forfatter, Mr. Plunkett, bl. a., at «de kvindelige Vælgere udgjør omtrent $\frac{1}{3}$; deriblandt benytter omtrent 80 pCt. Privilegiet; de gifte Kvinder stemmer oftere end de ugifte». Om kvindelige Stemmeberettigede heder det, at de oftere sletter Folk af Partilisterne, at de ikke er aggressive, at de mere stemmer af Overbevisning end Mændene, at de i sin Stemmegivning mere viser moralske Tendenser, at de er mindre bestikkelige end Mændene, og at det i det hele maa ansees for modvirkende den politiske Korruption af faa Kvinderne med som stemmeberettigede. Med Hensyn til Ægteskab og Familie har den politiske Stemmeret ingen Indflydelse havt. I Regelen stemmer Hustruen og Manden lige, men i det modsatte Tilfælde bliver der ingen Strid. Aldrig, heder det, var et Experiment forsøgt under uheldigere Omstændigheder, men ingen af de onde Spaadomme, som lød fra Begyndelsen, er gaaet i Opfyldelse. Og hvad nu angaar dette Territoriums Indbyggerantal, saa var det oprindeligt ikke større end 5 000, men vi ved, at det gaar

med Kjæmpeskridt frem i Amerika, og med Hensyn til Repræsentanten fra Kristianias frygt for, at Kvinderne ikke, naar de fik politisk Stemmeret, skulde vilde gifte sig, saa tyder ikke Beretningen fra Wyoming om den hurtige Væxt, som dette Territorium har havt, paa, at der er nogen Fare i saa Henseende; thi dette Territorium, som i 1868 havde 5 000 Indbyggere, har nu efter Guvernørens Beretning omtrent 100 000. Saa stærkt er det gaaet fremad. Endelig skal jeg henvise til, hvad der ogsaa er anført i Mindretallets Indstilling, som det bedste Bevis paa den Anerkjendelse, som Kvindens Stemmeret har tilkæmpet sig i Amerika, at Territoriet Wyomings Optagelse som Stat uden nogen Forandring i dets særlige Lovgivning, altsaa med Kvindestemmeret, er gaaet igjennem i Repræsentanternes Hus. Hvorledes det vil gaa i Senatet, er nu det, vi venter paa. Men gaar det ogsaa der igjennem, vil der være Adgang for den nye Stat til at sende kvindelige Senatorer til den amerikanske Kongress. — — — Komiteens Ordfører anførte som Bevis paa, at der var indtraadt en Reaktion, at der var fremkommet en Adresse fra 100 fremtrædende Kvinder i England mod Kvindestemmeretten. Ja, jeg kjender til det, det var endda 104. Men jeg kjender ogsaa til, at disse 104 var Hustruer af fremtrædende Modstandere af Kvindesagen, thi den har naturligvis ogsaa sine Modstandere, denne Sag, baade blandt Mænd og Kvinder, ellers havde man ikke behøvet at kjæmpe i saa lang Tid. Men det varede ikke længe, efterat denne Adresse fra de 100 var fremkommen — det glemte Komiteens Ordfører at gjøre opmærksom paa, jeg kan ikke tro andet, end at han kjender det — det varede ikke længe, før det fremkom en Adresse fra 2 000 Kvinder, og den lyder saa: «Undertegnede udtrykker herved sin Sympathi for Forslaget om politisk Stemmeret for Kvinder, en Reform, som de føler sig overbevist om, vil være heldig baade for de angjældende Individuer og Staten». Denne Erklæring er, som sagt, undertegnet af 2 000 Kvinder. Navnene var inddelt i Grupper. Da mange af de Hundreder var Hustruer til indflydelsesrige Mænd, sætter de to Tusen ogsaa en Gruppe for Mænds Hustruer, og man finder baade Erkebispens af Yorks og Erkebispens av Canterbury's Hustruer som Støtte for den truede Moral, som omtaltes i Protesten. Saa kommer der en almindelig Liste og derpaa følgende Grupper: 3) Kvinder med borgerlige Tillidshverv, Fattigforstandere, Medlemmer af Skolekommissioner m. m. 4) Pionerer paa Kvindesagens Omraade, Universitetslærere og Studerende, Bestyrere for Kvindecollager. 5) Læger og Sygepleiere. 6) Arbeidere i soci-

ale og filantropiske Bevægelser. 7) Forfattere og Journalister. 8) Kunstnere og Musikere. 9) Jordbesiddere. 10) Kvinder ansatte i Forretninger og Arbeiderkvinder. — — — — Det er da vist ikke Hr. Ordføreren ubekjendt, at vi har havt Kvinder, vi ogsaa, den hele Tid, som baade har kjendt og fulgt Bevægelsen og sluttet sig til den, om vi ikke har havt noget organiseret Kvindesagsarbeide før fra 1884 af. Jeg skal bare nævne Camilla Collett. Jeg tænker, Hr. Ordføreren for lang Tid tilbage, ligesaa vel som jeg, har læst hendes «Amtmændens Døtre», og ikke alene læst den, men glædet sig ved den saa vel som jeg. Aa nei, det gaar nok ikke saa til i det 19de Aarhundrede, at det ene Land gaar sin Vei uafhængig af det andet, at de store Bevægelser, som er oppe i de store Kultursamfund, ingen Indflydelse øver. — — — — Naar han igaar med en Snev af — jeg ved ikke hvad — istedetfor at kalde det en Samfundsbevægelse, en Kulturbevægelse, kaldte Bevægelsen en Kulturkamp, saa kan jeg gjerne derpaa gaa ind. Det er ganske vist, de faar føle det, de Kvinder, som har vovet at udtale sig for og kjæmpe for sin Ret, at det er en Kamp; de faar føle det baade andetsteds og her tillands ogsaa, og det vidner kun om Sagens reformatoriske Art, baade at de selv kan holde ud i Kampen, og at Mændene i den Udstrækning, som Tilfældet er, stiller sig ved deres Side; der skal sandelig gode Grunde til for en Mand at gjøre det; thi jeg tænker nok, at baade Menneskenes naturlige Tilbøielighed til at holde paa den Magt, man har, og Vanen og Traditionerne holder saa stærkt tilbage, at dersom nogen Mand slutter sig til Bevægelsen, saa gjør han det sandelig, fordi han er fuldt og fast overbevist om, at Sagen er god, at den er gavnlig for Kvinderne og for det hele Samfund, og at han derfor gjør en god Gjerning ved at støtte den. Men naar det nu dernæst i Flertallets Indstilling saa at sige doceres som noget, der snart sagt maa ansees som uimodsigeligt, at denne Kamp skal holdes gaaende, — da kan jeg ikke være med længere. Det er dog aabenbart, at det er kun nødtvungent, at Kvinderne indlader sig paa Kamp, — at de intet heller ønsker, end at Kampen maatte ophøre, og at de kunde faa Lov til at stille sig ved Mændenes Side og være med med de Evner og Kræfter, de har, at virke til Samfundets Gavn baade paa det ene og det andet Sted. Jeg synes, det er i høi Grad karakteristisk og holdningsløst dette, at man kun kan se Kvindens Deltagelse i det politiske Liv under Synspunktet af en fortsat Kamp mot Manden, og jeg henviser i saa Maade til Mindretallets Imødegaaelse. — — — — —

Hench: — — — — Stortinget har fundet for godt at anvende en Dags Tid til et Vidnemøde i Kvindesagen, og naar saa er skeet, da maa ogsaa jeg bede om Lov til at faa udtale den Anskuelse, som en Mand nærer, der konsekvent nægter den saakaldte Kvindeemancipations Berettigelse helt igjennem. Det er mig kjært at faa Anledning dertil, fordi man stadig fra Emancipationens Tilhængere faar høre dette, at vi, som er Modstandere af denne Bevægelse, og desto mere, jo mere konsekvente vi er — at vi kun fører vor Modstand paa Grundlag af Mandfolkeagtighedens Ringeagt for Kvinden og dens brutale Lyst til at herske over de svage. Jeg vilde gjerne søge, om det var muligt, at faa dem, der staar paa det fra mit modsatte Standpunkt, til at forstaa, at naar de, der staar saaledes som jeg, taler og handler, som vi gjør, da gjør vi det ud af en dybt rodfæstet Overbevisning om, at enhver Kvindes Deltagelse i det offentlige Liv, og da navnlig hendes Deltagelse i det politiske Liv, er Signalet, saa langt fra til hendes Frigjørelse, at de tvertimod er Signalet til hendes Fornedrelse, til Hjemmets Forstyrrelse, Familielivets successive Opløsning og et deraf unndgaaelig følgende Sædernes Forfald. Saaledes staar Sagen for mig. Men før jeg gaar nærmere ind paa at vise dette, maa det være mig tilladt med nogle Ord at berøre, hvad der for mig er den dybeste og inderste Grund til at erklære mig mod alt, hvad der sigter til at skaffe Kvinden Del i Herredømmet paa ethvert af det offentlige Livs Omraader. Jeg havde ikke tænkt at berøre denne Sagens dybeste Side, dens religiøse Side, fordi jeg ved, at her er ikke Stedet til at holde Prædikener eller bibelske Forklaringer; men den Maade, hvorpaa den ærede Repræsentant fra Bratsberg igaar haanligen udtalte, at for 10 Aar siden vilde man vel have faaet høre tale om baade Paradis og Johannes og Paulus i denne Forbindelse — dette altsaa, at han talte, som om det var et nu tilbagelagt Standpunkt, at Emancipationens Modstandere paaberaabte sig Skriftens Lære om Kvindens Forhold til det offentlige Liv, bringer mig til at nedlægge en bestemt Protest. Den ærede Repræsentant skal, uden at jeg derover skammer mig i allermindste Maade, faa høre det af min Mund idag i Norges Storting, som han vilde have faaet høre det for 10 Aar siden, at min dybeste Grund til at stemme mod dette Forslag og alle dermed ligeartede er en religiøs, den Grund nemlig, at jeg er overbevist om, at den hellige Skrift, som for mig staar som den ufeilbare Regel og Rettesnor for den enkeltes som for Samfundets Liv, i sin Lære om Kvindens Forhold til Manden fra sit første Blad til det sidste slaar dette fast, at Kvinden skal være

undtagen fra Offentligheden og Livet i den. Den ærede Repræsentant kan være sikker paa, at der selv i denne Sal er mange, der med mig vilde aflægge den Bekjendelse, at om det endog var os saa uforklarligt som Treenighedens Mysterium, hvorfor Kvinden ikke skal deltage i det offentlige Liv og ikke bør have Stemmeret, — er det alligevel for os aldeles tilstrækkeligt til at ville frakjende hende enhver dominerende Stilling, dette, at der staaer skrevet: «Det er hende ikke tilstedet at herske over Manden, men at være i Stilhed». Om jeg ikke forstod et eneste Gran af denne Sag, jeg vilde staa paa den Grund alligevel. — — — Vi agter hende paa engang fuldt jevnbyrdig med Manden og dog forskjellig fra ham, og som jeg snart skal vise, vi tillægger hende den høieste Betydning for det menneskelige Samfundsliv. Ja vi siger, det menneskelige Samfundsliv kunde ikke tænkes at bestaa, dersom ikke Kvinden med hendes eiendommelige Evner og Begavelse var til. Det er her som med Forskjellen mellem Mandens og Kvindens Legeme. Det vilde jo være aldeles taabeligt, om nogen vilde falde paa at diskutere om, hvilket Menneskelegeme der var det fuldkomneste, der mest udtrykte Menneskets Idé, enten Kvindens Legeme eller Mandens. De er jo hver paa sin Maade, men sandelig ogsaa hver paa sin Maade lige fuldkomne. Saaledes siger vi ogsaa om Kvindens og Mandens Aand og Sjæl: de er lige fuldkomne og dog ligesaa forskellige, som Mandens Legeme er fra Kvindens. Det er vort Standpunkt. Og hvis man saa vil spørge os: «Hvori sætter I da denne Forskjel, denne sjælelige Forskjel», nu ja, saa kan jeg virkelig tildels svare med de Ord, som Minoriteten har skrevet i sin Indstilling, og som efter min Mening er de bedste Ord, som findes i hele Indstillingen, nemlig det, at hun ved «sin finere Intuition, sin stærkere Medfølelse og sit større Taalmod» udmærker sig fremfor Manden. Jeg vil sige, idet jeg nærmere forklarer dette: Kvinden har en Evne til at se det store i det smaa, til med Takt at finde, hvad der kan og hvad der ikke kan gøres i ethvert givet Øieblik, til med et eneste Greb at se ind i selve Tingens Kjerne; hun har en Følelsernes Finhed og en Stemningernes Rigdom og en Hengivenhedens Evne, som Manden som saadan mangler. At der kan gives abnorme Kvinder og abnorme Mænd, taler jeg selvfølgelig ikke om. Men idet vi tillægger hende denne Eiendommelighed, tillægger vi hende ogsaa en Forret, som er saa stor, at hvis hun selv skjønner, hvad der ligger deri, — hvis hun ikke selv er forblindet af denne demokratiske, moderne Tids Emancipationslyst, vil hun indse, at de Mænd, som tillægger

hende denne Evne, skatter hende ganske anderledes end de Mænd, som i Høiden vurderer hende saa høit som sig selv. Vi tillægger hende nemlig og hende alene Evnen til at kunne skabe et Hjem. Sandelig, naar vi tillægger hende denne Evne, forfordeler vi hende ikke; vi gjør hende ikke Uret; thi det er det største i denne Verden. Det er ikke i det Offentlige, at Menneskelivet ret faar udfolde sig efter sit indre Værd og Betydning; det intense, inderlige, personlige Liv føres indenfor Hjemmet. Saa længe Hjemmene er gode, saa længe Livet der flyder sundt, rent og friskt, saa længe kan der være meget daarligt baade i Stat og Kirke, — der er Haab for det Folk. Men lad Livet i Hjemmene være for-dærvet, lad Familien være opløst, saa vil snart den Stat gaa til Grunde, om den end var saa mægtig som den romerske Keiserstat, som netop giver Exempel paa en saadan Kolos, som er indvortes raadden, fordi der ikke er Hjem længer. — — det er en skammelig Løgn, naar man siger, at vi i vore Hjem kun har Brug for en Hustru, som kan stoppe Strømper og lave Mad, det være langtfra; for den Sags Skyld kan hun gjerne være ligesaa lærd som Dronning Kristina af Sverige eller Professorinde Kowalewski; Kvinden har Brug for alle sine Evner indenfor Hjemmets Døre; jo større Begavelse hun har og jo mere udviklet hun er, desto bedre. Men det er ganske sandt, at Hjemmene ogsaa har den Fordel, at der kan selv de ringe begavede finde sin Plads, fordi der gives ingen Kvinde, som ikke har Evne til, hvis ikke Emancipationen eller, jeg kunde fristes til at sige, andre Laster har gjort hende uduelig til at løse Kvindens Opgave — der findes ingen Kvinde, som ikke har Sands for og Evne til at udfylde en Plads i sit Hjem. Altsaa, vi tildeler Kvinden den høieste Betydning for Samfundet og Samfundslivet, idet vi tillægger hende en grundlæggende Gjerning i Hjemmet, det, som maa til først og fremst i alle Samfund. Men saa paastaar vi, at den Gjerning vil hun ikke kunde gjøre, hvis de offentlige Interesser fylder hende saaledes, som de maa fylde den, der aktivt vil deltage i det politiske Liv, eller jeg for min Del gaar videre, jeg siger: i det offentlige Liv i det hele. Her kan først og fremst vi Mænd paaberaabe os vor egen Erfaring. Jeg tænker, at enhver af os, som har et Embede eller paa anden Maade har offentlige Gjøremaal, og som har Hus og Familie, vi føler det som noget paa én Gang ondt og selvbebreidende, at vi formaar kun altfor lidt at være det for vort Hjem, som vi dog som Mænd og Fædre skulde være. Det er ikke alene det, at vi har liden Tid til at være inde i Familien; det fik endda være; men selv

naar vi er der, saa er vort Hoved og mange Gange ogsaa vort Hjerte saa fuldt af vor Gjerning og de Tanker og Ting, som den omfatter, at om vi end er i Hjemmet, er vi dog som de, der ikke var i Hjemmet. Vi kjender det som noget sorgeligt; men for os, som er skabt for det offentlige Liv, er det ofte uundgaaeligt. Men skal det samme være Tilfældet med vore Hustruer, vore Døtre og vore Søstre, da skjønner jeg ikke mere, hvor det bliver af Hjemmet; man kan ikke have sit Hjerte paa to Steder; man kan ikke paa én Gang sætte sit Livs Formaal i at bygge Hjemmet i Privatlivets Stilhed og i at tjene sit Fædreland ude i det offentlige Liv; — — Mine Herrer Repræsentanter — Hr. Ullmann lagde os bl. a. paa Hjerte, at vi skulde tænke paa vor Moder. Nu vel, mine Herrer, tænker paa dette, at det havde været Eders Moder, som i Kraft af Stemmeret og Valgret havde deltaget her i Stortinget igaar i Debatten om Konsulaternes Aflønning. Tænker Eder den ærværdige med sin stakkels Fistelstemme udbrede sig med al den Iver og Fanatisme, som let griber Kvinden, om hvorvidt det var rimeligt at beholde Konsulatene i Wien og Rom! Er jeg den eneste, som vilde have flyet i Rædsel fra Salen, hvis man tænker sig sin Moder i en saadan Situation? Eller noget, som kanske er mindre slaaende, men kanske mere sandsynligt: Altsaa de har faaet Valgret, vor kjære Hustru, vore Døtre; nu, der er Valgdag her i Kristiania; det gjælder at komme til Urnen i rette Tid og afgive sin Stemme. Vi sidder og spiser, der kommer Telefonbud, at det er gaaet fortere med Stemmegivningen, end man fra først af havde tænkt sig, vi maa skynde os at komme, Navnene paa H. opraabes nu; vi reiser os fra Bordet og griber efter Stemmesedlerne, jeg tager «Morgenbladet», min Datter «Dagbladet» og min Hustru en Mellemting, og saa løber vi allesammen afsted omkap for at komme først til Valgurnen. Jeg lægger Eder paa Hjerte at tænke paa Eders Kjære, som Repræsentanten fra Bratsberg gjorde. Nei, lad os dog ikke glemme, at saa længe Verden har staaet, har det været saa, og er indtil denne Dag, at Sløret har været et Klædebon, som har hørt Kvinden, men aldrig Manden til, og at den, som sønderriver Kvindens slør, gjør en fræk Gjerning. — — — Hvis man tænker sig et Samfund, styret af Kvinder, vil det være et Samfund, som bevæger sig uafladelig i de voldsomste Søer. Hun kan ikke gjøre Mandens Gjerning, men dersom hun vil ud i Offentligheden, saa foragter hun sin egen Gjerning, saa vil hun ikke være Kvinde. Hun kan ikke gjøre Mandens Gjerning, og hun vil ikke gjøre Kvindens Gjerning, hvad bliver

hun da? Hun bliver et vanskabt Misfoster, hun bliver et Neutrum, saaledes som det er Syn for Sagen for den, der vil have Øine til at se med. Men ve det Samfund, som ikke længer bestaar af Maskuliner og Femininer, men af Maskuliner og Neutra. Ja, dette er ikke blot et tomt Billede. Hr. Ullmann spottede igaar over det, at der i Pluralitetens Indstilling var fremkommet en Ytring om, at Kvindemancipationen kunde forandre Kvindens Fysiologi. Men jeg vil minde Hr. Ullmann om, at i Emancipationens forjættede Land, Amerika, gives der Læger, som for ramme Alvor paastaar, at der, hvor Kvinderne gjennem et Par Slægtled har været emanciperede og gjort Mandens Gjerning, der fremkommer der en steril Kvindetype, som i mange Henseender varierer fra den ordinære Kvindetype. Jeg lader det staa ved sit Værd; men at der gives Læger, som har sagt det, er sikkert, saa Hr. Ullmann skal ikke saa sikkert vise det væk. — — — Jeg vil sammenfatte min Mening i et Udtryk, som jeg er vis paa, at Hr. Ullmann vil forstaa. Jeg vil til det yderste modsætte mig ethvert Forslag om Kvindernes Stemmeret, fordi jeg vil gjøre mit for, at Kvinden ikke skal forvandles til en Ting, for at vi ikke istedetfor Kvinder skal faa Fruentimmer. Mod dette Maal har vi forlængst efter min Mening begyndt at vandre. Jeg maa give Hr. Ullmann fuldkommen Ret i det, at den Bevægelse, som nu har faaet sit sidste udslag i Fordringen om Kvindens politiske Stemmeret, er begyndt for lange Tider siden, og jeg er ingenlunde enig med dem, der af utilistiske Hensyn mener at kunne forsvare til en vis Grad Kvindens Emancipation. For mig er dette en saa stor Sag, for mig strider dette, at lade Kvinden deltage i det offentlige Liv, saaledes mod Guds Skaberanordning, at intetsomhelst Bihensyn, intetsomhelst Nyttehensyn vil kunne gjøre, at jeg vil gaa med paa det. Jeg mener, at de, som har gjort det, nu faar høste, hvad de har saaet. Jeg tror ikke, at man, efterat saa mange Dæmninger er borttagne og saa mange Indrømmelser er gjort, i Længden vil kunne hindre Floden. Men om jeg end mener, Syndfloden vil komme, kan dog dette ikke hindre mig fra at ønske, at den ialfald ikke kommer i vore Dage.

Wexelsen: — — — det er den dybeste religiøse Følelse hos mig, som driver mig til at votere for det Forslag, som Minoriteten har stillet, og for de Foranstaltninger, som gaar i samme Retning, til Kvindernes Frigjørelse. Hr. Biskop Heuch betegnede sit religiøse Standpunkt i denne Sag som den hellige Skriffs; i sin Lære om Kvindens For-

hold hævder denne, at Kvinden skal være undtaget fra Offentligheden og Livet i den. «Det er hende ikke tilstedet at herske over Manden, men kun at være i Stilhed». Ved Biskopens Udtalelse er vi komne ind paa et Kardinalpunkt, som tidt og ofte har været fremholdt, og som har været for saa mange den sidste Tilflugt, naar de har villet søge at hindre Udbredelsen af det, som med Livets Styrke og med Udviklingens Evne har mere og mere banet sig Vei til Sindene. Det er jo ikke den første Gang i Menneskeslægtens Historie, at naar der kommer stærke Strømninger, som stiller Krav, til hvilke der slutter sig flere og flere, saa der mere og mere bliver en Stemning, en Opinion for dem, et saa stærkt Pres, at man ikke kan modsætte sig dem paa anden Maade, saa har Motstanderne søgt det sidste Bolværk i de religiøse Grunde. Hr. Heuch gik ikke nærmere ind paa, hvad det var i den hellige Skrifts Lære, som slog fast, at Kvinderne maa ikke virke i Offentligheden, men at de skal være i Stilhed. Men forsaavidt som han sigter til de tidt anførte og ofte fremdragne Udtalelser fra de første kristne Tidens Mænd, som vi har skriftlige Efterladenskaber fra, saa vil jeg sige, at vi engang maa begynde ogsaa her i Landet at hævde, at ikke alt, som Paulus eller Petrus eller nogen anden af de hellige Skribenter har skrevet ud af sin Følelse, sin Overbevisning, sin Tids Opfatning, er evig og gyldig Sandhed. Det er det ikke. Ikke alene vilde man, dersom man vilde slaa fast alle Punkter f. Ex. i Paulus's Ethik eller i alle Henseender holde sig til Paulus's Samfundsopfatning, støde paa uoverkommelige Vanskeligheder baade med Hensyn til Hovedbedækning og ikke Hovedbedækning, Offerkjød og ikke Offerkjød og mange saadanne Ting, som ikke længere har nogensomhelst Betydning. — — — Likesaalidt som det gaar an i vore Dage, hvad der jo er forsøgt paa fra theologisk Side, at forsvare Slaveriet, fordi der var Slaver paa Paulus's Tid, og fordi han mente, at en Træl ikke burde bryde Forholdet, men reise hjem til sin Husbond, saaledes gaar det heller ikke an f. Ex. at tage det Ord om, at Kvinder skal tie i Forsamlingen, og gjøre det gjældende paa den Maade, at de ikke skal have Lov til at være udenfor de Rum, hvor der virkes i Stilhed. Man kan længe nok sige, at dette er en religiøs Sandhed, «her ligger min religiøse Overbevisning» — Livet bryr sig ikke det mindste om det, Kvinderne tier ikke længere i Forsamlingen, de gjør det ikke! — — — — Jeg vil bare sige, at endskjønt jeg respekterer det Vidnesbyrd, som Hr. Biskop Heuch gav, fordi det altid er godt, at en Mand taler ud fra Leveren, saa at intet

skjules, saa man kan kjende Standpunkterne, saa maa jeg sige, at det forekommer mig at være en besynderlig Opfatning, han havde, naar han i de stærkeste Ord skildrede Kvindernes Betingelser, skildrede deres Takt, deres finere Intuition, stærke Følelse, deres større Taalmod og deres Evne til ved disse Egenskaber at grundlægge et Hjem, medens han ikke samtidig vil erkjende, at der er andre Felter end Hjemmets, hvor disse Egenskaber trænges, og glemmer, at ikke alle Kvinder er skikkede til og kan faa Anledning til at grundlægge et Hjem. Dernæst forekommer det mig, at han skildrede saa stærkt disse Egenskaber hos Kvinderne, at der sandelig næsten ikke blev Rum for Manden; der skal dog to til at danne et Hjem. Jeg tænker, at det lidet nytter at disputere om hvem der kan udtale sig smukke om Hjemmene; vi faar vel sige, at ligesom baade Mandens og Kvindens Bestræbelser, naar de faar Adgang til det, bør gaa ud paa sammen at bygge det lille Hjem og sammen at udvikle de eiendommelige Egenskaber, de har, til det fælles bedste, saaledes staar baade Mand og Kvinde ligeoverfor det store fælles Hjem, Samfundet. — — — — Jeg tænker, at hvis Hr. Biskop Heuch faar overleve Syndfloden, hvis der bliver en Top, hvorpaa han kan bjerge sig, saa vil han se, at de Kvinder, som har faaet Stemmeret, vil nok vedblive at være Kvinder paa alle de Omraader og i alle de Retninger, hvor Kvinden har sin særlige Opgave. Jeg skal ikke gaa videre ind paa dette. Jeg vil bare slutte med at sige, at jeg har saa meget tilovers for Hr. Heuch, at jeg ikke vilde ønske ham en saa sørgelig Udgang, som han spaaede sig selv og dem, der delte Livssyn med ham. Skulde jeg ønske ham noget, som der kanske er lidt ondskabsfuldt i, saa vilde jeg ønske, at han maatte opleve den Dag, da han drog afsted med «Morgenbladet»s Stemmeseddel og hans Datter med «Dagbladet»s. — — — — «Den Sag har to Sider,» sagde Hr. Hertzberg; den økonomisk-socialt er den første, og den var den ærede Representant i høi Grad enig i at anerkjende som berettiget. Han vilde gjerne, at Kvinderne skulde faa mere og mere Adgang til Poster og Stillinger, hvor de kunde livnære sig, og hvor de kunde gavne Samfundet. Rigtignok havde han meget vanskeligt for at trække Grændserne op, og det var rimelig nok; thi han tager den Ting paa en forkjert Maade. Hr. Hertzberg sagde: Kvinderne skal faa Adgang til de og de Stillinger; men vi Mænd skal bestemme hvilke. Saaledes gaar man ikke frem likeoverfor Mænd; endog den største Tulbal af en Gut faar Lov til selv at bestemme, hvad han vil blive, og i hvilken Retning han vil uddanne

sig; men om Kvinderne skal Mændene paa Forhaand side: selv de høiest begavede Kvinder maa vi bestemme om, det og det kan de ikke faa Lov til at indlade sig paa. Jeg tænker, der ingen Fare er ved, at man gaar frem paa naturlig Vis og siger, at Kvinderne skal faa Adgang til alle de Stillinger, som Mændene indehar. Det, som Hr. Heuch og ogsaa Hr. Hertzberg lægger saadan Vægt paa, er, at det eiendommelige hos Kvinderne, deres særegne Evner og Gaver skal være det normerende, det bestemmende; deri er jeg enig; men ikke i, at en diktatorisk Grændse skal trækkes op af os; ialfald vil jeg ikke være med paa at trække den Grændse, Hr. Hertzberg trak op. Naar han f. Ex. lod til at vente et stærkt Bifald til Udtalelsen om, at man ikke kunde tænke sig en Kvinde paa Prækestolen, saa vil jeg sige, at jeg meget godt kan tænke mig det, og at jeg ønsker, at de maa faa Adgang til den; jeg tror, at om der kom kristne Kvinder paa Prækestolen, vilde de passe den meget bedre end mange af os Mænd.

— — — —

Lavik: Jeg vil begynde med at sige, at det er ingen politisk Sag, som har voldt saa mange Tvivl og sa mange Vanskeligheder hos mig som netop denne. Jeg ser ialfald for en Del, hvilken Betydning og Rækkevidde denne Reform, naar den engang gaar igjennem, vil have for Samfundet, og jeg føler, at der er Ansvar i at være med at deltage i Behandlingen af den. — — — — Det staaer slet ikke saa for mig, at vi ved denne Reform kalder Kvinden til at herske over Manden, det gjør vi ikke, vi kalder Kvinden til at være Mandens Medarbejder i det politiske Liv, og det er noget forskjelligt fra at herske over Manden. Dersom det stod slig for mig, at denne Reform var et Brud paa Guds Bud, saa kan jeg erklære ligeoverfor Biskop Heuch, at jeg bøiede mig i lige saa dyb Ærbødighed som Biskopen og ikke stemte for den. — — — — Det har vist seg, at Kvinden har været istand til at tilegne sig det fineste og det bedste i Kristendommen, det har vist sig, at hun har forstaaet Familielivet bedre end andre, det har vist sig, at hun med større Held har kunnet opdrage Børn end andre, det har vist sig, at hun med Velsignelse har kunnet deltage i Skolegjerningen, det har vist sig paa hvert et Punkt, hvor hun er bleven sat i Kraft af den Udvikling, som har været paavirket og ledet af Kristendommen, at hun har kunnet bringe umaadelig stor Velsignelse — skal man saa kunne sige: ja alle andre Steder kan hun bringe det, men naar hun kommer ind i det politiske Liv, saa kan hun ikke længer, da er hun udygtig. — — —

Det fremhæves atter og atter med en saadan overordentlig stor Styrke, at hvis Kvinden kommer ind i det politiske Liv, saa tager hun Skade. Selv om man indrømmer, at hun muligens kan bringe noget godt ind i dette Liv, — hun vil tage Skade deraf. Ja, mon det, Hr. Præsident? — — — — Vi, som kanske er saa heldige, at vi har Søstre eller Kvinder i vort Omgangsliv, eller kanske vi har Ægtefæller — Hustruer, som har deltaget i private Foreningers Virksomhed og i deres Bestyrelseres Gjerning og i Skolen Virksomhed, kan vi sige, at disse Kvinder har taget Skade af det? Kan vi sige, at vi Mænd er gaaet mere skadesløs ud af vort Arbeide i Skolen, at vi Mænd er gaaet mere skadesløs ud af vort Arbeide i de private Foreninger, at vi er gaaet mere skadesløs ud af vort Arbeide i det hele ude blandt Menneskene end Kvinderne? Jeg tror ikke, vi kan sige det. Jeg tror, at skal vi være ærlige, faar vi slaa os paa vort Bryst og sige: Gud hjælpe os! Jeg tror, der er fuldt saa mange Mænd, som har gaaet tilgrunde under sit Arbeide blandt Menneskene, som Kvinder, og flere, mener jeg, hvis vi skal være ærlige. — — — —

Berger: — — — — Jeg kan ikke med min Opfatning skjønne, at der kan foreligge nogen anden Erfaring for et saadant Krav end det Andragende, som for ikke længe siden er omdelt her til Storthingsrepræsentanterne, og hvori de 4 533 Kvinder i vort Land forlanger at blive stemmeberettigede paa det Grundlag, hvorpaa Mænd nu er stemmeberettigede. Men det er for mig intet Bevis eller ingen Erfaring for, at denne Reform er paakrævet; thi naar man tænker sig et Tal af 4 533 i Forhold til Kvindernes Antal i vort Land, saa er jo det en forsvindende Del. Og tager man Hensyn til eller man ved Siden deraf ogsaa tænker paa den Maade, hvorpaa disse Navne er samlet, saa turde der være vanskeligt, om man kunde sige, at de var kommen der af personlig egen Drift og Overbevisning. Jeg har mine Tvivl derom, og det kunde hænde, at der var mange, som, naar de vidste, at deres Navne skulde komme til at staa paa et Dokument i Norges Storting med Begjæring om Stemmeret for Kvinder, for længe siden vilde have slettet sig ud igjen eller aldrig være kommet der. Vilde man i modsat Retning faa en Fortegnelse over de Kvinder i vort Land, som beder sig fritaget for at faa denne Ret, turde det Tal blive endnu større. — — — — Jeg tror, det er en rigtig Betragtning af denne Sag, at ét er det at give Kvinderne Adgang til gjennem sit Arbeide og sin Virksomhed at udnytte sine Evner og Begavelse saavidt muligt, — et andet er at trække hende

op i det politiske Liv. At her maa være en Grændse, forekommer mig at være klart. Jeg tror derfor at være i fuld Overensstemmelse med den Sandhed, som er over al Sandhed, og i Overensstemmelse med ogsaa det, som jeg tror, man er sikrest med, likeoverfor det som her er nævnt, de guddommelige Anordninger, og i Overensstemmelse med Kvindens eget Tarv og hendes Bedste, og jeg tror endelig at være i Overensstemmelse med den overveiede Pluralitet af Kvinder her i Norges Land og med deres Ønsker, naar jeg stemmer imod alle de her foreliggende Forslag.

John Lund: — Der bør ikke spørges om, hvor meget Manden eller Samfundet vil tjene paa, at Kvinderne deltager i det offentlige Arbejde. Det Spørgsmaal, man bør stille som det principielle er: skylder man ikke først og fremst Retfærdighedshensyn, Villighedshensyn overfor Kvinderne at give dem Stemmeret og Adgang til at deltage i det offentlige Arbejde? Historien viser os jo gennem Tiderne, at der er overgaaet Kvinden stor Uret, fordi hun ikke selv har faaet være med at værne om sine Interesser, fordi hun har været afhængig af Mandens Naade og Barmhjertighed, fordi Mændene har været egoistiske nok til først og fremst og bare at tænke paa sig selv, i det hele taget har betragtet Kvinden som et lavere Væsen nærmest bestemt til Pleie og Hygge for Manden, og sig selv som Skabningens Herre ene og alene. Tildels gaar dette endnu igjen under mange Forhold, og da jeg hørte Hr. Hertzberg citere en Digter, saa undrede det mig, at han ikke ifølge sit Syn paa denne Sag ogsaa kom med det bekjendte Vers om Kvinden, «som skal lave hans Grød og bage hans Brød, som skal lette hans Sind og klappe hans Kind!» — «Ja, se da skal de ha det saa godt, de to». Det er nok Grundmoralen endnu i mangt et Hjem, er jeg bange for. Man behøver forresten ikke gaa saa langt ned igennem Tiderne for at paavise al den store Uret, som i Aarenes Løb er overgaaet Kvinderne. Jeg skal bare nævne en eneste Ting, som ikke ligger mere tilbage, end at vistnok mange, ialfald de ældre i Forsamlingen, husker det; det ligger en 30—40 Aar tilbage. Indtil da fandt man det saare naturligt, at Kvinderne ikke skulde arve mere end Halvparten af Mændene. Manden, som var saa heldig stillet i alle Forhold, han skulde have det dobbelte; men den svage Kvinde, som kun var henvist til enkelte Sysler og kanske ogsaa i trange Kaar, naar Manden ikke naadigst tog sig af hende, hun skulde blot have Halvdelen! Det modsatte havde været det rimelige. Nu, det blev da endelig rettet paa. — — — Vi ved, at naar denne Be-

vægelse engang er reist, saa kan den ikke stoppes, men vil arbeide sig frem til Seier. Det vil gaa med denne Sag, som det er gaaet med mange andre store Sandheder, hvorom Digteren saa træffende siger:

«Begynder som en Susen i Kornet Sommerdag
Og voxer til en Brusen gennem Skovenes Tag
Indtil at Havet bærer med Tordenrøst den hen
Da intet, intet høres uden den, uden den».

Ja, saaledes vil det gaa. Sagen vil arbeide sig frem ved sin egen Tyngde trods al Modstand. Hvorfor kan da ikke Norge, som paa saa mange Felter af Kulturens Omraade med stor Ære har hævdet sin Plads i den civiliserede Verden, hvorfor kan ikke Norge her være med og gaa i Spidsen istedetfor at komme hinkende bagefter? — — — med hvem er alle Kvinder stillet i Klasse ifølge den Plads, Hr. Hval og hans Meningsfæller anviser dem? Jo, jeg hørte nylig en Kvinde i et dygtigt Foredrag om denne Sag udtale, at Kvinderne hos os, om de opfylder Stemmeretsbetingelserne saa fuldt som nogen Mand, de har dog ikke mere Ret end Vanvittige, Idioter og Forbrydere, der heller ikke faar Lov at stemme, om de forresten har Betingelserne. Det er den Slags Folk, Hr. Hval og hans Meningsfæller i dette Tilfælde sidestiller Kvinden med. Hvad der her kræves for Kvinden, det er hendes simple, naturlige Ret. Der er ikke Tvivl om, at hvis hun kunde procedere derom, vilde hun vinde med al mulig Glands. Jeg vil tilslut udtale, at jeg mener altsaa, det er nu ikke nogen saa særdeles Høimodighed, man viser Kvinden, naar man skjenker hende Stemmeret; det er kun en liden Afbetaling paa de mange Forsyndelser, som Nutid og Fortid har gjort sig skyldig imod hende.

Ullmann: — — — Biskop Heuch vilde blandt det andet, hvormed han bekjæmpede Kvindesagen, ogsaa gjøre gjældende, at selve Sproget endog i sine fineste Udtryk modsatte sig noget saa unaturligt, og han nævnte da der som et Exempel paa den Ting, hvad Sproget forstaar ved en offentlig Mand, og hvad det samme Sprog forstaar ved en offentlig Kvinde. Det er ikke behageligt at komme ind paa dette, og efter min Mening skulde det af den ærede Repræsentant helst have været usagt, men naar det engang er blevet nævnt, skal den Ting tages ved Hornene, for den er betegnende; den er betegnende for dette Samfund, hvor indtil det aller sidste alene Mændene har haft en saadan Overvægt, at de har kunnet bestemme ogsaa det, som skal blive Sprogbrug. — — — Saa er det da, vi siger: ja, nu ser vi, hvilken Forskjel, hvilken unaturlig og umoralsk Forskjel der er

blevet gennem dette ensidige Mandsstyre, vi ser dette deraf, at Mændene kan betegnes med Sprogets ærefulde Udtryk som offentlige Mænd, men Kvinderne — skal de møde denne Betegnelse, saa er det et Udtryk for den dybeste Skjændsel. Derfor trænges Kvinderne, for at der engang for Alvor kan tages fat paa dette Forhold, saa at det at være en offentlig Kvinde, som det nu kaldes, bliver en Levning fra Barbariet, bliver en Saga blot, som Efterkommerne taler om med Rædsel og Forfærdelse, og saa at Sprogbrugen retter sig efter selve Tingen, og det at være en offentlig Kvinde bliver et ligesaa ærefuldt Navn som det nu er at være en offentlig Mand; men det er dette, som de ærede Herrer paa theologisk Side ikke forstaar. — — — — Der er 3 Standpunkter ligeoverfor Kvinde-spørgsmaalet. Det ene er dette, at Kvinden er bestemt væsentligst til at være Madmoder; det er, hvad mest er kommen fra Tyskland; fra de tyske Theologer er det væsentlig, at de norske Theologer har dette sit Standpunkt. Det er eiendommeligt nok forresten, at en af de betydeligste tyske Tænkere, der kan siges at være Udtryk for den tyske Aand, en Mand, som Hr. Biskop Heuch nok forøvrigt vil tage Afstand fra, Schoppenhauer, at hans Udtalelser falder aldeles sammen med Hr. Biskop Heuchs — hans yderliggaaende Fornægtelse indenfor det religiøse Felt falder aldeles sammen med den største Hyperortodoxi indenfor de tysk dannede Theologers Kreds — det viser, at Theologerne ikke er saa forfærdelig høit ophøiet over Tiden og Sæder og Tænkemaader, men at de er adskillig bundne af dem. Det er noksaa betegnende at kunne stille ved Siden af hinanden — jeg skulde have Fornøielse af at gjøre det — Udtalelser af Schoppenhauer og Hr. Biskop Heuch; de skulde komme til at falde saa omtrent aldeles sammen. Saa har man det andet Standpunkt, det man kalder det franske, Galanteristandpunktet. Det er dette, som staar i et tilbedende Forhold til Kvinden; det er det Standpunkt, som indtages selv af en saa betydelig fransk Tænkere som Comte, dette at stille sin Moder, Søster og Datter op som Gudinder og tilbede dem, som Comte gjør. Endelig har man det tredje Standpunkt, det engelske, sunde, praktiske Standpunkt, det som Englands første Tænkere Stuart Mill netop er det største Udtryk for, hvorfor det ogsaa er ham, som er gaaet i Gang med den egentlige Kvindesagsbevægelse, — det som uden Fraser, uden at uddele hverken Sikkertøi eller Skjældsord siger: vi skal være lige, vi skal arbejde sammen med alle mulige Forskjelligheder; vi skal arbejde sammen for at blive helt ud fuldstøbte Mennesker. Dette er i

Overensstemmelse med den angelsaxiske Aand, det er et Udslag af hele dette Folks praktiske Tanker, og da vi er saa heldige at være i Slægt med dem der vesterpaa, er det naturligt, at vi hører til de Lande, hvor den engelske Tankegang stærkest er begyndt at slaa ned. Ligeoverfor dette, som ligger dybt rodfæstet i de angelsaxiske og de nordiske Folks Karakter, Udvikling og Bevidsthed, ligeoverfor dette nytter det ikke i Længden en importeret tysk Theologi at komme med saadanne Talemaader som den, at Kvinden ikke skal faa Lov til at være andet end den bly Lilje i Hjemmet. Ligeoverfor Biskop Heuchs Paastand om, at Kvindesagen og Stemmeretten skulde føre til Misfostre, kvindelig Misfostre, et Samfund af Maskulina og Neutra, vil jeg gjøre Hr. Biskop Heuch opmærksom paa en ganske simpel Ting, og det er den, at de af os her Tilstedeværende, der er gift med Kvinder, som er ivrige for Kvindesagen, kan paa det bestemteste tilbagevise Biskopens Paastand om, at det bliver Misfostre, som kommer frem gennem Kvindesagsbevægelsen. Jeg tør sætte dem op mod nogen hver af dem, som staar paa den anden Side, og jeg tænker, at vi, som selv staar saaledes personlig midt oppe i det, vi ved det vel bedst, vi kan vel give det sikreste Vidnesbyrd om, hvor Kvindesagen fører Kvinden hen, og hvad Betydning det har ikke alene for Kvinderne, men ogsaa for Mændene at staa ved Siden af Kvinder, som har faaet alle sine Evner udviklet til fuld Frihed netop derigennem, at Kvindesagen har reist dette hos dem. Det er derfor i vore Hustruers, i de Kvinders Navn, som staar os nær, og som er grebne af denne Bevægelse, at vi tilbageviser med Bestemthed og med Harme Hr. Biskopens Paastand om, at der bliver kvindelige Misfostre ud af Kvindesagsbevægelsen.

Jaabæk: — — — — Erfaring har lært, at der er en ihærdig Modstandskraft mod almindelig Stemmeret. Jeg har flere Gange tilligemed andre bragt dette Spørgsmaal frem; men det har hidindtil ikke lykket. Naar det da bærer saa til, at man tror, man kan faa Hjælp til at faa frem en god Sag, saa kan jo det virke til, at man saa meget heller vil søge at holde Kampen ud. Her er det netop det Tilfælde. Naar Kvinderne ser, at man vil støtte deres Krav, vil de yde megen Hjælp i den Retning, saa man kan have saa meget desto større Haab om, at man kan faa frem, hvad man ønsker. Man kan efter min Mening faa baade god og sikker Hjælp til at faa frem almindelig Stemmeret, naar denne Sag nu er kommet ind. — — — —

Hval: — — — — En af Forslagsstillerne, Hr. Lange, truer med, at denne Sag nu skal blive optaget for Alvor, og at saavel den Indstilling, som ligger til Grund for denne Sags Behandling, som de Foredrag, der her er holdte, nok skal blive læst rundt omkring; de skal opstilles som den mørke Baggrund, hvorpaa Agitationen for politisk Stemmeret for Kvinder herefter skal foregaa. Ja, hvis nogen lod sig skræmme af slige Skræmmebilleder fra at handle efter sin Overbevisning, ja, da vilde jeg sige: han er ikke en Mand, han fortjener ikke Navnet af Mand; han er en Kjærring! Han fortjener ikke Navn af Kvinde engang. — — — — Der er ikke blot i England og Amerika, men over hele Europa indtraadt en Reaktion, som tyder paa, at der nok kan komme noget godt ud af den Gjæring, som finder Sted paa dette Omraade, trods al den Kamplyst, som ytrer sig. Og jeg vil sige, det var vel, om saa var. Det er stadien i de sidste Aar kommen mere og mere op i Bevidstheden, at den Udvikling, som foregaa i vore sociale Forhold, slet ikke er den bedste, at navnlig Kvinden paa Grund af denne Udvikling er bleven uheldigere stillet. Der gaar gennem vor Tid og navnlig hos Kvinden et Drag, som tyder paa, at det nu gjælder at emancipere sig fra Hus og Hjem; det vilde blive skjæbnesvangert for Kvinderne selv, om Udviklingen kom til at gaa i den Retning. En Arbeiderske vil heller være Fyrstikpakkerske eller Fabrikarbeiderske end Tjenestepige, en Kvinde, som har lært noget, vil langt hellere være Telegrafistinde end Husbestyrerinde, en anden, som har uddannet sig til Operaterske, vil langt heller være Lærerinde end Diakonisse eller Bestyrerinde af et Børnehjem. Se, alt dette tyder paa en farlig Emancipation i social Henseende. Derhos er alt, hvad der hører med til det kvindeligt Arbeide, i den senere Tid bleven mere og mere forsømt og ringeaktet. — — — — Først i 1878 begyndte Kvindesagens Prinsipper at ytre sig i det norske Storting, og de har ytret sig paa en saadan Maade, at jeg tror, at det har lagt Hindringer iveien for netop den Uddannelse af Kvinden, som bedst vil tjene baade til hendes eget og til Samfundets Vel; istedetfor Fællesundervisning burde der være oprettet Undervisningsanstalter, der særligen gik ud paa at danne hendes Evner og Anlæg til det Kald, som hun af Naturen eller, for at bruge et andet Udtryk, af Skaberen selv er bleven anvist. Jeg skal indskrænke mig til dette.

Eiesland: — — — — Ligeoverfor Hr. Heuch vil jeg, til hvad der forøvrigt er sagt, alene henvise til den Kjendsgjæring, at der vel ikke gives, efter alt, hvad jeg har hørt og kunnet

forstaa, et Land i Verden, hvor Hjemmet er saa respekteret og betydningsfuldt som netop i det Land, hvor Kvindesagen har naaet længst, nemlig England, og hvad nu denne Sags Betydning i moralsk Henseende kan have at sige, saa er det en Kjendsgjæring, at i England og Amerika er ialfald den offentlige Prostitution en ukjendt Ting, den har aldrig faaet Fodfæste der. Man har forsøgt paa det, men Kvinden har haft en saadan Indflydelse, at det aldrig har lykkedes, og med Hensyn til Kvindens forbedrede Kaar, om Kvindesagen blev gennemført, skal jeg endnu anføre et lidet Faktum, og det er det at i Wyoming er det udtrykkelig Lov, at Kvindearbeide, som kan udføres ligesaa godt af Kvinder som af Mænd, skal betales lige med Mænds Arbeide.

Arctander: — — — — Den store Fare for et selvstyret Samfund er, naar den altid forhaandenværende Procent af bevidste eller ubevidste Redskaber for andre bliver for stor. Naar jeg ligeoverfor det foreliggende Forslag om almindelig Stemmeret ogsaa for Kvinder spørger mig selv om Virkningen heraf i denne Henseende, kan Svaret efter min Mening ikke være tvivlsomt. Det, som i England kaldes «voting cattle», bevidste og ubevidste Redskaber for andre i det politiske Liv, vilde derved blive forøget i en Grad, som gjør mig det til Pligt at stemme mod et saadant Forslag. Naar jeg det gjør, skriver det sig altsaa ikke fra nogen Underkjendelse af Kvindens Natur i og for sig. Det er ikke et Udtryk for en mandfolkeagtig Overlegenhed i Betragtningen af Kjønne. Efter min Mening har Kvinderne ikke Skylden for, at Udviklingen for deres Vedkommende ikke har fulgt Skridt med Mændenes, og at de Egenskaber, som er mest værdifulde i det offentlige Liv, ikke er kommen til Fremvæxt hos Kvinder som hos Mænd — saadanne Egenskaber som skarp Tænkning, roligt Omdømme, selvstændig, objektiv Opfatning og Syn paa Sag under Bortseen fra Person, Blik for det store med Forbiseen af det smaa, dette er ikke Kvindernes Skyld, det er Mændenes, eller — forat jeg ikke skal fremkaste ufrugtbare Bebreidelser mod den ene Del af Menneskeslægten — det er den historiske Udviklingsgangs Skyld, den Udviklingsgang, som dog altid, omend undertiden med Tilbageslag, ustanset er gaaet fremad mod større Lighed mellem Menneskene, mellem Mændene indbyrdes som mellem Kjønne, i Rettigheder og Pligter og i Arbeidets Deling. — — — — Der er, efter hvad der er oplyst for mig, og jeg har Grund til at tro fra saa paalidelige Kilder, som der kan skaffes i disse Sager, ikke Udsigt til, at der for nær-

værende ved det af Minoriteten optagne Forslag vil blive indlemmet mere end 9—10 000 nye kvindelige Stemmeberettigede blandt de, vi nu har, saafremt alle benytter sig af den Adgang, som aabnes dem ved Grundlovsforandringen. Dette sammenholdt med de 186 000, vi har, vil ikke være nogen saadan Procent af nye i Forhold til de gamle, at det i mindste Maade skulde kunne afskrække mig som betegnende noget Brud af den Art, at vi kunde risikere nogen Overrumpling eller Omvæltning af det bestaaende. De 10 000 fordelt paa Landets samtlige Stemmeberettigede vil ikke engang sige mere end ca. 5 pCt., saafremt da alle benytter sig af denne Adgang. — — —

Hertzberg: — — — — Hr. Ullmann sagde, at vor Betragtning af Kvinden var hovedsagelig af tysk Extraktion, at den faldt væsentlig eller i flere Stykker, hvad det nu var, sammen med Filosofen Schopenhauers, den bekjendte Repræsentant for den pessimistiske Naturalisme. Jeg er saa heldig at være i Besiddelse af nogle Udtalelser om Kvinden af denne Schopenhauer, og jeg skal tillade mig, da vi er blevne parallelisere med denne tyske Filosof, at meddele nogle Udtalelser af Schopenhauer: «Kvinden er barnagtig, kortsynet, smaalig, med ét Ord: gjennem hele Livet et stort Barn; hun tager Skindet for Væsenet, foretrækker Bagateller for de vigtigste Ting; hun tænker i sitt Hjerte, at det er Mandens Bestemmelse at tjene Penge, hendes at sætte dem overstyr; hun er af Naturen uretfærdig. Løven har Klør og Tænder, Oxen Horn til Vaaben; Kvinden har Forstillelse; en fuldstændig sandfærdig Kvinde er en Umulighed; af Naturen hader alle Kvinder hverandre. Kvinden er Manden underlegen, fysisk: i Styrke og Skjønhed, sjælelig: i Talent, Skarpsindighed og skabende Fantasi; kun i Forstillelse og Anlæg til Intriger er hun Manden overlegen. Ugifte Kvinder er til ingen Nytte, og en gammel Kvinde vækker kun Modbydelighed; hun er uskikket til at indtage en selvstændig Stilling og bør derfor ikke arve mere end en Livrente, saa meget, at hun kan opholde Livet; thi hendes Letsindighed og Sløseri vilde sætte Kapitalen overstyr. De gamle Folk, ligesom den Dag idag de asiatiske Folkeslag, har anvist Kvinden en Stilling, som langt bedre passer for hende end vi, med vort gammelfranske Galanteri og vor modbydelige Kvindedyrkelse, hvilken udgjør den høieste Blomst af vor kristelig-germanske Dumhed; denne har kun tjent til at gjøre hende saa arrogant og hensynsløs, at man undertiden maa komme til at tænke paa de hellige Aber i Benares, som i Bevidstheden om sin Ukrænkelighed ind-

bilder sig, at Alt er dem tilladt. At kalde dette smaa voxne, smalskuldrede, kortbenede Kjøen det smukke, kan kun den af Forlibelse omtaagede mandlige Intelligents. Kløge Mænd tager sig vel ivare for at indgaa Ægteskab». Jeg opfordrer Hr. Ullmann til at paavise nogen offentlige Udtalelser i Skrift eller Tale af min Medrepræsentant Hr. Biskop Heuch eller mig eller andre norske Theologer, som kan sammenstilles med saadanne, som jeg her har oplæst af Filosofen Schopenhauer, og hvoraf der findes en Mangfoldighed i hans Udtalelser. — — — —

Ødegaard: Jeg kunde gjerne frafalde Ordet med den Bemærkning, at jeg stemmer for de fremsatte Grundlovsforslag. Men naar jeg nu har faaet Ordet, vil jeg dog have sagt, at af alt hvad jeg under Debatten har hørt af Sagens Modstandere, har jeg det samme Indtryk, som jeg fik under Debatten om de Stemmeretsforslag, som vi behandlede for lidt siden. Det er nemlig en Frygt, som afholder vore Modstandere fra at øve Ret og Retfærdighed her i vort Samfund; dengang var det Frygten for de Smaa i Samfundet, nu er det Frygten for, at de Evner og Kræfter, som Kvinden kan eie for vort Samfundsarbejde, skal komme til sin Ret, og at Kvinden ved paa en praktisk Maade selv at deltage i Samfundets Anliggender, skal udøve Kritik over den Maade, vi Mandfolk styrer og stiller paa. Jeg bekjender mig ikke til denne Frygtens Religion, og min Mening er, at de, som gjør det, gjør vort Samfund en daarlig Tjeneste. Gjælder det nogen Steds i Verden, at alle kan være med at bygge Samfundet, saa gjælder det i smaa Samfund som vort. — — — —

Wexelsen: Det er vel overflødigt at sige, at det er VII Alternativ A, som er indstillet af Komiteens Minoritet.

Votering:

Forslag VI saalydende:

— — — —
— forkastedes mod 15 Stemmer.

Forslag VI saalydende:

— — — —
— — — —

Alternativ A.

— — — —
— forkastedes med 70 mod 44 Stemmer.

De 70 Herrer vare:

Balchen, Holmesland, Helliesen, Iglund, Grøndsen, Heffermehl, Danielsen, Enger, Arnesen, Præsthus, Wankel, Furuholmen, Holmboe, Oftedal, Isachsen, Vinje, Ueland, Kolbenstvedt, Berge, Lima, Jenssen, Hirsch,

Rygh, Hval, Melhuus, Flønæs, Pukstad, Vindal, Harbitz, Reimers, Aarflot, Bøhn, Berger, Haga, Tveter, Løvenskiold, Christensen, Ameln, Tonning, Holsen, Liljedahl, Dahl, Dugstad, Veseth, Sohlberg, Hurum, Skattebøl, Ihlen, Krekling, Hertzberg, Winge, Hals, Heuch, Steen, Reinhardt, Bang, Rynning, Lützow Holm, Simonsen, Eyde, Anker, Giebelhausen, P. Nilsen (H.), Selmer, Schweigaard, Michelet, Oppen, Wisbech, Horgen og P. Nielsen (K.).

De 44 Herrer vare:

Jaabæk, Stousland, Eiesland, Ellingsen, S. Nielsen, Mehus, Arctander, O. Holm, Langeland, Aklestad, O. Nilssen, Bjering, Ebbesen, Koht, Horst, Eng, Moursund, Holst, Wexelsen, Foesnæs, Soelberg, C. Berner, Krohn, John Lund, Myklebust, Lavik, Skaar, Helleland, Sveinsson, Rinde, Thomesen, Ullmann, Andersen, Blekastad, Mustad, Ødegaard, Teige, Astrup, Glestad, Konow, Storeng, Aars, Hjelmstad og Lange.

1892

Dokument No 124.

Grundlovsforslag fremsatte paa en og firtiende ordentlige Storthing.

21.

Forslag fra Ullmann, J. Utheim og Hægstad til Forandring i Grundlovens § 50.

Til
Storthinget.

Herved fremsættes følgende

Forslag

til Grundlovsbestemmelse angaaende
Forandring i Grundlovens § 50.

Alternativ A.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

«Stemmeberettigede ere de Norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt fem og tyve Aar, have været bosatte i Landet i fem Aar, opholde sig der, og enten:

- a. ere eller have været Embedsmænd;
- b. paa Landet eie eller for længere Tid end fem Aar have leiet matrikuleret Jord eller

i fem paa hinanden følgende Aar have brugt og fremdeles bruge saadan Jord;

- c. i Finmarken i fem Aar have været og fremdeles ere Rettighedsmænd;
- d. ere Kjøbstadsborgere eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdi idetmindste er 600 Kroner;
- e. have for det sidtsforløbne Aar betalt direkte Skat til Stat eller Kommune efter en antagen Indtægt af mindst 500 Kroner paa Landet og mindst 800 Kroner i Kjøb- eller Ladestederne, i et Aar have havt fast Bopæl i Valgkommunen paa den Tid, Valget foregaar, og ikke som Tyende tilhøre Andens Husstand».

Alternativer B, C, D, E, F, G, H, I, J og K.

Kristiania den 18de Juli 1892.

V. Ullmann. J. Utheim. M. Hægstad.

26.

Forslag fra Ullmann, J. Utheim og Hægstad til Forandring i Grundlovens §'er 50 og 52.

Alternativ A.

«§ 50. Stemmeberettiget er enhver Norsk Borger, Mand og Kvinde, som har fyldt 25 Aar, har været bosat i Landet i 5 Aar og opholder sig der.»

1893

Indst. S. No. 181.

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende de paa Stortinget i 1889 fremsatte Forslag til Forandringer i Grundlovens Betingelser for Stemmeret. (Dokument No. 114, 1889, 3—11).

Til Stortinget.

Til Behandling foreligger:

— — — —
6. — — — —

Forslag fra Ullmann og Wexelsen angaaende Forandring i Grundlovens § 50 (7 i 5 Alternativer) samt Forslag fra de samme om Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 (9) og Forslag i 2 Alternativer fra Ullmann til Forandring i de samme §§ (10) tilsigter Indførelse af Stemmeret for Kvinder.

Med Hensyn til Forslagene fra Ullmann og Wexelsen (7 i 5 Alternativer og 9), der udvider den statsborgerlige Stemmeret til ogsaa at gjælde Kvinder, udtaler et Flertal paa 5 Medlemmer (Formanden, Arctander, Engelhart, Foss og Sveinsson), at de principielt intet har imod at udvide Stemmeretten til ogsaa at gjælde Kvinder.

Tre Medlemmer (Arctander, Foss og Sveinsson) kan stemme for alle de foreliggende Forslag — principalt for almindelig Stemmeret ogsaa for Kvinderne. Denne Fraktion kan i dette Tilfælde i det væsentlige henholde sig til den Argumentation, der af Konstitutionskomiteens Minoritet i 1890 gjordes gjældende (cfr. Indst. S. XIV, 1890). Idet man gaar ud fra, at der i Kvindens Evner, Karakter og Begavelse intet er til Hinder for, at hun i det hele taget kan varetage de samme Hverv som Manden med den samme Arbejdsdygtighed, Tænksomhed og Klogskab, synes det at være en naturlig og selvfølgelig Ting, at der aabnes hende Adgang til at opnaa lige Rettigheder og fuld Ligestillethed, hvorfor de Bestræbelser, der først i den sidste Tid har været ført med nogen Kraft, maaske væsentlig paa Grund af manglende Initiativ fra Kvindernes egen Side, kun har til Formaal at yde Retfærdigheden Fyldest. Det kan ikke benegtes, at Kvinderne i Aarrækker har været tilside-satte og blot betragtede som et Anhang til Manden; imidlertid har det under vort Aarhundredes stedse stigende Oplysning altid klarere vist sig, hvilken Uret der er begaaet, og man har efterhaanden indrømmet hende Anledning til at opnaa Stillinger og nyde Rettigheder, der tidligere kun var forbeholdte Man-

den. Det maa ogsaa erkjendes, at hun tilfredsstillende har opfyldt de til hende stillede Fordringer, naar hun tildels under Konkurrence med Mænd har naaet frem til Bestillinger og Tillidshverv. Allerede anvendes Kvinder i ikke ringe Udstrækning i vort Undervisningsværk, i Telegrafvæsenets, i Postvæsenets Tjeneste; hvor ofte har vi ikke Beviser for Kvindens Skikkethed til at drive egen Handelsvirksomhed, eget Gaardsbrug, til at staa i Spidsen for større Bedrifter? Det synes da at være en rimelig og fornuftig Betragtningmaade, at der sørges for, at hun ogsaa faar Ret til at give sin Mening tilkjende, hvor det gjælder at vælge dem, der er bedst skikkede til at varetage Samfundets Tarv i Staten, hvad der dog lige meget vedkommer Mand som Kvinde. Det vil visselig medgives, at Kvinden er fortrinlig skikket til at øve en gavnlig Indflydelse og yde en vurderlig Hjælp, hvor det kommer an paa at træffe de bedste Bestemmelser paa Fattigvæsenets, paa Undervisningsvæsenets og Opdragelsens Omraade og ikke mindst, hvad angaar Lovgivningen om Forholdet mellem Mand og Kvinde. Det har lykkedes Kvindesagens Forkjæmpere delvis at fjerne de Fordomme, som har havt sin Kilde i tidligere Tiders Vankundighed og Mandens Herskerstilling; det vil forhaabentlig times vor Tid, at Skridtet kan tages heltud, saa at hun kan indtage den fuldt ligeberettigede Stilling som Mandens sideordnede, ikke underordnede Fælle. Men dette vil ikke kunne naaes, uden at hun ogsaa i politisk og statsborgerlige Rettigheder faar lige Del med Manden. Derfor er det en berettiget Fordring, at der ogsaa gives hende Adgang til Stemmeurnen, saaledes som det allerede er gennemført i et Par Stater i Nordamerika og i en enkelt Kommune i England, ligesom en Begyndelse er skeet i vort Land, idet hun er baade stemmeberettiget og valgbar til Tilsynsudvalg og Skolestyre ved Folkeskolen. Naar det altsaa forholder sig saaledes, at Kvinden baade kan bære og for en stor Del ogsaa bærer de samme Samfundsbyrder, udreder de samme Skattepaalæg, baade har Evne til at udføre og virkelig ogsaa udfører det samme Samfundsarbejde som Manden, er det en ligefrem Pligt at sørge for, at hun ogsaa i statsborger-

lige og politiske Rettigheder stilles jevnbyrdig med denne. Idet vi derfor mener, at Stemmerets Erhvervelse for Kvinder vil være til lige stort Gavn for hende selv som for Samfundets Vel i sin Almindelighed, tror vi med fuld Ret at kunne stemme for de foreliggende Forslag.

To Medlemmer (Formanden og Engelhart) finder, at da Kvinderne til denne Tid har været ganske udelukkede fra at stemme ved politiske Valg, turde Overgangen blive for stærk ved med én Gang at gjøre Stemmeretten almindelig ogsaa for Kvinderne, og at det derfor tør være rigtigst for Tiden at blive staaende ved Forslag 7, Alternativ A, der stiller den selvstændige Kvinde lige med Mænd efter de nu gjældende Stemmeretskvalifikationer, hvilket Forslag paa Stortinget i 1890 oppnaaede 44 Stemmer. Da ogsaa de tre førnævnte Medlemmer af Flertallet, der principalt stemmer for de videre gaaende Forslag, subsidiært slutter sig til Forslag 7, Alternativ A, har dette Flertal og bliver saaledes Komiteens Indstilling.

Tre Medlemmer af Mindretallet (Grændsen, Johnsen og Vogt) henholder sig i alt væsentligt til, hvad der er anført af Konstitutionskomiteens Flertal i 1890 (Indst. S. VI).

Stemmeretsreglerne maa som udgjørende Grundlaget for den hele Statsordning behandles med stor Varsomhed, særlig hvor, som her i Landet er Tilfældet, den politiske og kommunale Stemmeret er undergivet samme Vilkaar. Forandringer bør følgelig alene ske efter den grundigste Overveielse og først, naar Erfaring klarlig har godtgjort, at saadanne ere paa krævede eller nødvendige. Men at dette for Tiden skulde være Tilfældet, kan Mindretallet ikke indse.

Efter hvad foran er anført, er der, forsaa vidt Stemmerett for Kvinder angaar, for Mindretallet alene Opfordring til specielt at udtale sig om det Forslag, der sidestiller Kvinder med Mænd efter de nuværende Stemmeretsregler, altsaa giver Stemmeret til alle, der opfylder Betingelserne efter den nugældende Grundlovs § 50 uden Hensyn til Kjøen. Det er imidlertid en Selvfølge, at Bedømmelsen af dette Forslag i væsentlig Grad afhænger af Opfatningen af Spørgsmaalet om Kvinders Deltagelse i det politiske Liv i det hele.

Herom henholder Mindretallet sig i alt væsentligt til, hvad der er anført af Flertallet i Konstitutionskomiteen i 1890 (Indst. S. XIV), hvorhos tilføies, at Spørgsmaalet, uagtet af gjennemgribende Betydning for det hele Samfundsliv, er af forholdsvis ny Oprindelse, ligesom det heller ikke fra andre Lande foreligger nogen virkelig Erfaring for Reformens Virkninger i det praktiske Liv. Dette er for Mindretallet tilstrækkelig til ikke for Tiden at kunne give noget Forslag om Stemmeret for Kvinder sin Tilslutning.

Et Medlem (Fretheim) finder for sit Vedkommende at burde fremholde, at hvad Stemmeret for Mænd angaar, vil en skridtvis Udvidelse være baade nødvendig og ønskelig, men kan dog ikke give noget af de iaar foreliggende Grundlovsforslag sin Tilslutning. Angaaende Spørgsmaalet om Stemmeret for Kvinder slutter dette Medlem sig i det væsentlige til, hvad der af Komite Mindretallet i saa Henseende er anført.

I Henhold til ovenstaaende indstiller Komiteen til Stortinget at fatte følgende:

Beslutning:

1. Forslag fra Ullmann og Wexelsen angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 (trykt som No. 10 i Dokument No. 114 for 1889) bifaldes ikke.
4. Forslag fra Ullmann og Wexelsen angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 (No. 9) bifaldes ikke.
5. Forslag fra Ullmann og Wexelsen angaaende Forandring i Grundlovens § 50 (No. 7, Alternativ E, D, C og B) bifaldes ikke.

Subsidiært indstilles følgende Forslag til Vedtagelse:

10. Forslag fra Ullmann og Wexelsen angaaende Forandring i Grundlovens § 50 (No. 7, Alternativ A) bifaldes.

Kristiania i Konstitutionskomiteen, 3die Juni 1893.

Chr. Michelsen, N. Arctander, Olaf Sveinsson,
Formand.   Ordfører.   Sekretær.

1893

Forhandlinger i Stortinget.

Møde 27de Juni.

Præsident: S. Nielsen.

Sag Nr. 3:

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende de paa Stortinget i 1889 fremsatte Forslag til Forandring i Grundlovens Betingelser for Stemmeret. (Indst. S. Nr. 181).

— — — — —
— — — — —

Arctander (Komiteens Ordfører): — — —

— — — Det staar fast, at vort Land er et demokratisk Land under Styre af en Statschef, hvis udøvende Myndighed er indskrænket og bunden eller ialfald bør være det af Folkets gennem Stortingets Mund udtalte Beslutninger. Skal den demokratiske Udvikling foregaa jævnt og sundt, mener jeg, at dette alene kan ske paa Grundlag af almindelig Stemmeret, hvis Indførelse vil, saavidt jeg opfatter det, være lige retfærdig for stemmeberettigede og ikke stemmeberettigede, til lige stort Gavn saavel for Samfundet i det hele som for det enkelte Individ. Der skal gaaes frem med Varsomhed, siger man. Aa ja, jeg skulde dog mene, der gaaes frem med Varsomhed; man gaar frem med altfor vidtdreven Forsigtighed og Varsomhed i dette Spørgsmaal. Ser man hen til de 70 Aar, som ligger mellem 1814 og 1884, tror jeg, at Fremgangen med Hensyn til de Stemmeberettigedes Antal neppe kan beregnes til mere end 2 pCt. Man har villet udregne, at saafremt man skal gaa frem paa samme skridtvise Maade, vil man maaske i Løbet af en 800—900 Aar komme frem til almindelig Stemmeret. Hvor mange Afhandlinger, hvor mange Taler, hvor mange Brochurer, hvor mange Forslag har ikke seet Dagens Lys under Kampen for denne Reform! Endelig naaedes der frem til et noget friere Standpunkt, da Grundloven i 1884 fik et Tillæg i Stemmeretsreglerne bygget paa Censussystemet. Men endnu i 1893 staar vi fremdeles paa det Standpunkt, at det kan siges, at ikke mindre end mellem 100 000 og 200 000 selvhjulpne Mænd er udestængte fra selv at deltage i Bestemmelsen over sine egne Anliggender. Jeg gad vide, om der kan paavises nogen Reform i vort offentlige Liv, der har vanskeligere for at trænge igjennem. — — — — Hvad jeg har udtalt om almindelig Stemmeret for Mænd, finder i det væsentlige ogsaa sin Anvendelse paa Kvinder. Principielt seet, kan jeg ikke skjønne andet, end at for selvhjulpne

Kvinder, der udfører sin Del af det samfundsgavnige Arbejde, der yder sit Bidrag til at bære Samfundsbyrderne i Lighed med Manden, bør ogsaa findes den samme Ret til at nyde Samfundets Goder, til at faa Andel i statsborgerlige Rettigheder. Og dette maa kunne siges om de gifte saavelsom om de ugifte Kvinder; thi de første maa dog siges netop ved sin Stilling inden Familien at yde den samme Støtte i Samfundsarbejdet som Manden, forudsat at man betragter Kvinden som den Sideordnede, ikke som den Underordnede, der kun i passiv Lydighed har at gaa Mandens Ærinder. Om der end ogsaa i psykisk Henseende findes Forskjel mellem Mand og Kvinde, tror jeg dette kun vil tjene til Gavn i vort offentlige Liv, naar Kvinden gives Adgang til Deltagelse deri. De samme Egenskaber, der gjør hende det muligt i Samliv med Manden at grunde og opretholde en Husstand, vil være hende til Nytte, hvor det gjælder at overføre disse til et videre Omraade, hun vil ogsaa her kunne udfylde og supplere Mandens Virksomhed. Ogsaa for hende selv, mener jeg, vil deraf flyde gavnlige Følger. Med den Anerkjendelse, der ydes hende, med det Ansvar, der paalægges hende, vil hendes Syn udvides, idet hun faar alvorligere Interesser, uden at der derfor skulde være Fare for, at hun skulde tabe Tanken og Sandsen for, hvad der tilligger hende specielt som Kvinde. Heller ikke tror jeg, der er nogen Fare for, at Mandens Indflydelse vil svækkes paa nogen for Samfundet skadelig Maade, naar Taler er om at bestemme og ordne de offentlige Anliggender; thi det gjælder her som ved almindelig Stemmeret for Mænd, at man ei behøver at frygte for, at der med det samme bliver kastet ind nogen stor Masse, om jeg saa maa sige, paa Stemmeretsmarkedet. Forholdet, mener jeg, vil regulere sig af sig selv. Det gjælder kun at give Retten, hvor den med god Grund kan fordres. — — — — Mindretallet siger, at der foreligger fra andre Lande ingen virkelig Erfaring for Reformens Virkning i det praktiske Liv. Det er jo sandt, forsaavidt Spørgsmaalet er meget nyt, men det maa dog bemærkes, at fra de faa Stater, hvor Reformen er indført, har man hidtil kun havt godt at melde; saaledes foreligger fra en af de forenede nordamerikanske Stater Beretninger om, at Kvinderne er blevne

stærkere i Evnen til at tænke, har faaet bredere Syn og er mere fædrelandssindede, mere skikkede til at opdrage sine Børn til gode Borgere. Mærkes maa det ogsaa, at paa den svenske Rigsdag i 1884 faldt Motionen om Valgret og Valgbarhed for Kvinder til 2det Kammer med blot 9 Stemmers Overvægt. Ogsaa i det engelske Parlament har Tanken fundet gunstig Modtagelse, og mange er de, som spaaer dens snarlige Gjennemførelse. Naar vi ikke denne Gang gaar saa langt som til at give Kvinden almindelig Stemmeret, vil jeg dog betone, at den mindste Indrømmelse, der kan ydes hende, er at sidestille hende med Mænd, der har Stemmeret efter de nugældende Stemmeretsregler. Det er dog nogen Erstatning for lange Tidens Tilsidesættelse, og det er min faste Overbevisning, at man ved at udvide de nugældende Stemmeretsregler ogsaa til Kvinder derved kun vil gavne vort politiske Livs Renhed, Hæderlighed og Moralitet, ligesom der ingen Grund kan anføres for, at Kvinder, der trods alle Vanskeligheder har formaaet at skabe sig en selvstændig Stilling fuldt jevnbyrdig med Manden, skal udelukkes. Flertallets større Fraktion, der subsidiært slutter sig hertil, vil derfor anbefale dette Forslags Vedtagelse. — — —

Præsidenten: Jeg henstiller nu til de Herre, som tager Del i Debatten, først at holde sig til de Forslag, som angaar Stemmeretsudvidelse for Mænds Vedkommende. Jeg gjen tager, at jeg tror, det vil forenkle Debatten, gjøre den oplysende og være tidsbesparende.

— — — —
— — — —

Møde den 28de Juni.

Præsident: S. Nielsen.

Dagsorden:

Fortsat Behandling af de paa Kartet for Tirsdag den 27de Juni opførte Sager.

— — — —
— — — —

Arctander: — — — — og saaledes mener jeg, at der er en moralsk Forpligtelse for de nuværende Stemmeberettigede til at give almindelig Stemmeret ogsaa til de Stemmeretsløse. Jeg havde igaar Anledning til at udtale mig ogsaa angaaende Kvinders Stemmeret, og jeg har intet at tilføie til, hvad jeg igaar sagde. Men der faldt en Udtalelse fra Repræsentanten fra Søndre Bergenhus, hvoraf han syntes at ville gjøre et Numer, idet han, man kan næsten sige med «sittlicher Entrüstung», kritiserede det Udtryk i Komiteens Indstilling, at Kvinden havde været et Anhang til Manden. Jeg fastholder det Udtryk, idet jeg mener, at saaledes som Kvindens Stilling

har været hidtil, betegner dette Ord hendes betydningsløse Stilling ligeoverfor alle Spørgsmaal vedrørende de sociale Institutioners Ordning, ligeoverfor alle Spørgsmaal, som angaar de politiske Goder. Repræsentanten fra Søndre Bergenhus omtalte endog det utilbørlige i at bruge saadanne Udtryk. Nu vil visselig alle være enige med ham i, at inden Familien, inden Husets fire Vægge, ja, tildels ogsaa i Livet udenfor, kan ikke Ordet «Anhang» bruges paa denne Maade. Der kjender vi meget godt til den store Indflydelse, som Kvinden øver ligeoverfor Manden. Men Sagen er den, at den Indflydelse, hun har, den øver hun ikke ligeoverfor sociale og politiske Spørgsmaal ligefrem, ad rette Veie. Det er nærmest en Underhaandsindflydelse. Jeg mener derfor, at hun fremdeles er for stærkt paavirket af Manden, og at hun endnu gaar i for stærkt Ledebaand af ham, naar det gjælder politiske og sociale Sager. Derfor mener jeg, det er rettest at stille hende frit som Arbeider ved Siden af Manden, medens hun nu staar der blot som den Underordnede, der stærkt paavirkes af Mandens Anskuelser. Dette sidste vil vistnok aldrig nogensinde kunne forhindres, og det vil ogsaa være godt, at det vedbliver; men jeg mener, at der ialfald bør gives Adgang til, at hun paa Frihaand kan udvikle sine Evner uden at være bundet ved Vægten af Mandens Anskuelser, og det naaes først ved, at man giver hende Stemmeret. Jeg vil, som det fremgaar af, hvad jeg har sagt, stemme for alle de foreliggende Forslag med Undtagelse af de 3 først opførte, og jeg vil tillade mig at stille den Opfordring til Nationalforsamlingen, at den i Betragtning af, at det vil være overensstemmende med Klogskab, med Fædrelandskjærlighed og med Retfærdighedsfølelse at bevilge Stemmeretsudvidelse — jeg vil stille den Opfordring, at den ogsaa vil være med paa at stemme om end ikke for almindelig Stemmeret, saa dog for et af de Forslag, der sigter paa Udvidelse af Stemmeretten, og hvad Kvinden specielt angaar, ialfald for det Forslag, der giver hende Adgang til Stemmeret efter samme Regler, efter hvilke Mændene nu har den.

Michelsen: — — — — Naar jeg har maattet begjære Ordet, er det for at gjøre en ganske kort Bemærkning til, hvad Repræsentanten for Moss og Drøbak, Hr. Faye-Hansen i Formiddag udtalte. Den ærede Repræsentant udtalte sin Forundring over, at to af Komiteens Medlemmer Statsraad Engelhart og jeg ikke havde kunnet slutte os til Kravet paa almindelig Stemmeret for Kvinder, men fundet foreløbig at maatte blive staaende ved

at anbefale et Forslag, som gennemfører kvindelig Stemmeret efter de samme Betingelser, som for Øieblikket efter den nuværende Ordning gjælder for Mænd. Jeg skal faa Lov ganske kortelig at forsøge at forklare ham, hvorfor vi er blevene staaende ved dette Standpunkt. Kravet paa almindelig Stemmeret er selvfølgelig i vore Øine først og fremst et Retfærdighedshensyn; men naar der er Spørgsmaal om at gennemføre dette Krav praktisk, saa bliver det for den praktiske Politiker ved Siden deraf ogsaa et Hensigtsmæssighedshensyn. Nu ved vi alle, at det parlamentariske System har jo en lang historisk Udvikling. Ingen Nation har med engang gennemført alle dets forskjellige Sider, og jeg tror, alle kan vært enige om, at det parlamentariske System i det hele og store taget endnu befinder sig i sin Udvikling. Nu er vi fra vort Standpunkt kommet til det Resultat, at anvendt paa vore Forhold her hjemme er vi nu naaet saa langt, at vi kan tage det Skridt at udvide Stemmeretten til enhver selvhjulpne Mand, lade alle de selvhjulpne Mænd, som til denne Tid har været udenfor, ogsaa faa være med og nyde fuld statsborgerlig Stemmeret. Men praktisk talt stiller det sig noget anderledes for os, naar vi gaar over til Kvinderne. Vi maa huske paa, at Kvinderne til denne Tid har været udelukket fra al Deltagelse i det offentlige Liv. De har ikke havt nogen som helst aktiv politisk Borgerret, og jeg tror, det skal erkjendes, at det vil være om ikke netop betænkeligt, saa dog en temmelig upraktisk Ordning med engang at kaste alle voxne Kvinder med almindelig Stemmeret helt og holdent ind i vort offentlige Liv. Jeg tror, vi skal erkjende, at dette Sprang i sig selv praktisk seet er saa meget større end en hvilken som helst anden Udvidelse af Stemmeretten for Mænd, at der forelægges for den praktiske Politiker ialfald et lidt andet Syn paa dette end paa Stemmeretten for Mænd. Vi tror, at vort offentlige Liv kun vil vinde ved, at Kvinden gives Adgang til det. Vi tror, det vil gjøre vort offentlige Liv baade rigere og fyldigere, og vi er overbevist om, at Kvinden i det store og hele taget vil kunne fylde sin Opgave og sine statsborgerlige Pligter paa en tilfredsstillende Maade. Men vi mener, at man faar gaa skridtvis frem. Vi mener, at man faar begynde med at tage den selvstændige Kvinde, hun, som først og fremst har reist Kravet i sit eget Navn, hun, som har reist denne Stemmeretsbevægelse, som har været oppe fra Kvindesagens Venner, og som vi mener, uden i mindste Maade at ville underkjende Landets andre Kvinder, foreløbig har vist sig at have størst Interesse for denne Sag og sandsynligvis ogsaa

foreløbig har de største Betingelser for at kunne gennemføre den. Det er altsaa vor Opfatning fra vort Standpunkt, at efterhvert som Kvinden kommer med, vil hun mere og mere opdrages for det politiske Liv, og idet denne Opdragelse skrider frem, vil selvfølgelig ogsaa et større og større Antal Kvinder efterhaanden stedes til aktiv Deltagelse i vort offentlige Liv. Jeg for min Part har ingen som helst Tvivl om, at Udviklingen med en Naturlovs Gyldighed gaar i Retning af, at Kvinden i en ikke altfor ubestemmelig Fremtid med rette vil kunne kræve den samme medborgerlige Stemmeret, den samme aktive Borgerrett som os andre. — — — — Naar jeg har sluttet mig til det Forslag, saa har jeg gjort det i den Overbevisning, at vi kanske netop derved gjør Kvindesagen den største Tjeneste, netop derved, at vi ikke uden videre uforberedt kaster hele Kvinderetsspørgsmaalet ind, men gaar den samme Vei, som vi har gaaet ved Gjennemførelsen af Mandens Stemmeret — den skridtvis Udvikling. Jeg tror ikke, der er hverken noget inkonsekvent eller noget uforstaaeligt i dette Standpunkt. — — — —

— — — —
 — — — —
Hægstad: — — — — Med Hensyn til de Forslag, som foreligger angaaende Kvinders Stemmeret, agter jeg at stemme for dem alle sammen. Jeg lægger megen Betydning i, hvad den ærede Repræsentant fra Bergen udtalte, men paa den anden Side lægger jeg ogsaa Vægt paa, at Kvinden nu efter den gjældende Skolelov faar samme Oplysning i Skolen som Mændene. Hun deltager meget ofte ogsaa i den offentlige Diskussion, hun har Adgang til at læse de samme Aviser som Mændene, og jeg tror derfor, at de Kvinder, som er interesserede i det offentlige Liv, de vil godt kunne deltage deri, om vi nu giver dem almindelig Stemmeret. Efter min Mening bør det være Fornuft og Hjertelag, som styrer Verden, og jeg antager, at Kvinden har ligesaa megen Fornuft og ligesaa meget Hjertelag som Manden, og derfor bør hun ogsaa være med og deltage i Fædrelandets offentlige Anliggender.

— — — —
 — — — —
Ullmann: — — — — Jeg tror, det er en sikker Sag, at Lovgivningen om det, der nærmest vedrører Kvinderne i Samfundet, har ikke kommet op, før Kvinderne selv har sat sig i Bevægelse, og fremforalt har Lovgivningen, forsaavidt den har taget mere Hensyn til saadanne Ting, som vedrører Ægteskabsforholdet og lignende, først i de sidste Aar gennem Rejsningen for Kvinders Stemmeret taget overordentlig og tilbørlig Fart. Jeg tror,

dette er en Kjendsgjærning i alle Lande, og det er denne Kjendsgjærning, som efter min Mening fører til, at Kvinders Stemmeret vil vise sig at have sin retfærdige Grund og sin Betydning i den Ting, at naar Kvinderne faar Adgang til at være med i Lovgivningen, vil store Omraader af det offentlige Liv trækkes med ind under en human og retfærdig Fremskridtslovgivning, som for Øieblikket ligger brak. Ikke fordi Mændene er mere end Kvinderne uvillige til at rette paa dette, ikke fordi de har noget overlagt Ønske om, at der skal være saadanne Omraader af Loven, som ikke retter sig efter den almene Retfærdighedsfølelse, men fordi Mændene enten er uvidende om det, eller fordi det ikke berører dem saa nært, at de bliver grebet af det som en Livs- og Hjertesag, som de sætter sig i Bevægelse for, og det er netop dette, som har Betydning, selv om vi blot faar Kvinder ind i Stemmeretten paa de nuværende Stemmeretsbetingelser, at de bliver Talsmænd i Landet for den Side af Samfundslivet, som Mændene ikke tager fat paa, uden at de faar Impulser dertil fra Kvinderne, og det Impulser, som ganske vist først ordentlig begynder, naar Kvinderne i det hele taget reiser sig til offentlig Interesse, men dog ikke kan fremtræde i hele sin Kraft og Betydning, før de selv bliver med og selv taler sin Sag. Det er en ganske simpel Erfaring, at det er ikke Skomageren, som føler, hvor Skoen trykker, men det er den, som har den paa. Det er ikke at vente, at man skal kunne se paa den anden store halve Side af Livet, som heder den kvindelige Side, og at man skulde kunne forstaa det saaledes og være villig til at imødekomme det saaledes som Tilfældet vil blive, naar det er Kvinderne selv, som tager fat i det. Hovedindvendingen mod, at Kvinderne skal deltage i det offentlige Liv, er jo den gamle Tale om, at de skulde miste, hvad der kaldes deres Kvindelighed. Men Begrebet om, hvad Kvindelighed er for noget, varierer ganske betydeligt, og har i de sidste Snæs Aar endog aldeles omformet sig hos de allerfleste Mænd ligesaavel som hos de allerfleste Kvinder. Det var ikke saa særdeles længe siden, at man opfattede det som ukvindeligt, at en Kvinde tjente sit Brød ved eget Arbeid. Det er ikke længere end i vore Bedstefædres Tid, at vi kunde træffe paa denne Tankegang; men dette har nu saa aldeles forandret sig, at selv de mest konservative Mænd er enige med de mest vidtskredne Liberale i dette, at det gjælder at udruste deres Døtre med de nødvendige Kundskaber og Færdigheder til selv at kunne bane sig Vej gennem Livet, og man ser ikke det længere som Brud paa Kvindeligheden, at der fra Kvinders Side tages fat paa alle de mangfol-

dige Gjærninger, hvori de staar. Ja, konservative Mænd har endog ladet sig føre med til at aabne Kvinder Adgang til Universitetet og lignende; de har kanske fra først af gjort Modstand, men er bleven enige i, at saa bør det være. Jeg er sikker paa, at de om nogen Tid finder, at Embedsstillinger ligesaavel som Embedsexamener bør aabnes for Kvinder. Alt dette har i Løbet af nogle faa Aar forandret Menneskenes Opfatning af Kvindelighed. Det samme gjælder den Ting, som maaske er mindre fremme end det første, at det har været og er endnu en meget almindelig Opfatning blandt Mændene, at det er ukvindeligt for Kvinder at udtale sine egne bestemte Meninger, at have sine egne bestemte Meninger, at modsige Mændene og være aldeles uafhængige i og for sig i sine Meninger. Mangfoldige Mænd synes, at dette er noget rent splittergalt; intet kan være mere ukvindeligt end en Kvinde, som paa den Maade sidder og hævder sit eget aandelige Standpunkt. Men jeg maa spørge: gaar ikke ogsaa dette mere og mere bort? Er ikke Opfatningen selv i de stivestkonservative Kredse nu blevet den, at de vil erklære det for at være gammeldags, at Kvinderne ikke skal have sine Meninger ligesaavel som Mændene? Jo vel. Og paa samme Maade gjælder det ogsaa om den Opfatning, at det skal være ukvindeligt at deltage i det politiske Liv. Den Tankegang er svunden hos den Side af Folket, som ønsker, at Kvinderne skal faa Stemmeret, de har gjort dette Skridt foran de andre. — — — Det er jo en klar Ting, at netop den Omstændighed, at man i de sidste Slægtled har aabnet Kvinderne Adgang til at erhverve Kundskaber og Færdigheder, aabner dem mere Adgang til at kunne udtale sin Mening, — alt dette maa jo gjøre, at Kvinderne gennem denne Opdragelse, gennem denne aandelige Udvikling har lært, at der baade ude og hjemme findes en hel Mængde Ting, som de tidligere Slægters Kvinder ikke havde Anelse om. De har lært at sammenligne de Ting, som man har hjemme, med de Ting, som man har derude og omvendt. Gennem den Opdragelse, som deres Fædre har været nødt til at give dem efter Tidens Krav, har de faaet Øinene aabne for, at der er et offentligt Liv, hvor ogsaa de har noget at gjøre, at der er Spørgsmaal, som i engeste og nærmeste Forstand vedkommer dem, Spørgsmaal som staar paa Tapetet, og som ikke vil blive løst, saaledes som de bør løses, medmindre de selv bliver med. Men dersom man mod Kvindenes Stemmeret henter Argumenter fra det, at Kvinderne har sin Gjærning paa en anden Kant, — lad mig kalde det med faa ord at skjøtte sit Hus osv., saa er jeg naturligvis villig til

at indrømme, og der er ikke et Menneske, som ikke gjør det, at det er og til Dagens Ende vil vedblive at være en Undtagelse, at et Menneske paa en og samme Tid kan røgte sin Gjerning som Moder og Hustru osv. og saa have en selvstændig Gjerning udenfor den. Det er tverimod noget, som staaar paa det liberale Program angaaende det sociale Spørgsmaal, at Livet i Arbejderfamilierne kan komme didhen, at Hustruen ikke længere skal være bunden udenfor Hjemmet. Det er saa at sige et af de store Maal, hvorpaa de store sociale Bevægelser løber ud. Det er vi saa villig til at indrømme. Men det, som her er Spørgsmaal om er, om denne Ting er i Veien for, at Kvinderne kan udøve sin Stemmeret. At den kan komme til at staa i Veien i en Mængde af Tilfælde for deres Valgbarehed, derom er der ingen, som tvivler. Men skulde det da være urimeligt at mene, at en Kvinde, der er bundet til Hjemmet og Hjemmets Gjerning, absolut ikke vil lade sig vælge, og falder det virkelig nogen fornuftig Mand eller Kvinde og allermindst hende selv ind, at hun paa nogen Maade vil rive sig løs fra Manden og Husets Hjerning og alle Ting for aktivt at deltage i det politiske Liv? Der vil naturligvis være Kvinder, som er bundet af dette. Men det er en Selvfølge, at Stemmerettens Udøvelse ikke har noget at bestille med den Ting, at Kvinderne er bundet ved Hus og Hjem og Gjerningen der. Sine Interesser og sine Tanker kan de have, og det at sætte sine Tanker ud i Livet derved, at man giver sin Stemme med til deres Løsning, gjør dem ikke til daarlige Hustruer, forsømmelige Mødre og til saadanne, som lader Huset ligge istedetfor at røgte sin Gjerning. Hvad vore Kvinder i det hele taget forlanger, naar de nu i ganske betydelig Mængde her tillands kræver Stemmeret, er dette, at de skal behandles ligedan som Mændene som ansvarlige Mennesker. — — — Saa kommer endelig tilslut dertil, at til alle Tider har ogsaa for Mænd Stemmeret og Fremskridt gaaet Haand i Haand. Med Stemmeretten faar man større Sans baade for sig selv og den Slægt, som kommer efter En, til at skaffe dem Oplysning og alt, hvad der hænger sammen med den, og dette beforder saa igjen Trang til Stemmeretsudvidelse. Det er ogsaa dette, som gjør, at vi idag staaar og kjæmper for almindelig Stemmeret. — — — Der vil gaa saaledes blandt Kvinderne, naar Stemmeretten giver dem Adgang og Anledning til at udvikle sine Interesser, at dette igjen vil medføre, at den Slægt af Kvinder, som saaledes kommer ind i Fædrelandets Liv, vil blive dygtigere Mennesker, mere velskikkede ikke bare til at være med i Offentligheden, men

ogsaa mere velskikkede til netop at røgte den daglige huslige Gjerning, idet de aandelige Interesser og den aandelige Fremgang selvfølgelig medfører Fremgang helt ned til alle daglige Forhold, ligetil Madlavning og Husstel og alt, hvad dermed følger. Dette er, saavidt jeg forstaaer det, de Grunde — foruden naturligvis en Del andre —, der skulde bevæge de liberale her i Stortinget til at anbefale Kvinders Stemmeret, selv om det kun er paa den nuværende Stemmerets Grund. Vi anser den for at være noget, som vil gavne Fædrelandet, ved at der vil indføres i vort offentlige Liv Kræfter, som har været lukket ude til Skade for Landets Udvikling.

Jak. Sverdrup: — — — Om Kvinders Stemmeret vil jeg kun sige, at jeg tror ogsaa, at den Tid vil komme, da Kvinderne faar Stemmeret. Men jeg vil dog tilføie, at jeg da er enig med dem, der her har udtalt, at det maa ikke bare blive de «selvstændige Kvinder» — jeg tror, det var Repræsentanten fra Bergen, som kaldte dem for selvstændige Kvinder — som faar Stemmeret, men det bør ligesaavel være dem, som er knyttede til Hus og Hjem; thi er der nogen Kvinde, som har Interesse i Samfundets heldige, jevne og lykkelige Udvikling, er det dog i Sandhed de, som er knyttede til Hus og Hjem, de, som er stillede i Familien, den, der er Samfundets Grundvold og Vugge. Saa skal man engang gaa til denne Udvidelse, vil jeg være af dem, der stærkest tager Ordet for, at det ikke bare bliver de saakaldte selvstændige Kvinder, som kommer med, men at det bliver ogsaa alle de andre. — — —

Larsen: — — — Angaaende Stemmeret for Kvinder vil jeg sige, at jeg ikke finder at kunne stemme for de Forslag, som gaar ud paa det. Paa de Kanter, hvor jeg er kjendt, er der ikke noget almindeligt Krav blandt Kvinderne paa at faa Stemmeret, og jeg tror, at Kravet bør blive lidt sterkere, før man gaar dertil. Desuden staaer det ikke klart for mig, om det er tjenligt for Kvinderne, at de kommer ind i det politiske Liv. Konsekvensen maa ogsaa være den, at dersom Kvinderne faar Stemmeret, maa de vel ogsaa være valgbare. Efter min Formening er der intet til Hinder for, at de strax kunde blive valgte ind i Herredsstyret. Og jeg ved ikke mere end et eneste Ord i Grundloven, som er til Hinder for, at de ogsaa kunde tage Sæde i denne Forsamling. De skulde, hvis man vil lægge nogen Vægt paa Kjønnet, ikke kunne blive Valgmænd. Men Valgmændene kan vælge Storthingsrepræsentanter i eller udenfor sin egen Midte. Saa jeg mener,

at Konsekvensen af, at Kvinderne fik Stemmeret, vilde blive den, at de ogsaa i det hele taget blev valgbare og altsaa i samme Grad som Mændene kom ud i det politiske Liv. Jeg synes, at det Spørgsmaal er saa stort, at jeg mener, det kan trænge endnu i nogen Grad at blive overveiet. Efter hvad jeg har anført, kan jeg altsaa ikke stemme for Stemmeret for Kvinder. — — — —

Krohn: — — — — Hvad Kvinders Stemmeret angaar, saa stemte jeg forrige Gang for, at de Kvinder skulde have Stemmeret, der indehar de Betingelser, som nu giver Mænd Stemmeret. Jeg agter at gjøre det samme nu. Kunde man drive det igjennem, tror jeg, at Kvinderne vilde være vel fornøiet. Hvad Argumenterne angaar, henholder jeg mig til de Udtalelser, som blev fremholdt af min Medrepræsentent fra Bergen.

— — — —
— — — —

Præsidenten: Præsidenten agter at følge samme Orden, som Komiteén baade ved Referat og Votering.

Præsidenten refererede derefter de foreliggende Grundlovsforslag i den i Komiteéns Indstilling befulgte Orden.

— — — —

Præsidenten: Præsidenten har tænkt, af man ved de 5 første Numere kunde undlate at benytte Navneoppraab, medmindre det forlanges af nogen af Forsamlingen.

Votering:

1. Nr. 10, Forslag fra Ullmann og Wexelsen, Alternativ A, blev enstemmig ikke bifaldt.
2. Samme Forslag, Alternativ B, blev mod 25 St. ikke bifaldt.
3. Nr. 11, Forslag fra Ullmann, Alternativ A, blev enstemmig ikke bifaldt.
4. Samme Forslag, Alternativ B, blev mod 21 St. ikke bifaldt.
5. Nr. 5, Forslag fra «Drammens liberale

Samfund», vedtaget at Blekastad, blev enstemmig ikke bifaldt.

6. Nr. 9, Forslag fra Ullmann, Wexelsen m. fl., blev med 70 mod 44 St. ikke bifaldt.

Voteringen foregik efter Forlangende af Sveinsson ved Navneoppraab.

De 70 Herrer vare:

B. Nielsen, Heffermehl, Grændsen, Igland, Henschien, Jørgen Knudsen, Langeland, Børresen, N. Olsen, Larsen, Lien, Tukken, W. Olsen, Norheim, Vinje, Ueland, Lima, Schanche, O. Berge, K. Rygh, Piene, Hval, Iversen, Knap, I. Prebensen, Roll, Berger, Løvenskiold, Haga, Thoresen, Bøhn, Evensen, Michelsen, Krohn, Jak. Sverdrup, Refsdal, Fraas, Holsen, Strømme, Svendsbøe, Skaar, Dugstad, Gerhardsen, Fretheim, Gunnar Knudsen, Arneberg, Berg, Sønju, Gunheim, E. Rygh, Schøyen, Birch-Reichenwald, Vogt, Blekastad, Vold, Johansen, Fasting, Bang, Rynning, Lützow Holm, Simonsen, I. Stang, Hansen, Bonnevie, N. Prebensen, Engelhart, Arvesen, Aars, Glestad og Schweigaard.

De 44 Herrer vare:

Klavenæss, J. Utheim, Aarrestad, Odberg, Münster, Arctander, Stousland, Foss, Julius Olsen, A. Berge, Faye-Hansen, S. Nielsen, Mehus, Chr. Nielsen, O. Holm, Havig, Aklestad, O. Nilsen, B. Utheim, Andersen, Bøen, Horst, Eng, Hagen, Hægstad, Foosnæs, Okkenhaug, Soelberg, Nærum, Bergan, Hof, Einum, John Lund, Prahl, Rinde, Ullmann, Sveinsson, Fossum, Teige, Mustad, Ødegaard, Løvland, Heiberg og Storeng.

7. Nr. 7, Forslag fra Ullmann og Wexelsen, Alternativ E, blev mod 37 St. ikke bifaldt.
  8. Samme Forslag, Alternativ D, blev mod 41 St. ikke bifaldt.
  9. Samme Forslag, Alternativ C, blev mod 44 St. ikke bifaldt.
  10. Samme Forslag, Alternativ B, blev mod 50 St. ikke bifaldt.
- — — —
— — — —

1894

Dokument No. 58.

Fra Konstitutionskomiteén.

Forslag til Forandringer i Formandskabslovene af 1837.

— — — —
— — — —
Til Bylovens § 2, Landlovens § 3.
Flere hvilende Stemmeretsforslag opstiller

en Grundforskjel mellem Tyende, der tilhører Husbondens Husstand, og andre Borgere, idet de første, i Lighed med Fattiglemmer, udelukkes fra Stemmeret. Nærværende Forslag

har ikke fundet dette efterlignelsesværdigt. Vore sociale Forhold er ikke saadanne, at den tjenende Klasse med Rette kan behandles som en Pariakaste, og de Tjenere, der er optagne i sin Husbonds Husstand, er i det hele og store besjælede af samme Uafhængigheds-aand og faktisk og juridisk lige saa uafhængige som andre Tjenere.

Kristiania den 5te Marts 1894.

A. Qvam.

Vedtages

V. Ullmann.

Forslag til Lov,
indeholdende Forandringer i Lov af 14de
Januar 1837 om Formandskaber i
Kjøbstæderne.

I.

Efternævnte Paragrafer i Lov af 14de
Januar 1837 om Formandskaber i Kjøbstæ-
derne skal herefter lyde som følger:

§ 2.

Stemmeberettigede ved de kommunale Valg
ere de af Valgkredsens Indvaanere (Kvinder
som Mænd), der ere norske Borgere, have
fyldt 25 Aar, have været bosatte i Valgkredsen
i 1 Aar og i Landet i 5 Aar og ikke enten
ere i noget Tilfælde, som efter Grundlovens
§§ 51 og 52 bevirker Suspension eller Tab
af Stemmeret, eller nyde eller i det sidste
Aar før Valget have nydt Understøttelse af
Fattigvæsenet.

1894

Indst. O. No. 134.

Indstilling fra Konstitutionskomitéen angaaende — — — 3) Forslag fra
fhv. Statsraad Qvam til Forandringer i Formandskabslovene af 1837.

(Dok. No. 58 for 1894.)

Det sidstnævnte, af Hr. A. Qvam fremsatte,
af Repræsentanten Ullmann vedtagne, Forslag
gaar ogsaa ud paa Indførelse af Forholdsvalg-
methoden ved kommunale Valg, men i For-
bindelse med almindelig Stemmerets Gjen-
nemførelse baade for Mænd og Kvinder samt
en fuldstændig Omordning af det hele Valg-
system for Landkommunernes Vedkommende
ved Siden af andre Ændringer i Formandskabs-
loven af 1837.

Samtlige Forslag indeholder saa gennem-
gribende og betydningsfulde Forandringer i
den nu bestaaende Kommunallovgivning, at
Komitéen finder det ønskeligt og paakrævet,
at der levnes længere Tid saavel for den som
for Vælgerne til at underkaste dem en grun-

digere og mere indgaaende Drøftelse, end den
langt fremskredne Storthings-session nu giver
Anledning til.

I Henhold til Ovenstaaende indstiller Komitéen til Odelstinget at fatte følgende

Beslutning:

De i nærværende Indstilling omhandlede
Forslag tages ikke under Behandling af inde-
værende Aars Odelsting.

Kristiania i Konstitutionskomiteen, 22de
Juni 1894.

Engelhart, N. Arctander, Olaf Sveinsson,
Formand. Ordfører. Sekretær.

1895

Dokument No. 2.

Forslag til Forandringer i Formandskabslovene af 1837.

(Kfr. Dok. No. 58 for 1894.)

§ 2 efter Lovforslaget af ifjor begyndte saa-
ledes: «Stemmeberettigede ved de kommu-
nale Valg ere de af Valgkrædsens Indvaanere
(Kvinder som Mænd) der ere norske Borgere»

osv. I nærværende Forslag er Ordene «ved
de kommunale Valg» udeladt som vildledende,
idet Meningen er, at kun de, der er indførte i
Mandtallet, kan vælge og vælges, — — — .
Endvidere er den forklarende Parenthes

(«Kvinder som Mænd») udeladt som overflødig. Vistnok er Udtrykket «norske Borgere» i Grundlovens § 50 af ældre Lovfortolkere (Stang, Side 137, Aschehoug I, Side 82) forstået, som om der stod «mandlige norske Borgere». Men denne Fortolkning er ikke godkjendt af Stortinget, idet Spørgsmaalet ingensinde har foreligget til praktisk Afgjørelse. Den er vistnok ogsaa urigtig. Landets Borgere bestaar i lige Grad af Kvinder som af Mænd, og naar Udtrykket «norske Borgere» bruges i Lovgivningen, omfatter det derfor begge Kjøen, hvis det ikke udtrykkelig siges eller af den Forbindelse, hvori Udtrykket forekommer, utvetydig fremgaar, at kun det ene Kjøen menes. Men Grundloven, som flere Steder bruger Udtrykket «norske Borgere», siger intetsteds, at derved kun forståes Mænd, og særlig hvad § 50 angaar, ser man vel ved at sammenholde Paragrafen med § 52 b, at Udtrykket i førstnævnte Paragraf betyder «mandlige norske Borgere», hvorimod man forgyæves skal lede efter Antydning til, at Kvindeskjønnen som saadant er grundlovmæssig udelukket fra Stemmeret. Det var alene Privatlovgivningen, som i lange Tider medførte saadan Udelukkelse. At Kvinder i det første halve Aarhundrede efter 1814 ikke kunde opnaa Stemmeret, havde ikke sin Grund deri, at «norske Borgere» i Grundlovens § 50 er synonymt med «mandlige norske Borgere», men deri, at der til Stemmeret kræves Myndighed, og at Kvindernes Umyndighedsstand, før Loven af 11te April 1863 traadte i Kraft, vedvarede hele Livet. Det er denne Omstændighed, som har fremkaldt den vistnok urigtige Forestilling, at Kvinder ikke indbefattes under Betegnelsen «norske Borgere» i Grundlovens § 50. Ved nysnævnte Lov af 1863 og Lovene af 27de Marts 1869 og 29de Juni 1888 § 11 er Udviklingen efterhaanden ført derhen, at Myndighedsreglerne er bleven ens for begge Kjøen,¹⁾ og Kvinderne skulde saaledes nu have samme Adgang som Mænd til at udøve statsborgerlig Stemmeret. Ved Statsborgerretsloven af 21de April 1888 skulde enhver Tvivl herom synes at være fjernet;

¹⁾ Bortset fra den Særegenhed, at Enker og separerede og fraskilte Hustruer er myndige, ogsaa før de har naaet den almindelige Myndighedsalder.

thi ved denne Lov har Statsmagterne fastslaaet, baade at det hører under Privatlovgivningens Omraade at afgjøre, hvem der er at anse som norsk Borger, og at dette Begreb, naar det bruges uden nærmere Begrænsning, omfatter Personer af begge Kjøen.

Naar nærværende Lovforslags § 2 bruger Udtrykket «de Indvaanere af Kjøbstaden (Sognet), der er norske Borgere», indbefattes altsaa herunder saavel de kvindelige som de mandlige Indvaanere af Kjøbstaden (Sognet). Vilde man udelukke Kvinderne, maatte man bruge andre Udtryk, saasom «de mandlige Indvaanere». Der er imidlertid ingen Grund til at holde Kvinderne ude fra at øve samme Indflydelse som Mændene paa de kommunale Anliggender. Allerede paa Stortinget i 1833 synes den Mening at have været raadende, at Kvinder, der var i Besiddelse af samme Kvalifikationer som stemmeberettigede Mænd, burde have kommunal Medbestemmelsesret, naar de var saavidt myndige, som Datidens Kvinder overhoved kunde blive. I den paa nævnte Storting vedtagne, men ikke sanktionerede Lovbeslutning om Formandskaber paa Landet blev der nemlig, og det endog enstemmig, besluttet indtaget en Bestemmelse om, at Enker skulde have Sæde og Stemme i Forening med sine Lagværger i de Forsamlinger, som svarede til den senere Lovs Representantmøder (se Sth. Forh. 1833 V, Side 1151—1152, jfr. Side 1125—1127). I Løbet af de 62 Aar, som siden er forløbne, er der foregaaet en saa radikal Forandring med Hensyn til Kvindernes sociale Stilling og Rettigheder, at hvad man dengang fandt at kunne indrømme Enker med Lagværger, vil man nu meget naturligere kunne indrømme 25-aarige Kvinder i sin Almindelighed, ja vilde det nu være urigtigt at nægte dem, og det saa meget mere som en Række af de kommunale Anliggender er af saadan Art, at de vanskelig kan blive skjøttede til Fuldkommenhed uden Indflydelse fra kvindeligt Hold.

Medens den omhandlede Forandring af Lovtexten (Udeladelsen af Parenthesen «Kvinder som Mænd») altsaa kun er redaktionel, — —

Kristiania den 1ste Februar 1895.

A. Qvam.

1895

Indst. S. XXII.

**Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende forskjellige paa Stortinget
i 1892 fremsatte Forslag til Forandringer i Grundlovens Betingelser for
Stemmeret.**

(Dokument No. 124 for 1892. Forslag 15—29.)

Til Stortinget.

Til Behandling foreligger ovennævnte 15 Forslag, hvoraf nogle i flere Alternativer. I 11 av disse foreslaaes alene Forandring i Grundlovens § 50, i 3 Ændring saavel i § 50 som § 52 og i 1 alene Forandring i § 52.

De Forslag, der gaar ud paa Stemmeretsudvidelse, kan samles i efternævnte Grupper:

Gruppe I. Forslag, der grunder Stemmerets Erhvervelse paa Erlæggelse af direkte Skat til Stat eller Kommune.

Gruppe II. Forslag, tilsigtende Indførelse af almindelig Stemmeret med eller uden Udelukkelse af Fattigunderstøttede eller Tyende.

Gruppe III. Forslag, der vil have indført Stemmeret for Kvinder enten som almindelig eller bygget paa Skatteerlæggelse eller paa Delagtiggjørelse i de nuværende Stemmeretsregler.

Gruppe IV. Forslag om, at hver Familie deltager i offentlige Valg med en Stemme, afgivet af Familiens Overhoved m. v.

Hvad sluttelig angaar de under Gruppe III nævnte Forslag, der tilsigter at indføre Stemmeret for Kvinder, og for hvis Indhold nærmere Redegjørelse foran er meddelt, bemærkes, at tre af Komiteens Medlemmer — Foss, Lindboe og Sveinsson — finder principalt at burde stemme for almindelig Stemmeret ogsaa for Kvinder. Subsidiært vil disse Medlemmer stemme for ethvert Forslag, der tilsigter en Udvidelse af Stemmeretten ogsaa til Kvinder, forsaavidt de finder vedkommende Forslag uden Hensyn hertil egnet til Vedtagelse.

Overensstemmende hermed vil disse Medlemmer principalt stemme for Bifald til Forslag No. 26 C, der modsvarer det foran omhandlede Forslag No. 28 B, der alene angaar Mænd, og som af Komiteens Flertal principalt indstilles til Vedtagelse. Forslag No. 26 C er forøvrigt enslydende med et af Ullmann med flere i 1889 fremsatt Grundlovsforslag (Dok. No. 114 for 1889 No. 9), der i 1893 blev forkastet af Stortinget med 70 Stemmer.

Komiteens Formand, Engelhart, kan ikke stille sig paa samme Standpunkt som de ovennævnte tre Medlemmer. Det maa vistnok erkjendes, at der principielt ikke kan reises

nogen begrundet Indvending mod at tilstaa Stemmeret til Kvinder i samme Udstrækning som til Mænd, og at der gives mange Kvinder, der vilde vide at nyttiggjøre sin Stemmeret til Samfundets Bedste med ligesaa stor Omtanke og med ligesaa stort Frisind som nogen Mand; men paa den anden Side kan det vel vanskelig benægtes, at Kvinderne her i Landet — udestængte som de hidtil har været fra Deltagelse i alle politiske Valg — som Regel, eller i ethvert Fald i større Udstrækning, end ønskeligt er, mangler baade den fornødne Interesse og politiske Indsigt, til at man med Tryghed for Tiden tør lægge almindelige Stemmeret ogsaa i deres Hænder.

I Bestræbelserne for at delagtiggjøre ogsaa Kvinden i det praktisk politiske Liv synes det derfor for Tiden ikke tilraadeligt at gaa videre end til at stille den selvstændige Kvinde lige med Mænd efter de nu gjældende Stemmeretsbetingelser, hvorved formentlig vilde tilveiebringes en rimelig Overgang til en senere og videre Udvidelse af Stemmeretten ogsaa for Kvindens Vedkommende.

Af Forslag, tilsigtende en saadan Udvidelse, foreligger der imidlertid kun ét, nemlig Forslag No. 21 A, og da Komiteens Medlemmer Foss, Lindboe og Sveinsson er villige til subsidiært at stemme ogsaa for dette Forslag, vil Forslaget af Komiteen blive indstillet til Vedtagelse.

Forslaget er enslydende med et af Ullmann m. fl. i 1889 fremsatt Grundlovsforslag (Dokument No. 114 for 1889 No. 7 A), der af nærværende Komite i 1893 subsidiært blev indstillet til Bifald (Indst. S. No. 181 for 1893), men blev i Stortinget forkastet mod 58 Stemmer (Sth. Tid. for 1893, Side 1665).

Komiteens Medlemmer Grændsen, Nilsen og Schweigaard finder i det væsentlige at kunne henholde sig til, hvad Minoriteten i nærværende Komite har anført i Indst. S. No. 181 for 1893, og vil i Overensstemmelse hermed stemme mot samtlige i nærværende Indstilling omhandlede Grundlovsforslag. — — —

Kristiania i Konstitutionskomiteen den 23de
April 1895.

Engelhart,
Formand og Ordfører.

Olaf Sveinsson,
Sekretær.

1895

Dokument No. 159.

Grundlovsforslag, fremsatte paa fire og firtiende ordentlige Storting.

Forslag til Forandring i Grundlovens § 50.

(Se sammendrag i Indst. S. XXIV for 1898.)

1895

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 18de Mai.

Præsident: Steen.

Sag No. 19:

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende forskellige paa Stortinget i 1892 fremsatte Forslag til Forandringer i Grundlovens Betingelser for Stemmeretten. (Indst. S. XXII).

— — — — —
— — — — —

Ullmann: — — — — — Hvad Grund skulde der være til, at ikke den, der er en dygtig Hustru og dygtig Moder, skulde kunne øve med Dygtighed sin Stemmeret? Hvad Grund skulde der være til, at der skulde kastes Skade tilbage paa hendes Hjem? Og med Hensyn til Valgbarhed falder det dog soleklart af sig selv, at en Moder f. Ex., der er optaget af sine Børn, vil da absolut ikke vælge at være Lovgiver. Hun vil sandelig sidde ved Vuggen — ja sandelig vil hun saa, og Hr. Pastor Knudsen behøver aldrig det mindste Gran at være rød for, at ikke Vuggen skal gaa akkurat lige godt; thi den Kvinde, som har Valget mellem Vuggen og Stortinget, vælger Vuggen, Hr. Præsident! — det er aldeles afgjort. Der er anført, at det ikke vilde have nogen Betydning eller ikke være heldigt at indføre Stemmeret for Kvinder paa de nugældende Stemmeretsbetingelser. Ja, jeg er ikke enig i det. Naturligvis, jeg ønskede helst at gaa videre. Men kommer man ikke videre end til de nuværende Stemmeretsregler, saa vil jeg dog gjøre opmærksom paa, hvor betydningsfuldt det i mange Henseender vil være baade i By og paa Land, at f. Ex. de Kvinder — Enker eller andre — der sidder med Gaard, faar Leilighed til at være med — de ligesaa vel — i det offentlige Liv, og naar man taler, som den ærede Repræsentant fra Nordre Bergenhus Amt om, at han vil da saa meget heller give Stemmeret til gifte end til ugifte

Kvinder — ja, saa forstaar jeg virkelig ikke den Ting. Jeg begriber ikke, at der er mere Menneskeværd i gifte Kvinder, end der er i ugifte. Jeg forstaar ikke, sligt kan siges uden ud fra dette, som bestandig kommer frem hos Modstanderne af den kvindelige Stemmeret, nemlig at det sentimentale skal dække hos dem den egentlige Modstand, den inderste Grund i Modstanden. Thi naar den ærede Repræsentant fra Nordre Bergenhus taler med Haanden paa Hjertet om, hvor han saa usigelig meget heller vil være med at give Stemmeret til gifte Kvinder, fordi de er saa meget mere deilige og har en saa overmaade meget større Gjærning her i Samfundet, saa er det, Hr. Præsident! — tysk Sentimentalitet og aldrig det mindste andet. De ugifte Kvinder har fuldstændig ligesaa meget at udrette i Samfundet som de gifte. De har hver sin Stilling. Men det er nu heller ikke saa, at Stemmeretten paa de nuværende Regler blot og bart vilde gives til de ugifte Kvinder. Der er ogsaa her i Samfundet Adgang til Særeie, som af interesserede gifte Kvinder, hvor det kunde lade sig gjøre, vilde benyttes, og jeg kan ikke indse, at det skulde — som en midlertidig Foranstaltning, indtil man kommer derhen, at man faar Stemmeretsregler, som kunde passe i det hele taget uden nogen saadan Omvei — være noget betænkeligt i at overlade det til vedkommende Ægtefæller selv, om de kan og vil indrette sig saaledes, at baade Mand og Hustru paa de gjældende Stemmeretsbetingelser faar Stemmeret. For mig — det skal jeg nævne til Slutning — for mig er Hovedsagen ved den kvindelige Stemmeret Anerkjendelsen af Principet, og enten dette Princip indføres paa de nu gjældende Stemmeretsbetingelser eller paa andre, det er i den Henseende — ligeoverfor Principet —

en underordnet Sag, kun at man vil anerkjende den Ting, at Kvinderne har den selvsamme Berettigelse til at være med i Samfundets Styre og Stel, som Mændene har.

Schønning: — — — — Jeg voterer for almindelig Stemmeret for Mænd. Det gjør jeg, fordi jeg anser enhver Stemmeretsudvidelse, der baseres paa Censussystemet, for utilfredsstillende, ubillig og uretfærdig. Den kan bare bruges som en Nødhjælp. Jeg voterer fremdeles for almindelig Stemmeret for Kvinder, — — — — Jeg vil være med paa at indbyde alle norske Kvinder til Gilde — det vil sige, give dem Stemmeret. — — — —

Votering:

Forslag 21 A fra Ullmann m. fl. — blev med 59 mod 54 Stemmer ikke bifaldt.

De 59 Herrer var:

Arnesen, Thorne, Haagensen, Jahren, Oroug, Isachsen, Pedersen, Schanche, Vinje, Lima, Ueland, Wølstad, Knap, Caspersen, Liljedahl, Berger, Thoresen, Haga, Bøhn, Løvenskiold,

Klem, Jak. Sverdrup, Taraldset, Holsen, Fraas, Refsdal, Irgens, Haugland, Dugstad, Gerhardsen, Svendsbøe, Hauge, Gunnerud, Engen, Næss, Skattebøl, Vold, Røstøen, Astrup, Chr. Knudsen, Hans Hansen, Simonsen, Hagemann, Hansen Sunde, Aug. Hansen, A. B. Nilsen, Mørch, Selmer, Schweigaard, Michelet, C. Andersen, Bjønness, Hervig, P. Nielsen, Bonnevie, Henschien, Grændsen, Igland, Jørgen Knudsen.

De 54 Herrer var:

P. Utheim, Langeland, Aklestad, Børresen, Meisingset, H. Andersen, Horst, Mikelborg, Moe, Lindboe, Steen, Bomhoff, Jenssen, Holst, Wexelsen, Foosnæs, Bentsen, Einum, Qvam, Bergan, Hoff, C. Berner, John Lund, Prahl, Schønning, Sveinsson, Gunnar Knudsen, Rinde, Ullmann, Andresen, Nysom, E. Sunde, Hakon Hansen, Blekastad, Ødegaard, Jacobsen, Løvland, Hodne, Engelhart, Glestad, Aars, Konow, Myrvang, Münster, Julius Olsen, Eiesland, Foss, Stousland, Iversen, S. Nielsen, Havig, Blehr, Ellingsen, O. Holm.

Fraværende: Lindvig.

1896

Indst. O. III.

Indstilling fra Justitskomiteen og Konstitutionskomiteen angaaende de af Repræsentanten Qvam i 1895 og 1896 fremsatte Forslag til Forandring af Formandskabslovene af 14de Januar 1837.

(Dok. No. 1 for 1896 og No. 2 for 1895; jfr. Dok. No. 58 for 1894.)

Til Odelstinget.

Af de to i Overskriften nævnte Lovudkast, der af Forslagsstilleren er betegnede som Alternativer, har Komiteen lagt Udkastet af 1896 til Grund for sine Forhandlinger.

Dette Udkast foreslaar følgende principielle Forandringer i Formandskabslovene:

1. Indførelse af almindelig Stemmeret og Valgbarhed for Personer af begge Kjøen istedetfor den nuværende begrænsede Stemmeret og Valgbarhed for Personer af Mandkjøn.
2. Indførelse af Forholdsvalg under obligatorisk Anvendelse af Kumulationsmetoden og fakultativ Benyttelse af konkurrerende Lister med Kumulation istedetfor det raadende absolute Flertalsvalgssystem.
3. Indførelse af Referendum istedetfor det nuværende Regjeringsveto.

Indførelsen af almindelig kommunal Stemmeret er ikke nærmere motiveret, men angives at være indbefattet under det Program, hvorpaa Flertallet af Stortingets Medlemmer er

valgt. At den, for at svare til sit Navn «almindelig Stemmeret», maa omfatte Kvinder som Mænd, begrundes derimod nærmere ved at paapege, at en Række af de kommunale Anliggender er af saadan Art, at de vanskelig kan skjættes til Fuldkommenhed uden Indflydelse fra kvindeligt Hold. Det fremholdes forøvrigt, at der allerede paa Stortinget i 1833 synes at have raadet den Mening, at Kvinder, som var i Besiddelse af samme Kvalifikationer som stemmeberettigede Mænd, burde have kommunal Medbestemmelseret. — — — —

Til § 2.

Fra Kvindestemmeretsforeningen er til Stortinget indkommet følgende Andragende, der af Stortinget er besluttet oversendt Komiteen:

«I Anledning af, at der foreligger til Afgjørelse et Forslag om Udvidelse af den kommunale Stemmeret og Valgbarhed, henvender Kvindestemmeretsforeningen en ær-

bødig Anmodning til Stortinget om, at Stemmeret og Valgbarhed i Kommunen maa gives Kvinder paa samme Betingelse som Mænd. — Tusener af Kvinder udover det hele Land har i de forløbne Maaneder givet Udtryk for dette Krav. Hvis Landets Vel skal fremmes, er det nødvendigt, at Kvinder og Mænd arbejder sammen for Hjemmene og Samfundet. Som Hustruer og Mødre og som Arbejdere paa de samme Arbejdsmarker og med de samme Maal og Øiemed som norske Mænd, stiller norske Kvinder Kravet om Stemmeret og Valgbarhed. Det er en Fordring paa Retfærdighed, som ikke kan tilbagevises uden Skade for vort Folk. — Vi retter en indtrængende Bøn til Norges Storting om ikke at udelukke norske Borgere fra disse Rettigheder kun paa Grund af deres Kjøen.»

Komiteens Flertal er enigt med Kvindestemmeretsforeningen om, at begge Kjøen her bør være ligestillede, og indstiller i Overensstemmelse hermed.

Skjønt det ikke er tvilsomt, at saavel Ordet «Indvaaner» som Ordet «Statsborger» omfatter begge Kjøen, har Komiteens Flertal dog fundet at burde tilføie Parentesen «Mænd og Kvinder», hvorved enhver Misforstaaelse umuliggjøres.

Et medlem af det Flertal, der i det Hele har sluttet sig til den foreliggende Indstilling, indtager et Særstandpunkt med Hensyn til Stemmeret for Kvinder, idet han uden principielt at være mod kvindelig Stemmeret helst ønsker, at den nu foreslaaede Stemmeretsudvidelse kun skal gjælde Mænd. Han forbeholder sig derfor principalt at stemme mod Parentesen og for, at der istedetfor «Indvaanere» sættes «mandlige Indvaanere».

Det er selvsagt, at de øvrige Medlemmer af Flertallet i Overensstemmelse med det Program, hvorpaa de er valgt, subsidiært stemmer for dette Medlems principale Forslag.

I Henhold til det Anførte indstiller Komiteen til Odelstinget at fatte følgende

Beslutninger:

I.

Efternævnte Paragrafer i Lov af 14de Januar 1837 om Formandskaber i Kjøbstæderne skal lyde som følger:

§ 2.

Stemmeberettigede ere de Indvaanere af Kjøbstaden (Mænd og Kvinder), der den 1ste December det Aar, Mandtallet affattes, ere over 25 Aar gamle, og som ved Mandtallets Afslutning i September Maaned 1) ere norske Statsborgere, 2) i fem Aar have været bosatte i Landet, 3) i de sidste 12 Maaneder have haft fast Bopæl i Kjøbstaden og 4) ikke enten ere i noget Tilfælde, som efter Grundlovens §§ 52 og 53 bevirker Suspension eller Tab af Stemmeret, eller i det sidste Aar have nydt Understøttelse af Fattigvæsenet.

Kristiania i Justitskomiteen og Konstitutionskomiteen den 15de April 1896.

Steen,
Formand.

A. Qvam,
Ordfører.

Fr. Havig,
Sekretær.

1896

Forhandlinger i Odelstinget.

Møde den 29de April.

Præsident: Løvland.

Sag No. 7:

Indstilling fra Justitskomiteen og Konstitutionskomiteen angaaende Repræsentanten Qvams i 1895 og 1896 fremsatte Forslag til Forandring i Formandskabslovene af 14de Januar 1837. (Indst. O. III.)

Præsidenten: Før man gaar over til Sagens Behandling, skal jeg tillade mig at referere et Par idag indløbne Telegrammer til Stortinget:

«Trondhjems kvindesagsforening slutter sig til «kvindestemmeretsforeningens» andragende af 20de marts.»

«Sandefjords kvindesagsforening haaber Norges kaarne idag viser samme retfærdighed mod kvinder som mænd.»

2. Rindes Forslag — Sagen udstaar indtil videre — bifaldtes med 43 mod 42 Stemmer.

Møde den 16de Mai.

Præsidenten: — — — — Inden jeg gaar

videre, skal jeg meddele, at der er indløben endel Henvendelser til Thinget i Anledning af den foreliggende Sag, hvilke Henvendelser jeg nu skal referere. Der er indløbet en Skrivelse, som er saalydende:

«Til Norges Storting!

Ca. 200 Kvinder i Drammen, af alle Stænder, samlede til Møde om Kvindestemmerets-sagen afvigte 3die Paaskedag, udtaler sin Tilslutning til «Norske Kvinders Stemmeretsforenings» Fordring paa Stemmeret i Lighed med Mænd, paa Grundlag af de samme Pligter og det samme Ansvar inden Samfundet.

Drammen den 12te Mai 1896».

Derhos er indløbet følgende Telegrammer:

1) Fra Horten, dat. 29/4:

Odelsthingets Præsident!

Forsamlede Kvinder paa Horten slutter sig til Kvindestemmeretsforeningens Andragende af 20de Marts.»

2) «Stavanger Kvindesagsforening slutter sig til Kvindestemmeretsforeningens Andragende af 20de Marts».

3) «Hamar Kvindesagsforening — — —»

4) «Bergens Kvindesagsforening — — —»

5) «Elverums Kvindesagsforening — — —»

Aars: — — — — Jeg har seet en Stemmeretsstatistik, som udviste, at allerede en kort Tid efter at Grundloven var bleven given — jeg tror, at det var i 1816 eller 1817 eller saa omkring — havde vi omtrentlig 7 pCt. Stemmeberettigede af Landets Befolkning. Aarene gik, og da vi kom op i Syttiaarene viste Antallet af Stemmeberettigede sig at være omkring 5 pCt. af Befolkningen. Saa kom da den «store» Udvidelse, som det er blevet kaldt, af Stemmeretten i 1884. Hvor langt bragte man det saa med denne Udvidelse? Jo, man kom op i omtrent det gamle Forhold, det var det Hele. Det er først i de Par sidste Aar, at der er bleven nogen Forøgelse af de Stemmeberettigedes Antal. Vi er nu ogsaa komne derhen, at Kravet paa en Stemmeretsudvidelse gjør sig saa sterkt gjældende, at man i Længden vanskelig kan modsætte sig det. — — — — Spørgsmaalet er alene, hvordan man skal gribe Sagen an, og hvor langt man skal gaa. — — — — Som vi ser gaar den foreliggende Indstilling noksaa langt. Hvis den gaar igjennem, vil de stemmeretskvalificeredes Antal blive noksaa betydelig større end nu, og man vil da ogsaa komme til den Besynderlighed, at det Kjønn, som hidtil har været udelukket, kan ialfald faa Flertal. Dette har gjort, at jeg ikke har kunnet gaa saa langt som Komiteen. Jeg er ikke principielt imod Stemmeret

for Kvinder. Nei, jeg mener, at deres Tid kommer nok, og at den ogsaa bør komme. Men det er et stort Spørgsmaal, om Nationen nu er forberedt paa at gaa til denne Reform. Vi har hørt her idag af de Dokumenter, som Præsidenten oplæste, at der er en Bevægelse oppe, som gaar i Retning af at faa indført Stemmeret ogsaa for Kvinder. Men af de Dokumenter erfares tillige, at Bevægelsen omtrent udelukkende skriver sig fra Kvinder i Byerne, og særlig da fra Kvinder i de høiere Samfundslag. Kommer man ud over Landet, vil man finde, at Sagen staar ganske anderledes. Mit Indtryk, forsaavidt Landdistriktene angaar, er, at der vil de fleste Kvinder endnu betakke sig for Stemmeret eller i det mindste give et tvilsomt Svar. Anderledes stiller det sig med Stemmeretsudvidelse for Mænd. For disse har jo i længere Tid Reformen været diskutert og maa ansees for vel forberedt. Af de Mænd, som endnu staar udenfor, er der knapt nok en eneste, uden at han forlanger at faa Stemmeret. Spørgsmaalet om almindelig Stemmeret var ikke saa lidet oppe i Diskussionen foran de sidste Storthingsvalg. — — — — Men med almindelig Stemmeret mentes alene almindelig Stemmeret for Mænd. Komiteens Flertal siger, at Stemmeretten er ikke almindelig, medmindre den omfatter baade Mænd og Kvinder. Det er sandt, men vist er det, at med almindelig Stemmeret mente man i Valgprogrammet kun Stemmeret for Mænd. — — — —

Qvam (Komiteens Ordfører): Den Indstilling, som foreligger fra den kombinerede Justits- og Konstitutionskomite, er bleven betegnet som en meget radikal Indstilling. Men i Virkeligheden er der ikke det bitterste Gran radikalt i den, den er overmaade moderat. Den anbefaler almindelig kommunal Stemmeret, det er det centrale i Indstillingen. — — — — Det er efter de nuværende Stemmeretsregler omtrent 220 eller kanske 230 000 Mænd, som kan gjøre sig stemmeberettigede, og det Antal vil blive udvidet efter det foreliggende Forslag med antagelig omtrent 150 000. Det er ganske vist en stor Udvidelse; men naar man betænker, at det her kun gjælder kommunal Stemmeret, ikke tillige den statsborgerlige, saa tror jeg dog de mange, som vil, man skal gaa skridtvis fremad, maa erkjende, at dette, om det end er et noksaa betragtelig Skridt, dog ikke er andet end et Skridt. Dette for Mænds Vedkommende. Men saa har vi taget Kvinderne med. Ja, det vil medføre en større Udvidelse, og forsaavidt kan den kaldes radikal. Men da man nu over hele Verden er enig om, at Kvinderne gennemgaaende er konservative i sine An-

skuelser, og da det derfor har vist sig i alle Lande udenfor Norge, at Spørgsmaalet om Kvinders Stemmeret ikke er et parti-politisk Spørgsmaal i den Forstand, at de Liberale gennemgaaende stemmer for det og de Konservative stemmer mod det — langt derifra, Partierne er blandet om hinanden i det Spørgsmaal, f. Ex. i England, det er ganske væsentlig de Konservative, som arbejder for Stemmeret for Kvinder — saa noget saa særligt radikalt er jo ikke det heller. Men det Forslag, som nu er antydet, og som formentlig bliver optaget af Repræsentanten fra Hedemarken, Hr. Aars, det er i Virkeligheden et reaktionært Forslag. Thi hidtil har Kvinder ikke været udelukkede, de har ikke udtrykkelig været udelukkede fra Stemmeret ved Grundloven eller den kommunale Lovgivning. — — — — Vor Grundlov siger — og de kommunale Love henholder sig til Grundloven — at det er en Betingelse for at blive stemmeberettiget, at man er norsk Borger. Saa spørges der: Hvad er «norsk Borger»? Er det det samme som en mandlig norsk Borger, som Hr. Aars vil gjøre det til? Lad os undersøge, hvad vore Grundlovsfortolkere siger om dette. Jeg tager da først Fredrik Stangs Grundlovsfortolkning af 1833 — jeg har den her i min Haand. Han siger, at da den Definition paa norsk Borger eller Statsborger, som indeholdtes i det foreløbige Udkast til Grundloven, der blev vedtaget paa Eidsvold, senere blev ganske udeladt, kan man nu ved Bestemmelsen af Begrebet «norsk Borger» kun holde sig til den almindelige Sprogbrug og Sagens Natur. «Begge Dele tilsige da, at ved Borger maa forstaaes ethvert fast Medlem af Statssamfundet» — ethvert fast Medlem af Statssamfundet. Jeg skal gaa videre ved at undersøge, hvad en senere Grundlovsfortolker, Hr. Aschehoug, siger i sit store Værk. Der staar, at alle Landets Undersaatter er Landets Borgere. Loven bruger Udtrykkene Undersaatter og Borgere som Korrelater, Undersaatter, hvor der tales om Pligter, Borgere, hvor der tales om Rettigheder — «alle de Personer, ved hvem og for hvem Staten bestaar, er dens Borgere». Men saa fortsætter begge disse Forfattere, at de Paragrafer i Grundloven, som nævner Ordene «norsk Borger», «Statsborger» eller «Statens Borger» — de er synonyme Begreber, og de har det egne ved sig, at enkelte Steder bruges Ordene i sin virkelige Betydning, om Mand som om Kvinde, — ja, det eneste Sted, hvor de er brugt i sin virkelige Betydning, er i § 15, siger de to Herrer; der bestemmes, hvorledes Andragender til Kongen fra norske Borgere skal behandles. Der, siges det, betyr «norsk Borger», hvad det efter Ordenes Betydning, efter

Sprogbrug og Sagens Natur maa betyde, det betyder baade Mand og Kvinde. Men i de øvrige Paragrafer, eller hvor der tales om Rettigheder, skifter de med engang Betydning. Hvor der siges, at for at være stemmeberettiget, maa man være norsk Borger, for at kunne blive Embedsmand, maa man være norsk Borger, betyder det pludselig den mandlige norske Borger, men nogen Argumentation for dette findes ikke, ikke Spor af Argumentation; de to Herrer siger bare, at saaledes er det. Nu iaar har vi faaet os forelagt et Dokument som heder: «Odelsthings-Meddelelse No. 1.» Her omhandles Spørgsmaalet om Kvinders Adgang til Ansættelse i offentlige Stillinger, og der udtaler det juridiske Fakultet, at det forstaar Grundloven saaledes, at Kvinder ikke kan blive Embedsmænd, fordi «norsk Borger» paa det Sted betyder, ikke hvad det efter Sprogbrug skulde betyde, men noget andet; det juridiske Fakultet anfører imidlertid ikke en eneste Grund. Justitsdepartementet slutter sig til det juridiske Fakultet, men anfører heller ingen Grund. Jeg siger at man ingen Grund anfører, fordi der i Virkeligheden ikke kan anføres nogen rimelig Grund, og jeg skal faa Lov til at oplyse Herrerne om, hvad det er blevet til i andre Lande, hvor man staar i lignende Forhold, og hvor man har skullet søge at bevise, at Loven udelukker Kvinder fra Rettigheder, som Loven selv ikke med et eneste Ord siger noget om. Vi har mærkelige Foreteelser at se hen til. I Italien er der ingen Bestemmelse i Lovgivningen, som forbyder Kvinder at optræde som Advokater, hvis de er i Besiddelse af den Dygtighed og de Kundskaber, som dertil udkræves. I 1883 krævede derfor en italiensk Dame, der med Hæder havde avlagt de juridiske Examinere og gennemgaaet de praktiske Prøver, at faa Advokatdiplom; det blev negtet hende. Rigsadvokaten protesterede derimod, og Domstolen gav ham Ret, idet den begrundede sin Kjendelse paa følgende, jeg tror, jeg kan sige, løierlige Maade: «Det vilde», siger den, «være upassende og stygt at se Kvinder for Skranken, deltagende i offentlige Diskussioner, hvorunder de Hensyn, som skyldes det svage Køn, lettelig vil blive tilsidesat — saameget mere upassende, som hun undertiden kunde blive nødt til *ex professo* at behandle Spørgsmaal, som Regelen for god Tone forbyder at tale om i anstændige Kvinders Paahør. Ved Siden heraf», fortsætter Domstolen, «er det ufornuddent at nævne, hvor vanskeligt det vilde blive at bevare det rette Alvor, naar man fik se Advokatens Toga over de forunderlige og afstikkende Klædningsstykker, som Moden ofte tvinger Kvinderne til at bære, eller Baretten placeret paa deres

ikke mindre urimelige Haaropsætninger. Heller ikke er det nødvendigt», slutter Domstolen, «at paaberaabe, hvilken Fare Dommeren vilde udsættes for, ved at blive Gjenstand for Mistanke og Bagvaskelse, hver Gang Retfærdighedens Vægtskaal maatte synke til Fordel for den Part, hvis Sag blev ført af en kvindelig Advokat.» Se saaledes begrundet en Domstol i Italien, at Kvinder ikke kunde faa samme Ret som Mænd, uagtet Loven taug. Jeg ved ikke, om man her i Norge vil bruge den Slags Argumenter, hvis man overhovedet kommer saa langt at skulle bruge Argumenter. Maaske man vil forsøge at være ligesaa dybsindig og lærd, som en belgisk Domstol var nogle Aar senere, da nøjagtig det samme Tilfælde indtraf dernede. En Dame, som havde taget Doktorgraden i Lovkyndighed og gjort sig fuldt færdig til at gjøre Tjeneste som Sagfører eller Advokat, blev ogsaa der nægtet Adgang dertil, og den lærde belgiske Domstol begrundede sit Afslag saaledes: «Den gamle Ret gjorde Sagførerstillingen til en Forretning, som Skik og Brug forbeholdt Mændene at udøve». Der sigtes til den gamle Ret, som udleddes fra Romerretten, men som i Belgien under dets Indlemmelse i Frankrig i 1810 afløstes af en ny Lov, der organiserede Sagførerstanden. Saa fortsættes: «Dersom Loven af 1810, som organiserer Sagførernæringen, havde villet bryde paa denne gamle Tradition, maatte den have udtalt det med klare Ord. Hvad man nu forlanger, er mod Skik og Brug, mod de Napoleonske Ideer, mod Lovgivningens Aand. Forøvrigt er Kvindens særlige Natur, hendes Konstitutions relative Svaghed, hendes specielle Mission som Opdrager for Børnene og Bestyrer af Husvæsenet lidet foreneligt med Sagførerhvervets Pligter og levner hende hverken den Tid, Kraft eller Evne, som Skrankens Kampe og Møie kræver.» Dette var den belgiske Domstols Argumenter for, at Landets Lovgivning forbyder Kvinder at være Advokater. Men i et Værk, som jeg har her i min Haand, et af det parisiske juridiske Fakultet prisbelønnet Værk af Dr. jur. Louis Frank, er denne Dom underkastet en Kritik, og, som det synes mig, en god Kritik. Han siger, at hvert af disse Argumenter er absolut og ubetinget uholdbare. Han siger: «De i den gamle Lovgivning indeholdte Skranker og Forbud mod kvindeligt Erhverv og kvindelig Virksomhed er forsvunden af den belgiske Lovgivning en for en.» Aldeles der som i den norske Lovgivning. Jeg tænker, Herrerne kan applicere det Ræsonnement, som jeg her skal læse op, et for et paa norske Forhold. Han siger: «Der staar ingen af de gamle Skranker og Forbud tilbage, og da er det meningsløst at paaberaabe, at de tidligere har existeret. Ei heller,»

siger han, «er det noget Argument, at gammel Skik har holdt sig, efter at de Skranker, der har fremkaldt Skikken, er faldne. De forudsatte Napoleonske Ideer kan ikke træde i Lovens Sted, hvor denne tier. Og hvad Lovens Aand angaar, saa er den Frihedens og Lighedens, men ikke Forrettighedernes og Ulighedens Aand. Næringsfriheden,» siger han, «er ubestridelig et Princip, for hvilket ingen Begrænsning gjælder, som ikke udtrykkelig er opstillet i Loven. Da Kvinden ikke af Loven er udelukket fra Skranken, kan Domstolene ikke af egen Magtfuldkommenhed udelukke hende.» Jeg applicerer dette paa det foreliggende Spørgsmaal: da Grundloven ikke udelukker Kvinder fra Stemmeret, kan man ikke vilkaarlig sætte sin egen Mening i Lovens Sted. — — — Her i Norge finder jeg den eneste Argumentation for den Lære, som er opstillet uden Begrundelse af vore Grundlovsfortolkere, i Odelsthingsmeddelelse No. 1. Universitetets Nestor, Professor Monrad, har udtalt noget, som er ganske i Smag med, hvad den italienske og belgiske Domstol har udtalt. Professor Monrad — jeg skal forudskikke det — finder det at være en saare uheldig Ting, at man i sin Tid gav Kvinder Adgang til Universitetet; thi da kom man ind paa et Skraaplan, siger Professoren, og da ved man ikke, hvorledes det kan gaa. Det er jo, siger han et andet Sted, saa, at slette Love fordærver gode Sæder; han siger ikke netop, hvorfor Kvinder ikke skal være stemmeberettigede; men Embede maa de ikke beklæde, thi det er imod baade Kvindens og Embedets Natur. Det er en vistnok meget udbredt, men saare overfladisk Betragtning, at det er tilstrækkeligt til at beklæde et Embede, at være i Besiddelse af fornøden Evne til at skjøtte Embedets Forretninger vel. Nei, det er ikke det, det kommer an paa; men hvad det kommer an paa, er, at man lever sig saaledes ind i Embedet, at man bliver saa at sige Embedets Personifikation, Repræsentant for Embedets Anseelse, dets Titel og Værdighed, og se, det kan Kvinder ikke. — Ja, dette er ogsaa en Argumentation for, at Grundloven er saaledes at forstaa, at Kvinder ikke er norske Borgere! I England var det den berømte John Stuart Mill, som først reiste Kravet om, at Kvinder skulde have de samme menneskelige Rettigheder som Mænd. I 1866 indbragte han i Parlamentet en Petition fra 1500 engelske Kvinder af de mest ansete Damer i England og argumenterede for det. Men det blev modtaget med Latter af Underhuset og henlagt — haanligt henlagt i 1866. Men John Stuart Mill var ikke den Mand, som lod sig anfægte af dette. I 1867 fremsatte han Forslaget paany og holdt dér

en Tale, som er bleven berømt over hele Verden til Fordel for Kvindernes Rettigheder. Henimod en Trediedel af Underhusets Medlemmer — det var en mærkelig Fremgang paa et eneste Aar — stemte da for hans Forslag. Aaret efter indtraf følgende Begivenhed i England: en Dame af Aristokratiet blev grebet *in flagranti* i ulovlig Jagt. Hun blev stævnet for Retten for at straffes for denne i England meget grove Forseelse. Men den Dommer, for hvem hun stilledes, var en galant Kavaller. Han sagde, at naar Loven fastsætter, at «Personer», som gjør sig skyldig i ulovlig Jagt, skal straffes, menes der «Mandspersoner», og følgelig blev Damen frikjent. De lovgivende Herrer var ikke fornøiede med dette. Der blev indbragt Lovforslag, som blev vedtaget, og som bestemte, at overalt, hvor Loven nævner «Personer» uden at sige udtrykkelig, hvorvidt det er Mand eller Kvinde, skal der derved forstaaes «baade Mand og Kvinde». Imidlertid stod de nye Parlamentsvalg for Døren, og i Kraft af denne Lov strømmede Kvinder i massevis til Mandtalsførerne for at lade sig indføre i Listerne. Mandtalsførerne blev fortvilede over dette og vidste ikke sin arme Raad. Somme gav Kvinderne Ret, somme afviste dem. Sagen blev indbragt for Landets høieste Domstol; men naturligvis den handlede, som saadanne høieste Domstole pleier at handle. Den sagde: denne Lov er vel og bra; men den tænker selvfølgelig ikke paa saadant som Stemmeret og Valg. Følgelig blev Kvinderne afviste. Men dette vakte en saadan Forbitrelse i Kvindernes Leir over det hele Land, at Lovgiverne for at dæmpe Stormen skyndte sig med at vedtage en Lov, hvorefter Kvinderne fik kommunal Stemmeret. Fra 1869 har da de engelske Kvinder havt Stemmeret under de samme Vilkaar som Mændene med Hensyn til de engere kommunale Anliggender, hvad vi kan kalde Herreds- og Bykommunernes Anliggender. — — — — Jeg beklager, at min Komitekollega, Hr. Aars, har fundet at burde fremsætte Forslag, som gaar ud paa positivt, ligefrem at udelukke Kvinden fra kommunal Stemmeret. Jeg tror, det vilde

have været tilstrækkeligt, om Hr. Aars havde foreslaaet strøget Parenthesen, «Kvinder som Mænd», saa at Sagen kunde staa i samme Stilling i Fremtiden, som den har gjort hidtil, at det kunde blive Udviklingens — Lovanvendelsens — egen Sag, hvorvidt Kvinderne skulde faa denne Ret. — — — — Det nytter forresten ikke at udelukke Kvinderne, det nytter slet ikke; thi de gjør sin Indflydelse gjældende. Men glem ikke, at Underhaandsindflydelse, Indflydelse uden Ansvar, den er farlig. Lad Kvinderne faa øve sin Indflydelse under Ansvar og ligefrem — det vil være til Gavn for Samfundet, det vil være til Gavn for dem selv og til Gavn for os. — — — —

— — — —
— — — —
Votering:

Indstillingens § 2 —
forkastedes med 64 mod 21 Stemmer.

De 64 Herrer var:

Dyring, P. Utheim, Langeland, Børresen, Meisingset, Arnesen, H. Andersen,*) Haagen- sen, Jahren, Oroug, Isachsen, Pedersen, Schanche, Vinje, Lima, Wølsted, Moe, Holst, Hoff, Knap, Caspersen, Liljedahl, Berger, Thoresen, Haga, Bøhn, C. Berner, Brunchorst, Taraldset, Holsen, Fraas, Strømme, Gerhard- sen, Svendsbøe, Bull-Tornøe, Gunnar Knudsen, Rinde, Hauge, Gunnerud, Næss, Skattebøl, Ny- som, E. Sunde, Ødegaard, Jacobsen, Røstøen, Chr. Knudsen, Hagemann, Hansen Sunde, Aug. Hansen, Berggrav, Selmer, Aars, Schweigaard, C. Andersen, Bjønness, Hervig, Lindvig, P. Nielsen, Iversen, Bonnevie, Aasen, S. Nielsen, Blehr.

De 21 Herrer var:

Horst, Mikelborg, Lindboe, Steen, Bomhoff, Wexelsen, Qvam, Bergan, Prahl, Ullmann, Andresen, Schjødt, Løvland, Hodne, Konow, Myrvang, Münster, Julius Olsen, Foss, Stous- land, O. Holm.

*) Hr. Andersen oplyste ved Mødets Slutning, at det havde været hans Hensigt at stemme for Komiteens Indstilling.

1897

Dokument No. 93.

Fra Konstitutionskomiteen.

Forslag om stemmeret og valgbarhed i kommunen for kvinder paa de for politisk stemmeret for mænd gjældende vilkaar. Til
odelstinget.

Da stortinget i indeværende session har afslaaet kvindernes andragende om kommunal stemmeret paa samme betingelser som for mænd, tillader kvindestemmeretsforeningen sig herved i ærbødighed at fremkomme med et subsidiært forslag om:

Stemmeret og valgbarhed i kommunen for kvinder paa de for politisk stemmeret for mænd gjældende betingelser.

Det er under trykket af det daglige slid og arbejde, kvinderne igjen kommer med sit krav og sin indstændige bøn til Norges storting om stemmeret. Vi kan ikke gjøre vort arbejde frit og trygt uden stemmeret, det faar vi føle hver dag. Det er en livssag for os at faa stemmeret. Saalænge vi ikke har stemmeret, er vi udestængte fra enhver afgjørelse af samfundets anliggender, lige vigtige for kvinder som mænd. Uden stemmeret faar vore ord og handlinger ikke den anseelse og vægt, som er nødvendig for enhver borger, mand eller kvinde, ude paa de forskjellige arbejdsomraader. Og vi maa udtale, at vi føler dette som en krænkelse og ydmygelse,

saa meget mere som vi opfylder de stemmeretsbetingelser, som loven kræver af norske borgere.

Det nuværende forhold kan kun skabe misnøje og utilfredshed, til skade for det gode samarbeide mellem mand og kvinde.

I andre lande — saaledes f. eks. i vore nabolande, Finland og Sverige — har kvinderne gennem aarrækker havt kommunal stemmeret.

Retfærdighed kræver, at der ikke uden grund nægtes den ene borger, hvad der indvilges den anden. Og kvindens ret til at have en stemme med i samfundets anliggender har samme grund som mandens og er lige stor som hans.

Og for samfundets skyld, for mænds og kvinders skyld, maa kvinderne faa sin ret. Vort samfund er lidet; man har ikke raad til at have ubrugte kræfter, man trænger alle, hver paa sin plads.

Ved den sidste stemmeretsutvidelse for mænd er misforholdet blevet end mere skrigende og en reform paatrængende nødvendig.

Vort haab og vor bøn er det derfor, at vort andragende maa indvilges af det nu forsamlede storting.

Kristiania den 2den mars 1897.

Paa kvindestemmeretsforeningens vegne.

I ærbødighed

Anna Mossevig.

Thekla R. Resvoll.

Anna Rogstad.

Cecilie Krog

Randi Blehr.

Vedtages:

Peder Rinde

A. Røstøen.

Th. Stousland.

John Lund.

L. M. Bentsen.

H. K. Foosnæs.

V. Ullmann.

Carl M. Ellingsen.

Annæus Schjødt.

1897

Indst. O. No. 100.**Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende et fra Kvindestemmeretsforeningen fremsat og af Rinde m. fl. vedtaget Forslag om kommunal Stemmeret for Kvinder paa de for politisk Stemmeret for Mænd gjældende Vilkaar.**

(Dok. No. 93 for 1897.)

Til Odelstinget.

Ved Skrivelse af 2den Marts d. A. har Kvindestemmeretsforeningen for Odelstinget fremsat Forslag om at vedtage saadan Forandring i Reglerne for kommunal Stemmeret, at Kvinder bliver stemmeberettiget paa de for politisk Stemmeret for Mænd gjældende Vilkaar. Forslaget, der er vedtaget af Rinde, Røstøen, Stousland m. fl. uden dog at være udarbejdet i Lovs Form, er sendt nærværende Komite til Indstilling.

For Stortinget i 1892 blev der af Ullmann, J. Utheim m. fl. fremsat Forslag, hvorefter Kvinder skulde være stemmeberettiget paa samme Betingelser som de for politisk Stemmeret for Mænd gjældende. Dette efter Alternativ A; men Forslaget havde flere Alternativer, der nedsatte Census til Kr. 300,00 og Kr. 500,00 som det laveste Beløb. (Dok. No. 124 for 1892 No. 21).

I 1895 kom Forslaget under Behandling i Stortinget. Konstitutionskomiteen indstillede subsidiært Forslaget til Bifald (Indst. S. XXII for 1895). Men i Stortinget fik det kun 54 Stemmer (Storth. Tid. for 1895, Side 778).

Ifjor behandlede Odelstinget Lov om kommunal Stemmeret. Den kombinerede Konstitutions- og Justitskomite indstillede paa almindelig Stemmeret for Mænd og Kvinder (Indst. O. III for 1896). Under Behandlingen i Odelstinget fremsatte Repræsentanten Liljedahl i Modsætning til Komiteens Indstilling Forslag om, at Stemmeret skulde bygges paa Census, Kr. 300,00 paa Landet og kr. 400,00 i Kjøb- og Ladesteder, og kun gjælde Mænd. Hertil knyttede Rinde Forslag om, at Stemmeretten ogsaa skulde gjælde Kvinder. Qvam stillede et eget Forslag, der ogsaa var bygget paa Census, med samme Satser som i Liljedahls, men hvor Kvinder var medtagne. Rindes og Qvams Forslag opnaaede, det ene 21 og det andet 22 Stemmer (Odelsth. Tid. for 1896, Side 738).

I Valgperioden har der saaledes været for-

handlet om Stemmeret for Kvinder, baade den kommunale og statsborgerlige, med det ovenfor anførte Udfald.

Det fremsatte Forslag er vistnok forskjelligt fra det ifjor i Odelstinget behandlede, idet Indtægtsgrænsen som Betingelse for kommunal Stemmeret er tænkt sat til den for politisk Stemmeret for Mænd gjældende, nemlig Kr. 500,00 paa Landet og Kr. 800,00 for Kjøb- og Ladestederne, mens det ifjor i Odelstinget behandlede satte Grænsen til henholdsvis Kr. 300,00 og Kr. 400,00. Ved at imødekomme ovennævnte Forslag vilde man altsaa faa den Ordning, at Mænd, som paa Landet tjener Kr. 300,00 og i Kjøb- og Ladestederne Kr. 400,00, er stemmeberettiget, mens Kvinderne for at blive stemmeberettiget, maa tjene henholdsvis Kr. 500,00 og Kr. 800,00, en Gradering, som forekommer Komiteen baade unaturlig og uberettiget. En Lov med saadanne Bestemmelser maatte jo siges at være absurd og det saa meget mere som Kvindernes Indtægter i Regelen er mindre end Mændenes, og man kan derfor heller ikke tro, at den nogensinde vil blive vedtaget. Men gaar man nu ud fra denne Antagelse og saa fremkalder i Erindringerne Forhandlingerne om Kvinders Stemmeret i Odelstinget ifjor, antager Komiteen, at der er liden Opforfring til iaar at optage til Realitetsbehandling det af Kvindestemmeretsforeningen fremsatte Forslag.

Komiteen vil derfor tillade sig at indstille til Odelstinget at fatte saadan

Beslutning:

Det af Kvindestemmeretsforeningen fremsatte Forslag om kommunal Stemmeret for Kvinder tages ikke under Behandling af indeværende Aars Odelsting.

Kristiania i Konstitutionskomiteen den 28de Juni 1897.

Steen,
Formand.

Thore Foss,
Ordfører.

Olaf Sveinsson,
Sekretær.

1897

Forhandlinger i Odelstinget.

Møde den 16de Juli.

Præsident: Horst.

Sag No. 22:

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende et af Kvindestemmeretsforeningen fremsat og af Rinde m. fl. vedtaget Forslag om kommunal Stemmeret for Kvinder paa de for politisk Stemmeret for Mænd gjældende Vilkaar (Indst. O. No. 100).

Rinde: Jeg finder det meget beklageligt, at Komiteen ikke har indstillet paa dette Forslag. Jeg synes, det er et saa rimeligt og beskedent Forlangende, som Kvinderne her kommer med, at man maatte uden Betænkelighed have kunnet gaa med paa det. Der har jo været Forslag fremme om almindelig Stemmeret for Kvinder, som har faaet nok saa mange Stemmer, og da synes jeg, at man endnu mere maatte kunne gaa med paa et saa beskedent Forlangende som dette, at de, som er med paa at bære Kommunens Byrder, fik være med paa at vælge Styret for de Midler, som de maa bidrage til. Naar Komiteen har indtaget den Stilling, den har gjort, ved jeg paa Forhaand, at det er haabløst at optage noget Forslag i Realiteten. — — — —

Foss (Komiteens Ordfører): Jeg tror ikke, der er Grund til nogen berettiget Anke mod Komiteen for den Maade, hvorpaa den har taget dette Spørgsmaal. Jeg skal bringe i Erindring, at man i 1885*) havde et Forslag oppe, hvorefter Kvinder skulde faa statsborgerlig Stemmeret paa samme Betingelser som Mænd; men det Forslag fik ikke mere end 54 Stemmer, altsaa ikke engang simpelt Fler-tal i Stortinget. Ifjor havde vi et Forslag oppe, hvorefter Kvinder skulde faa kommunal Stemmeret paa samme Betingelser som Mænd. Det Forslag fik bare 22 Stemmer. Nu faar vi komme ihu, at det er de samme Mænd, som sidder i Stortinget iaar, som sad der ifjor, og Komiteen fandt derfor, at der var liden Grund til at antage, at et Forslag som det af Kvindestemmeretsforeningen fremsatte skulde faa en bedre Skjæbne end Forslaget ifjor.

Votering:

Komiteens Indstilling bifaldtes enstemmig.

*) Redaktørens anmerkning: Det trykte referatet sier her 1885, men stemmetall og andre oplysninger gjør det klart at taleren mente 1895.

1898

Indst. S. XXIV.

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende de paa Stortinget i 1895 fremsatte Forslag til Forandringer i Grundlovens Betingelser for Stemmeret.

(Dokument No. 159 for 1895, No. 8—25.)

Til Stortinget.

For at lette Oversigten over den store Mængde af henhørende Forslag har man søgt saavidt muligt at systematisere dem paa følgende Maade:

*Iste Gruppe.**Stemmeret for Mænd og Kvinder.*

- I. Almindelig Stemmeret for Mænd og Kvinder over 21 Aar, som har været bosatte i Landet i 5 Aar og fremdeles opholder sig der:
No. 9, Alternativ A (Andresen m. fl.).

- II. Almindelig Stemmeret for Mænd og Kvinder over 25 Aar, som har været bosatte i Landet i 5 Aar og fremdeles opholder sig der:

- A. Uden Udelukkelse af Fattigunderstøttede og Tyende:
No. 9, Alternativ B (Andresen m. fl.).
B. Med Udelukkelse af Fattigunderstøttede: — — — —
C. Med Udelukkelse af Fattigunderstøttede og Tyende: — — — —

- III. Stemmeret for Mænd og Kvinder over 25 Aar, som har

været bosatte i Landet i 5 Aar, fremdeles opholder sig der, og som for sidst forløbne Aar har erlagt direkte Skat til Stat eller Kommune:

A. Stemmeret uden Census: — — — —

B. Stemmeret efter Census: — — — —

C. Stemmeret for Mænd og Kvinder efter de nu for Mænd gjældende Regler: No. 11 (Ullmann m. fl.), som udvider de nu gjældende Regler til ogsaa at omfatte Kvinder.

2den Gruppe.

Udvidet Stemmeret for Mænd.

— — — — —
 — — — — —
 Allerede ved den sidst foretagne Udvidelse af Stemmeretten i 1884 blev det sagt, at dette Skridt kun var en Begyndelse, beregnet paa den kortest mulige Tid, at et videregaaende Skridt snart maatte tages, og at Maalet først var naaet ved Indførelsen af almindelig Stemmeret. — — — — —

— — — — —
 Komiteen tror at kunne nøie sig med at henvise til denne Sags Behandling paa Stortingene i 1886, 1890, 1893 og 1895. Konstitutionskomiteen i 1893 udtaler: «Hvad der først og fremst for dem, der hævder Nødvendigheden af almindelig Stemmerets Indførelse, maa staa som de væsentligste ledende Motiver, er, at Hensyn til Retfærdighed, Klogskab og Hensigtsmæssighed paabyder Reformen. Det er retfærdigt og billigt, at alle Borgere, som ikke ligger Samfundet til Byrde, men ved sit Arbejde yder sit, om end nok saa ringe Bidrag til at vedligeholde og fremme en god Samfundsordning og en fornuftig Stats-husholdning, ogsaa faar Adgang til at lægge sin Mening for Dagen, naar det gjælder at vælge Mænd til at ordne Statens Anliggender. Det er nemlig ikke saa, at alene Embedsstilling, fast Eiendom eller Skatteerlæggelse af en vis Indtægt giver Sikkerhed for, at man har de Betingelser, der giver gyldig Adkomst til at være stemmeberettiget. Ligesaa ofte findes disse Betingelser hos de besiddelsesløse og i Samfundet underordnede. Ogsaa disse udgjør vigtige Bestanddele af «Folket», hvem Grundloven hjemler den lovgivende Magt. Heller ikke kan man indvende, at den store stemmeretsløse Mængde har for faa Kundskaber og for lidet Skjøn til at kunne stilles i samme Række som de nuværende Stemmeberettigede; thi for den største Del af Befolkningen er dog Uddannelsen og Undervisningen den samme gennem den for alle fælles Folkeskole. Pligten til at paatage sig alle de Samfunds-

byrder, Lovgivningen paalægger, har alle omtrent i lige Grad; man behøver kun at nævne den alle Landets Borgere paahvilende Værnepligt for ogsaa fra dette Synspunkt at forstaa, at almindelig Stemmeret er en Retfærdigheds-sag. Hvad der er retfærdigt, er ogsaa klogt og hensigtsmæssigt, idet man mener, at Indrømmelsen af almindelig Stemmeret vil fjerne den Gjæring og Misfornøielse, der vitterlig hersker i de saakaldte bedre Samfundslag, hos Arbejdere og Husmænd, fra hvem Kravet udgaar. Man maa saaledes være enig med dem, der mener, at almindelig Stemmeret er det bedste Værn for Samfundets Ro og Trivsel, ligesom vi ogsaa tror, at Retten til selv at øve Indflydelse paa Ordningen af politiske og sociale Spørgsmaal vil øge Ansvarsfølelsen, Selvaktelsen og Interessen for det Offentliges Tarv. Dette har visselig ogsaa vist sig efter den i 1884 vedtagne Stemmeretsudvidelse, hvor lidet omfattende den end er. Det er ogsaa Opmærksomhed værd, at flere europæiske Lande allerede for længe siden har indført almindelig Stemmeret, hvad der maa synes ogsaa os en Paamindelse om, at Modstanden i vort Land snarest bør ophøre.»

Disse Udtalelser har fremdeles sin Gyldighed, og man mener at kunne slutte sig til dem i alt væsentligt.

— — — — —
 Med Hensyn til Spørgsmaalet om Stemmeret for Kvinder er der et Flertal i Komiteen (Formanden, Saakvitne, Stang og Steffensen), som ikke finder at kunne give noget af de hertil sigtende Forslag sin Tilslutning. Det vil derfor indstille, at samtlige disse Forslag (1ste Gruppe) ikke bifaldes.

En Fraktion af dette Flertal (Formanden og Saakvitne), er ikke principielt mod, at Kvinder gives Stemmeret, men den finder imidlertid ikke for Tiden at kunne gaa til dette Skridt.

Denne Sag er ikke gammel hos os; den skriver sig fra en forholdsvis sen Tid, og ligesom den ikke synes inden Kvindernes egen Kreds tilnærmelsesvis at have formaaet at trænge sig frem med en lignende Kraft og Alvor som hos Mændene, saaledes har den kanske for en væsentlig Del som Følge deraf heller ikke formaaet at samle Landets nuværende stemmeberettigede Borgere om sig som et Krav, til hvis Løsning Tiden allerede er inde.

Den Deltagelse i Grene af det offentlige Liv, som Kvinderne ved den gjældende Lovgivning er kaldede til, vil vistnok øve sin Virkning i Retning af Krav paa en udvidet Deltagelse og for saavidt paaskynde denne Sags Løsning, men denne Fraktion tror, at en saadan Udvikling er nødvendig, før man skrider til Løsningen af dette Spørgsmaal.

I Henhold hertil indstilles til Stortinget:

Efternævnte i Dokument No. 159 for 1895 anførte Forslag:

No. 9,	Alternativ A	fra Andresen m. fl.
- 9,	—	B - Andresen m. fl.
- 8,	—	A - Münster m. fl.
- 9,	—	C - Andresen m. fl.
- 22,	—	A - Løvland m. fl.
- 9,	—	D - Andresen m. fl.
- 10,	—	A - Münster
- 8,	—	B - Münster
- 22,	—	B - Løvland m. fl.
- 10,	—	B - Münster
- 17,	—	II A., A ¹ , A ² fra Münster og Løvland
- 17,	—	II B—M, B ¹ —M ¹ , B ² —L ² fra Münster og Løvland
- 11,		fra Ullmann m. fl.
- 9,	—	E - Andresen m. fl.
- 9,	—	F - Andresen m. fl.
- 9,	—	H - Andresen m. fl.
- 14,	—	A - Münster
- 14,	—	B - Münster
- 24,	—	A og B fra Ullmann m. fl.
- 25,	—	A og B fra Havig

— bifaldes ikke.

Kristiania i Konstitutionskomiteen den 13de April 1898.

Søren Arstad,
Formand.

Saakvitne,
Ordfører.

Olaf Sveinsson,
Sekretær.

1898

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 21de April.

Præsident: Ullmann.

Dagsorden:

1. Indstilling fra Konstitutionskomiteen. angaaende de paa Stortinget i 1895 fremsatte Forslag til Forandring i Grundlovens Betingelser for Stemmeret (Indst. S. XXIV).

— — — —

Prahl: — — — — Den Indskrænkning, man gjør med Hensyn til almindelig Stemmeret af Hensyn til, at man forlanger hos den, som skal stemme, at han skal have en vis politisk Dygtighed, den Indskrænkning bestaar jo, som det ogsaa fremgaar af disse forskjellige Forslag, deri, at man udelukker dem, som ansees i og for seg som ikke handledygtige i Samfundet. Derfor sætter man for det første en Aldergrænse. Umyndige Personer, som i det privatretlige Strøg overhovedet ikke er dygtige til at handle, kan naturligvis heller ikke være politisk handledygtige. Dernæst

udelukkes de, som er overgaaet vanærende Straf og altsaa ikke er Borgere, som nyder almindelig Tillid i Samfundet. Det er ogsaa meget naturligt. Dernæst Fattigunderstøttede. Men saa kommer man med en anden stor Hindring, som ikke engang nævnes i Grundlovsforslagene, men som ligger deri, at Forslagene kun nævner «stemmeberettigede Mænd», og hvorved man altsaa udelukker Kvinder. Nu spørger jeg: hvad er Grunden til dette? Ingen vil dog benægte, at Kvinder, naar de fylder den Aldersgrænse og forresten opfylder de samme Betingelser, som er foreskrevet for Mænd — altsaa ikke har gjort sig skyldig til vanærende Straf, og ikke nyder Fattigunderstøttelse — staar i samme Stilling som Mænd. Ingen vil benægte, at de er fuldt privatretlig handledygtige som Mænd, saa de efterhaanden som Udviklingen har gaaet, er kommet til at staa i samme Klasse forsaavidt. Jeg vil ikke gaa saa vidt, som det

blev udtalt i sin Tid i denne Forsamling, at Ordet «Borger» i vor Grundlov *eo ipso* indbefatter saavel Mænd som Kvinder; jeg vil ikke sige, at det staar for alle Retter. Men naar man opstiller en Indskrænkning, bygget paa, at de Personer, som ikke privatretlig er handledygtige, skal ikke politisk ansees som handledygtige, da forstaar jeg ikke, hvorfor man udelukker Kvinden. Der har i sin Tid i Amerika i mange Aar været udelukket alle de Mænd, som havde en anden Hudfarve end de oprindelige Indvaanere af Landet. De Farvede, Negrene og Indianerne, var aldeles udelukkede fra Stemmeret. Hvorfor? Jo, fordi det var ikke dem, som raadede i Landet. Det samme har været og er endnu Tilfældet baade hos os og andetsteds med Hensyn til Kvinderne. Disse er udelukket fra at være Stemmeberettigede den Dag idag, ene og alene fordi Samfundet, Staten, har været dannet og bygget alene af Mænd. — — — — Man kan sige, og det er sagt, at det vil virke skadeligt paa Kvinderne. Ja, det faar da staa sin Prøve. Det viser sig jo, at Kvinderne gaar ind i mange Virksomheder i vort Samfund og spiller en stadig større Rolle ogsaa i Spørgsmaalet om Statens Velfærd, fortiden en meget væsentlig Rolle, og Ingen vil benægte, at middelbart udøver de en stærk Indflydelse ogsaa i politisk Henseende, men umiddelbart at faa øve denne Indflydelse ved at kunne gaa til Valgurnen — nei, det skal de ikke kunne. — — — — Jeg forstaar ikke, hvorfra Komiteen har denne Sikkerhed for, at Tiden ikke endnu er kommen. Det er en meget liden Del af Indstillingen, som er ofret denne Side af Stemmeretten, og Komiteens Formand har — meget pent forresten — udtalt, at han har stor Sympathi for den. Men jeg tror ikke, Kvinderne i Længden er tilfreds med den Sympathi, som blot kommer frem i Indstillingen, men som ikke konkluderer i nogen Lovform. Jeg vilde komme med disse Bemærkninger, fordi jeg iaar ligesom forrige Gang, Sagen var fremme, agter at stemme for de Forslag, som ogsaa giver Kvinderne almindelig Stemmeret paa de samme Betingelser, som iaar er fastsatte i de Forslag, der gaar ud paa at give Mænd Stemmeret.

C. Berner: — — — — Det blev af min Kollega, Hr. Prahls, sagt, at han ikke forstaar, hvorledes man kan stemme for almindelig Stemmeret for Mænd og ikke tage Kvinder med; thi, sagde han, naar Kvinder havde en Alder af 25 Aar og forøvrigt de opstillede Betingelser, var de ligesaa handledygtige som Mændene, og det vilde derfor være uretfærdigt ikke at tage dem med. Det forekommer

mig, at Hr. Prahls Ræsonnement kan være rigtigt under én Forudsætning, den nemlig, at man betragter Stemmeret som en Menneskerettighed. Men det har jeg for min Del aldrig gjort. Jeg har ment, at det maatte bero paa det Punkt af Udvikling, hvortil Folket var kommet, hvor langt man skulde gaa med Hensyn til at tildele Stemmeret, og jeg kan ikke finde, at det vilde være berettiget eller paa krævet, saaledes som Forholdene for Tiden er i vort Land, nu med én Gang at aabne alle Kvinder, der har naaet en Alder af 25 Aar og ikke kommer ind under de i Loven nævnte Undtagelser, Adgang til Stemmeret. Jeg vil tilføie, at det er en Kjendsgjerning, som ingen for Alvor kan ville benægte, at der ikke paa langt, langt nær blandt Kvinderne inden vort Samfund eksisterer et saa udbredt Ønske, et saa stærkt Krav paa almindelig Stemmeret for Kvinder, som det, der har gjort sig gjældende med Hensyn til almindelig Stemmeret for Mænd, og det er jo dog de Interesserede, som først og fremst faar reise Kravet og gennem sin Samstemmighed virke til at faa det opfyldt. Derimod har jeg været med paa — det har jeg vist ved tidligere Leiligheder, og det skal jeg vise hver Gang, jeg dertil faar Anledning — successivt at aabne Adgang for Kvinder til at erholde Stemmeret. — — — — Jeg har nok af adskillige af mine Kolleger, med hvem jeg underhaanden har talt om dette, hørt sige, at man ikke gjør Regning paa nu at faa drevet igjennem almindelig Stemmeret for Kvinder, men det at stemme for det har dog Betydning som en Démonstration, en Meningsytring, som vil kunne have sin Virkning for Fremtiden. Jeg har foretrukket at give min Mening tilkjende ved direkte at udtale min Opfatning. Jeg vil ikke kunne være med paa at demonstrere i Retning af Stemmeret for Kvinder ved nu at stemme for noget Forslag om almindelig Stemmeret for dem.

Bassø: Med Hensyn til Stemmeret for Kvinder vil jeg erklære, at jeg er enig med den Fraktion i Komiteen, som bestaar af D'Hrr. Aarstad og Saakvitne, og som udtaler, at de principielt ikke er mod Stemmeret for Kvinder. Jeg har det Haab, at med Tiden vil alle Kvinder faa den samme Stemmeret som Mænd; men under de nuværende Forhold kan jeg ikke gaa med paa dette Skridt, og jeg vil derfor stemme mod Stemmeret for Kvinder nu.

Havig: Jeg maa erklære mig ganske enig med den ærede Repræsentant fra Bergen, Hr. Assessor Prahls, i, at det er lidet rationelt, naar man skal gaa til almindelig Stemmeret,

da at udelukke omtrent Halvparten af de Medborgere, som har Kvalifikationerne for Stemmeret, nemlig Kvinderne. Om en Kvinde er aldrig saa bra, aldrig saa oplyst, aldrig saa begavet og formuende, saa skal hun dog sættes lavere i denne Henseende end de daarligste af Mændene. Jeg kan ikke være med paa det, og jeg agter at stemme for, at Stemmeretten ogsaa udvides til Kvinderne. Det var ganske rart at høre paa Komiteformandens ellers saa varme og smukke Foredrag, naar han her gik saa vidt, at han beklagede, at han ikke kunde faa tage med disse 33 000 Mænd, som nu maa udelukkes paa Grund af Fattigunderstøttelse og andre Ting; men alle de intelligente, dygtige, fædrelandssindede og varmhjertede Kvinder, vi har i Landet — over deres Udelukkelse havde han ingen Beklagelse. — — — —

Votering:

1. Grundlovsforslag No. 9 (Dok. No. 159) (for 1895) Alternativ A, fremsat af Andersen m. fl. — Almindelig Stemmeret for Mænd og Kvinder over 21 Aar, som har været bosatte i Landet i 5 Aar og fremdeles opholder sig der — blev mot 1 Stemme (Lindboe) ikke bifaldt.*)
2. Grundlovsforslag No. 9, Alternativ B, fremsat af Andresen m. fl. — Almindelig Stemmeret for Mænd og Kvinder over 25 Aar, som har været bosatte i Landet i 5 Aar og fremdeles opholder sig der — blev mod 5 Stemmer ikke bifaldt.
3. Grundlovsforslag No. 22, Alternativ A, fremsat af Løvland m. fl. — som det foregaaende Forslag, men med Udelukkelse af Fattigunderstøttede ved Tillæg til Grundlovens § 52 — blev med 81 mod 33 Stemmer ikke bifaldt.

De 81 Herrer var:

Hoff, Nærum, Bergan, Fjermstad, A. Larsen, Lützwow Holm, Liljedahl, Haga,

*) Protokollen ble rettet senere: «enstemmig ikke bifaldt».

Thoresen, Bøhn, Finstad, Steffensen, Smith, C. Berner, Taraldset, Refsdal, Strømme, Fraas, Holsen, Konow (S. B.), Saakvitne, Hus, Kloster, Rinde, Hauge, Berg, Fjeld, Gunheim, Evju, Schjødt, Bassø, Enge, H. Jacobsen, Landheim, Wold, Røstøen, Johansen, Fasting, Chr. Knudsen, Hans Hansen, H. S. Jacobsen, Emil Stang, Solberg, J. Johnsen, Glestad, Aarsrud, Meldal Johnsen, Birch, Hervig, Larsen Ullernrød, Schjerven, Sundby, Lindvig, Eiesland, Iversen, Fløistad, Vigeland, Liestøl, Vævestad, Andersen Grimsø, Martinussen, Jørgen Knudsen, Langeland, Aklestad, Meisingset, Børresen, Olsen, O. H. Jacobsen, Sissener, Jahren, Haagen sen, Aarstad, Schanche, Vinje, Furre, Wølstad, Ueland, Moe, P. Larssen, Halvorsen, Hagen.

De 33 Herrer var:

Foosnæs, Hægstad, Bentsen, Okkenhaug, A. Hansen, John Lund, Prahl, Lavik, Ullmann, Skilbred, Sveinsson, Andresen, Krogh, Hodne, Bertelsen, Moen, Broch, Konow (H.), Myrvang, Strengehagen, Abrahamsen, Berge, Th. Stousland, Foss, Havig, Otto Holm, Falk, Tokle, Carl Stousland, Eriksen, Horst, Lindboe, Spørck.

11. Grundlovsforslag Nr. 17, Alternativ II A (Münster og Løvland) — Stemmeret for Mænd og Kvinder over 25 Aar, som har været bosatte i Landet i 5 Aar, fremdeles oppholder sig der, og som for sidst forløbne Aar har erlagt direkte Skat til Stat eller Kommune — blev enstemmig ikke bifaldt.

13. Grundlovsforslag Nr. 11 (Ullmann m. fl.) — der udvider de nugældende Regler til ogsaa at gjælde Kvinder — blev enstemmig ikke bifaldt.

1898

Grundlovsbestemmelse af 21./30. april 1898:

§ 50. Stemmeberettigede ere de norske Borgere, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

1898

Dokument Nr. 110.

Grundlovsforslag, fremsatte paa syv og firtiende ordentlige Storting.

5.

Forslag fra Bestyrelsen for Kvindestemmeretsforeningen, vedtaget af Ullmann, til Forandring i Grundlovens § 50.

Undertegnede tillader sig at fremsætte følgende forslag til ændring i grundloven:

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Alternativ A.

Stemmeberettigede er de norske borgere, mænd og kvinder, som har fyldt 25 aar, har været bosatte i landet i 5 aar og oppholder sig der.

Alternativ B.

Stemmeberettigede er de norske borgere, mænd og kvinder, som har fyldt 25 aar, har været bosatte i landet i 5 aar og oppholder sig der, — kvinder dog kun, hvis de for det sidst forløbne aar har betalt direkte skat til stat eller kommune efter ligning paa formue eller indtægt.

Alternativ C.

Som alternativ B med den forskjel, at der istedenfor «efter ligning paa formue eller indtægt» sættes «efter en antagen indtægt af mindst 300 kroner».

Alternativ D og E.

Som alternativ C med den forskjel, at der istedenfor tallet «300» sættes henholdsvis enten «400» eller «500».

Alternativ F.

Stemmeberettigede er de norske borgere, mænd og kvinder, som har fyldt 25 aar, har været bosatte i landet i 5 aar og oppholder sig der, — kvinder dog kun, hvis de for det sidst forløbne aar har betalt direkte skat til stat eller kommune efter en antagen indtægt af mindst 300 kroner paa landet og mindst 400 kroner i kjøbstæderne eller ladestederne.

Alternativ G og H.

Som alternativ F med den forskjel, at der istedenfor tallene «300» og «400» sættes henholdsvis enten «400» og «500» eller «500» og «600».

Kristiania 15de juni 1898.

I Bestyrelsen for Kvindestemmeretsforeningen

Anne Holsen,
f. t. formand.

Anna Mossevig.

Dagny Bang.

Cecilie Krog.

Thekla R. Resvold.

Vedtages

V. Ullmann.

6.

Forslag fra Fr. Havig til Forandring i Grundlovens § 50.

Herved fremsættes følgende

Forslag

til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens § 50.

Alternativ A.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

«§ 50. Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25

Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.»

Alternativ B.

Kristiania den 14de Juni 1898.

Ærbødigst
Fr. Havig.

7.

Forslag fra Thorleif Homme, vedtaget af Sveinsson, til Forandring i Grundlovens § 50.

Da den almindelige stemmeret, som netop nu er vedtagen, blot gjælder mænd over 25 aar, fremsættes følgende forslag i den tanke, at man muligens, naar kvinderne ogsaa skal med og aldersgrænsen nedsættes, kunde finde det mest praktisk og hensigtssvarende at greie det hele med en gang ved at ophøje dette forslag til lov, hvorved desuden ogsaa vanskeligheden med sjømændenes udøvelse af stemmeretten vilde være løst.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

Alternativ A.

Enhver norskborgerlig familie eller husholdning, bestaaende af en mand eller kvinde som overhoved og et eller flere andre medlemmer i egenskab af ægtefælle, barn, forældre, søskende, adoptivbarn, adoptivforældre eller adoptivsøskende, er berettiget til med én

stemme at deltage i alle offentlige valg og avstemninger i den valgkreds, hvor familien er bosiddende, saafremt den ikke i det sidst forløbne aar har nydt offentlig fattigunderstøttelse.

Denne stemmerets udøvelse sker som regel af familiens overhoved uden hensyn til alder eller køn, men kan ogsaa af overhovedet selv eller af den øvrige familie overdrages til et andet dertil skikket myndigt mandligt eller kvindeligt medlem af den samme familie paa saadan maade og i saadan udstrækning, som ved særskilt lov bliver nærmere at bestemme.

— — — — —
Kristiania, den 16. mai 1898.

Ærbødigst
Thorleif Homme.

Vedtages til Fremsættelse.

Olaf Sveinsson.

1898—99

Dokument nr. 10.

Fra konstitutionskomiteen.

Forslag angaaende udvidelse af stemmeretsreglerne ved de kommunale valg m. v.

1.

Til
odelstinget.

Jeg tillader mig herved at fremsætte følgende forslag til

lov

om kvinders stemmeret og valgbarhed ved kommunale valg.

Kvinder er stemmeberettigede og valgbare ved kommune valg under samme vilkaar som mænd.

Lillesand, 26. september 1898.

I ærbødighed
Sangereid,
overretssagfører.

Vedtaget

Nils Skilbred.

L. M. Bentsen.

2. — — — — (Se Indst. O. V. 1898/1899.)

Kristiania d. 18 oktober 1896.

Thore Myrvang.

A. Hansen.

A. Andresen.

Just Broch.

Andres Lavik.

Nils Skilbred.

A. Berge.

S. Hodne.

A. Strengehagen.

Lars Abrahamsen.

3. — — — — (Se Indst. O. V. 1898/1899.)
 Kristiania 21 oktober 1898.
 Annæus Schjødt.
4. — — — — (Se Indst. O. V. 1898/1899.)
 Kristiania, i bestyrelsen for Kvindestemmeretsforeningen, 26 oktober 1898.
 Anne Holsen. Anna Mossevig. Dagny Bang.
 Thekla R. Resvoll. Cecilie Krog.
 Vedtages til fremsættelse
 V. Ullmann.
5. — — — — (Se Indst. O. V. 1898/1899.)
 Kristiania, 31te Oktober 1898.
 Peder Rinde. Th. Stousland.
6. — — — — (Se Indst. O. V. 1898/1899.)
 Christiania i oktober 1898.
 I ærbødighed
 Styret for det norske Arbeiderparti
 Ludvig Meyer,
 f. t. ordfører.
 Chr. H. Knudsen. Johan Johnsen. Birgithe Halvorsen.
 M. Larsen. Edv. Olsen. A. Hazeland,
 C. Jeppesen. Oscar Nissen.
 Christiania 31te Oktober 1898.
 Vedtaget til Fremsættelse
 A. Andresen.
7. — — — — (Se Indst. O. V. 1898/1899.)
 Kristiania, 26de oktober 1898.
 I ærbødighed
 Louise Qvam.
 Vedtages
 Kristiania, 28de oktober 1898.
 H. Horst. Olaf Sveinsson. Th. Stousland. Carl Stousland.
 Lars Abrahamsen. Johs. Okkenhaug.

Tillæg til dokument nr. 10.

(1898/99.)

Adresse fra kvindernes stemmeretstog den 17de mai angaaende statsborgerlig og kommunal stemmeret for kvinder.

Fra
 Kvindernes Stemmeretstog.

Som Deputerede for en stor Skare af Kvinder fra alle Samfundslag og i de forskjellige borgerlige Stillinger tillader vi os idag paa Frihedsdagen at træde frem for Stortinget

med vort Krav paa statsborgerlig og kommunal Stemmeret for Kvinder.

Helt siden 1835 har Kravet været fremholdt for Stortinget, altid med større Styrke og altid med større Tilslutning af Kvinderne udover det hele Land i Hus og Hytte.

Gang paa Gang har vi krævet vor Ret til at bestemme i Statens og Kommunens Anliggender sammen med de Mænd, ved hvis Side vi arbejder i Hjemmene og paa de forskjellige Arbeidsomraader.

Vi kræver vor Ret for Samfundets Skyld. Ligesom Mand og Kvinde supplerer hverandre i det daglige Arbeide, saaledes maa det ogsaa være i Samfundsarbeidet, hvis det skal blive godt for Land og Folk. Og vi kræver vor Ret som Individder; der er krænkende og nedværdigende at blive sat udenfor.

Men skjønt det indrømmes, at vort Krav er retfærdigt, og det erkjendes, at Samfundet lider derved, at kun den ene Halvpart i Samfundet faar Lov til at gjøre sig gjældende, er endnu intet gjort fra den lovgivende Magts Side for dette Kravs Virkeliggjørelse. Endnu har ikke en eneste af Landets Mødre, ikke en eneste af de tusender Kvinder i selvstændig

Stilling opnaaet hvad hver selvhjulpne Mand over 25 Aar ved de sidste Stemmeretsudvidelser har opnaaet: Ret til at værne om sit Arbeide og sine Interesser, Ret til at være med at skabe Lykke og Velvære for det store Hjem, vort Fædreland saavel som Mænds.

Det er idag paa Frihedsdagen, vi træder frem for Stortinget med vort Krav paa Stemmeret, statsborgerlig og kommunal. Paa ingen Dag falder Urettens Skygge skarpere end idag.

Det er vort Haab, at Norges Storting vil høre vort Krav og give os vor Ret.

Kristiania den 17de Mai 1899.

Paa Togets Vegne

Gunhild Ziener,
Formand.

Anna Mossevig,
Sekretær.

1898—99

Indst. O. V.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende syv forskellige forslag til forandring i formandskabslovene.

(Dokument nr. 10 for 1898/99.)

Til odelstinget.

Ved odelstingets beslutning af 1ste ds. er til nærværende komite oversendt til behandling syv forskellige forslag til forandring i formandskabslovene — væsentligst deres stemmeretsregler.

Komiteen skal i korthed redegjøre for deres indhold.

Nr. 1. Forslag fra overretssagfører Sangereid, vedtaget af Skilbred og Bentsen.

Uden at forandre de nugjældende stemmeretsregler for mænd tilsigter dette forslag at indføre kommunal stemmeret og valgbarhed for kvinder under samme vilkaar som for mænd.

Nr. 2. Forslag fremsat af Th. Myrvang, A. Hansen m. fl.

Dette forslag gaar principalt ud paa indførelse af almindelig kommunal stemmeret for mænd og kvinder — subsidiært kun for mænd.

Nr. 3. Forslag fremsat af Annæus Schjødt.

Dette forslag gaar væsentligst ud paa enten indførelse af almindelig kommunal stemmeret for mænd og kvinder eller subsidiært stemmeret for mænd og kvinder paa grundlag af skatte-erlæggelse efter ligning paa formue eller indtægt til stat eller kommune.

Nr. 4. Forslag fra bestyrelsen i kvindestemmeretsforeningen, vedtaget til fremsættelse af V. Ullmann:

Kommunal stemmeret for mænd og kvinder paa grundlag af skatte-erlæggelse med alternativer om høiere census for kvinder end for mænd.

Nr. 5. Forslag fra Peder Rinde og Th. Stousland.

Kommunal stemmeret for kvinder som for mænd med bibehold af de nugjældende regler.

Nr. 6. Forslag fra Styret for det norske Arbeiderparti, vedtaget til fremsættelse af A. Andresen.

Forslaget tilsigter indførelse af almindelig kommunal stemmeret og valgbarhed for mænd og kvinder, forandring i bestemmelserne om fattigunderstøttelse som ubetinget suspensionsgrund, forandring i bestemmelserne om mandtallenes afslutning, forandring i bestemmelserne om kvalificeret flertal til beslutningernes gyldighed samt betinget indførelse af referendum.

Nr. 7. Forslag fra frøken Louise Qvam, vedtaget af H. Horst m. fl.

Med bibehold af de nugjældende kommunale stemmeretsregler tilsigter dette forslag indførelse af kvindelig kommunal stemmeret

under samme vilkaar som for mænd, hvorhos gift person, der lever i formuesfællesskab med ægtefællen, skal ansees at have stemmeretsbetingelser, naar ægtefællen har disse efter den ældre grundlovs § 50 b eller paa grundlag af den gjældende formandskabslovs censusbestemmelser.

Som det vil sees af dette uddrag, tilsigter samtlige forslag dels udelukkende, dels for en væsentlig del forandringer i stemmeretsreglerne; alle forslag indeholder bestemmelser om kvindeligt stemmeret.

Det vil erindres, at de nugjældende stemmeretsregler ikke er ældre end fra 1896, da der blev vedtaget en udvidelse af de tidligere bestemmelser.

Loven er endnu ikke i sin helhed kommen til at virke, idet bestemmelsen om, at i kjøbstæderne enhver, der har en indtægt af kr. 400,00, og landdistrikterne enhver, der har en indtægt af kr. 300,00, skal ilignes skat, ikke er gennemført i sin helhed.

Nærværende komite finder det lidet rimeligt, allerede før der foreligger nogen erfaring for, hvorledes den i 1896 vedtagne lov vil virke, at skride til nye forandringer, flere af de spørgsmål, som forslagene inneholder, særlig om kvindeligt stemmeret, er desuden af en saa betydelig rækkevidde, at der bør gives regjeringen anledning til at underkaste sagen drøftelse og bearbejdelse.

Komiteen, hvoraf flere medlemmer ikke vilde kunne votere for stemmeret for kvinder, finder derfor at burde indstille, at samtlige forslag oversendes regjeringen.

To af komiteens medlemmer (Falk og Sveinsson) har ønsket for sit vedkommende at tilføie følgende:

Falk og Sveinsson meiner, at spursmaalet

um aa gjeva kvinnor kommunal røysterett paa same vilkaar som menn er so sigtat og dryftat i det offentlege ordskiftet og so enkelt og lett aa yversjaa, at det ikkje skulde vera naudturvelegt aa senda det til fyrebuing av regjeringi. Det er soleids ikkje fulle tvo aar sidan, at konstitutionskomiteen saman med justitskomiteen greidde ut um dette spursmaal og ikkje det berre, men jamvel foreslog manna røysterett i kommunen sovel for kvinnor som for menn (sjaa indst. O. III for 1896). Me hadde soleids for den skuld mest hug paa aa raade odelstinget til aa taka dette spursmaalet fyre seg no i aar for aa avgjera det. Men daa saki stend so i komiteen, at me ikkje kan øygna nokor sikker von um, at den vil ganga i odelstinget, so trur me, at den kanskje vil vera velso godt tent med, at den saman med dei andre forslag verd send til regjeringi. Og naar me soleids gjeng med fleirtalet paa dette, so er det i den visse voni, at regjeringi vil taka fyre seg desse spursmaal og leggja dei fram for thinget so i tidar, at ei mogeleg umbrigd i logerne i den leid, som desse forslag sigtar paa, baade kan verda gjord og iverksett fyre næste kommuneval.

I henhold til foranstaaende indstiller komiteen til odelstinget at fatte saadan

beslutning:

— oversendes regjeringen.

Kristiania i konstitutionskomiteen den 30te november 1898.

Søren Årstad,
formand og ordfører.

Olaf Sveinsson,
sekretær.

1898—99

Forhandlinger i Odelstinget.

Møde den 19de mai

Præsident: Horst.

— — — — —
Sag nr. 8:

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende syv forskjellige forslag til forandring i formandskabslovene (indst. O. V).

— — — — —
Votering:

Komiteens indstilling bifaldtes enstemmig.

1900—01

Dokument Nr. 35.

Fra konstitutionskomiteen.

**Forslag fra ræpresentanterne Castberg, Aarnes, Abrahamsen m. fl.
til forandring i formandskabslovene (stemmeretsreglerne).**

I henhold til foranstaaende foreslaar vi, at nedennævnte paragrafer i formandskabslovene herefter skal lyde som følger:

A. Lov om formandskaber paa landet.**§ 2.**

Stemmeberettigede er de, som den 1ste oktober det aar, da mandtallet affattes, har de i grundlovens § 50 foreskrevne betingelser for stemmeret, har i de sidste 2 aar (alternativt: i de sidste 12 maaneder) havt fast ophold i herredet samt ikke er i noget tilfælde, som efter grundlovens §§ 52 og 53 bevirker suspension eller tab af stemmeret.

Kristiania, 24de januar 1901.

J. Castberg.
Thore Myrvang.S. K. Aarnes.
H. Jacobsen.
Kai Møller.Lars Abrahamsen.
Oddmund Vik.
P. N. Sjursen.H. Meisingset.
A. Berge**Tillæg til dokument nr. 35.****Forslag angaaende kommunal stemmeret for kvinder.****1.**

Under Henvisning til Motiveringen for Kvinders Stemmeret i Kommunen i Dokument No. 10 for 1898/99, Side 17—26, og idet vi bringer i Erindring den Petition, der i 1899 indkom til Stortinget, undertegnet af henved 12 000 norske Kvinder, saalydende:

«I Tillid til, at det vil blive erkjendt som en Uretfærdighed, at de nu gjældende Love udelukker norske Borgere fra at udøve sine Borgerrettigheder blot paa Grund af deres Kjønn, og i Overbevisning om, at det er skadeligt for Hjem og Samfund, at Kvinderne holdes borte fra Samfundsarbeidet, andrager undertegnede norske Kvinder Stortinget om, at der indrømmes Kvinder Stemmeret i Kommunen i samme Udstrækning som Mænd»,

samt under Henvisning til, at Debatterne om denne Sag i Storting og Odelsthing har vist, at ogsaa den almindelige Stemning blandt Vælgerne overveiende erkjender Berettigelsen af Kvinders Stemmeretskrav, tillader Landskvindestemmeretsforeningen sig herved gennem sin Bestyrelse at indkomme med

følgende Tillæggsforslag til Dokument No. 35, Forslag fra Repræsentanterne Castberg, Aarnes, Abrahamsen m. fl. til Forandring i Formandskabslovene (Stemmeretsreglerne):

A. Lov om Formandskaber paa Landet.**§ 2.**

Stemmeberettigede er de Mænd og Kvinder, som den 1ste Oktober det Aar o. s. v.

B. Lov om Formandskaber i Kjøbstæderne.**§ 2.**

Stemmeberettigede er de Mænd og Kvinder, som den 1ste December det Aar o. s. v.

Kristiania 7de Marts 1901.

I Ærbødighed

F. M. Qvam,
Formand.

Ragnfrid Løchen.

Antonie Borchsenius,
Sekretær.

2.

— — — — Vi anmoder derfor konstitutionskomiteen om at søge udvirket, at kvindernes krav ialfald kommer frem samtidig med hvilket som helst andet forslag til udvidelse af den kommunale stemmeret, specielt samtidig med det foreliggende.

Kristiania 12. mars 1901.

Paa Kvindestemmeretsforeningens vegne
I ærbødighed

Anne Holsen, Anna Mossevig. Cecilie Krog.
f. t. formand.

Thekla R. Resvoll. Dagny Bang.

3.

Foranlediget ved det i dokument no. 35 d. a. fremsatte forslag til forandring i de nu gjældende kommunale stemmeretsregler, tillader undertegnede sig herved at foreslaa følgende forandringer i:

4.

(Omtrent som 3, — med tillegg til § 2, b «— eller lever i formuesfællesskab med Ægtefælle, der har betalt saadan skat».)

— — — —

Kristiania den 15de mars 1901.

I ærbødighed

O. Five.

A. Galtvik.

Monthei Haug.

5.

— — — —

Resolution vedtagen i Stavanger kvindesagsforenings møde den 5te december 1900.

Stavanger kvindesagsforening samlet til møde udtaler ønsket om, at der ved de forestaaende forandringer i den kommunale lovgivning aabnes kvinderne adgang til at afgive stemme i samme udstrækning som mænd. Man udtaler sig imidlertid bestemt mod, at dette skal forstaaes derhen, at det kun er de i saakaldt selvstændigt erhverv værende kvinder, der faar denne ret. Foreningen hævder, at hustruer bærer de kommunale skattebyrder sammen med sine mænd, og de bør derfor ogsaa erholde samme ret som disse. At udelukke de hustruer, hvis mænd betaler skat, anser man høist uretfærdigt.

Ærbødigst

Katharina Haugland,
f. t. formand.

A.

Lov om formandskaber paa landet, dens
§ 2.

Stemmeberettigede fra den 1ste oktober det aar, da mandtallet affattes, er:

- a) mænd, som har de i grundlovens § 50 foreskrevne betingelser for stemmeret,
- b) kvinder, som har fyldt 25 aar, da har havt fast ophold i landet i fem aar, har norsk statsborgerret og ved det kommunale stemmeretsmandtals afslutning har betalt skat for det sidst forløbne skatteaar efter ligning af antagen indtægt paa mindst 300 kroner (subsidiært 400 kroner) til stat eller kommune, —

— — — —

F. t. Kristiania, 14de mars 1901.

Carl Stousland. Arne Arnesen. O. Five.
Hans Bøen. Monthei Haug.

H. J. Hansen, Lars Abrahamsen, Just Broch.
Jørgen Blydt.

Tillæg 2 til dokument nr. 35.

Protester mod yderligere udvidelse af mandsstemmeretten, saalænge der ikke er tilstaaet kvinderne stemmeret.

1.

Til Norges Storting!

Herved tillader vi os fra 404 kvindelige skatteydere i Trondhjem at oversende vedlagte protest mod enhver yderligere udvidelse af mandsstemmeretten, saalænge der ikke er tilstaaet kvinderne stemmeret.

Opfordringen til denne protest udgik fra undertegnede bestyrelser i anledning af det foreliggende forslag om almindelig kommunal stemmeret for mænd og var bilagt med oplysninger angaaende skatteforholdene i Trondhjem.

Trondhjems ligningsprotokol for 1899 udviser, at de skatteydende kvinder var omkring 570 eller 7 pct. af byens samtlige skatteydere. Ligeledes viser den, at Trondhjems kvinder er skatlagte efter en formue af over 7 600 000

kroner eller næsten 20 pct. af byens formue, samt efter en indtægt af omtrent 860 000 kroner eller 7 pct. af byens samlede indtægt. Fortegnelsen over matrikulerede eiendomme i Trondhjem viser, at af byens omtrent 3 100 matrikelnumre er 230 eller 7 pct. opførte paa kvinders navne med en samlet eiendomstakst af 3 600 000 kroner eller omtrent 7 pct. af hele taksten, hvilket for kvindernes del giver en eiendomsskat af omkring 24 000 kroner.

Naar vi har henvendt os kun til skatteydende kvinder, er det skeet dels paa grund af tidens knaphed, dels fordi uretfærdigheden under de nuværende forhold ligeoverfor de kvindelige skatteydere forekommer os at være størst og mest løinefaldende, hvorfor vi mener, at de fremfor andre har opfordring til at protestere.

Trondhjem den 22de mars 1901.

I ærbødighed

Bestyrelsen for Trondhjems afdeling af Landskvindestemmeretsforeningen:

Astfrid Storm.

Ida Jacobsen.

Elisabeth Wexelsen Jahn.

Bestyrelsen for Trondhjems kvindesagsforening:

Magda Hiorthøy.

Vilh. Darre Jenssen.

Tyra Jürgens.

Helga Kvenild.

Astfrid Storm.

Til Norges Storting!

404 af Trondhjems kvindelige skatteydere tillader sig herved ærbødigst i anledning af det foreliggende forslag om almindelig kommunal stemmeret for mænd at nedlægge for stortinget en protest mod enhver yderligere udvidelse af mandsstemmeretten, saalænge kvinderne ikke er tilstaaet stemmeret.

(Underskrifter.)

2.

Til Norges storting.

205 af Aalesunds kvindelige skatteydere tillader sig herved ærbødigst i anledning af det foreliggende forslag om kommunal stemmeret for mænd at nedlægge for stortinget en protest mod enhver yderligere udvidelse af mandsstemmeretten, saalænge kvinderne ikke er tilstaaet stemmeret.

(Underskrifter.)

1900—01

Indst. O. VIII.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende forslag til forandring i formandskabslovene (stemmeretsreglerne m. v.).

(Dok. nr. 35 for 1900/1901 med 2 tillæg.)

Da forslaget til ny lov om det kommunale selvstyre ogsaa medtager kvinderne, vil der være opfordring for alle kommunale myndigheder til at udtale sig om dette vigtige spørgsmål om hvis rækkevidde der nu foreligger saa ufuldstændige oplysninger. Der synes da at være liden grund til at foregribe denne forberedelse ved nu at aabne kvinderne kommunal stemmeret. Selv om tanken fortjener tilslutning og vistnok ogsaa har tilslutning hos mange, vil det ikke kunne modsiges, at sagen er lidet forberedt, idet bevægelsen særlig synes at være reist fra kvinder i byerne, og at der med rette kan raade forskellige meninger om, i hvilken udstrækning og paa hvilke betingelser man bør aabne kvinder adgang til kommunal stemmeret og valgbarhed.

Paa den anden side finder mindretallet, at kvinderne har ret deri, at mandsstemmeretten ikke bør yderligere udvides, forinden kvindernes krav paa delagtighed i det kommunale styre er prøvet af lovgivningsmagten, og at de protester, som er fremkommet herimod, ikke retfærdigen kan afvises. Ogsaa heri ser mindretallet en grund til ikke nu at behandle de fremsatte forslag. Det foreslaar: De fremsatte forslag tages ikke under behandling.

En gruppe inden komiteen, bestaaende af formanden, Bryggesaa og Sveinsson, vil anbefale, at der samtidig med indførelse af almindelig kommunal stemmeret for mænd ogsaa tilstaaes kvinder kommunal stemmeret.

Efter denne gruppes opfatning er det nemlig ikke bare en uretfærdighed ligeoverfor kvinderne alene paa grund af deres køn fuldstændig at udelukke dem fra kommunal stemmeret, men det er ogsaa til skade for samfundet, at de ganske er afskaaret fra befattningen med de kommunale anliggender. Af disse kan der vistnok være en del, som det ligger mændene nærmest at beskæftige sig med paa grund af deres særegne livsforhold, kundskaber og erfaring; men der er andre kommunale anliggender, og det anliggender af største betydning, for hvilke kvinderne er varmt interesseret, og ved hvis behandling og afgørelse

der netop vil være behov for deres erfaring og intelligens. Kravet om delagtighed ogsaa for kvinderne i det kommunale styre er da ogsaa aar efter aar fremkommet med stadig voksende styrke, og tiden synes nu at maatte være inde til at imødekomme dette krav til gavn for samfundsudviklingen.

Ved valget mellem de forskellige foreliggende forslag til indførelse af kommunal stemmeret for kvinder har gruppen fæstet sig ved det i tillæg til dokument nr. 35 under nr. 4 A aftrykte, fremsat af repræsentanterne Five, Galtvik og Monthei Haug.

En væsentlig grund til, at gruppen har fæstet sig ved dette forslag er, at der gennem det vil aabnes ogsaa gifte kvinder adgang til at erholde kommunal stemmeret, et moment, hvorpaa gruppen lægger afgørende vægt.

To af gruppens medlemmer — Bryggesaa og Sveinsson — ønsker tilføjet, at de i princippet er for almindelig kommunal stemmeret ogsaa for kvinder, men at de efter omstændighederne finder for tiden at burde blive staaende ved et forslag som det ovenfor nævnte.

Et medlem — Vik —, som sammen med disse 3 medlemmer anbefaler almindelig kommunal stemmeret for mænd (se nærværende indstilling side 14—15) kan for tiden ikke være med paa at udvide den kommunale stemmeret til ogsaa at omfatte kvinder. Vistnok er der blandt kvinder i flere byer kommet til orde sterke krav om kommunal stemmeret, men endnu antages disse krav ikke at have vundet almen tilslutning. Navnlig synes landsbygdernes kvinder at staa udenfor denne stemmeretsbevægelse. De henvendelser, som er oversendte komiteen, har ikke ændret billedet af bevægelsens karakter og omfang i saa maade.

Det er efterhaanden blevet en regel, at løsningen af store samfundsreformer ikke finder sted, før deres gavnlighed og betimelighed er blevet forstaaet og erkjendt af folkets flertal. Og det kan ikke skjønnes at være til fremstød af bevægelsen for kvinders stemmeret, at man forsøger at komme uden om denne regel og erkjendelse. — — — Kunde spørsmå-

let vinde frem til saa megen opmerksomhed, at det blev alvorlig drøftet i by og bygd, antages derved meget at være vundet for en løsning.

En saadan vanskeliggjøres endnu ved, at saa faa gider beskjæftige sig med sagen. En god anledning til at faa den frem til alvorlig drøftelse i alle dele af landet er budt ved omsendelse af formandskabslovkomiteens udkast

til udtalelser af amtsting, herredsstyrer og kommunestyre. — — — —

Kristiania i konstitutionskomiteen den 2den mai 1901.

Carl Berner, Oddmund Vik, Olaf Sveinsson,
formand. ordfører. sekretær.

1900—01

Forhandlinger i Odelstinget.

Møde den 8de mai.

Præsident: Liestøl.

Sag nr. 10:

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende forslag til forandring i formandskabslovene (stemmeretsreglerne m.v.) (indst. O. VIII).

Abrahamsen: — — — — Som det er præsidenten bekjendt, har jeg tilladt mig at fremlægge paa præsidentens bord et andragende eller en henvendelse fra — saavidt jeg saa i farten — 96 damer i Larvik, hvilket andragende lyder saa: «Undertegnede skatteyndende kvinder i Larvik tillader sig at nedlægge protest mod enhver yderligere udvidelse af mandstemmeretten, saalænge kvinderne ikke tilstaaes stemmeret». Jeg vilde gjøre mit hjerte til en røverkule, hvis jeg sagde, at jeg likte formen i denne adresse. Der er ogsaa en anden ting ved denne kvindernes henvendelse, som jeg ikke liker. Straks der er tale om mandstemmeretten, kommer de hæseblæsende løbende og vil være med. Men hvorfor faar man ikke deres eget forslag, saa at man kan debattere spørgsmaalet om deres stemmeret alene og ikke som et biforslag og et paahæng til mandstemmeretten? Jeg tror, deres sag er saa stor, at den fortjener at drøftes alene og det er kun af interesse for sagen, at jeg synes, det er uheldigt, at den er kommet frem i denne form. Og hvad stemmeretsadressen angaar, saa vil jeg sige, at den støder mig, fordi den protesterer mod at øve, hvad jeg mener er ret mod endel mænd. Men jeg ser meningen, som ligger under ordene, og derfor vil jeg ikke gaa strengt i rette med dem. De siger: «saalænge kvinderne ikke tilstaaes stemmeret». Jeg kan nok forstaa, at det kan føles saart og tungt af de kvinder, som baade har kundskaber og interesser og som har en inderlig trang til at gjøre sin mening gjældende i det

offentlige liv, naar de ser at mændenes stemmeret udvides, at «allemands-stemmeretten» — som hr. Arctander kaldte den — indføres, samtidig med, at deres egne krav puffes tilside; der er aldrig rum for deres krav. Det er ikke underligt, at de under saadanne omstændigheder bliver bitre og protesterer, hvor de efter min mening skulde petitionere, bede om at faa stemmeretten selv. Det vil jeg tilgive dem af hensyn til den uretfærdige behandling, de har været gjenstand for i lange tider. — — — — Der er enkelte af mine meningsfæller, som ikke vil gaa med paa kvindestemmeretten, idet de begrunder sin modstand deri, at der ikke er arbeidet nok fra kvindernes side, at kravet ikke har vokset sig sterkt og dybt nok; men jeg tror, de herrer tager feil. Jeg har, ialfald i de senere aar, neppe truffet nogen kvinde med større almeninteresser, uden at hun har havt et inderligt og fuldt bevidst krav om at faa stemmeret og trang til at faa den; men samfundsforholdene er slige, at det ikke altid er let for kvinder at troppe op til møder til alle tider. — — — —

Chr. Knudsen: — — — — Jeg mener, at skal der nu gaaes til en udvidelse af stemmeretten, saa maa spørgsmaalet om kvinders stemmeret blive aktuelt ved siden deraf. Jeg kan ikke være enig i den anskuelse, som finder udtryk i omtrent følgende ordelag: lad os nu først faa afgjort dette med mændene, saa gaar vi til kvinderne. Nei, fordi jeg har det syn paa forholdene, at der er mangfoldige kvinder, som fuldt ud kan rivalisere med mange af os mænd med hensyn til forstand, skjøn og omdømme og navnlig ogsaa rivalisere med de mænd, som der her er tale om at give stemmeret i kommunale anliggender, saa maa jeg sige, det er paakrævet for mig at tage de to ting sammen.

Jeg vil ikke være med paa at give, hvad mange kvinder i hvert fald vil komme til at føle som en venskabelig mandlig dask, derved at stemmeretten i kommunale anliggender nu bliver gjort almindelig for alle mænd, og kvinderne slet ikke faar adgang til at udøve stemmeret; men spørgsmaalet om kvindernes stemmeret er saa lidet — jeg vil ikke sige drøftet, men fundamenterne for det, forarbejderne for det, undersøgelsen af, hvilken tilvekst f. eks. de kommunale stemmeberettigede vil faa derved, at kvinderne i større eller mindre udstrækning fik stemmeret, er et saa aldeles ubearbejdet terræn, at før man gaar til at etablere kvindeligt stemmeret, burde man have nogen oversigt over det. Denne oversigt kan erhverves ved, at sagen bliver udsat. Men hvis ikke det sker, saa kan den selvfølgelig ikke erhverves, og da maa man enten være med paa at negte kvinder stemmeret, eller man maa være med paa allerede nu at stemme derfor. Jeg agter at gjøre det sidste.

— — — — —
Præsidenten vil meddele, at der er fremlagt paa præsidentens bord et telegram fra Tønsberg undertegnet «stemmeretsforeningens bestyrelse». 41 kvinder i Tønsberg udtaler sig i anledning den foreliggende sag. Telegrammet vil forefindes blandt de øvrige dokumenter paa præsidentens bord.

— — — — —
Præsidenten: Da ikke flere har forlangt ordet, er udsættelsesforslaget optaget til votering.

Votering:

Hr. Aug. Hansens forslag — sagen tages ikke under behandling — blev med 45 mod 40 stemmer ikke bifaldt.

Møde den 10de mai.

— — — — —
Vik:*) — — — — — Som ordfører har jeg forsøgt at være saa velvillig som muligt i mit syn paa den tankegang, der gik ud paa, at vi nu kunde tage den kvindelige stemmeret med. Man vil lægge merke til, at der fra først af kun var fremkommet forslag om almindelig stemmeret for mænd, nemlig det forslag, der fra odelstinget var oversendt til konstitutionskomiteen, og som staar trykt i dokument nr. 35. Det var ikke sagt, at dette forslag kun gjaldt mændene; men efter den mening, som ordene har faaet gennem aarene, var det selvsagt, at saa maatte være tilfældet. Det var det forslag, som konstitutionskomiteen skulde tage op til realitetsbehandling,

*) Paa landsmaal.

ikke de andre. Det forslag havde jeg selv skrevet under paa. Der var ikke nævnt nogen-ting om kvinderne. Det var min mening, og jeg tænker, det var de andres mening ogsaa, at dermed vilde man have sagt, at denne sag er afslutningen paa det stemmeretsarbejde, som nu har været ført gennem mange aar. Jeg for min del var klar over, og jeg tænker, at de var det de andre ogsaa, at skulde man tage op spørgsmaalet om stemmeret for kvinder, saa kunde man ikke regne det som en saa ligetil og enkel sag; man maatte have anseet det for en ny sag.

— — — — —
Five: Jeg har været med at vedtage det af landskvindestemmeretsforeningen fremsatte forslag om stemmeret for kvinder, og jeg agter her at optage et lignende forslag. — — — — —
 At maalet maa være almindelig kommunal stemmeret for kvinder som før mænd, tror jeg, allesammen i denne sal har et bestemt indtryk af. Man har frygtet for, at det skulde blive altfor mange, som fik stemmeret med en gang, men hvad er det egentlig man frygter for? Det, man frygter for, er, at der skal blive for mange selvhjulpne mænd og kvinder her i landet. Jeg har ingen rædsel for disse folk — tvertimot, jeg skulde ønske, der var mange flere, som var selvhjulpne. — — — — —
 Jeg har ogsaa været med og undertegnet et forslag, som staar i tillæg til dokument nr. 35, gaaende ud paa, at ugifte kvinder skal have stemmeret. Jeg var med paa det forslag og underskrev det ogsaa, fordi jeg tænkte, det altid var et lidet skridt paa veien; men efterat jeg nærmere har tænkt paa sagen, finder jeg forslaget aldeles uholdbart, og jeg har overmaade vanskeligt for at kunne være med og stemme for det. Thi hvad vil følgen blive? Følgen vil naturligvis blive den, at hvis en kvinde, der har faaet stemmeret efter dette forslag, gifter sig, saa taber hun den. Nu skal jeg villig indrømme, at mange kvinder er slig, at det vilde være bra, om de tabte sin stemmeret, naar de blev gifte. Men i almindelighed synes jeg ikke, det er riktig. Saadanne undtagelser gjælder forøvrigt ikke alene kvinder, men ogsaa mænd; men at oprette stemmeretsregler paa grundlag heraf, vilde nok være for vanskeligt. En kvinde, som har stemmeret, og som gifter sig, er altsaa lig med en kvinde, som faar fattigunderstøttelse, eller som har været i straf, og det er et for stridt stykke at gaa med paa det. De kvinder, som først og fremst burde have stemmeret, er de gifte.

— — — — —
Castberg: — — — — — Jeg tror, det er en stor misforstaaelse, hvis nogen har ment, at

det forslag, som fremkom fra de 10 odels-
tingsmedlemmer, var et udtryk for en uvilje
mod kvindestemmeretten. Ialfald for mig
stod det klart, at naar det forslag kom frem
og blev taget under realitetsbehandling,
maatte det nødvendigvis medføre, at ogsaa
kvindestemmeretten kom under behandling.

— — — — Jeg vil kun i korthed præcisere
min opfatning derhen, at jeg stemmer for
kvindestemmeretten, for det første fordi jeg
mener, at grundlaget for stemmeretten er
samfundsnytten, og at dette derfor nødven-
digvis maa trække kvinderne med ind blandt
de stemmeberettigede; endvidere fordi kvin-
derne har krav paa at varetage sine interesser
og paa at være med i samfundslivet; endvidere
fordi samfundet har behov for, at kvindernes
intelligens, kvindernes moralske syn o. s. v.
repræsenteres i samfundslivet, at hjemmene
repræsenteres i samfundslivet gennem kvin-
dernes stemmeret, og at børnene repræsen-
teres gennem dem. Jeg mener, vi har vidnes-
byrd om, at dette trænges. Jeg mener, at naar
vi ser f. eks. paa vore folke-domstole, paa vor
jury, som har at dømme i sager, som kanske
ligesaa ofte angaar kvinders ve og vel som
mænds, saa er der ikke en jurydomstol i lan-
det, hvor der sidder en kvinde paa jury-
bænken. Det mener jeg er en meningsløshed
og en uretfærdighed. Jeg kan endvidere pege
paa, hvordan vor lovgivning om ugifte mødre
er, det er en mandfolklovgivning, som ikke
kunde været givet i et samfund, hvor kvin-
derne havde haft delagtighed i den offentlige
myndighed. Jeg vil minde om, hvordan smaa-
børn behandles, hvordan lovgivningen i saa
henseende er i vort land, hvad der kan foregaa
lige for vore øine i de største kommuner i
landet med forsømte smaa børns behandling.
Jeg mener, at vor lovgivning paa disse felter
bærer præg af, at kvinderne ikke har været
med i det offentlige liv. — — — —

Arctander: — — — — Jeg skal tillade mig
at minde om, at i 1890, da vi havde den
store debat om kvindernes stemmeret, var
jeg en af de varmeste deltagere, og jeg staar
paa samme standpunkt nu som da. Jeg vil
fremholde, at vi, som interesserer os for dette,
vi faar tage hensyn til, at man atter kan
risikere her, hvad vi oplevede i 1890, at
forlanger vi formeget, stiller vi altfor ideelle

krav, kan det blive saa at vi faar ingenting.
Men begynder vi paa en rimelig, forsigtig
afmaalt maade, kan vi faa princippet aner-
kjendt, og da kan vi gaa videre fremover i
aarenes løb. — — — —

Votering:

4. Komiteens indstilling til litr. b saalydende:
«Kvinder, som da have fyldt 25 aar,
have haft fast ophold i landet i 5 aar,
have norsk statsborgerret og ved det kom-
munale stemmeretsmandtals afslutning en-
ten selv have betalt skat til stat eller
kommune for det sidst forløbne skatteaar
ifølge ligning af antagen indtægt paa
mindst 300 kroner eller leve i helt eller
delvis formuesfællesskab med ægtefelle, der
har betalt saadan skat,» med forbehold,
forsaavidt indstillingen bifaldtes, ved sær-
skilt votering at afgjøre, hvorvidt census-
grænsen skulde være kr. 300,00 eller efter
hr. Gunnar Knudsens forslag kr. 400,00 —
bifaldtes med 68 mod 17 stemmer.

De 68 herrer var:

Aasen, Bernhard Hansen, Solberg, Egede-
Nissen, Sjurson, Myrvang, Karset, Nergaard,
Michelet, Larsen Ullenrød, Oppen, Sanderød,
Bundi, Abrahamson, Berge, Bryggesaa, Fugle-
tvedt, Liestøl, Bjørnaali, Anderssen, Dick,
Meisingset, Langeland, Hestnæs, Borch, Carl
Stousland, Christiansen, Kai Møller, Ødegaard,
Bøen, Aarstad, Wølsted, H. J. Hansen, Kirk-
sæter, Fiv, Gåltvik, Bergan, Hoff, Chr. Knud-
sen, Lützow Holm, Liljedahl, Thoresen, Haga,
Bøhn, Andr. Hansen, Blydt, Geelmuyden,
Pedersen, Bull-Tornøe, P. Hansen, Svendsbøe,
Sælen, Gunnar Knudsen, Kleppen, Backer,
Schirmer, Aas, Tandberg, Hagerup, Martinsen,
Hermansen, Bratlie, Castberg, Landheim,
Hougen, Arnesen, Hans Hansen og Alb.
Hansen.

De 17 herrer var:

Klykken, Aug. Hansen, Lindstøl, Johan
Jacobson, Arctander, Vik, Jelsa, Schanche,
Vinje, Moe, Chr. Mathiesen, Frøstrup, Aarnes,
Trødal, Næss, Sindre og H. Jacobsen.

Da voteringens udfald fremkaldte bifalds-
ytringer fra galleri og loger, ytrede

Præsidenten: Jeg tillader ikke nogen støi.
Galleriet vil blive rømmet.

1900—01

Forhandlinger i Lagtinget.

Møde den 18de mai.

Præsident: Horst.

Sag n. r. 1.

Odelstingets beslutning til lov indeholdende forandringer i lov af 14de januar 1837 om formandskaber paa landet med tillægslov af 27de juli 1896 (Besl. O. nr. 62).

Sagen i dens almindelighed sattes under debat.

Svend Matthiesen: Jeg agter at fremsætte et forslag, som antagelig bør komme under afgjørelse nu straks. Forslaget er saalydende: Odelstingets beslutning bifaldes ikke. Og som anmerkning: Det henstilles til odelstinget at oversende sagen til regjeringen. Jeg er nemlig af den mening at tidspunktet er ikke netop nu inde til at beslutte og sætte iverk en lovbeslutning som den af odelstinget vedtagne. — — — —

C. Berner (konstitutionskomiteens formand): — — — — Man har herom ikke bare havt komiteens drøftelse, men man har ogsaa havt en meget grundig og udførlig drøftelse af sagen i odelstinget. Det kan man ikke se bort fra. Og jeg tror, at om et forslag som det, der her er fremsat, gikk igjennem i lagtinget og — hvad jeg forresten anser for aldeles overveiede usandsynligt — blev bifaldt af odelstinget, saa vilde det vække en opsigt udover landet, som vilde være alt andet end heldig. — — — —

P. Larssen: — — — — folket har ret til at stille det krav til stortinget, at det handler besindigt og med overlæg. Jeg tror, det er den bedste støtte for den tillid, som vist alle sammen ønsker, at den lovgivende forsamling skal have. Men jeg tør ikke tro, at tilliden styrkes, ja, der kan være sterk grund til frygt for det modsatte af, at tilliden vil styrkes, ved en beslutning som denne i en sag, som ikke har været drøftet. Jeg fastholder, til trods for hvad der er udtalt i modsat retning, at denne sag ikke er diskuteret saaledes, at almenhedens mening er kommet til orde. Der foreligger vistnok et andragende fra 12 000 kvinder; men man kan ikke kalde det almenheden trods det store antal. Ingen offentlige institutioner har faaet anledning til at udtale sig om sagen, hverken gjennem valg eller gjennem kommu-

nale udtalelser. Ingen har havt anledning til at udtale sig om det. Det tager sig ganske eiendommeligt ud, at man nu vil gaa hen og forandre formandskabslovene, efterat de har virket kun ved et eneste valg. — — — —

Graarud: — — — — Jeg er endog en saa varm tilhænger af kvindernes stemmeret, at jeg heller vilde gaa med paa almindelig stemmeret for kvinder end for mænd. Jeg tror nemlig, at de kvinder, som ikke naar op til de stemmeretskvalifikationer, som nu gjælder for mænd, vilde tilføre samfundet et meget større fond af moralsk og reel kraft end de tilsvarende mænd. — — — — Jeg tror, at man kan have god grund til at hilse kvinderne velkommen i vort samfund som stemmeberettigede. Jeg vilde ialfald hilse dem velkommen som et modererende element i samfundslivet. Men heller end at gaa med paa en stemmeretsudvidelse som til almindelig stemmeret for mænd, vilje jeg gaa glip af denne hjælp og heller lide det tab for samfundet, som jeg ser i, at kvinderne ikke kommer med nu. Jeg stemmer altsaa for udsættelsesforslaget, og i modsætning til hr. Larssen vil jeg forbeholdt mig, hvis ikke det gaar igjennem, at stemme for det yderligst gaaende stemmeretsforslag for kvinder.

C. Berner: — — — — Repræsentanten hr. Graarud tillod sig at citere en spøgende hilsen i et privat telegram i anledning af odelstingets beslutning, hvorved der blev aabnet adgang for kvinderne til at erholde kommunal stemmeret. Hilsenen, undertegnet «mandfolk-vælgere», lød: «*Moriture te salutant*»; eller oversatt: «vi, som gaar døden imøde, hilser dig». Hilsenen var selvfølgelig rettet til en kvinde. Nu, det var en spøg; men jeg tror virkelig, at der er adskillige, som gaar med en vis frygt for, at kvinderne, hvis de kommer med i det kommunale styre, skal blive for mægtige. Det er efter min mening en ugrundet frygt. — — — —

Eriksen: Jeg befinner mig i den situation, at jeg har stemt for almindelig politisk stemmeret for kvinder i 1898, og jeg er fremdeles af den mening, at kvinderne bør have almindelig politisk stemmeret. Men naar jeg tiltrods

derfor vil stemme for hr. Matthiesens forslag idag, saa er det, fordi jeg ser, der er en principiel uenighed og ulighed mellem den departementale komites forslag til stemmeretsregler, og de, som er vedtagne af odelstinget. Den departementale komite holder paa erlagt skat som grundlag for stemmeret baade for mænd og kvinder; odelstinget har under meget stor dissens bestemt, at stemmeret for mænd skal være almindelig, altsaa uden skaterlægelse, medens kvinderne efter erlagt skat. —

Statsminister Steen: — — — — Vil man dette, som man kalder rolige forhold i vort

samfund paa den bedste og mest tilfredsstillende maade, tror jeg, man handler tvertimod sin hensigt ved nu at stemme for udsættelse og opsættelse, og hvad deraf vil følge af mulig splid og ophidselse.

— — — —
Votering:

2. Svend Matthiesens forslag til principal anmerkning saalydende: «Odelstingets beslutning bifaldes ikke. Det henstilles til odelstinget at oversende sagen til regjeringen» — bifaldtes med 16 mod 13 st.

1900—01

Forhandlinger i Odelstinget.

Møde den 22de mai.

Præsident: Arctander.

Dagsorden:

1. Lagtingets anmerkning til odelstingets beslutning til lov, indeholdende forandringer i lov af 14de januar 1837 om formandskaber paa landet med tillægslov af 27de juli 1896 (besl. L. nr. 73).

Abrahamsen: Det var med stor forundring, og jeg tør ogsaa sige med bedrøvelse, at flertallet i odelstinget modtog meddelelsen om, at lagtinget havde forkastet odelstingets forslag, det forslag, som under tildels sterk modstand fra høire var kjæmpet frem her i odelstinget, og vi spurgte os selv: hvad kunde vel grunden være til, at lagtinget havde fattet en slig beslutning? — — — — Naar lagtinget nu siger, at spørgsmaalet om kvindernes stemmeret ikke har været vælgerne forelagt til afgjørelse, og at dette derfor er at gaa bag vælgerne ryg, at det bliver paa en vis maade at bedrage vælgerne, saa er jo det en argumentation, som klinger noksaa pent; — — — — jeg vil henstille til mine meningsfæller at holde fast paa odelstingets første beslutning og ikke bøie af, i sikker forvisning om, at naar lagtinget ser det sterke, faste, almene folkeønske om at faa sagen fremmet nu, vil ogsaa det bøie sig for folkets krav.

Hagerup: — — — — Jeg maa netop som en varm ven af denne reform ønske, at den forberedes paa den samme maade, som enhver stor og vigtig reform forberedes. Jeg fastholder derfor det standpunkt, som jeg har

indtaget, og jeg fastholder det saa meget trøstigere, som jeg gjentager, at hvad der her kan blive spørgsmaal om for den reform, som jeg anser for den værdifulde, nemlig den kvindelig stemmeret, det er blot en udsættelse. Det gaar ikke an i det offentlige liv at indrette sig efter den forestilling, at hvad der ikke sker idag, det kan overhovedet ikke ske. — — — —

Chr. Knudsen: — — — — Det er ikke uden en vis resignation, at jeg stemmer for lagtingets anmerkning, fordi jeg derved er med at afgive min stemme for at suspendere afgjørelsen af spørgsmaalet om kvindestemmeret, det er med en vis resignation af den grund, at jeg for min del anser kvindernes deltagelse i det kommunale liv gennem den begrænsede stemmeret, som odelstingets beslutning har givet dem, for at være et virkelig liberalt fremskridt af betydelig samfundsgavnlig rækkevidde. Men det staar jo ogsaa saa for mig, at der selvfølgelig heller ikke er tale om andet end en ganske kort suspension, om det skulde gaa efter lagtingets anmerkning. Det er blevet sagt, at vi skulde benytte den chance, som nu er, for at faa gennemført kommunal stemmeret for kvinder. Det er mere end en chance, denne samfundsreform har. Den har boret sig saaledes ind i den almene bevidsthed, at der er ingen fare for den. Den er ikke afhængig af tilfældige politiske konstellationers chancer. — — — —

Castberg: Det er med en vis tilfredsstillelse, man hører saadanne varme kjærligheds-

erklæringer, som er afgivet — — — lige-
overfor denne sag, som staar for dem som
en stor sag, nemlig kvinders stemmeret. Men
tilfredsheden med det svinder noget, naar man
ser, at denne kjærlighed er af den slags at
den vil kvæle sin gjenstand. — — —

— — — —
Lagtingets beslutning blev derefter refe-
reret.

Votering:

Lagtingets anmerkning blev med 44 mod
41 stemmer ikke bifaldt.

1900—01

Forhandlinger i Lagtinget.

Møde den 25de mai.

Præsident: Horst.

Sag n. r. 3.

*Odelstingets beslutning til lagtingets an-
merkning til odelstingets beslutning til lov,
indeholdende forandringer i lov af 14de januar
1837 om formandskaber paa landet med til-
lægslov af 27de juli 1896 (besl. O. nr. 78).*

Braa: — — — — Nu staar man altsaa i det
tilfælde at have valget mellem to onder. Det
ene er at vedtage odelstingets beslutning —
som jeg rigtignok anser for et foster, der er
undfanget i utide, og hvis den bliver lov, vil
fødes baade for tidlig og for sent — og det
andet er at kaste denne sag ind i valg-
agitationen. Jeg synes, at vi har nok at slaas
om alligevel, og det fremstiller sig da for
mig, som at det rigtigste er at antage odel-
stingets beslutning. — — — —

Svend Matthiesen: Jeg agter at holde fast
paa det standpunkt, som jeg indtog til sagen
sidst, og jeg vil derfor faa lov til at frem-
sætte et forslag, der gaar ud paa: Odel-
stingets beslutning bifaldes ikke. Sagen tilbage-
sendes odelstinget. — — — — jeg har ikke
tidligere seet, at man paa saa kort tid har
søgt at faa istand en lov av saa stor betyd-

ning som denne og med saa liden forberedelse
— ja, jeg kan gjerne sige: uden nogensomhelst
forberedelse, fra regjeringens side ialfald, og
loven er dog virkelig af fundamental betyd-
ning. Heller ikke ude blandt folket har dette
spørsmål været tilstrækkelig drøftet. Loven
vil jo, ikke netop i sin nuværende skikkelse,
men naar den gennemføres fuldt ud — og det
er vel kun et tidsspørsmål, naar det vil ske
— lede til, at vi faar et dobbelt saa stort antal
stemmeberettigede i kommunen som det, vi
nu har. — — — —

Votering:

Hr. Svend Matthiesens forslag, saalydende:
«Odelstingets beslutning bifaldes ikke. Sa-
gen tilbagesendes odelstinget» — blev med
15 mod 14 st. ikke bifaldt.

Præsidenten: Jeg stiller nu det forslag:
Lovbeslutningen bliver som bifaldt af begge
ting i den form, hvori den anden gang er
kommet tilbage fra odelstinget, paa grund-
lovsmæssig maade at oversende den norske
regjering.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

1900—01

Dokument nr. 80.

Grundlovsforslag fremsatte paa femtiende ordentlige Storting.

11.

Forslag fra landskvinnestemmeretsforeningens styrelse, vedtaget af repræ-
sentanten H. Horst, til forandring i grundlovens § 50.

Landskvindestemmeretsforeningens Styrelse tillader sig herved at fremsætte nedenstaaende
Forslag til Forandring af Grundlovens § 50:

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Kristiania 31te Mai 1901.

F. M. Qvam.
Formand.

Ragnfrid Løchen.

Antonie Borchsenius.
Sekretær.

Vedtaget til fremsættelse.

H. Horst.

12.

Forslag fra L. Qvam, vedtaget af repræsentanterne Lars Abrahamsen og O. Five, til forandring i grundlovens § 50.

Undertegnede tillader sig herved at fremsætte nedenstaaende Forslag i 2 Alternativer til Forandring af Grundlovens § 50. Alternativ B tilfredsstillende ikke Fordringen om Ligestillethed af Kvinder og Mænd for Loven, og fremsættes kun, fordi det er et Skridt henimod det efter min Mening Rette, og fordi det bringer Overensstemmelse mellem den statsborgerlige og den nu lovfæstede kommunale Stemmeret.

Mit Forslag er saalydende:

Grundlovens § 50 skal herefter lyde:

Alternativ A.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Kvinder som Mænd, der have fyldt 25 Aar,

have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Alternativ B.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der samt, hvad Kvinderne angaar, have for det sidst forløbne Aar betalt direkte Skat til Stat eller Kommune efter en antagen Indtægt af mindst 300 Kroner paa Landet og mindst 400 Kroner i Kjøb- eller Ladestederne eller leve i helt eller delvis Formuesfællesskab med Ægtefælle, som har betalt saadan Skat.

Kristiania 31te Mai 1901.

L. Qvam.

Vedtaget.

Lars Abrahamsen.

O. Five.

1901—02

Indst. S. nr. 71.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende de paa stortinget i 1898 fremsatte forslag til forandring i grundlovens betingelser for stemmeret.

(Dok. nr. 110 for 1898, forslag nr. 5, 6 og 7.)

Til stortinget.

Ovennævnte tre til behandling foreliggende forslag til forandring i stemmeretsreglerne er refererede i stortinget den 16de juni 1898. —

Forslagene nr. 5 og 6 tilsigter at give kvinder statsborgerlig stemmeret med deraf følgende adgang til ogsaa at kunne vælges til valgmand og stortingsmænd.

Forslag nr. 7 fra Thorleif Homme, vedtaget til fremsættelse af Olaf Sveinsson, gaar ud paa, at hver familie eller husstand deltager i offentlige valg med én stemme, af-given som regel af familiens overhoved.

Et forslag i lighed med sidstnævnte blev fremsat paa stortinget i 1892 (dok. nr. 124 for 1892, nr. 25), og det kom til behandling paa stortinget i 1895. Konstitutionskomiteen udtalte herom: «Hvad nævnte grundlovsforslag angaar, skal komiteen gjøre opmærksom paa, at noget forslag af heromhandlede art, saavidt vides, aldrig tidligere har været fremsat eller er gjort til gjenstand for nærmere overveielse og behandling, at dets vedtagelse vilde medføre en fuldstændig omstøben bl. a. af de hidtil gjældende regler for stemmeret og stemmerettens udøvelse, og at forslaget forudsætter, ligesom dets vedtagelse

med nødvendighed vilde kræve en almindelig lov, til hvilken intet forslag foreligger eller vides udarbejdet. Alene disse omstændigheder maa ansees som tilstrækkelig grund til ikke at inklade sig paa de enkelte detaljer i forslaget eller paa dets forskjellige alternativer. Komiteen indstiller enstemmig, at forslaget i dets helhed ikke bifaldes» (indst. S. XXII for 1895).

Forslaget forkastedes enstemmig i stortinget den 20de mai 1895.

Forslag om statsborgerlig stemmeret for kvinder blev første gang fremsat paa stortinget i 1886 (dok. nr. 116 for 1886, forslag nr. 6 og 7), og de har senere været gjentagne i hver valgperiode; men ingen af disse forslag har hidtil kunnet samle det grundlovsmæssige flertal om sig i stortinget. Flere af tingets medlemmer har principielt været mod stemmeret for kvinder, og dette standpunkt er hævdet i indst. S. XIV for 1890 af flertallet og i indst. S. nr. 181 for 1893 af mindretallet samt i indst. S. XXII for 1895 af et mindretall paa tre medlemmer. I 1898 (indst. S. XXIV for 1898) kom spørgsmaalet fra den side mindre skarpt frem, da striden det aar væsentlig dreiede sig om indførelse af almindelig stemmeret for mænd.

Paa den anden side har de medlemmer, som ikke principielt har været mod stemmeret for kvinder, dog indtaget forskjellige standpunkter angaaende spørgsmalets løsning. Medens en del medlemmer ikke har fundet afgjørende betænkeligheder ved med én gang at ligestille mænd og kvinder i stemmeretsspørgsmaalet, har andre fundet det utilraadeligt. De har hævdet, at kvinden paa grund af sin tidligere, absolute udelukkelse fra deltagelsen i det offentlige liv vilde mangle de nødvendige forudsætninger for med én gang at sidestilles med manden i løsningen af samfundets mange og vanskelige opgaver. Samtidig er fremhævet, at denne reform var for lidet anerkjendt og paakrævet til med én gang at gjennemføres, ligesom ogsaa, at veien til statsborgerlig stemmeret for kvinder burde gaa gennem erhvervelse af kommunal stemmeret.

Forslag om almindelig stemmeret for kvinder (forslag nr. 6 for 1886) erholdt i stortinget i 1890 kun 15 stemmer. I 1893 fik et ligelydende forslag (dok. nr. 114 for 1889, forslag nr. 9) 44 stemmer, i 1895 (dok. nr. 124 for 1892, forslag nr. 26, alternativ A) 37 stemmer og i 1898 (dok. nr. 159 for 1895, forslag nr. 22, alternativ A) 33 stemmer.

Et forslag om stemmeret for kvinder paa samme betingelser som for mænd efter de dagældende stemmeretsregler erholdt 44 stem-

mer i 1890. I 1893 opnaaede et ligelydende forslag flertal i konstitutionskomiteen og 58 stemmer i stortinget, og i 1895 ligeledes flertal i komiteen og 54 stemmer i stortinget.

Efterat man i 1896 havde optaget reglerne for kommunal stemmeret i formandskabslovene, kom de i 1895 fremsatte forslag til forandring i grundlovens betingelser for stemmeret kun til at gjælde for den statsborgerlige stemmeret. Forslaget om almindelig stemmeret for mænd opnaaede i 1898 grundlovsmæssigt flertal, medens forslaget om almindelig stemmeret for kvinder kun erholdt det foran nævnte antal stemmer. Der forelaa ikke da noget forslag om almindelig stemmeret for mænd og begrænset stemmeret for kvinder; men samtlige forslag om en begrænset stemmeret ligestillede mænd og kvinder. Ingen af disse vandt nogen nævneværdig tilslutning.

Komiteen finder, uanset de enkelte medlemmers standpunkt til spørgsmaalet om stemmeret for kvinder i sin almindelighed, enstemmig at maatte indstille samtlige de foreliggende forslag til ikke-bifald.

Ved forandringen i formandskabslovenes § 2 af 29de mai 1901 har kvinder erholdt kommunal stemmeret, og det maa da ansees ønskeligt, inden man gaar til nærmere drøftelse af spørgsmaalet om statsborgerlig stemmeret for kvinder, at vinde nogen erfaring for, hvorledes den kommunale stemmeret vil virke, og det saa meget mere, som kravet paa statsborgerlig stemmeret for kvinder endnu ikke har formaaet at samle landets nuværende stemmeberettigede indvaanere om sig i en saadan grad, at tiden til spørgsmalets løsning kan siges at være inde.

Komiteen finder saaledes ikke for tiden at kunde anbefale til vedtagelse noget af de under nr. 5 og 6 opstillede forslag.

Angaaende forslag nr. 7 skal komiteen bemærke, at de grunde, som for konstitutionskomiteen i 1895 var afgjørende for ikke at kunne anbefale forslaget, i endnu højere grad er tilstede nu efter grundlovsforandringen af 1898 og forandringerne af § 2 i formandskabslovene.

I henhold til det anførte indstiller komiteen til stortinget at fatte følgende

beslutning:

De i dok. nr. 110 for 1898 nr. 5, 6 og 7 indeholdte grundlovsforslag bifaldes ikke.

Kristiania i konstitutionskomiteen den 13de december 1901.

Carl Berner, Aa. Bryggesaa, Olaf Sveinsson,
formand.   ordfører.   sekretær.

1901—02

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 4de februar.

Præsident: Liljedahl.

Sag nr. 9.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende de paa stortinget i 1898 fremsatte forslag til forandring i grundlovens betingelser for stemmeret (indst. S. nr. 71).

Præsidenten: Hvis ikke andet forlanges, vil præsidenten indskrænke sig til at referere komiteens indstilling. — Saa vil ske.

Komiteen havde indstillet:

De i dok. nr. 110 for 1898 nr. 5, 6 og 7 indeholdte grundlovsforslag bifaldes ikke.

Votering:

Komiteens indstilling bifaldtes enstemmig.

1902—03

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 23de mai.

Præsident: C. Berner.

Præsidenten: Jeg skal tillade mig at referere to forestillinger, der indkom til stortinget den 17de mai, og som der ikke tidligere har været anledning til at referere. Den ene er saalydende:

Til Norges storting.

Paa kvindestemmeretsforeningens vegne har vi idag paa konstitutionsdagen at bringe Norges storting en ærbødig tak for den andel i medborgerlige goder Norges kvinder i indeværende stortingssession er blevet delagtig i. Kvinderne har gennem den sidste stemmeretsudvidelse faaet et rygstød, som giver mod og kraft til fortsat arbejde for samfund og fædreland.

Kvinder af alle partier har ved de sidste kommunevalg vist, at de vurderer den stemmeret de har faaet. Men endnu er der norske kvinder, som er udelukket fra kommunal stemmeret, mens alle mænd har den. Vi venter at ogsaa disse kvinder sidestilles med sine brødre.

Fra den statsborgerlige stemmeret er vi kvinder endnu udelukket og har ingen ret til at være med og give de love, som vi dog maa lyde. Endnu mangler der meget, før vi kvinder er stillet under de samme betingelser som mænd. Men som det 50de storting har æren af at være det første, der har anerkjendt kvindernes krav paa medborgerlige rettigheder, saa har vi ogsaa det haab, at det 53de storting, der vil træde sammen efter de nye valg, vil fortsætte paa den vei, der nu ligger aaben, og

indrømme kvindernes krav om stemmeret paa samme vilkaar som mænd.

Kristiania 17de mai 1903.

I ærbødighed

Anne Holsen. Anna Rogstad. Anna Mossevig.
Ragna Nielsen. Dorothea Schjoldager.

Den anden forestilling er saalydende:

Til Norges storting.

Tusender af kvinder og mænd samlet til demonstration paa «Tullinløkken» fremsender til stortinget sit krav paa «almindelig stemmeret i stat og kommune for kvinder».

Principet kvindestemmeret er jo nu gennemført, idet en del kvinder i 1901 fik kommunal stemmeret. Uretfærdigheden mod de kvinder, som blev sat udenfor paa dette omraade, blev jo derved endnu større, hvorfor vi kræver «almindelig kommunal stemmeret for kvinder».

Som mennesker har kvinderne ret til at være med i lovgivningsarbeidet, hvorfor vi gjør krav paa almindelig statsborgerlig stemmeret for kvinder som for mænd. Noget argument for det berettigede heri turde være overflødigt at komme med, vi vil kun minde om det enkelte hjem, hvor nødvendig kvinden er her, hvis der skal være trivsel og velvære, og dersom det skal kunne regnes for et hjem i ordets fulde betydning. Vi mener, at kvinderne ogsaa maa være med at styre det store

Til

Norges Storting.

Skr 713

1901-02

Kvinder, samlet til massemøde 17 Mai
i Christiania, henvender sig atter til Stortinget med sit
krav, almindelig stemmeret ogsaa for kvinder.

Vi mener, skal samfundslivet blive paa et retfer-
digt grundlag, og almindelig menneskelike kunne vires i det,
saa er det første krav, at der indføres lige rettigheder for alle.

Kvinderne har ret til den samme indflydelse i kommunerne
og stat som mændene, eftersom de har samme pligt og ansvar.

Norges kvinder minder derfor atter idag, den 17 Mai,
Stortinget om sit retfærdige krav, almindelig stemmeret i
kommunerne og stat.

Christiania den 17 Mai 1902

I styret for Det norske arbeiderparties Kvindesforbund

Nikoline Larsen

Marthe Synnø
sekretær.

Karoline Hansen

Amalie Pedersen

Gunhild Lien

Bergitthe Halvorsen

formand.

fælles hjem til gavn for alle dette hjemms medlemmer.

Vi kræver derfor fuld retfærdighed «almindelig stemmeret i stat og kommune for kvinder» i samme udstrækning som for mænd, og vi haaber, at Norges storting ikke vil forholde kvinderne deres ret.

Kristiania 17de mai 1903.

For kvindedemonstrationstoget.

Gunhild Ziener. Anna Næss. Nikoline Larsen.

Præsidenten foreslaar, at begge disse skrivelser vedlægges protokollen.

1903—04

Dokument nr. 6.

Fra konstitutionskomiteen.

Forslag til forandring i formandskabslovenes § 2.

Til odelstinget.

Undertegnede tillader sig herved at fremsætte følgende forslag til forandring i de nu gjældende love om formandskaber i kjøbstæder og paa landet:

§ 2 i begge nævnte love skal herefter lyde som følger:

§ 2. Stemmeberettigede er mænd og kvinder, som har de i grundlovens § 50 foreskrevne betingelser for stemmeret, naar de i de to sidste aar har havt fast ophold i kommunen og ikke er i noget tilfælde, som i grundlovens §§ 52 og 53 bevirker suspension eller tab af stemmeret.

Kristiania, 30te oktober 1903.

I Kvindestemmeretsforeningens bestyrelse

Anne Holsen. Anna Rogstad. Ragna Nielsen. Dorothea Schjoldager. Anna Mossevig.
Vedtages til fremsættelse.

Carl Stousland.

1903—04

Indst. S. nr. 61.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende de paa stortinget 1900/1901 fremsatte forslag til forandringer i grundlovens betingelser for stemmeret.

(Dok. nr. 80 for 1900/1901, forslag nr. 10, 11 og 12.)

Spørsmaalet om stemmeret for kvinder har siden 1886 været drøftet af konstitutionskomite og storting, idet forslag om saadan stemmeret har været fremsat i 1886, 1889, 1892, 1895, 1898 og 1900/1901.

Under 6te november 1903 har stortinget tilstillet konstitutionskomiteen en fra «Stavanger kvindelige arbejderforening» og «Stavanger kvindesagsforening» til stortinget indkommen skrivelse, indeholdende en under 17de mai af nævnte foreninger fattet resolution, saalydende:

«Kvinder og mænd, samlede til møde paa

frihedsdagen, henstiller indtrængende til landets storting at give kvinder stemme i stat og kommune paa samme betingelser som mænd.» Resolutionen ledsages af en varm anbefaling fra foreningernes formænd.

Da den kommunale stemmeret for kvinder kun har virket ved ét valg, er i ethvert fald den erfaring, som konstitutionskomiteen i 1901/1902 ansaa det ønskeligt at vinde, før man optog spørgsmaalet om statsborgerlig stemmeret for kvinder til nærmere drøftelse, meget liden og uskikket til fra samme at drage slutninger angaaende den statsborgerlige stemmeret. Efter komiteens mening har heller ikke endnu kravet paa statsborgerlig stemmeret for kvinder samlet de nuværende stemme-

berettigede om sig i synderlig større grad, end tilfældet var i 1901/1902.

Komiteen finder saaledes heller ikke iaar tiden inde til reformens gennemførelse, og som følge deraf anser man det ikke paakrævet at optage til realitetsbehandling spørgsmaalet i sin almindelighed om statsborgerlig stemmeret for kvinder, ligesaa lidt som den refererede resolution fra «Stavanger kvindelige arbejderforening» og «Stavanger kvindesagsforening» foranlediger nogen udtalelse fra komiteens side.

I henhold til det anførte indstiller komiteen til stortinget at fatte saadan

beslutning:

De i dok. nr. 80 for 1900/1901 nr. 10, 11 og 12 indeholdte grundlovsforslag bifaldes ikke.

Kristiania i konstitutionskomiteen den 16de november 1903.

Hersleb Vogt, Aa. Bryggesaa, Erik Austbø,
formand. ordfører. sekretær.

1903—04

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 9de december.

Præsident: C. Berner.

Sag nr. 24.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende de paa stortinget 1900/1901 fremsatte forslag til forandringer i grundlovens betingelser for stemmeret (indst. S. nr. 61).

Præsidenten: Der er i anledning af denne indstilling fra bestyrelsen for landskvindestemmeretsforeningen indkommet til stortinget følgende skrivelse:

«Konstitutionskomiteen har ikke fundet det paakrævet at optage til realitetsbehandling spørgsmaalet i sin almindelighed om statsborgerlig stemmeret for kvinder og har enstemmig indstillet til stortinget ikke at bifalde landskvindestemmeretsforeningens forslag.

Landskvindestemmeretsforeningen vilde dybt beklage, om stortinget skulde fatte en beslutning overensstemmende med konstitutionskomiteens indstilling.»

Paa stemmeretssøgende kvinders vegne vil vi indstændig anmode stortinget om at tage hensyn til deres berettigede krav.»

Komiteen havde indstillet:

De i dokument nr. 80 for 1900/1901 nr. 10, 11 og 12 indeholdte grundlovsforslag bifaldes ikke.

Carl Stousland: Jeg vil ikke kunne stemme for denne indstilling uden med et par ord at have begrundet min stemmegivning. Det er jo det almindelige, at den slags indstillinger gaar enstemmig her i stortinget; men for at man ikke skal tro, at jeg er enig enten i indstillingens præmisser eller i dens konklusion, vil jeg faa lov til at udtale, at jeg haaber, at en senere konstitutionskomite og et senere storting vil anskue dette spørgsmaal paa en

anden maade, og at det om tre aar vil lykkes at faa en større opmærksomhed og om muligt flertal for de nu hvilende forslag om forandring og udvidelse af stemmeretten til ogsaa at omfatte norske kvinder. — — — —

Bryggesaa (komiteens ordfører): Som udtalt i indstillingen har komiteen ikke fundet iaar at burde optage til realitetsbehandling spørgsmaalet om statsborgerlig stemmeret for kvinder. Naar komiteen har indtaget det standpunkt, saa betyder det ikke en realitetsafgjørelse, men simpelthen en udsættelse af spørgsmaalet idet man gaar ud fra som givet, at lignende forslag som disse her vil blive fremsat paa stortinget iaar og foreligge til behandling i kommende periode. — — — —

Galtvik: — — — — Jeg haaber, at kvinderne fremdeles vil holde frem sit krav, saa at de en gang vil komme til at faa sin ret.

Præsidenten (C. Berner): — — — — Spørgsmaalet om indførelse af statsborgerlig stemmeret for kvinder, og særlig almindelig statsborgerlig stemmeret for dem, er af saa stor betydning, at det forekommer mig, det med rette maa kunne kræves, inden man gaar til en realitetsafgjørelse af spørgsmaalet her i stortinget, at sagen har været bragt under alvorlig diskussion inden samfundet; men det kan ikke siges nu at være tilfældet. Spørgsmaalet er af den rækkevidde, at man endvidere maa kunne kræve, at det har været forelagt vælgerne, før de gaar til valg. Men dette er heller ikke skeet. Jeg mener derfor, at sagen faar blive gjenstand for fortsat diskussion, for yderligere forberedelse og udredning, og da særlig fra kvindernes side.

Dette tror jeg ogsaa, alle de mænd maa være enig i, som i princippet kan slutte sig til kvindernes ønske. — — — —

— — — —
Votering:

Komiteens indstilling bifaldtes enstemmig.

1903—04

Indst. O. X.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende forslag til forandring i formandskabslovenes § 2.

(Dok. nr. 6 for 1903/1904 med tillæg)

Til odelstinget.

Ifølge den som bilag 9 til formandskabslovkomiteens indstilling udgivne statistik erholdt ved nævnte lovforandringer*) 233 346 kvinder stemmeret. I landdistrikterne er opført 163 193 og i byerne 70 153. Af disse var i landdistrikterne 984 og i byerne 1 275, tilsammen 2 259, opførte med suspensionsanmærkning. Af effektive stemmeberettigede kvinder var der altsaa i landdistrikterne 162 209 og i byerne 68 878. Af disse var i landdistrikterne 10 154 eller 6,3 pct. og i byerne 9 120 eller 13,2 pct. personlig skatte-lagte.

Ved kommunevalgene i 1901 afgav i landdistrikterne 15 313 og i byerne 33 084 kvinder stemme. Af hvert hundrede stemmeberettigede udgjør dette henholdsvis 9,5 og 48 og for det hele land 20,9. Til sammenligning anføres, at de tilsvarende tal for mænd er henholdsvis 41,2, 56,9, og 45,2. Valgdeltagelsen fra kvindernes side har været meget forskellig i de forskellige valgkredse. Medens der i 116 af landets 551 herreder ikke afgaves stemme af kvinder, er der i 32 herreder afgivet fra 30 op til 93 stemmer for hvert hundrede stemmeberettigede kvinder. For hvert hundrede stemmeberettigede kvinder i landets 61 byer med eget kommunestyre er der i 36 byer afgivet fra 50 til 90 stemmer, i 24 fra 9 til 48 stemmer, og kun i Hølen afgav ingen kvinde stemme.

I 1901 valgtes i alt 12 428 kommune-repræsentanter, hvoraf 10 476 i herrederne og 1 952 i byerne. Heraf var 98 kvinder, hvoraf 12 i herrederne og 86 i byerne. I 8 herreder og 27 byer valgtes kvindelige repræsentanter. Til suppleanter valgtes fra 25 herreder 55 og fra 29 byer 105 kvinder. I alt valgtes 10 625 suppleanter, og deraf var altsaa 160 kvinder.

Hvor stor forøgelsen af de stemmeberet-

tigedes antal vil blive efter det foreliggende forslag fra kvindestemmeretsforeningens styre (dok. nr. 6), vil med nogenlunde nøiagtighed udfindes ved følgende beregning:

Ved folketællingen 3dje december 1900 var antallet af kvinder, 25 aar eller derover, for hele riget 562 997. Paa grund af suspensionsreglerne og kravet paa norsk borgerret samt 2 aars ophold i kommunen maa dette tal formentlig reduceres med ca. 80 000, hvorved de stemmeberettigede kvinders antal vil blive ca. 480 000. Efter nugældende lov er antallet, som før nævnt, noget over 230 000, og forøgelsen vil altsaa blive ca. 250 000 eller 38 pct. af det nuværende antal, nemlig 656 511. Ved beregningen er der gaaet ud fra forholdet angaaende stemmeret for mænd. Ved folketællingen var der nemlig 473 942 mænd; 25 aar eller derover, men ved kommunevalget i 1901 var kun opført 403 512 mænd med effektiv stemmeret, altsaa en forskjel af 70 430. Da antallet af Kvinder er saa meget større, maa forskjellen mellem antallet af dem, som er 25 aar eller derover, og de stemmeberettigedes antal vistnok sættes til 80 000.

Med hensyn til forslaget om udvidelse af stemmeret for kvinder har komiteen delt sig i et flertal (formanden, Austbø, Berg, Bergesen, Berner og P. Hansen) og et mindretal (Bryggesaa, Grevi og Heistein).

En gruppe af flertallet paa fire medlemmer er med mindretallet enig i, at det principielle spørgsmål om kommunal stemmeret for kvinder maa ansees afgjort ved vedtagelsen af den nuværende § 2 i formandskabslovene, og at det under disse omstændigheder teoretisk seet maa være det konsekvente at opstille samme stemmeretsregler for kvinder som for mænd. Da imidlertid de nugældende stemmeretsregler kun er anvendt ved ét valg, finder denne gruppe det lidet rimeligt allerede nu at skride til en saa væsentlig udvidelse som her foreslaaet. Det i 1901 tagne skridt var

*) 29. mai 1901.

saa stort, at man bør vinde nogen større erfaring for, hvorledes den kvinder tilstaaede stemmeret virker, inden man gaar videre.

To medlemmer (Austbø og P. Hansen) finder ikke i den omstændighed, at mænd har erholdt almindelig stemmeret, tilstrækkelig grund til for tiden at gaa til saadanne stemmeretsregler — som de i og for sig ikke anser heldige — ogsaa for kvinder. De er enige i flertallets konklusion, men vil intet have udtalt om sin fremtidige stilling til sagen.

Mindretallet, som principielt er for almindelig kommunal stemmeret for kvinder, finder ikke den af flertallet anførte grund for en forkastelse af forslaget afgjørende. De i 1896 vedtagne stemmeretsregler var kun anvendte ved ét valg, da man i 1901 gik til en stemmeretsudvidelse, som tredoblede de stemmeberettigedes antal, og uden erfaring for, hvorledes stemmeret for kvinder vilde virke, optog man da med én gang et saa stort antal kvinder, som den nu foreslaaede stemmeretsudvidelse gjælder.

Den erfaring, man fra valget i 1901 har høstet, godtgjør ogsaa, at det tagne skridt var fuldt beføiet. Fremmødet ved valget var vistnok lidet paa flere steder udover landsbygderne; men paa mange steder, og navnlig i byerne, var det meget godt. Forsaavidt fremmødet ved valget skal tjene som maalestok for kravet paa stemmeretsudvidelse, saa vil statistikken vise, at kravet i de fleste byer og i flere landdistrikter er meget sterkt.

Ved udvidelse af den statsborgerlige stemmeret maa man fordre, at kravet paa saadan udvidelse maa være almindeligt saavel fra land som by; men denne fordring kan ikke med samme ret stilles for udvidelse af den kommunale stemmeret. — — — —

I henhold til det anførte indstiller komiteen til odelstinget at fatte følgende beslutninger:

§ 2.

Stemmeberettigede fra den 1ste oktober det aar, da mandtallet affattes, ere

- a. mænd, som have de i grundlovens § 50 foreskrevne betingelser for stemmeret,
- b. kvinder, som da have fyldt 25 aar, have havt fast ophold i landet i fem aar, have norsk statsborgerret og ved det kommunale stemmeretsmandtals afslutning enten selv have betalt skat til stat eller kommune for det sidst forløbne skatteaar ifølge ligning af antagen indtægt paa mindst 300 kroner eller leve i helt eller delvis formuesfællesskab med egtefælle, der har betalt saadan skat, — — — —

Kristiania i konstitutionskomiteen den 8de april 1904.

Hersleb Vogt,
formand.

Aa. Bryggesaa,
ordfører.

Erik Austbø,
sekretær.

1903—04

Forhandlinger i odelstinget.

Møde den 19de april.

Præsident: Prebensen.

Sag n. r. 12.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende forslag til forandring i formandskabslovens § 2 (indst. O. X).

Bryggesaa (komiteens ordfører): — — — —
Jeg mener, at naar interessen har vist sig at være saapas stor, som den var i 1901 i byerne og i en hel del af landdistrikterne, saa er det fuldt berettiget at gaa til en udvidelse nu. — — — — Jeg skal tillade mig at optage det forslag, som mindretallet har ladet trykke, og som er omdelt paa repræsentanternes pladse.

Præsidenten: Hr. Bryggesaa har altsaa paa mindretallets vegne fremsat saadant forslag til § 2:

Stemmeberettigede fra 1ste oktober det aar, da mandtallet affattes, er mænd og kvinder, som have de i grundlovens § 50 foreskrevne betingelser for stemmeret, naar de i de to sidste aar have haft fast ophold i herredet og ikke ere i noget tilfælde, som efter grundlovens §§ 52 og 53 bevirker suspension eller tab af stemmeret. — — — —

Vogt (komiteens formand): — — — —
Flertallet i komiteen har sagt — og jeg mener, det er ganske naturligt og rimeligt — at den udvidelse, som skete i 1901, først bør komme til at staa sin prøve i nogen tid, forinden der overhovedet bør skrides til nogen forandring. Jeg synes, det er et ganske rimeligt standpunkt at staa paa, og jeg tror

ogsaa, mindretallet kunde have nøiet sig med de udtalelser, som er kommet frem fra flertallets side i den retning. — — — —

Castberg: Jeg agter at stemme for mindretallets forslag. Da kvindestemmeretten blev indført ved beslutning i odelsting og lagting i 1901, var det et stort skridt, som blev gjort, en stor forandring i de bestaaende stemmeretsregler. Den reform blev jo gennemført med et betydeligt flertal specielt her i odelstinget. Forslaget om kommunal stemmeret for kvinder blev vedtaget med 68 mod 17 stemmer. Det var en beslutning, som det da vil forstaaes blev vedtaget ved stemmer fra begge eller alle partier her i salen. Det var en beslutning, som blev støttet af mænd ogsaa inden høire, dels af mænd, som i lange tider var kjendt som oprigtige venner af kvindestemmeretten — jeg sigter specielt til den mand, som da var repræsentant og nu er chef for regjeringen — og dels vil jeg tro ogsaa — jeg siger dette uden nogen odies betydning — af politiske hensyn, i haabet om, at kvinderne ved udøvelsen af sin stemmeret vilde vise sig at virke som en saakaldt konservativ garanti. Jeg tror, at dette gjorde sit til, at den reform blev gennemført den gang med et saa betydeligt stemmeflertal. Det kunde kun vække glæde i alle fremskridtsvenlige mænds og kvinders sind. Men det forekommer mig noget paa-faldende, at naar man nu staar overfor, hvad jeg vel med rette kan kalde konsekvensen af dette, da ser man det fænomen, at hele høires repræsentation i konstitutionskomiteen er mod denne konsekvens, og muligens vi faar se her ved voteringen i salen, at hele det parti, som danner flertall i denne forsamling, vil modsætte sig denne konsekvens nu. Jeg tror meget vel, at der ogsaa kan være repræsentanter for den anden side, ligesom der var det i 1901, at der ogsaa vil være dem inden venstre specielt, som stiller sig betænkelig. Men hvad jeg mener er skikket til at vække opmærksomhed er, at man saaledes samler sig i sluttet fylking fra den anden side mod dette, som er konsekvensen af, hvad der skete i 1901. Thi hvad staar man overfor nu? Nu staar man overfor det, at ogsaa arbeidernes kvinder, ogsaa kvinderne inden arbeiderverdenen skal faa stemmeret. Det, vi har af stemmeret for kvinder nu, er i adskillig grad en overklassestemmeret for kvinder, medens vi endnu ikke har faaet en virkelig gennemført demokratisk stemmeretsordning for kvinder; jeg mener, det er en uretfærdighed, naar man har knæsat princippet for mænds vedkommende, og naar man har knæsat det princip, at

kvinder ogsaa bør være med i stemmeretten i kommunerne, at man da fornægter det, naar man staar lige overfor arbeiderklassens kvinder. — — — —

Vogt: — — — — Ja, man kunde jo ligesaa godt sige, at bestemmelsen i 1901 var en yderst inkonsekvent bestemmelse. Hvorfor blev ikke da mænd og kvinder ligestillet med en gang? Det var jo efter hr. Castbergs mening det eneste naturlige og det eneste konsekvente. Men det blev ikke gjort, og jeg mener med fuld føie, og naar det ikke blev gjort, og jeg mener som sagt med fuld føie, saa tror jeg sandelig ikke, man bør bruge store ord, fordi om man nu i 1904 siger: nei, lad dette først virke, lad os ogsaa ligeoverfor kvinderne gaa skridtvis frem, lad det ikke være saa, at man med en gang kaster sig op i en hvilken som helst teoretisk konsekvens, som kan siges at være forhaanden. — — — —

Wrangell: Der faldt en ytring fra repræsentanten hr. Castberg, som jeg synes trænger til en liden berigtigelse. Han udtalte med bestemthed, at man her ikke vilde tillade arbeidernes kvinder at faa stemmeret. Efter det foreliggende forslag forekommer det mig, at det maa være en feil opfatning af hr. Castberg. For naar en kvinde er gift med en arbeider, der er lignet efter kr. 300,00 indtægt paa landet og efter kr. 400,00 i by, da er hun stemmeberettiget. Jeg mener, at man da ikke har ret til at sige, at arbeidernes kvinder ikke er stemmeberettigede, og at det er dem, man vil have udestængt. Det er ikke mange arbeidere ude paa landet eller i byerne i sin almindelighed, som er skattelignet under kr. 300,00 og kr. 400,00; ihvert fald er det meget faa, ialfald paa vore kyster. Hvis det er arbeidernes døtre, hr. Castberg sigter til ikke har stemmeret, saa vil jeg sige, at det samme ogsaa er tilfældet med de bedrestillede klassers døtre; de er ikke skattelagt og har som regel ingen indtægt, saa de er heller ikke stemmeberettigede. Jeg tror derfor, at den paastand af hr. Castberg var fuldstændig uberettiget.

Castberg: — — — — Det er noget, som vi ikke behøver at disputere om, det er noget, som enhver kjender til, som har færdedes omkring i vort land, og som har seet skatteligningerne, at der efter de nuværende stemmeretsregler er en mængde gifte kvinder, som er udelukkede fra stemmeret, fordi deres mænd ikke er lignet i saa høi indtægt som kr. 300,00. Dertil kommer, at det opretholdes

endnu for kvinder dette forkastelige, inkonsekvente censussystem, som vi er kommet bort fra iøvrigt; den gamle levning af et urationelt stemmeretssystem opretholdes endnu for kvinders vedkommende, og det synes jeg ikke er noget ønskværdigt at opretholde.

Hansson: — — — — der er en ting, som ikke blev nævnt af hr. Castberg, og det er, at foruden at være lignet efter en indtægt af kr. 300,00 og kr. 400,00, maa de ogsaa have betalt skat af saadan indtægt, og de herrer i denne forsamling, som har været medlemmer af valgstyret, vil vide, at der er en hel del, som ikke har betalt skat, selv om de er ilignet skat efter en indtægt af kr. 300,00 og kr. 400,00 og derover. Og de kvinder, hvis mænd er af den beskaffenhed, at de ikke faar betalt sin skat, har sandelig det vanskeligste arbejde i vort samfund. De udfører sandelig et saa stort samfundsbyggende arbejde, idet de faar disse hjem til at hænge sammen og derved befri familierne fra at komme paa fattigkassen, at jeg for mit vedkommende ser paa dem med den største beundring og ærbødighed, og jeg vil sige, at hvis der er kvinder her i dette land, som fortjener at have stemmeret, er det netop disse kvinder. — — — —

Arctander: Jeg agter at stemme for fler-

tallets forslag. Mine grunde derfor vil man kunne finde i mine udtalelser forrige gang, kvindestemmeretten var fore. Jeg er enig i retningen; men jeg er ikke enig i farten. Jeg mener, vi skal arbejde derhen, at vi i tidens løb kan faa almindelig stemmeret for kvinder, siden vi har faaet det for mænd. Men vi skal huske paa ved disse fundamentale bestemmelser, at dette er skridt, hvoraf intet kan tages tilbage. — — — —

Myrvang: — — — — Jeg mener, at det er rigtigt, saaledes som konstitutionskomiteen har seet sagen, og at der for at ligestille mænd og kvinder i dette stykke med hensyn til stemmeret i kommunen burde foretages den forandring, som er foreslaaet af mindretallet. Der er ingen social fare forbundet med det. Jeg vil haabe, at mindretallets standpunkt snart maa faa flertal ogsaa her i forsamlingen, kun for at rette det misforhold, som nu er tilstede med hensyn til stemmeretten i kommunen.

Votering:

1. Komitemindretallets af hr. Bryggesaa optagne forslag til § 2 i lov om formandskaber paa landet — — — — blev med 57 mod 30 stemmer ikke bifaldt.
2. Komiteens indstilling til § 2 bifaldtes enstemmig.

1903—04

Forhandlinger i lagtinget.

Møde den 4de mai.

Præsident: Vinje.

Sag nr. 2.

Odelstingets beslutning til lov indeholdende forandringer i lov af 14de januar 1837 om formandskaber paa landet med tillægslove af 27de juli 1896 og 29de mai 1901 (besl. O. nr. 48).

Sagen i dens almindelighed undergaves debat.

Foss: Som man ser af de foreliggende dokumenter, er saavel konstitutionskomiteens flertal som samtlige talere, der har udtalt sig i odelstinget under sagens behandling der, enige om, at stortinget ved sin beslutning af 1901 har godkendt det princip, at kvinderne bør have stemmeret ved valg af bystyre og herredsstyre. Om dette grundprincip er der altsaa enighed, men hermed ophører ogsaa enigheden. Konstitutionskomiteens flertal som

ogsaa odelstingets flertal er af den mening, at den stemmeret, som kvinderne nu er tildelt, endnu maa blive uforandret en stund, idet man udtaler, at man ikke har havt tilstrækkelig erfaring for, hvordan kvinderne vil komme til at benytte sin stemmeret, og hvilken betydning det vil have for det kommunale selvstyre. Uagtet jeg skal erkjende, at den erfaring, man har med hensyn til kvindens stemmeret, er kort, vilde jeg dog, om jeg havde været i odelstinget, stemt for minoritetens forslag, som gik ud paa at lade kvinderne faa stemmeret paa samme betingelser som bestemt for mændene. Men da jeg anser det for faafængt at optage noget forslag i den retning, skal jeg ikke gaa nærmere ind paa de grunde, som jeg mener kunde tale for denne min anskuelse. Kun vil

Jeg faa lov at tilføje, at censusgrænsen er en daarlig grænse for stemmeretten; den er vilkaarlig og virker ofte uretfærdig.

Efter forslag af præsidenten besluttedes enstemmig: Lovbeslutningen bliver som bifaldt ogsaa af lagtinget paa grundlovmæssig maade at oversende den norske regering.

1903—04

Forhandlinger i stortinget.

Møde den 18de mai kl. 10 form.

Præsident: Thorne.

Præsidenten har dernæst at meddele, at en deputation overbragte igaar en adresse til stortinget, saalydende:

«Til

Norges storting.

Vi kommer som udsendinge fra de mange kvinder og mænd, som nu staar udenfor stortingsbygningen, for at fremføre for Norges storting kvindernes krav paa fuld jevnbyrdighed med manden i stemmeretsspørgsmaalene.

Vi kvinder kommer ikke idag for at bevise vor ret til at faa tage del i samfundsarbejdet, fordi stortinget allerede har erkjendt denne ved at indrømme os den delvise kommunale stemmeret; men vi kommer for i ærbødighed at andrage om, at vor uafkortede

ret som samfundsborgere ikke længere maa forholdes os.

Vi beklager beslutningen, som blev taget i odelstinget 20de april iaar; men det er vort haab, at der trods den vil blive gjort fremgang med at faa fjernet uretfærdigheden mod vort køn, saa at vort lands kvinder i en nær fremtid maa indrømmes almindelig kommunal og statsborgerlig stemmeret paa samme betingelser som for vort lands mænd.

Kristiania 17de mai 1904.

I ærbødighed

paa kvindernes stemmeretstogs vegne
Margaretha Strøm.»

Efter forslag fra præsidenten besluttedes enstemmig: Adressen vedlægges protokollen.

1903—04

Dokument nr. 72.

Grundlovsforslag fremsat paa tre og femtiende ordentlige Storting.

6.

Forslag fra Landskvindestemmeretsforeningens styrelse, vedtaget til fremsættelse af repræsentanterne Fr. Havig og H. Bothner, til forandring af grundlovens § 50.

Landskvindestemmeretsforeningens Styrelse tillader sig herved at fremsætte nedenstaaende Forslag til Forandring af Grundlovens § 50:

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Kristiania 11te Marts 1904

F. M. Qvam.
Formand.

Ragnfrid Løchen.

Antonie Borchsenius.
Sekretær.

Vedtages til Fremsættelse.
Fr. Havig.

Harald Bothner.

7.

Forslag fra Kvindestemmeretsforeningens bestyrelse, vedtaget til fremsættelse af repræsentanten Carl Stousland, til forandring i grundlovens § 50.

Undertegnede tillader sig herved at fremsætte følgende forslag til ændring i grundloven.

Alternativ A.

§ 50. Stemmeberettigede er de norske borgere, mænd og kvinder, som har fyldt 25 aar, har været bosat i landet i 5 aar og opholder sig der.

Alternativ B.

§ 50. Stemmeberettigede er
a. mænd, der er norske borgere, har fyldt 25 aar og som har været bosat i landet i 5 aar og opholder sig der,
b. kvinder, der er norske borgere, har fyldt 25 aar og som har været bosat i landet i 5 aar og opholder sig der, og som har betalt skat til stat eller kommune for det sidst forløbne skatteaar ifølge ligning af antagen

indtægt paa mindst 400 kroner i kjøbstæder og 300 kroner paa landet eller lever i helt eller delvis formuesfællesskab med egtefælle, der har betalt saadan skat.

Enhver der har en samlet indtægt af 400 kroner i kjøpstæder og 300 kroner paa landet skal lægges i skat til kommunen selv om vedkommende efter de vedtagne skatte-regler vilde bli skattefri. Skattebeløbet maa i dette tilfælde ikke være under 50 øre og ikke over 2 kroner.

Kristiania 30 oktober 1903.

I Kvindestemmeretsforeningens bestyrelse

Anne Holsen. Anna Rogstad.
Ragna Nielsen. Dorthea Schjoldager.
Anna Mossevig.

Vedtages til fremsættelse
Carl Stousland.

8.

Forslag fra L. Qvam, vedtaget til fremsættelse af repræsentanten A. Galtvik, til forandring af grundlovens § 50.

Undertegnede tillader sig herved at fremsætte nedenstaaende Forslag i 2 Alternativer til Forandring af Grundlovens § 50. Alternativ B tilfredsstiller ikke Fordringen om Ligestillethed af Kvinder og Mænd for Loven, og fremsættes kun, fordi det er et Skridt henimod det efter min Mening Rette, og fordi det bringer Overensstemmelse mellem den statsborgerlige og den nu lovfæstede kommunale Stemmeret.

Mit Forslag er saalydende:
Grundlovens § 50 skal herefter lyde:

Alternativ A.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Kvinder som Mænd, der have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Alternativ B.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der samt, hvad Kvinderne angaar, have for det sidst forløbne Aar betalt direkte Skat til Stat eller Kommune efter en antagen Indtægt af mindst 300 Kroner paa Landet og mindst 400 Kroner i Kjøb- eller Ladestederne eller leve i helt eller delvis Formuesfællesskab med Ægtefælle, som har betalt saadan Skat.

Gjævrån 8de Mai 1904.

Vedtages til Fremsættelse.
L. Qvam.
A. Galtvik.

Norske kvinder ønsker herved at føie sit

Ja

til de mænds, der har ret til at deltage i folkeafstemningen 13de august, idet de med dyb overbevisning er med paa at slaa ring om 7de-juni-beslutningen.

frå Henrik Wien

Telegram

Landskvindestemmerets foreningen

Kristiania.

Tjenstlige bemærkninger:

Den norske rigstelegraf

6e Hv.

via Hbg.

Telegram fra

Berchtesgaden 757 7 12/8 1905 Kl 4,30e.

Ja.

Thomasine Lie.

Norske kvinder ønsker herved at føie sit

Ja

til de mænds, der har ret til at deltage i folkeafstemningen 13de august, idet de med dyb overbevisning er med paa at slaa ring om 7de-juni-beslutningen.

Frø Thora Hennichsen	Allerthe Prættie
Skagea Viskum	Marin Prættie
August Jøtens	Mina Wamdem
Thora Hennichsen	Lagnhild Pedersen
Johanne Kjølle	Martha Johansen
Endrun Kjølle	Suzer Larsen
Elisabeth Rønning	Maria Støttel
fru Josefine Høst f. Vise	Wm. the. Wulfsen
Barbra Høst f. Rønning	Josephine Schou
Lina Knoll	Gerdt Schou
Linda Høst	Gina Petersen
Agathe Løken	Constance Schou
Antonie Johansen	Sofie Hartensen
Marthe Rind	Lene Haug
Marie Askim	Suzette Halvorsen
Marion Lindeth	Christine Ringjødal
Mathilde Farnø	Anna Skarvick
Helene Jensen	Anna Mathiesen
St. Askim	Hilja Halvorsen
Annie Beck	Megda Pedersen
Karoline Jørgensen	Friskilde Pedersen
Elise Rønning	Dora Hennichsen
Nikoline Johansen	Anna Skarvick
Karoline Mathiesen	Maria Andersen
Valgerd Løken	Inga Krogsvald
Emma Rønning	Joul Beck
Karoline Larsen	Inger Hansen
Thra Hansen	Elvira Kurbansen

1905—06

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 22de august kl. 5½ efterm.

Præsident: C. Berner.

(Referert i Indst. S. XXXXVIII for 1906/1907.)
(Se illustrasjoner.)

1905—06

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 19de mai.

Præsident: Thorne.

3. Henvendelse fra kvindernes stemmerets-
tog om almindelig stemmeret for kvinder.

Præsidenten: Henvendelsen er saalydende:
«Til Norges storting!

Kvinder, samlet til demonstration den 17de mai 1906, henvender sig ogsaa iaar til Norges storting med krav om almindelig stemmeret for kvinder i stat og kommune. I mange aar har dette krav været fremholdt for stortinget altid med større styrke og altid med større tilslutning af kvinderne udover det hele land. Med den delvise kommunale stemmeret, der blev indrømmet kvinderne i 1901, er ogsaa uretten mod massen af kvinderne traadt skarpere frem. Stemmeretten maa gjøres almindelig, saavel for kvinder som for mænd, i stat og kommune.

Det er vor ret som medlemmer af samfundet, vi kræver, og vi kræver denne ret for samfundets skyld; thi ligesom mænd og kvinder supplerer hverandre i det daglige arbeide, saaledes maa det ogsaa være i samfundsarbeidet, hvis det skal blive godt for land og folk. Her maa alle være med, kvinder og mænd, for at der kan skabes lykke og velvære for det store hjem, vort fædreland saavel som mænds.

Det er vort haab at Norges storting vil høre vort krav og give os vor ret.

Martha Tynæs.
Formand.»

Jeg foreslaar, at denne henvendelse vedlægges protokollen.

1905—06

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 29de mai.

Præsident: Thorne.

— — — —
— — — —
Præsidenten: Forestillingen er saalydende:
«Kvinder og mænd i Stavanger, samlet til møde paa frihedsdagen, henstiller indtrængende til lovgivningsmagten at give landets kvinder stemmeret i stat og kommune i samme udstrækning som mænd.

Allerede den erfaring, man har fra de sidste kommunevalg, bestyrker den opfatning, at kvindestemmeret ikke er noget for samfundet farligt foretagende. Tvertimod. Man ser allerede nu, at denne ret for kvinderne har gjort dem mere interesserede for kommunens ve og vel.

Alle ønsker sikkerlig, at landets kvinder skal blive mest mulig interesserede ogsaa for statens vel, og mødet tør sikkert udtale, at intet middel hertil er bedre end den almindelige kvindestemmeret.

Da vort folk ifjor stod som haardst i kampen for vort lands fulde frihed og selvstændighed, traadte ogsaa kvinderne til og viste, at det ikke manglede dem hverken paa fædrelandssind eller offervillighed. Nu yderligere at forholde dem deres borgerret kan derfor ikke andet end opfattes som en mistillid, hvortil de ikke har gjort sig fortjent.»

Præsidenten foreslaar, at denne skrivelse vedlægges protokollen.

1905—06

Dokument nr. 77.**Grundlovsforslag fremsat paa fem og femtiende ordentlige Storting.**

12.

Forslag fra landskvinnestemmeretsforeningens styre, vedtaget til fremsættelse af repræsentanten Fr. Havig, til forandring i grundlovens § 50.

Landskvindestemmeretsforeningens Styre tillader sig hermed at fremsætte nedenstaaende Forslag til Forandring af Grundlovens § 50.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

§ 50.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Gjøvran 29de Mai 1906.

For Styret
F. M. Qvam.
Formand.

Vedtages til Fremsættelse.
Kristiania, 30te Mai 1906.

Fr. Havig.

14.

Forslag fra W. Konow til forandring i grundlovens § 50.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde:

§ 50.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der, samt hvad Kvinderne angaar, have for det sidst forløbne Aar betalt direkte Skat til Stat

eller Kommune efter en antagen Indtægt af mindst 300 Kroner paa Landet og mindst 400 Kroner i Kjøb eller Ladestederne eller leve i helt eller delvis Formuesfællesskab med Ægtefælle, som har betalt saadan Skat.

Kristiania 14de Juni 1906.

W. Konow.

1906—07

Dokument nr. 62.

Fra konstitutionskomiteen.

Forestillinger angaaende statsborgerlig stemmeret for kvinder.

Til
Stortinget!

Landskvindestemmeretsforeningens Hovedstyre tillader sig herved at henlede Storthin-

gets Opmærksomhed paa, at norske Kvinder sikkert venter, at Stortinget nu øver Retfærdighed ligeoverfor Landets kvindelige Borgere ved at gennemføre Kvinders statsborgerlig Stemmeret.

Vi henviser til de Finske Mænds Høisind og Forstaaelse af Tidens Krav, da Finlands Storting den 28de Mai 1906 vedtog Kvinders statsborgerlige Stemmeret.

Vi vil ogsaa fremholde, at Norges Kvinder har næret den Tro, at saasnart Landets Mænd, slig som i 1905, har faaet Syn for, hvilken Samfunds-Uret der hidtil er øvet mod Halvparten af Landets Borgere, da blev Norges Storting den Nationalforsamling, som først gik til at gjennomføre fuld Retfærdighed — lige Ret for Alle. Med det Exempel for Øie, som Australia, Ny Zeeland og flere amerikanske Stater frembyder efter Indførelsen af statsborgerlig Stemmeret for Kvinder, tør man trygt udtale Forvisningen om, at ogsaa i Norge Kvinders Stemmeret vil fremme et alsidigt Samarbeide mellem Mænd og Kvinder, der skal føre frem til Gjennemførelse af de Opgaver, som foreligger, og af hvis heldige Løsning vort Lands fremtidige Velfærd og Anseelse afhænger.

Lad Norges Storting, tro mod sine bedste Traditioner, gaa foran og i Fredens Dage

give Kvinderne den Ret, som fælles Kampe og Lidelser for Landets Selvstændighed har bragt Finlands Mænd til at dele med dets Kvinder.

Skuf os ikke ved at opsætte, til I tvungen af Forholdenes Magt bliver nødt til at skaffe os den Ret, som vi beder om.

I Ærbødighed

F. M. Qvam, Elise Welhaven Gunnerson.
Formand.

Marie Kjøseth,
Sekretær.

(Henvendelsen ble støttet av følgende led af Landskvindestemmeretsforeningen):

Skien, Drammen, Lillehammer, Risør, Horten, Arendal, Nedre Eker, Eidsvold, Inderøya, Bodø, Hamar, Ytre Rendalen, Modum, Stavanger, Sande, Larvik, Stange, Fredrikshald, Kragerø, Grimstad, Tromsø, Kristiansand, Kongsberg, Levanger, Drammens kvindesagsforening, Kvinder i Sande samlet til møde.

Tillæg til dokument nr. 62.

Steinkjær, Haugesund, Brandbu, Flekkefjord, Bergen, Øvre Eker, Frosta led af landskvindestemmeretsforeningen, Vinje kvinderøysterrettslag, Holmestrand stemmeretsforening.

Til
stortinget.

Led av L. K. S. F. i Lille-elvdalen vaager hermed aa minne stortinget um, at det lyt gjera rett mot kvendi og gjeva oss riksborgarleg røysterett.

Kvendi her i dalom maa slite jamhardt med mannen og maa leggja paa seg like stor otte og andsvar som han, skäl alt gaa vel.

Difor krev me og same retten som han.

Gjev oss retten likso godt idag, so slepp me aa koma att imorgo.

Vyrdsamt

Styret

Karen Mortenson,
f. m.

Johanna Bjerke.

Gundlaug Kveberg.

Oline Kveberg.

Fra 28 stortingsmænd har konstitutionskomiteen modtaget en til dem rettet henstillen af følgende indhold:

«Landskvindestemmeretsforeningen oversender herved en henstillen til Dem fra undertegnede kvinder over 25 aar, bosatte i Deres valgkreds om at arbeide og stemme for, at

kvinders statsborgerlige stemmeret lovfæstes i den kommende stortingsperiode».

Henvendelserne er underskrevne af 180 i Akers kreds, 117 i Vest-Telemarkens kreds, 303 i Ringerikes kreds, 371 i Buskeruds kreds, 620 i Numedals kreds, 577 i Hallingdals kreds, 12 i Vestfinmarkens kreds, 177 i Listers kreds, 121 i Lyngdals kreds, 182 i Eidsbergs kreds, 181 i Tromsøsundets kreds, 580 i Hamar, Lillehammer, Gjøvik og Kongsvinger, 618 i Kongsberg og Hønefos, 532 i Kragerø, 538 i Porsgrund, 50 i Skien, 85 i Senjens kreds, 26 i Romsdals kreds, 756 i Vinger og Odalens kreds, 135 i Guldalens kreds, 612 i Snaasens kreds, 500 i Bragernes kreds, 187 i Solørs kreds, 145 i Fredrikshald, 239 i Sætersdalens kreds, 330 i Holmestrand, 169 i Værdalens kreds og 67 i Østfinmarkens kreds.

Fra 5 stortingsmænd har konstitutionskomiteen modtaget en til dem rettet henstillen af følgende indhold:

«Landskvindestemmeretsforeningen oversender herved en henstillen til Dem fra undertegnede kvinder over 25 aar, bosatte i Deres valgkreds om at arbeide og stemme for, at kvinders statsborgerlige stemmeret lovfæstes i den kommende stortingsperiode».

Henvendelserne er underskrevne af 88 i Nordre Saltens kreds, 195 i Søndre Saltens kreds, 170 i Loføtens kreds, 146 i Borge kreds i Småalenene og 212 i Stjørdalens kreds.

Tillæg 2 til dokument nr. 62.

Porsgrunds led af Landskvindestemmeretsforeningen og Nedre Odalen, Mære, Mandal, Molde, Trondhjem, Kabelvaag, Lier, Sarpsborg, Farsund, Narvik, Vesteraalen, Levanger Herad, 23 kvinder i Hardanger, 14 kvinder i S. Land, 185 kvinder i Lister og Mandal, 20 kvinder i Hemnesberget, 17 kvinder i Land, 64 kvinder i Sandefjord, Trondhjems arbeiderpartis kvindeforening, et møde af Kvinder i Stavanger, Kvinnor paa Voss samla til møte:

Fra 29 stortingsmænd har konstitutionskomiteen modtaget en til dem rettet henstilling af følgende indhold:

«Landskvindestemmeretsforeningen oversender herved en henstilling til Dem fra undertegnede kvinder over 25 aar, bosatte i Deres valgkreds om at arbeide og stemme for, at kvin-

ders statsborgerlige stemmeret lovfæstes i den kommende stortingsperiode».

Henvendelserne er underskrevne af 182 i Eidsberg kreds, 117 i Vesttelemarkens kreds, 50 i Skien, 538 i Porsgrund, 178 i Lister kreds, 121 i Lyngdals kreds, 577 i Hallingdals kreds, 511 i Kragerø, 618 i Kongsberg, 620 i Numedals kreds, 11 i Tromsøundet kreds, 12 i Vestfinmarkens kreds, 207 i Akers kreds, 580 i Mjøsbyerne, 371 i Buskerud kreds, 413 i Ringerikes kreds, 1400 i Trondhjem, 90 i Molde, 134 i Gjerpens kreds, 169 i Søndre Østerdalens kreds, 850 i Tromsø, 182 i Finmarksbyerne, 510 i Fredriksstad, 267 i Hadeland og Land kreds, 154 i Værdalens kreds, 304 i øvre Romerikes kreds, 7 i Holmestrand, 50 i Bærum og Follo kreds og 34 i Ytre Fosen kreds.

Tillæg 3 til dokument nr. 62.

14 kvinder i Aas og Frogn, Drøbak og omegns led af Landskvindestemmeretsforeningen, Kvindernes 17de mai komite, resolution, Kvinder og Mænd, resolution 17de mai, Stavanger, Røros led af Landskvindestemmeretsforeningen, Arbeiderpartiets Kvindeforening paa Hamar, Aalesund led af Landskvindestemmeretsforeningen, Tønsberg led af Landskvindestemmeretsforeningen.

Fra stortingsmand Friis Petersen har kon-

stitutionskomiteen modtaget en til ham rettet henvendelse fra 630 kvinder i Aalesund af følgende indhold:

«Landskvindestemmeretsforeningen oversender herved en henstilling til Dem fra undertegnede kvinder over 25 aar, bosatte i Deres valgkreds om at arbeide og stemme for, at kvinders statsborgerlige stemmeret lovfæstes i den kommende stortingsperiode.»

1906—07

Indst. S. XXXXVIII.**Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende de paa stortinget i 1904 og 1906 fremsatte forslag til forandringer i grundlovens betingelser for stemmeret.**

(Dok. nr. 72 for 1903/1904, forslagene nr. 6, 7 og 8 og dok. nr. 77 for 1905/1906, forslagene nr. 12, 13 og 14. Jfr. dok. nr. 62 for 1906/1907 med tillæg.)

Efter de forslag, som giver kvinder stemmeret paa de samme betingelser, som nu er opstillede for mænd, vil ca. 550 000 kvinder erholde stemmeret. Ved folketællingen 1900 var 484 014 mænd over 25 aar hjemmehørende i riget. Ved valget i 1900 var 440 174 af disse stemmeberettigede, altsaa ca. 91 % (90,9426). Antallet af hjemmehørende kvinder over 25 aar var i 1900 ialt 564 234. Sætter

man, at 91 % af disse vilde have været stemmeberettigede, vilde tallet have været 513 453. Antallet af stemmeberettigede mænd har fra 1900 til 1906 vokset med 30 684, og tænker vi os den samme progres for kvindernes vedkommende, vilde tallet i 1906 have været 549 245. Man maa imidlertid gaa ud fra, at forholdsvis færre kvinder end mænd vilde have tabt sin stemmeret, saa det er vistnok ikke for høit regnet, naar antallet af stemme-

berettigede kvinder efter de nævnte forslag sættes til 550 000.

Efter de forslag, som gaar ud paa statsborgerlig stemmeret for kvinder paa væsentlig de samme betingelser, som nu er opstillede for den kommunale, vil de stemmeberettigede kvinders antal blive adskillig mindre.

Om kvindernes deltagelse i Kommunevalgene i 1904 kan nøiagtige opgaver ikke tilveiebringes, da statistik over disse valg beklageligvis mangler; men efter det kjendskab til valgene, som komiteen har, er der grund til at tro, at deltagelsen i det hele har været adskillig større end i 1901.

I 1905 lagde kvinderne for dagen en fædrelandskjærlighed, politisk interesse og politisk takt, som fortjener at peges paa i denne forbindelse. I eftermiddagsmødet i stortinget den 22de august refereredes:

1. Norske kvinders nationalraad og andre kvindeforeninger landet rundt sender storting og regjering ved en deputation [frk. Gina Krog, fru Randi Blehr, fru Cecilie Krog, frk. Anna Hvoslef, frk. Anne Holsen og fru Ragna Nielsen] en adresse i anledning af folkeafstemningen den 13de august 1905.
2. Kvinder fra Drammen og omegn sender ved en deputation [fru Betzy Kjelsberg, frk. Ovidia Stibolt, frk. Karen Retvedt, fru Sofie Sønderaall og fru Birgithe Smebøl] en adresse, hvori de for regjering og storting frembærer sin tak med tilslutning til beslutningen af 7de juni 1905.
3. Landskvindestemmeretsforeningen sender ved en deputation [fru F. M. Qvam, fru E. Welhaven Gunnerson og frk. Marie Kjølseth] en adresse til stortinget, hvori udtales tilslutning til stortingets beslutning af 7de juni 1905.

Den fra norske kvinders nationalraad og andre kvindeforeninger overbragte adresse var saalydende:

«Til
Norges storting
og
regjering!

Det norske vælgerfolk — de norske mænd — skal nu stemme over, om de er enige i den stedfundne opløsning af unionen. Vi er ikke i tvil om udfaldet. Vi ved, at et samstemmig ja vil lyde fra landsende til landsende.

Norske kvinder savner endnu statsborgerlige rettigheder og kan derfor ikke lægge sin stemme i vegtskaalen. Kunde de det, vilde de vidne om, at hele det norske folk staar enigt.

Vore forbund repræsenterer mange tusender af norske kvinder. Vi er derved sat i stand til at kjende den stemning, som raader blandt kvinderne landet rundt. Vi ved, at i glæden over den beslutning, som skal bekræftes, blander sig kvindernes sorg over ikke, ad lovformelig vei, at faa være med at besegle den med sin ja.

Under følelse af fuldt ansvar udtaler vi som vor faste overbevisning, at der staar en mægtig fylking af kvinder bag, og at saaledes de norske hjem er med i den stadfæstelse, som nu skal gives» — dateret Kristiania den 13de august 1905.

Den fra kvinder i Drammen og omegn overbragte adresse var saalydende:

«Til
regjering og storting!

Undertegnede kvinder fra Drammen og omegn tillader sig herved at frembære for regjering og storting sin varmeste tak med tilslutning til 7de junibeslutningen.

Vi føler derhos en trang til at udtale, at vi er rede til sammen med vort lands mænd at dele det ansvar og bære de byrder, hævdelser af denne beslutning maatte medføre.»

Det oplystes, at 12 379 myndige kvinder fra Drammen og opland har undertegnet denne adresse.

Den fra landskvindestemmeretsforeningen overbragte udtalelse var saalydende:

«Til
stortinget!

Landskvindestemmeretsforeningen har herved den ære at oversende lister indeholdende navne paa kvinder, der ved sine underskrifter ønsker at føie sit

ja

til de mænds, der har havt ret til at deltage i folkeafstemningen idag, idet alle med dyb overbevisning er med at slaa ring om 7de junibeslutningen.»

Listerne antal var 4 275 og underskrivernes antal 244 765. Henvendelsen var undertegnet af landskvindestemmeretsforeningens styre ved F. M. Qvam, Elise Welhaven Gunnerson og Marie Kjølseth.

Det oplystes, at det nævnte tal maaske vilde vise sig at være endnu noget større end her angivet, idet det ikke var sikkert, at alle lister endnu var indkomne.

Idet forsamlingen reiste sig, udtalte derfor præsidenten:

Mine herrer repræsentanter:

Jeg er sikker paa, at vi alle ved at sætte pris paa den levende interesse, den varme fædrelandskjærlighed, hvorfor disse udtalelser

fra norske kvinder er et udtryk. Det er let forstaaeligt, at de norske kvinder under en saa alvorlig og betydningsfuld situation som den, hvori vi nu staar, levende har ønsket at kunne give udtryk ogsaa for sin opfatning. De har ikke kunnet gjøre det paa samme vis, som de stemmeberettigede mænd, men de har efter omstændighederne valgt en vei, som forekommer mig naturlig, og hvad de her har udtalt, er visselig et fuldtoneudtryk for den opfatning, som næres af alle norske kvinder. Herfor fortjener de vor tak, og den vil jeg herved have udtalt.

Denne optræden fra kvindernes side vakte fortjent opmærksomhed over det hele land og gav anledning til en livligere diskussion om statsborgerlig stemmeret for kvinder. Der var inden alle politiske partier stemning for en udvidelse af stemmeretten ogsaa til kvinder, men meningene var delte med hensyn til, hvorvidt sagen egnede sig til at opstilles som bindende valgprogram ved valgene i 1906. Det norske arbeiderparti opstillede «almindelig stemmeret for kvinder i stat og kommune» som første programpost, og i venstres program kom posten efter indgaaende forhandlinger til at lyde: «Statsborgerlig stemmeret for kvinder efter samme regler, som nu gjælder for den kommunale stemmeret». De forenede norske arbeidersamfund optog «statsborgerlig stemmeret for kvinder» som en post paa arbejdsprogrammet, og inden de andre partier, var vistnok stillingen i alt væsentlig den samme som inden regjeringen. Herom udtalte statsministeren i stortinget 27de oktober: «Med hensyn til post 6, kvindernes politiske stemmeret, har regjeringen ment, at denne sags stilling i nationen endnu ikke var saa udredet og moden, at den egnede sig til at opstilles som bindende valgprogram. Personlig har jeg under valgkampen udtalt mig for reformen, og det samme har flere af mine kolleger gjort».

Komiteens flertal finder, at den udvikling, som i en længere tid er foregaaet paa det sociale omraade, ganske naturlig maa føre til, at der fra lovgivningens side ikke lægges hindringer i veien for kvindernes deltagelse i løsningen af samfundets mange og vigtige opgaver. — — — I stater, hvor folkesuveræniteten er anerkjendt, bør stemmeret gives alle dem, som har betingelser for at kunne udøve denne ret paa en for samfundets trivsel og udvikling heldig maade. At udelukke saadanne bare af hensyn til kjønn er ikke alene en uretfærdighed mod vedkommende, men det er til skade for samfundet, som trænger at lægge beslag paa alle de kræfter, det raader over. Spørsmålet er da, om kvin-

derne har betingelser for at kunne udøve stemmeretten paa en heldig maade, og dette spørsmaal maa efter komiteflertallets mening besvares med ja. — — — Komiteflertallet ser ingen fare i, at betingelserne for stemmeret og valgbarhed er de samme, og at de valgbare er forpligtede til at modtage valg efter grundlovens regler. Erfaring har vist, at «nationens høieste tillidshverv» ikke paatvinges nogen, og de kvinder, som ikke finder at kunne modtage hvervet, vil vistnok kunne være lige saa trygge paa at slippe, som saadanne mænd hidtil har været.

Fire af komiteens medlemmer Berner, Høstmark, Næss og Thallaug finder for tiden at burde blive staaende ved statsborgerlig stemmeret for kvinder paa de betingelser, som nu er opstillet for kommunal stemmeret. De finder dette i bedst overensstemmelse med den maade, hvorpaa stortinget tidligere har gaaet frem ved stemmeretsudvidelser, ligesom de tidligere af stortinget behandlede forslag om begrænset stemmeret for kvinder altid har vundet størst tilslutning. Ogsaa ude blandt folket vandt disse forslag under valgkampen i 1906 overveiende tilslutning hos alle tilhængere af stemmeret for kvinder. — — —

To medlemmer Bryggesaa og Røberg stemmer subsidiært for begrænset stemmeret, og der er altsaa i komiteen et flertal paa 6 medlemmer for denne reform.

Dette flertal anseer forslag nr. 7 alt. B i dok. nr. 72 for 1903/1904 heldigst, idet som foran bemærket stemmeretsbetingelserne efter dette forslag bliver de samme inden hver valgkreds. Subsidiært indstiller komiteen til bifald forslagene nr. 8, alt. B i dok. nr. 72 for 1903/1904 og nr. 14 i dok. nr. 77 for 1905/1906.

Komiteens medlem Malm anfører følgende: — — — Hvis stemmeretten kan frygtes eller antages at udøves paa en saadan maade af en vis klasse borgere, at de almene statsinteresser derved lider skade, saa maatte staten negte disse borgere stemmeret, selv om de fra et teoretisk standpunkt burde have denne ret. Denne betragtning berettiger ikke alene til at negte stemmeret til oprørske eller statsfiendtlige borgersammenslutninger (som f. eks. i sin tid negrene i Sydamerika), men ogsaa til at undlade at give stemmeret til individer (som f. eks. kvinderne), hvis livsopgave det er at opretholde et for statens bestaaen og vedbliven uundværligt organ, nemlig familien. Da det offentlige liv er familielivets modsætning, vil derfor staten i sin egen interesse være nødt til at verge familien mod den opløsende virkning, som den kvindelige stem-

merets og valgpligts indførelse uvægerlig maa medføre.

Den bevægelse, der, forøvrig med et falskt navn, benævnes kvindernes frigjørelse, og hvoraf kvindelig stemmeret og valgbarhed (med deraf hos os følgende valgplikt) er et udslag, kan ikke stilles i analogi med f. eks. arbeiderstandens frigjørelse eller sociale løftning. — — — —

Mennesket er toppunktet af hvad naturen har naaet i retning af udvikling og fuldkommenhed. Men dette har naturen kun kunnet gjøre ved at gennemføre den høiest mulige arbejdsdeling, en deling, der viser sig i to skarpt adskilte kjønnsformer med forskjel i anlæg, væsen, udvikling og livopgave.

Paa den ene side staar manden, hos hvem naturen har lagt an paa at udvikle de for menneskelivets bestaaen og fremskridt nødvendige hovedorganer, hjernen og musklerne: intelligensen og den fysiske kraft, til den størst mulige fuldkommenhed. Paa den anden side staar kvinden, hvem naturen har tildelt den mindst ligesaa vigtige opgave og for slægtens, nationens og statens opretholdelse og fortsættelse uundværlige plikt at være moder. En stat kan til en vis tid greie sig uden at der stilles særlige fordringer til mandens fysiske eller aandelige kraft, men den vil ikke nogensinde kunne bestaa uden, at moderkaldet varetages og værnes om. — — — —

Hvis de foreliggende forslag indskrænkede sig til blot at indføre stemmeret for kvinder, vilde de ikke have en for familien saa skadelig virkning som de har i det øieblik, at samtlige forslag gaar ud paa at indføre valgpligt. Hvis det system skulde indføres her hos os, at en kvinde skulde kunne tilpligtes at modtage ethvert paa hende faldende offentligt valg — hvilket jo maa blive tilfældet, hvis hun skal ligestilles

med mændene — saa vil familielivet derigjennem have faaet et grundskud. — — — —

Mod kvindelig stemmeret taler endvidere, at hidtil har ikke en eneste suveræn og selvstændig stat vovet at indføre denne foranstaltning i sin forfatning. — — — —

Men særlig i den norske forfatning vil kvindelig stemmeret — begrænset eller almindelig — være farlig og udsætte statslivets rolige og regelmæssige gang for alvorlige rystelser.

Statsborgerlig stemmeret for kvinder bør derfor hverken nu eller senere indføres i den norske forfatning.

I henhold til det anførte indstiller komiteen til stortinget at fatte saadan

beslutning:

6. Det fra kvindestemmeretsforeningens bestyrelse ved Carl Stousland fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50, alt. B i forslag nr. 7 for 1903/1904, bifaldes.
7. Det fra L. Qvam ved A. Galtvik fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50, forslag nr. 8, alt. B i dok. nr. 72 for 1903/1904, bifaldes ikke.
8. Det af W. Konow fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50, forslag nr. 14 i dok. nr. 77 for 1905/1906, bifaldes.

bifaldes ikke.

Kristiania i konstitutionskomiteen den 13de mai 1907.

Carl Berner,
formand.

Aa. Bryggesaa,
sekretær og ordfører.

1906—07

Forhandlinger Stortinget.

Møde den 14de juni kl. 10 form.

Præsident: C. Berner.

Sag nr. 1.

Indstilling fra konstitutionskomiteen angaaende de paa stortinget i 1904 og 1906 fremsatte forslag til forandringer i grundlovens betingelser for stemmeret (indst. S. XXXXVIII).

Votering:

Hanssons forslag — sagen tages ikke under

behandling for indeværende storting — blev mod 27 stemmer ikke bifaldt.

Malm: — — — — Kvindesagsbevægelsen er ikke alene et ærgjerrigheds- eller forfængelighedsspørsmaal, det er heller ikke et blot og bart madspørsmaal, et erhvervsspørsmaal og et økonomisk problem, men det beror tillige og i sin dybeste grund paa vegtige etiske, retslige

og biologiske momenter. Al praktisk socialpolitik hviler til syvende og sidst paa sedelæren, paa etik o: paa læren om, hvad der er retfærdig og rigtig. Det er da af den største vigtighed at komme paa det rene med, om der i kvindernes krav paa at erholde stemmeret og valgbarhed virkelig er noget moment af retfærdighed. — — — Retfærdighedens krav vil herunder kun være det at behandle de jevngode og ligestore kræfter ligt og de ulige uligt og at afveie de forskellige interessers indflydelse med hensyn til deres gavnlighed for staten. — — — Stemmeret og valgpligt er statsfunktion og ligesaa lidt som alle har ret til at forlange at blive statsfunktionærer — det være enten ministre, admiraler, generaler eller postmestre, ligesaa lidt har alle til en stat hørende individer retfærdigt krav paa at kunne afgive stemme eller at blive valgt.

Hvor skadelig en lov om kvindernes overflytning fra hjemmet til det offentlige liv vilde være — og stemmeret og valgbarhed med ombudspligt for kvinder er jo i virkeligheden intet andet — trænger ingen nærmere paavisning. Hvorledes man end anskuer kvindens stilling og rettigheder, saa kan det dog ikke negtes, at en adgang og forpligtelse for hende til at deltage i det offentlige liv maa være en sprængkile i familietræet. En grundlovsbestemmelse om valgret for kvinder er en underminering af familiens grundvold, et indgreb i mandens ret til at kræve, at hans hustru skal leve i og for hjemmet og en voldshandling mod børnene, hvem familien i første linje skal tjene og støtte. Og det er en underlig skjæbnens ironi, at den efter opfyldelse af sin modertrang higende kvinde ved deltagelse i kvindesagsbevægelsen retter sin skarpeste brod mod barnet, ligeoverfor hvem jo familiens trivsel og bestaaen har sin hovedopgave. — — — Kvindens interesser i erhvervslivets politiske ordning har hidtil fuldt tilfredsstillende været varetaget af mændene, og jeg slutter mig helt til, hvad en anseet tysk kvindesagskvinde, fru dr. jur. Kempin, paa en socialkongres i Jena udtalte i 1897, naar hun sagde, at «hun med tryghed vilde lægge kvindens interesser i hænderne paa sin mand, sin far, sin søn eller sin ven, da kvindens indflydelse paa sine mandlige paarørende er langt større end det indrømmes i kvindesagskredse. — — — En selvstændig kvindes opfatning af sociale eller politiske spørgsmål gives ikke og kan overhovedet ikke gives». — — — Det er i de store byer, at kvindesagsbevægelsen» flourer; der skrider de op, saa de indbilder sig selv og enkelte andre, at de repræsenterer en verdensopinion. Udover landet hører man saa godt som aldrig

noget om den store overlast, kvinderne skal være gjenstand for. Men kvindesagen behandles af politikerne med en vis courtoisie, en slags overlegen velvilje, et slags indsmigrende koketteri. Man kan jo nemlig aldrig vide, hvad det kan blive til, dette med den kvindelige stemmeret, saa det er bedst at være forsigtig, og herpaa frembyder konstitutionskomiteens indstilling et slaaende eksempel. — — — Naar de store lande, som har stor politisk erfaring, ikke har vovet for alvor overhodet at drøfte dette stemmeretskrav, saa skulde det efter min mening være en ganske alvorlig pegepind ogsaa for det norske folk. — — —

Kvindespørsmaalets sociale løsning ligger ikke i stemmeretten, ikke i samme løn for kvinden som for manden, ikke i at skaffe hende adgang til poster og embeder, men det ligger i at skaffe de flest mulige kvinder adgang til et i hygienisk og økonomisk henseende sorgfrit egteskab — med andre ord i at forbedre livsvilkaarene for manden. — — — for kvinden afhænger hendes livslykke ikke af, at hun er fri, men af at hun er bunden til manden. Hendes afhængighed er en naturlov, en trang for hende selv og en betingelse for hendes velvære. — — — Undertiden kan man finde angivet, at Bismarck skal have udtalt sig til fordel for kvindenes deltagelse i det offentlige liv. Men dette er ganske urigtig. Et saa egte mandfolk som Bismarck har aldrig sagt eller skrevet noget i retning af, at kvinderne nogensinde skulde faa stemmeret eller blive valgbare. — — — Det er ikke uden grund, at klartskuende mænd i kvindebevægelsen ser et *memento mori* for samfundet og mener i kvindesagens støj at høre aadselbillens gnaven paa samfundslegemet. Og kvindebevægelsen er jo i virkeligheden et sygdomstegn, et symptom paa samfundets opløsning. Et kvindesagsfolk vil uvægerlig synke i folketal, tabe i national kraft og miste sin anseelse blandt nationerne. At give kvinderne stemmeret og valgbarhed og gennemføre dette system i praksis efter dets konsekvenser vil simpelthen være at begaa nationalt selvmord. — — —

Chr. Knudsen: — — — Naar det siges, at kvinderne har et kald at udføre i familien, og at dette skulde være i strid med deres deltagelse i samfundslivet, saa mener jeg, at dette kun er talemaader og intet andet. Thi har ikke ogsaa mændene et kald inden familien? — — —

Bryggesaa: — — — Jeg mener, at livet selv har vist, at kvinder har rigtig gode anlæg for det offentlige liv, og naar de først i den

sidste menneskealder har reist krav paa stemmeret og i det hele krav paa en mere selvstændig stilling i samfundet, kommer det af deres tidligere undertrykte stilling. Mændene tog styret i den tid, da den brutale magt var den afgjørende, og under det styre blev kvindernes anlæg for det offentlige liv helt og holdent holdt nede. De fik ikke udvikle sig; kvinderne blev oplært og opdraget slig, at de selv tabte troen paa, at de havde slige anlæg. Men da saa livet og udviklingen førte til, at tusender og atter tusender af kvinder maatte staa paa egne ben og sørge for sig selv, da saa de selv, at deres gamle tro var falsk; de saa, de havde evner og kræfter, som de ikke før havde drømt om, og de vilde bruge disse evner. — — — — Og hvorledes staar vi idag? Jo, statistiken siger os, at tusender og atter tusender af kvinder i vort land staar som selvstændige næringsdrivende, og de fleste kvinder hører ialfald til den erhvervende klasse. I intelligens og aandsudvikling staar kvinderne fuldstændig ved siden af mændene. Kvinderne har kanske særlige anlæg for de sider af det offentlige liv, som mændene er mindst skikket for. Men just derfor vil samfundet tjene paa at faa ogsaa kvinderne med i arbeidet. Skal vi saa, naar de kommer og beder om stemmeret, sætte os imod det længere? — — — —

Castberg: — — — — Jeg vil i denne forbindelse nævne, at i andre lande har det været saa, at kvindernes stemmeret er reist og drevet igjennem af arbeiderne og deres kvinder. Det har vist sig i andre lande, at naar arbeiderne har taget den sag op, saa har de formaet at gennemføre den som en helt udretfærdig reform, som en reform, der ikke gennemføres som en klassereform, og jeg vil sige det allerede her, at der kan reises en sterk anklage mod kvinder, som har drevet stemmeretsbevægelsen her i vort land, for, at de i ikke større grad har formaet at knytte arbeiderne og deres kvinder til denne bevægelse og taget den op som en stor, ikke alene retfærdighed ligeoverfor kvinderne, men som en stor social retfærdighedssag ved at tage op kravet om almindelig stemmeret og kun almindelig stemmeret. Der bliver derfor over denne reform allerede fra første øieblik lagt et uretfærdighedens skjær efter den form og ved den maade, hvorpaa man vil gennemføre den nu, som en begrænset stemmeret. Jeg vil intet have sagt om, hvorvidt man af taktiske grunde, fordi det kan være et skridt henimod det rette, alligevel bør stemme for den begrænsede stemmeret; men det vilde været et sterkere, værdigere, skjønnere præg over denne sag, om sagens talsmænd og først og fremst kvinderne havde seet lidt mere paa,

at der er ogsaa den retfærdighedsside ved sagen, at der bygges paa samfundsnytten og ikke paa pengene, skattebetalingen og alskens krimskrams, som man fører ind i denne sag. — — — — Jeg tror, at komiteens flertal har truffet det rette, naar det siger en sætning, som jo forresten er en gammel sætning, at et samfund — og kanske ikke mindst et lidet samfund som vort — er bedst tjent med, at det legger beslag paa, kan faa utnytte alle de kræfter, som samfundet sidder inde med. Nu heder det hos mindretallet — og det lyder som en erkjendelse af rigtigheden af det, jeg her sagde, og som flertallet har pegt paa — at «kvinden og manden har de samme interesser i samfundslivets bedst mulige ordning, og naar manden varetager statens tarv, varetager han samtidig sit eget og kvindens». Altsaa, mænd og kvinder har fælles interesser; men manden skal varetage disse interesser alene. Ja, jeg har nævnt det før, det er et ræsonnement, som er en gjenganger fra enevoldstidens ræsonnement: vi alene vide. — — — —

Stang: — — — — Hvordan kan man overhovedet, hvis man har den opfatning af kvinderne, som hr. dr. Malm har, hvordan kan man overhovedet forlange, at alle de egen-skaber, som man tilkjender kvinderne, skal stænges inde i familielivet og ikke faa lov til at gjøre sig gjældende i videre kredse? Det skulde skade det offentlige liv, om alt det gode, vi sætter pris paa hos kvinderne, skulde faa udløb ogsaa i det offentlige liv. Det skulde skade familielivet, om hun ogsaa fik adgang til at øve indflydelse udenfor det! Det er en tankegang, som forekommer mig at ligge udenfor enhver sund sans. At familielivet skulde forstyrres ved, at kvinderne faar adgang til at tage del i det offentlige liv paa samme maade som mændene, begriber jeg ikke. Det vil selvfølgelig kunne rive op i de hjem, hvor hustruen sidder paa stortinget; men det kan dog ikke blive mange. Hovedsagen er, at kvinderne faar stemmeret, ikke at de bliver valgt. Men hvordan skal det, hvis man forsøger at se praktisk paa tingen, kunne rive op i hjemmene, at konen faar adgang til at gaa til urnen hvert tredje aar og stemme sammen med manden? — — — —

Malm: — — — — Det kan ikke nytte at tale om alle kvindernes fortreffelige egen-skaber. Jeg har selv i indstillingen givet dem min største ros for deres intelligens; men jeg maa dog fremdeles hævde, at med hensyn til kvindens hjerne og mandens hjerne er de absolut forskjellige; der er en kvalitativ, principiell forskjel i anlæg, som aldrig nogen-

sinde kan udviskes, hvilket bevises deraf, at aldrig nogensinde hidtil er der født nogen kvinde — uagtet enhver kvinde er datter af sin far — som har vist mandlige anlæg eller mandlige egenskaber, der kommer op mod mandens. Det er en naturlov, som enhver, som forstaar at iakttagere naturen, maa erkjende, og hvis ikke, bør han lære det.

Med hensyn til, hvad professor Stang fremholdt om kvindens moralske renhed er jeg den første til at give hende min kompliment for hendes moral. Men jeg har fremholdt, at de i moralsk henseende største personligheder, som historien kan fremvise, er mænd, og jeg skulde tro, at naar det kommer til stykket, kan vi mænd fuldt ut maale os i moralsk renhed med den anden og større halvdel af menneskeheden, kvinderne. Det er floskler at paastaa, at vi er mere umoralske end kvinderne; det forholder sig ikke saa.

— — — man har bebreidet mig at jeg har pegt paa den store indflydelse, kvinden har i det offentlige liv. Og der er hævdet, at man derfor maa give dem stemmeret — for at modarbejde den slemme indflydelse, som hun havde bag kulisserne. Ja, hvis det var saa, at man ved at give stemmeret til mænd og kvinder kunde opnaa, at disse kvinder og mænd altid handlede aabent og ærlig, og ikke drev nogensomhelst intriger og fandskab, saa tror jeg næsten, at jeg vilde stemme for stemmeret for kvinder — jeg tror næsten det. Men skal vi nu foruden den indflydelse, som kvinden har bag kulisserne, og som hun trods alt desværre altid vil komme til at beholde, ogsaa give hende statsborgerlig stemmeret, saa vil det ikke blive til at holde ud.

Castberg: — — — det er i mine øine et glædeligt vidnesbyrd om, hvor langt vi dog er kommet i kultur og i sund sans paa dette omraade, at det eneste udførligere forsvaret for at opretholde den nuværende udelukkelse af kvinderne, som er kommet frem her, det drukner i latter.

Alfred Eriksen: — — — For mig staar det saa, at spørgsmaalet om, hvorvidt kvinderne skal kaldes til deltagelse i samfundslivets forskellige gjøremaal, skal faa ret og adgang til at øve sin indflydelse der, det intet har at gjøre med spørgsmaalet om, hvorvidt man ønsker, at kvinderne skal blive som mænd, og at kvinderne skal overtage mændenes arbejde. Selv om vi, der er socialdemokrater, er forvisset om, at den konkurrence med alle dens sørgelige følger, som kvinderne hidtil har drevet for at trænge sig ind paa

mandens arbejder, ikke i længden vil lykkes, saa er der dog den fuldeste grund til at sige, at enhver, som er medlem af samfundet, og som har de betingelser, der trenges for at eie almeninteresse, bør ogsaa uden hensyn til kjønn have ret til at øve indflydelse paa samfundets anliggender. — — —

Hansson: — — — Jeg mener, at en indskrænket stemmeret som den, som komiteens flertal indstiller paa, og hvorved man udelukker næsten halvdel af kvinderne over 25 aar, er ingen demokratisk reform. Jeg har derfor aldrig kunnet slutte mig til reformen paa den maade. Jeg har for mine vælgere fremholdt, at jeg kun kan stemme for almindelig stemmeret for kvinder, ikke for nogen indskrænket stemmeret. — — —

Votering:

Videre var indstillet:

6. Det fra kvindestemmeretsforeningens bestyrelse ved Carl Stousland fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50, alt. B, forslag nr. 7 i dok. nr. 72 for 1903/1904, bifaldes.

Grundlovsforslaget var saalydende:

Grundlovens § 50 skal herefter lyde som følger:

§ 50. Stemmeberettigede er

- Mænd, der er norske borgere, har fyldt 25 aar og som har været bosat i landet i 5 aar og opholder sig der;
- Kvinder, der er norske borgere, har fyldt 25 aar og som har været bosat i landet i 5 aar og opholder sig der, og som har betalt skat til stat eller kommune for det sidst forløbne skatteaar ifølge ligning af antagen indtægt paa mindst kr. 400,00 i kjøbstæder og kr. 300,00 paa landet eller lever i helt eller delvis formuesfællesskab med ektefælle, der har betalt saadan skat.

Enhver, der har en samlet indtægt af kr. 400,00 i kjøbstæder og kr. 300,00 paa landet, skal lægges i skat til kommunen, selv om vedkommende efter de vedtagne skatteregler vilde blive skattefri. Skattebeløbet maa i dette tilfælde ikke være under 50 øre og ikke over 2 kroner.

Grundlovsforslaget — komiteens indstilling post 6 — bifaldtes med 96 mod 25 stemmer.

Videre var indstillet:

7. Det fra L. Qvam ved A. Galtvik fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50, forslag 8, alt. B i dok. nr. 72 for 1903/1904 bifaldes ikke.

Votering:

Komiteens indstilling bifaldtes enstemmig. Videre var indstillet:

8. Det af W. Konow fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50, forslag nr. 14 i dok. nr. 77 for 1905/1906 bifaldes ikke.

Votering:

Komiteens indstilling bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Jeg foreslaar, at den vedtagne grundlovsforandring gives følgende overskrift: «Grundlovsbestemmelse til forandring af grundlovens § 50».

Votering:

Præsidentens forslag bifaldes enstemmig.

1908

Dokument nr. 81.

Grundlovsforslag fremsat paa seks og femtiende og syv og femtiende ordentlige storting.

I.

Kongelig proposition angaaende forandring av forskjellige paragrafer i grundloven.

(Jfr. st. prp. nr. 92 for 1908.)

Hans Majestæt Kongens proposition til Norges Rikes Storting til grundlovsbestemmelser angaaende forandring av forskjellige paragrafer i grundloven.

Vi Haakon, Norges Konge,
gjør vitterlig:

Ved at la følge gjenpart av Justis- og Politidepartementets indstilling i saken skal Hans Majestæt herved paa den i grundlovens § 112 bestemte maate foreslaa for Norges rikes Storting at fatte beslutning til grundlovsbestemmelser angaaende forandring av forskjellige paragrafer i grundloven overensstemmende med et eller flere av de i vedlagte utkast indeholdte og tildels i flere alternativer avfattede forslag.

Git paa Kristiania slot den 19de august 1908.

Under Vor haand og rikets segl

Haakon.

(L. S.)

Gunnar Knudsen.

Hesselberg.

Utkast

til grundlovsbestemmelser angaaende forandring av forskjellige paragrafer i Grundloven.

VI.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

Stemmeberettigede ere de norske Borgere (Mænd og Kvinder), som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

6.

Forslag fra Chr. H. Knudsen, Alfred Eriksen m. fl. angaaende ophævelse af grundlovens § 7 og til forandring i forskjellige paragrafer.

— — — — C. Grundlovens § 50 foreslaaes som et af følgende to alternativer:

Alternativ 1:

Stemmeberettigede ere de norske borgere, mænd og kvinder, som have fyldt 21 aar, have

været bosatte i landet i 5 aar og opholde sig der.

Alternativ 2:

Stemmeberettigede ere de norske borgere, mænd og kvinder, som have fyldt 25 aar, have været bosatte i landet i 5 aar og opholde sig der.

10.

Forslag fra landskvindestemmeretsforeningens styre, vedtaget til fremsættelse af repræsentanten Fr. Havig, til forandring i grundlovens § 50.

Til
Stortinget.

Landskvindestemmeretsforeningens Styre tillader sig herved at fremsætte nedenstaaende Forslag til Forandring af Grundlovens § 50.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

§ 50.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Gjævrån 24de Juni 1907.

For Styret
F. M. Qvam,
Formand,

11.

Forslag fra Aa. Bryggesaa til forandring i grundlovens § 50.

Til
Stortinget.

Undertegnede fremsætter herved følgende forslag til forandring i grundloven: Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

Alternativ 1.

§ 50.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 21 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Alternativ 2.

Som alternativ 1, dog saaledes, at der istedetfor 21 Aar sættes 25 Aar.

Alternativ 3.

Som den nu lyder, dog saaledes, at baade i litr. a og b sættes 21 Aar istedetfor 25 Aar.

1910

Dokument nr. 22.

Fra konstitutionskomiteen.

Forslag angaaende forandring i formandskapslovenes bestemmelser om stemmeret for kvinder.

I.

Skrivelse fra Landskvindestemmeretsforeningen til Odelstinget om forslag til forandring i formandskapslovene av 1837.

(Se Indst. O. VI for 1910.)

Ovenstaaende forslag vedtages til fremsættelse.

Kristiania den 28de februar 1910.

Aa. Bryggesaa.

II.

Forslag til forandringer i formandskapslovene.

(Se Indst. O. VI for 1910.)

Det kan vel siges, at spørsmålet: «almindelig stemmeret for kvinderne» nu ikke er et spørsmål om, men naar utvidelsen skal gjennomføres. Vi mener, at det bør ske inden kommunevalgene iaar for den kommunale stemmerets vedkommende.

Kristiania, 19. februar 1910.

Chr. H. Knudsen.
Egede-Nissen.

Alfred Eriksen.
O. A. Eftestøl.

A. Buen.

III.

Til Norges Storting!

Paa Arbeiderpartiets kvindeforbunds aarsmøte den 27de februar 1910, hvor bl. a. stemmeretsspørsmålet behandledes, blev følgende uttalelse vedtatt:

«Det norske arbeiderpartis kvindeforbund samlet til aarsmøte, som representerer 33 kvindeforeninger fra forskjellige dele av landet, tillater sig herved at henstille til Stortinget at vedta det nu fremsatte forslag om utvidelse av den kommunale stemmeret for kvinder, saaledes at kvinderne til høsten kan gaa til valg paa samme betingelser som mænd. Møtet uttaler, at kvinderne ved sin store

interesse for samfundsspørsmålene og ved sin deltagelse i valgene har bevist, at der nu ikke kan være tilstede holdbare og forsvarlige argumenter mot den almindelige kommunale kvindestemmeret. Da den begrænsede stemmeret er en stor uretfærdighet, spesielt mot arbeiderklassens kvinder, maa vi indtrængende anmode Stortinget om at vedta ovennævnte forslag.»

Kristiania den 10de mars 1910.

Paa møtets vegne.
Gunhild Ziener,
dirigent.

1910

Indst. O. VI.

Indstilling fra konstitutionskomiteen om de for Odelstinget fremsatte forslag til forandring i formandskapslovenes regler for stemmeret.

(Dok. nr. 22.)

Til Odelstinget.

Under 1ste mars d. a. tilstillet Odelstinget nærværende komite følgende forslag:

1. Forslag fra Landskvindestemmeretsforeningens styre om ændring i formandskapslovenes § 2 derhen, at kvinder faar kommunal stemmeret paa de betingelser, som nu er gjældende for stemmeret for mænd. Forslaget er vedtatt til fremsæt-

telse av Aa. Bryggesaa (Nr. 1 i dok. nr. 22).

2. Forslag fra Alfred Eriksen, A. Buen, Egede-Nissen og O. A. Eftestøl til ændring i formandskapslovenes § 2 derhen, at stemmeretten for kvinder blir almindelig, og at reglerne for suspension og tap av stemmeret indtages i paragrafen. Forslaget er likelydende med § 2 i den fremsatte og nu tilbakekaldte Ot. prp. nr. 16. (Nr. 2 i dok. nr. 22).

Til behandling i forbindelse med ovenstaaende forslag er under 2den april oversendt komiteen:

1. En av Arbeiderpartiets kvindeforbunds aarsmøte avgit uttalelse til fordel for almindelig stemmeret for kvinder. (Nr. 3 i dok. nr. 22). Senere er meddelelse om tilslutning indkommet fra 7 kvindeforeninger.
2. En av Trondhjems arbeiderpartis kvindeforening avgit uttalelse i samme retning (trykt i forslag nr. 2). Uttalelsen er tiltraadt av 12 andre kvindeforeninger.

Komiteen finder, at de kommunale stemmeretsregler for kvinder nu bør bringes i overensstemmelse med de for mænd gjældende. Det principielle spørsmål om kommunal stemmeret for kvinder er forlængst avgjort ved formandskapsloven av 29de mai 1901, og man finder derfor ikke grund til nærmere at indlate sig derpaa. Under de senere drøftelser av spørsmålet om utvidelse av kvindernes stemmeret til almindelig som for mænd har det fra alle sider saagodtsom samstemmig været erkjendt, at dette spørsmål ikke er et spørsmål om, men naa utvidelsen bør

gjennemføres. — — — I saa henseende har man nu 8 aars erfaring at bygge paa, og at den vundne erfaring ikke har virket i nogen henseende avskrækkende, har man et vidnesbyrd om i den ved grundlovsbestemmelse av 14de juni/1ste juli 1907 foretagne utvidelse av kvindestemmeretten ogsaa til statsborgerlige valg. Paa det kommunale omraade har forøkelsen av de stemmeberettigedes antal ved indførelsen av den begrænsede stemmeret for kvinder ikke virket forstyrrende paa den jevne og rolige utvikling, og kvindernes deltagelse i det kommunale liv har paa mange maater gavnet og beriket dette. — — — Ved at ta skridtet fuldt ut og indføre almindelig stemmeret mens de nu stemmeberettigede kvinders tilgang til valgene endnu er i utvikling, vil overgangen til almindelig stemmeret foregaa paa den naturligste og lempeligste maate. — — —

Kristiania i konstitutionskomiteen den 26de april 1910.

Aa. Bryggesaa,
formand og ordfører.

G. N. Grivi,
sekretær.

1910

Forhandlinger i Odelstinget.

Møte den 13de mai.

Præsident: Liestøl.

Sak nr. 1.

Indstillinger fra konstitutionskomiteen om forskjellige ændringer i formandskapslovene (indst. O. VI med tillæg).

Saken i sin almindelighet undergaves debat.

Statsraad Arctander: Jeg vil begynde med at sige, at jeg ikke er nogen prinsipiell motstander av den store reformsak, som her er fremlagt. — — —

Det var ikke fædrenes fremgangsmaate at gaa til denne slags avgjørelser med liten forberedelse, efter kort erfaring. Stemmeretten blev git i 1814 og ikke forandret igjen før i 1884. Jeg regner ikke det, at man i 1821 fik nogen hundrede rettighetsmænd med i Finmarken. Man begyndte arbeidet for utvidelse av de under utviklingen altfor snævre stemmeretsbetingelser i 1851, men naadde først frem i 1884 til den første utvidelse, og den første utvidelse var en moderat utvidelse. Da fik man antallet av stemmeberettigede op fra 100 000 til en 130 000. Siden steg de, indtil

de ved den sidste utvidelse, som fandt sted, kom opp imot et par hundrede tusen. Det tok 70 aar, fra 1814 til 1884, forinden mandsstemmeretten blev utvidet. Derefter fikk kvindene stemmeret. 70 aar, det var for længe at vente under den utvikling, som var foregaa, det erkjender jeg; men 7 aar, det er noksaa kort, og alene 7 aars erfaring er det vi nu har. — — —

Jeg har en mistanke om, at denne fremkastelse av den kommunale stemmeret nu paa dette tidspunkt ikke gjøres saa meget for sin egen skyld, men vel nærmest for at danne et led i forberedelsen for gjennomførelse av den statsborgerlige almindelige stemmeret for kvinder. — — — Blandt disse mange tusender av kvinder vil den overveiende del, enten de bor i arbeiderstrøk, eller de er i tjenende stilling i andre strøk av byen, gaa til socialdemokraterne og skaffe dem en majoritet, som vil være dyrt kjøpt for byens øvrige borgere. Jeg vil slutte med at henstille, at denne sak ikke avgjøres idag, men at den utsættes til nærmere overveielse. — —

Lothe: — — — — Jeg er ogsaa klar over at mine ord har liten betydning. Og hvorfor? Jo, for det nytter ikke at bremse, naar kvinder staar bak en stemmeretsvogn, som er trukket av et firspand, hvorav det første par er en socialist og en radikaler, og det andet par er en konservativ og en liberal. Da nytter det ikke at bremse. Farten blir like god; det gaar like godt, enten man snakker imot, eller man snakker for, eller rettere det gaar like galt; for efter min overbevisning vil vedtagelsen av et forslag som dette kjøre os i grøften.

Knudsen: — — — — Men arbeiderkvindene, nei desværre, de er endnu ikke kommet saa langt, at de helt og fuldt har benyttet sig av den kommunale kvindestemmeret. Den opdagelse har jeg gjort. Men de har vokset i tal fra 1901 til 1907, det skal jeg indrømme. Jeg kan saaledes trøste hr. Arcander med det, at hvis vi nu gjennomfører almindelig kvindestemmeret, saa vil nok desværre ikke det sige det samme som, at disse tusener tropper op ved næste kommunale valg, til høsten og stemmer med socialdemokratiet. Og om de møter, saa er jeg forberedt paa, at de ialfald i nogen utstrækning vil stemme med de andre partier; men det avholder mig ikke fra at være med paa at give kvinderne almindelig stemmeret, kommunalt. Ti for mig har ikke det betydning, hvorledes de vil anvende sin stemmeret; for mig er det et retfærdighetsprincip. — — — —

Magnus Nilssen: — — — — Der findes ikke efter min opfatning noget fornuftig argument mot at gaa til at gjøre stemmeretten almindelig for kvinder paa samme maate som den nu er for mænd. Vi maa endelig komme bort fra dette, at dele voksne, tænkende mennesker efter klasse, stand, stilling og kjønn her i landet. — — — — Om det er tjenestepiker, om det er fabrikkpiker eller om det er kontor damer, saa har man ikke nogen ret til at forutsætte og tro, at de skal være mindre mennesker, være mindre intelligente, ha mindre forstand paa de spørsmaal, som de blir sat til at være med at behandle, end mændene flest. De samme argumenter, som førtes i marken mot mandsstemmerettens utvidelse, den tid da det het, at arbeiderne hadde mere bruk for en tønne poteter enn for stemmeretten, og at arbeiderne ikke forstod sig paa disse ting, at de ikke betalte nogen skat osv. osv., de samme argumenter føres frem nu overfor kvindestemmerettens utvidelse. Stortinget har gang paa gang vist, at det ikke hyldet den opfatning, denne konservative lære, og jeg tviler ikke om, at Odelstinget ogsaa idag vil vise, at det ikke er tilhænger

av den slags opfatning, som her er docert.

Komiteen hadde indstillet til Odelstinget at fatte følgende beslutninger:

A.

Beslutning til lov — — — —

I.

Efternævnte paragrafer i lov av 14de januar 1837 om formandskaper paa landet, jfr. tillægslove av 27de juli 1896, 29de mai 1901 og 17de mai 1904, skal lyde:

§ 2.

Stemmeberettigede fra 1ste oktober det aar, da mandtallet avfattes, ere mænd og kvinder, som ere norske borgere, have fyldt 25 aar og have været bosatte i landet i fem aar, naar de i de to sidste aar have havt fast ophold i herredet og ikke ere i noget tilfælde, som efter grundlovens §§ 52 og 53 bevirker suspension eller tap av stemmeret.

Votering:

Komiteens indstilling til § 2 bifaldtes med 71 mot 10 stemmer.

De 71 herrer var:

Spangelo, F. Konow, Sæbø, Trædal, Aarnes, Svendsbøe, Mjelde, Skaar, Lie, Skilbred, Grivi, Tveiten, Olsen, Strøm, Holtsmark, Hans Hansen (D.), Fürst, Marthin Nilsen, Saba, Suhrke, Rolfsen, Valentinsen, W. Konow, Sandberg, Aaen, Kaldager, Hannevig, Austeen, Nalum, Lindvig, Magnus Nilssen, Knudsen, Blilie, Thune, Natvig, J. Hestnes, Meyer, Torsvik, Bryggesaa, Lindstøl, Imenæs, Liestøl, Andersen Grimsø, Kulstad, With, Langeland, N. Hestnes, Ludv. Enge, Grini, Krag-Torp, M. F. Nilssen, P. Pedersen, Kielland, Oddmund Vik, Gjedrem, Jelsa, Meinich, J. Pedersen, Foshaug, Alfred Eriksen, Halvorsen, Buen, Galtvik, Aavatsmark, Inderberg, Sivertsen, Hoff, Riddervold-Jensen, Hagerup Bull, Brevig og Prydz.

De 10 herrer var:

Lothe, Sælen, Wergeland, Bratlie, Leegaard, Blakstad, Anton Eriksen, Handberg, Loreng og Michelet.

Fraværende: Hjertnæs (syk), Omholt Eftestøl, Lappen, Djuvik, Joakimsen, Ulstrup Sandnes, Kristvik, Furuholmen og Lima (perm.)

Videre var indstillet:

II.

Nærværende lov træder i kraft straks.

Votering:

1. Komiteens indstilling under A II bifaldtes enstemmig.
2. Lovens overskrift bifaldtes enstemmig.

1910

Forhandlinger i Lagtinget.

Møte den 27de mai kl. 5 efterm.

Præsident: J a h r e n.

Sak n r. 2.

Odelstingets beslutning til lov om forskjellige ændringer i formandskapslovene (besl. O. nr. 54).

Thallaug: Der har været øvet en temmelig sterk kritik likeoverfor konstitutionskomiteens indstilling i denne sak, og der er fremkommet sterke bebreidelser mot komiteens konservative og frisindede medlemmer, fordi de har kunnet slutte sig til denne indstilling. Det har været fremstillet slik, at indstillingen hadde vakt harme i vide kredse ute i vort folk, at vi hadde optraadt paa egen haand efter eget forgodtbefindende uten vælgeres mandat, at vi var nogen kjærringer uten skjorter o. s. v. Saken er saa stor, og der har visselig hersket saapas meningsforskjel om saken ute blandt vælgerne, at jeg finder det ganske naturlig, at der er fremkommet kritik.

Det har været fremstillet slik, at det skulde væsentlig være socialisterne, som fik tilgang av de nye stemmeberettigede. Ja, jeg er ikke saa sikker paa det. Vi saa det ved valget i 1900, da man gjorde stemmeretten almindelig for mænd; der var ikke nogen tegn, som viste, at der blev noget radikalt, yderliggaaende valg efter den stemmeretsutvidelse. Jeg tænker, det vil komme til at vise sig her ogsaa, at det blir noksaa mange av de nye stemmeberettigede, som flokker sig om de andre faner og ikke melder sig ind som menige i socialisternes rækker. Men selv om saa var, selv om det blev størstedelen som gjorde det, saa mener jeg, at det kan ikke være nogen avgjørende hindring for at gaa med paa reformen, naar man ellers finder, at det er riktig, at kvinderne faar stemmeretten. Mit syn paa tingen er, at tidspunktet nu er inde til, at de faar den.

Wright: — — — — Odelstingets beslutning kan lignedes med en komet, som viser sig, uten at dens bane i forveien er blit beregnet; den vækker ængstelse og uro ut over hele landet. Ti dersom man mener, at der eksisterer en sterk opinion og et folkekrav paa at faa almindelig stemmeret for kvinderne, eller ialfald et sterkt og almindelig ønske hos kvinderne selv, da tar man feil. Jeg kjender kvindestemmeretsforeninger, som med stor energi har arbeidet for, at kvinderne skulde faa

den stemmeret, som de nu er i besiddelse av, men da denne stemmeret var opnaadd, saa blev disse kvindestemmeretsforeninger opløst, fordi kvinderne mente, at da var maalet naadd, og de agtet ikke at arbeide for en yderligere stemmeret end den, kvinderne nu har faat. — — — — Derimot er det en liten klik av kvinder her i hovedstaden, som partout vil, at kvinderne skal være likestillet med mænd i omtrent alle ting. Det er denne klik, som har sat denne bevægelse i scene, og som har formaadd at skrike saa høit, at det hørt ut som om skriket skulde komme fra landets samtlige kvinder. — — — —

Jeg har hørt til dem, som har ment, at kvinderne burde hat stemmeret længe før de fik den. Allerede i 80-aarene uttalte jeg mig offentlig og arbeidet for, at kvinderne skulde være med i det offentlige og kommunale liv. Men dengang fik saadan tale litet gehør, hvad enten det var hos mænd eller hos kvinder. Det turde derfor hände, at jeg tidligere end de fleste her i forsamlingen har arbeidet for kvindens rettigheter. Jeg mente dengang, at kvinderne burde ha stemmeret paa samme betingelser som mændene. — — — — Naar man skal gi sine medborgere stemmeret, maa det jo være samfundets tarv, man i første række skal vareta. Men er det saa, saa maa spørsmålet bli, om det er heldig, om det er betryggende for samfundet at ogsaa de, som ingen skat betaler, de som ikke er med og bærer samfundets utgifter, skal være med at bestemme over samfundets utgifter, som alene bæres av andre. Jeg mener nei. Og jeg mener endvidere, at om man engang har begaaet den feil, at man har git alle skattefri mænd stemmeret, saa bør man ikke begaa den feil om igjen og gjøre den endnu større ved ogsaa at gi skattefri kvinder stemmeret. — — — —

Præsidenten: Hr. Wright har fremsat følgende principale forslag:

«Odelstingets beslutning bifaldtes ikke. Det henstilles til Odelstinget at henlægge saken.»

Subsidiært har han foreslaat:

«Odelstingets beslutning bifaldes ikke.

Det henstilles til Odelstinget at oversende saken til regjeringen.»

Statsraad Arctander: — — — — Jeg skal faa lov til at læse op et par linjer av en eksposé, som jeg i sin tid som borgermester har levert til Kristiania formandskap, og som jeg tror gir en tilstrækkelig forklaring. Der

staar i et tilbakeblik over 90-aarenes og den følgende tids kommunale utvikling og kommunale økonomi bl. a.: «Paa den kommunale økonomis hittil nogenlunde fredede enemerker blev der en kappestrid mellem partirepræsentanterne om at reise krav paa kommunale reformer uten at anfegetes av de gamle «spidsborgerlige» hensyn til deres kostende, en kappestrid om at vise de mange tusen nye borgere, som den almindelige stemmeret hadde kaldt til valgurnen, hvem der var ivrigst til at ta sig av deres interesser.» Deri tror jeg vi har forklaringen. Allerede forinden de kvindelige stemmeberettigede var rykket ind eller kommet i nogen større mængde, var den tendens sterkt oppe, og den blev ikke svakere siden. Dette var altsaa atter de taktiske grunde, som var ute, det var kommunetaktikken, det gjaldt at samle de nye stemmeberettigede, som begyndte at komme, og som man ventet flere av, ind til sig ved at gaa med paa nye lokkende projekter, som kunde særlig vise, at man tok sig av dem først og fremst, at man ansaa det som kommunens hovedopgave at ta sig av dem. Dette har ført til, at der blev forøkedede skatter, at kommunens utgifter steg og gjælden steg; de nye stemmeberettigede, efterhvert som de rykket ind, var ikke alene med at stemme for dette selvfølgelig, men de var allikevel nogle av de ivrigste til at holde det frem. — — — — Naar de hensyn som jeg her har gjort gjældende, sammenholdes med det statistiske faktum, at av de nye stemmeberettigede kvinder vil den helt overveiende del ikke være skattebetalende og den helt overveiende del være kvinder, som hører til de samfundsklasser, blandt hvilke socialisterne har sin sikre høst, maa det erkjendes, at mine betragtninger har sin fulde gyldighet. Det er ikke tomme skræmsler, det er en faktisk fremstilling, bygget paa virkelige forhold. Det virkelige forhold med benyttelsen av den stemmeret, som vi nu har, er, at av alle gifte kvinder stemmer saagodtsom hver eneste socialistkvinde med sine mænd, mens der av de øvrige gifte kvinder kun er endel, som stemmer med sine

mænd, baade her i Kristiania og endnu mere andensteds. Av de ugifte kvinder har det hittil været forholdsvis faa, som har stemt med socialisterne; men med den almindelige stemmeret vil dette forhold bli fuldstændig forandret, idet her ogsaa alle tjenestepiker, alle fabrikarbeidersker, alle syersker o. s. v. nu vil bli stemmeberettigede, eller de fleste av dem, som ikke har været det før.

— — — — Jeg tror paa det, at naar en del aar er gaat, 20—30 aar eller saa, da vinder ansvarsfølelsen overtaket over magtfølelsen, det tviler jeg ikke paa; men hvorfor skal man utsætte samfundet for skjæbnesvangre feiltagelser, naar man kan undgaa det ved at gaa skridtvis frem i stedenfor i sprang.

Egede Nissen: — — — — ethvert menneske, som har øine og øren og evne til at observere, maa kunne ha lagt merke til, at det er en uretfærdighet, som hittil har været opretholdt, og som man derfor maa se til at fjerne. Jeg kommer til at tænke paa, at der var valg i en av de byer, hvor jeg var ute og talte. Saa var det like i valgtiden, at der kom en kone med en trillebør, som hun kjørte nogen i, og saa kom en politimand forbi og sa, hvad er det, du kjører paa der da, mor? Jo, sa hun, det er kvindens overhoved. Det var nemlig manden, som var drukken og som hun hadde samlet op utenfor en restauration og kjørte hjem i en trillebør. Denne kvindens overhoved hadde stemmeret, men kvinden, som efter bedste evne hadde søkt at holde ham oppe, hun var utelukket fra stemmeret, fordi hendes drukkendidrik av en man ikke hadde betalt skatten. — — — —

Votering:

1. Wrights principale forslag — — — — blev med 24 mot 7 stemmer ikke bifaldt.
2. Wrights subsidiære forslag — — — — blev med 24 mot 7 stemmer ikke bifaldt.

Etter forslag av præsidenten besluttedes enstemmig: Lovbeslutningene blir som bifaldt ogsaa av Lagtinget at oversende kongen.

1910

Indst. S. XXXXV.

Indstilling fra konstitutionskomiteen om de paa Stortinget i 1907 og 1908 fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50.

(Dok. nr. 81 for 1908, forslagene nr. 1 VI, 6 C, 10 og 11).

Til Stortinget.
I 1814 gaves stemmeret kun til de norske

borgere over 25 aar, som enten var embedsmænd, kjøbstadsborgere eller eiere eller bru-

kere av fast eiendom. I 1821 blev de saakaldte rettighetsmænd i Finnmarken sidestillet med dem, som eiet eller brukte matrikulert jord, og disse stemmeretsregler blev derpaa staaende uforandret til 1884. Da utvidedes stemmeretten saaledes, at ogsaa de mænd, som for det sidst forløpne aar hadde betalt direkte skat til stat eller kommune efter en antagen indtægt av mindst kr. 500,00 paa landet og mindst kr. 800,00 i kjøb- eller ladesteder, beholdt stemmeret, naar de i et aar hadde hat fast bopæl i valgkommunen og ikke som tyende tilhørte en andens husstand. Efter skattelovene av 1882 kunde imidlertid kommunestyrene fastsette saa store skattefrie beløp, at mænd med stor forsørgelsespligt ikke skattelagdes, selv om de hadde en indtægt av kr. 500,00 paa landet eller kr. 800,00 i kjøbstad. Adgang for disse til at bli stemmeberettiget aabnedes ved en i 1891 foretat ændring i skattelovene saaledes, at enhver, som hadde den nævnte indtægt, skulde skatlægges, i tilfælde med en mindsteskat av mellem kr. 0,50 og kr. 2,00.

Paa Stortinget i 1886 fremsattes paany forslag om utvidelse av stemmeretten, og to av forslagene gik ut paa stemmerett ogsaa for kvinder (dok. nr. 116 for 1886, forslagene nr. 6 og 7). Forslagene kom til behandling paa Stortinget i 1890. I konstitutionskomiteen uttalte 4 medlemmer, at det maatte ansees principielt uriktig at dra kvinderne ind i det offentlige liv ved at meddele dem politisk stemmeret. Et mindretal paa 3 medlemmer fandt derimot, at stemmeretten ganske naturlig maatte utvides saaledes, at ogsaa kvinderne fik denne ret, da de som norske borgere hadde betingelser for at bruke stemmeretten til samfundets gagn. Et medlem anførte som sin opfatning, at en reform som denne var for litet anerkjendt og paakrævet, samt at veien til borgerlig stemmeret for kvinder i hvert fald burde gaa gjennom erhvervelse av kommunal stemmeret, i hvilken henseende en begyndelse allerede var gjort paa skolens omraade.

I Stortinget beholdt det forslag, som gik ut paa almindelig stemmeret for kvinder, 15 stemmer. Det forslag, som gav kvinder stemmeret paa de betingelser, som da var opstillet for mænd, fik 44 stemmer.

I 1889 var likelydende forslag fremsat (dok. nr. 114 for 1889), og de kom til behandling i 1893. I konstitutionskomiteen hævdet et mindretal den samme principielle opfatning, som flertallet i 1890 hadde gjort gjældende; men et flertal paa 5 medlemmer indstillet et forslag om stemmeret for kvinder til vedtagelse. Av flertallet holdt 3 medlemmer principalt paa almindelig stemmeret og subsidi-

ært paa begrænset stemmeret efter forslag nr. 7, alt. A. Formanden, Michelsen og Engelhart uttalte i indstillingen (indst. S. 181): «Da kvinderne til denne tid har været ganske utelukket fra at stemme ved politiske valg, turde overgangen bli for sterk ved med en gang at gjøre stemmeretten almindelig ogsaa for kvinderne, og det tør derfor være rigtigst for tiden at bli staaende ved forslag 7, alt. A, der stiller den selvstændige kvinde like med mænd efter de nugjældende stemmeretskvalifikationer.

Det var altsaa dette forslag, som komiteen indstillet til vedtagelse; men da 3 av komiteflertallets 5 medlemmer principalt holdt paa forslaget om almindelig stemmeret for kvinder, blev spørsmålet om, hvorvidt et saadant skridt skulde tages allerede da, drøftet noksaa indgaaende. Forslaget om almindelig stemmeret for kvinder gik selvfølgelig ut paa at stille mænd og kvinder like, og det blev fra dette forslags forkjæmpere fremhævet, at naar man skulde gaa til almindelig stemmeret for mænd, syntes der for dem, som i princippet holdt paa stemmeret for kvinder, at være liten grund til ikke med en gang at ta skridtet fuldt ut. Kvinderne stod, hvad intelligens og utvikling angaar, fuldt paa siden av mændene, og der var ingen grund til at frygte for, at de vilde misbruke retten.

To av flertallets medlemmer fandt, at utviklingen med en naturlovs gyldighet vilde gaa i retning av, at kvinder i en ikke altfor ubestemmelig fremtid med rette vil kunne kræve den samme medborgerlige stemmeret, den samme aktive borgerret som mænd; men man fik gaa skridtvis frem saaledes som skedd ved gjennomførelsen av stemmeret for mænd.

Ved voteringen beholdt forslaget om almindelig stemmeret 44 og komiteindstillingen 58 stemmer.

Den samme opfatning av spørsmålet gjorde sig ogsaa gjældende i Stortinget i 1895. I 1892 var nemlig lignende forslag fremsat (dok. nr. 124, forslagene nr. 26 A og 21 A). Likesom i 1893 gik komiteindstillingen ut paa vedtagelse av forslaget om begrænset stemmeret, idet 4 medlemmer, hvorav 3 subsidiært, stemte for og 3 mot forslaget. De 3 medlemmer av flertallet stemte principalt for almindelig stemmeret. I tinget fik forslaget om almindelig stemmeret 37 og indstillingen 54 stemmer.

De i grundloven opstillede stemmeretsregier gjaldt saavel for den kommunale som for den statsborgerlige stemmeret, og samtlige fremkomne forslag til grundlovsændringer omfattet saaledes stemmeretten i det hele. I 1894 forelaa imidlertid for Odelstinget forslag fra

A. Qvam angaaende særskilte stemmeretsregler for den kommunale stemmeret og i 1896 indtoges i formandskapslovene saadanne regler. De i 1895 fremsatte grundlovsforslag angaaende stemmeretsutvidelse kom saaledes kun til at gjælde for den statsborgerlige stemmeret (dok. nr. 159 for 1895). Kravet paa almindelig statsborgerlig stemmeret for mænd hadde stadig vokset i styrke, og det var bare et tidsspørsmål, naar det skulde imøtekommes. Det var ogsaa om det krav, interesserne samlet sig under valgene i 1897, og da intet av de i 1895 fremsatte forslag aapnet adgang til at stemme for almindelig stemmeret for mænd og begrænset stemmeret for kvinder, fik forslagene om begrænset stemmeret ikke nævneværdig tilslutning ved behandlingen i tinget i 1898. Et forslag om almindelig stemmeret for mænd og kvinder fik 33 stemmer.

Den av et medlem av konstitutionskomiteen i 1890 uttalte opfatning, at veien til statsborgerlig stemmeret for kvinder bør gaa gjennom erhvervelse av kommunal stemmeret, synes fra midten av nitiaarene og utover at vinde tilslutning fra flere hold. Som allerede nævnt fremkom der i 1896 forslag om kommunal stemmeret for kvinder, og for Odelsstinget i 1898/1899 fremsattes ikke mindre end 7 saadanne (dok. nr. 10 for 1898/1899). For Odelstinget i 1900/1901 fremsattes atter 3 forslag om saadan stemmeret (dok. nr. 35 med 2 tillæg), og som bekjendt førte behandlingen av disse til vedtagelse av de nugjældende kommunale stemmeretsregler. Da saa de i 1898 fremsatte forslag om statsborgerlig stemmeret for kvinder (dok. nr. 110 for 1898, forslagene nr. 5 og 6) i 1902 kom til behandling, uttalte konstitutionskomiteen:

«Komiteen finder, uanset de enkelte medlemmers standpunkt til spørsmålet om stemmeret for kvinder i sin almindelighet, enstemmig at maatte indstille samtlige de foreliggende forslag til ikke bifald.

Ved forandringen i formandskapslovenes § 2 av 29de mai 1901 har kvinder erholdt kommunal stemmeret, og det maa da ansees ønskelig, inden man gaar til nærmere drøftelse av spørsmålet om statsborgerlig stemmeret for kvinder, at vinde nogen erfaring for, hvorledes den kommunale stemmeret vil virke — — —»

Indstillingen (indst. S. nr. 71 for 1901/1902) gik altsaa ut paa ikke realitetsbehandling av spørsmålet om statsborgerlig stemmeret for kvinder, og denne indstilling vedtokes enstemmig og uten debat.

For Stortinget i 1903/1904 forelaa atter til behandling 2 forslag om statsborgerlig stemmeret for kvinder (dok. nr. 80 for 1900/

1901, forslagene nr. 11 og 12). I indst. S. nr. 61 henviste konstitutionskomiteen til, hvad samme komite i 1901/1902 hadde uttalt. — — — Komiteens indstilling bifaldtes enstemmig.

I 1905 la kvinderne for dagen en fædrelandskjærlighet, politisk interesse og politisk takt, som fortjener at pekes paa i denne forbindelse. Gjennem dertil valgte deputationer overbragtes Stortinget adresser fra Norske kvinders nationalraad, fra kvinder fra Drammen og omegn og fra Landskvindestemmeretsforeningen, hvori uttaltes tilslutning til Stortingets beslutning av 7de juni. Landskvindestemmeretsforeningens adresse var undertegnet av 244 765 kvinder.

Denne optræden fra kvindernes side vakte fortjent opmerksomhet ikke alene i Stortinget, men ogsaa over det hele land, og den gav anledning til en livligere diskussion om statsborgerlig stemmeret for kvinder.

I 1907 behandlet Stortinget de da foreliggende forslag om statsborgerlig stemmeret for kvinder. Konstitutionskomiteens medlem Malm var principielt imot stemmeret for kvinder. — — — Komiteens øvrige 8 medlemmer fandt, at den utvikling, som i en længere tid er foregaaet paa det sociale område, ganske naturlig maa føre til, at der fra lovgivningens side ikke lægges hindringer i veien for kvindernes deltagelse i løsningen av samfundets mange og viktige oppgaver.

Ved behandlingen i Stortinget fik forslaget om almindelig stemmeret for kvinder 48 stemmer, hvorimot forslag om begrænset stemmeret vedtokes med 96 mot 25 stemmer.

Nærværende komites flertal (Bryggesaa, Grivi, Høstmark og Torsvik) deler den av komiteens flertal i 1907 hævdede opfatning, at der ingen prinsipiell grund er for at opstille andre stemmeretsregler for kvinder end for mænd, og dette flertal finder ogsaa, at tiden nu maa være inde for principets gjennomførelse. Kvindernes deltagelse i de kommunale valg viser, at de har stor interesse for offentlige sakers skjøtsel, og denne interesse kom endda sterkere tilsyne ved stortingsvalgene ifjor.

Flertallet vil under henvisning til, hvad nærværende komite enstemmig har uttalt i indst. O. VI for iaar om kommunal stemmeret for kvinder, bemerke, at hvad der er anført om det uheldige ved censussystemet gjælder i endda høiere grad ved en saadan regels anvendelse ved de statsborgerlige valg. Ved disse valg kommer ofte partilidenskapen noksaa sterkt frem, og netop av den grund

bør en persons stemmeret paa ingen maate være avhengig av, hvorledes hans indtægt ansættes, eller av hvorvidt en anden person finder at ville betale en ham ilignet skat i rette tid.

Flertallets standpunkt er imidlertid ikke bygget paa rent teoretiske betragtninger, men paa en gjennom aarrækker erhvervet erfaring for, at censussystemet er uheldig. Den form, hvorunder dette system anvendes nu hos os, er ogsaa i særlig grad skikket til at vække uvilje mod systemet, og de erfaringer, som valgstyrene og andre gjorde ved valget ifjor, bekræfter dette. Der fremkom fra mænd inden alle partier sterke utalelser mot systemet, og naar disse ikke i større grad kom offentlig frem, var vistnok grunden den, at man gik ut fra, at en utvidelse av stemmeretten vilde ske inden næste valg. Flertallet tror, at der neppe skal kunne paavises en grundlovsbestemmelse, som erfaringsmessig set har vist sig saa uheldig som denne.

To medlemmer forbeholder sig ogsaa at stemme for, at aldersgrænsen sættes til 21 aar.

Mindretallet (H. Hanssen (T.), Suhrke og Thallaug) kan ikke slutte sig til flertallets standpunkt i denne sak. Vistnok maa det principielle spørsmåal om statsborgerlig stemmeret for kvinder ansees for avgjort ved grundlovsbestemmelsen av 14de juni—1ste juli 1907, og under disse omstændigheter kan man forstaa at der reises krav paa samme stemmeretsregler for kvinder som for mænd. Man finder dog grund til at gjenkalde i erindringen, at Stortinget altid har krævet, at der skal hengaa nogen tid mellem hver stemmeretsutvidelse, bl. a. forat der kan vindes tilstrækkelig erfaring for,

hvorledes utvidelsen har virket. — — — — Vistnok er det saa, at det gjældende census-system kan føre til uheldige resultater, men man kan ikke tillægge dette saa stor betydning at man av den grund allerede nu skulde gaa til at forandre de i 1907 vedtagne stemmeretsregler for kvinder. Endelig finder man at burde fremhæve, at der ikke altid kan stilles de samme fordringer for utvidelse av den kommunale som for utvidelse av den statsborgerlige stemmeret; spesielt maa det ved utvidelse av den statsborgerlige stemmeret fordres, at kravet paa saadan utvidelse maa være almindelig, saavel for land som by. Og mindretallet nærer en sterk tvil, om det med rette kan hævdes, at der for tiden er noget almindelig krav — paa land og i by — om almindelig statsborgerlig stemmeret for kvinder.

Av foranstaaende vil det fremgaa, at mindretallet agter at stemme mot de foreliggende forslag.

I henhold til det anførte indstiller komiteen til Stortinget at fatte saadan

b e s l u t n i n g :

- — — —
3. Det forslag, som landskvinnestemmeretsforeningens styre ved Fr. Havig har fremsat til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 10 i dok. nr. 81 for 1908), bifaldes.
- — — —

Kristiania i konstitutionskomiteen den 30te april 1910.

Aa. Bryggesaa,
formand og ordfører.

G. N. Grivi,
sekretær.

1911

Forhandlinger i Stortinget.

Møte den 17de mars kl. 5 efterm.

Præsident: Halvorsen.

Præsidenten: Jeg har at meddele, at den for Kristiania bys 3dje kreds, indkaldte vara-representant, frøken Rogstad, er fremmøtt og har inntat sin plads i Stortinget.

Ærede representanter!

Denne dag, den 17de mars 1911, vil bli en merkedag i vort lands historie, fordi det idag er første gang, en kvinde fremmøter her i Stortinget som en av dets representanter — en begivenhet, som utvilsomt vil vække oppmerksomhet viden om. Om tidspunktet var

inde for gjennomførelse av den reform, som denne begivenhet skyldes, har meningene været delte inden vor nation; men jeg føler mig overtydet om, at man i kommende tider i stedse øket grad vil faa forstaaelsen av, at reformen har været av den art, at den har bragt vort land hæder og ære, og at den har virket og end mere vil komme til at virke i politisk henseende for vort lands utvikling fordelagtig.

Forsamlingen paahørte staaende præsidentens tale.

1911

Forhandlinger i Stortinget.

Møte den 10de august.

Præsident: Halvorsen.

Sak n r. 2.

Indstilling fra konstitutionskomiteen om de paa Stortinget i 1907 og 1908 fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50 (indst. S. XXXXV for 1910).

Præsidenten: I anledning av denne sak er der til Stortinget inkommet en skrivelse fra landskvindestemmeretsforeningen i Kristiania datert 5te juli 1911 og en skrivelse fra arbeiderpartiets kvindeforbund datert Kristiania den 7de august samt et telegram fra Drammen av 9de august fra kvindestemmeretsforeningens styre. Disse dokumenter utlægges paa præsidentens bord, om nogen skulde ønske at se dem.

Suhrke: — — — — § 112 i grundloven siger: «Viser erfaring, at nogen del av denne kongeriket Norges grundlov bør forandres, skal forslag derom» o. s. v. Den siger altsaa, at man bør høste erfaring. Og det vil vel ingen kunne paastaa, at man har høstet nogen erfaring, som skulde gaa i den retning, at der nu bør foretages nogen forandring? Jeg mener derfor som sagt, at man foreløbig bør gjøre et pust i bakken og bli staaende ved den stemmeret for kvinder, vi har nu, ialfald endnu en tid.

Bryggesaa (komiteens formand og ordfører): — — — — Vi vet alle, at man stod saa at sige paa samme standpunkt like fra 1821 til 1884 med hensyn til dem, som skulde ha stemmeret. Stortinget var altfor ræd for at gaa til utvidelse af stemmeretten. Men hvad var følgen? Følgen av Stortingets uvilighet til at gaa til utvidelse, det var den, at folk maatte gaa krokveier for at faa stemmeret. Det var i den tid, det saakaldte myrmandvæsen blomstret op. Er det saa særdeles behagelig at mindes? — — — — Jeg tror, at de fleste nu for tiden vil maatte indrømme, at den motstand, som dengang førtes, den var utidig seig og streng, og folket selv viste det ved alle de kunstige maater de brukte for at faa formerne i stand slik, at de kunde bli stemmeberettiget. Og vi vet likesaa, at fra 1884 til 1897, da den statsborgerlige stemmeret blev almindelig for mænd, saa var ogsaa i den tid kampen noksaa hidsig, noksaa bitter. Jeg tror ikke, at man kan se tilbake paa den kamp med nogen synderlig stolthet.

— — — — jeg finder i det hele tat ikke, at der er noget, som taler for en utsættelse nu. Jeg er tilbøielig til at spørge: hvad nøler I efter?

Hagerup Bull: — — — — Naar jeg ikke tror, at det vil være riktig nu at gaa til at gjøre stemmeretten almindelig for kvinder, saa er det ikke paa grund av forhold, som har noget med kjønnsforskjellen at gjøre. Men jeg tror, at det er en rigtig sætning og bekræftet av erfaringen, at politisk indsigt vindes kun ved at utøve politisk indflydelse. — — — — Der ligger ingen miskjendelse av, at kvindekjønnet har like forutsætninger som mændene for at vinde frem til politisk indsigt; mit ræsonnement vilde været det samme, om det var mændene, det gjaldt. — — — — Men jeg skal indrømme, at efter de erfaringer vi hittil har vundet om kvinders deltagelse baade i det kommunale og det politiske liv, tror jeg ikke, det vil kunne være forbundet med nogen betænkelighet i næste periode, efter de nye valg, at gaa til almindelig politisk stemmeret ogsaa for kvinder.

Thallaug: — — — — Jeg kan i alt væsentlig slutte mig til det, som blev uttalt av hr. Bryggesaa om sencussystemet. Det er selvfølgelig saa at det byder paa visse uheldige sider, og jeg skal medgi, at det kan lede til, at mange særdeles vel kvalifiserte kvinder paa den maate kan bli utelukket. Jeg beklager forsaavidt det; men jeg mener, at man faar se bort fra de forholdsviis faa tilfælde, hvor disse beklagelige resultater opstaar, og se paa den store almindelige regel, og da mener jeg, at kunde mændene i saa lang tid klare sig med censussystemet, kan sagtens kvinderne klare sig i de faa aar, som her kan bli tale om at vente, før man gaar over til almindelig statsborgerlig stemmeret.

Knudsen: — — — — Jeg mener, der er ingen grund til at la dem vente; ti netop dette, at politisk erfaring gir politisk indsigt, er en grund mere til at ta skridtet snarest mulig for derved at gi alle landets borgere, ogsaa kvinderne, politisk indsigt. Men de valg, som hittil er foretat, efterat kvinderne har faat stemmeret — saavel de kommunale som de sidste statsborgerlige — har vist os, at det

gaar lit raskere i vore dage at skaffe sig politisk indsigt, end det gik i forrige aarhundrede for bønderne. I vore dage er politikken almindelig samtaleemne mellem kvinder som mænd, — — — Der er ogsaa grund til at spørge: er der nu egentlig nogen større forskjel, socialt set og med hensyn til oplysning og forstaaelse av statsanliggender i det hele tat, paa storparten av de kvinder som sidst fik stemmeret, og dem, som staar udenfor, som ikke har den? Jeg mener nei. — — — Og det er jeg overbevist om, at om man idag vil nedstemme den almindelige statsborgerlige stemmeret for kvinder, saa skal det vise sig, at det kun øker radikalismens fart i menneskenes sind og tanke i landet. Jeg for min del har været med paa at fremsætte et grundlovsforslag, som ogsaa foreligger til behandling her idag, under post 2, om almindelig stemmeret for mænd og kvinder fra 21 aars alderen, og jeg agter at opta det forslag. Jeg har naturligvis ikke noget haab om, at det skal seire idag, men jeg optar det, fordi der er et saa langt skridt frem, før alle de er kommet med, som, retfærdig set, bør være med og ha stemmeret. Man behøver ikke at frygte for, at det skal gaa for rask, fordi om man idag f. eks. gaar til almindelig stemmeret for kvinder fra 25 aars alderen. Der er endnu et langt skridt igjen paa udviklingens bane paa dette omraade. Jeg tror, at de herrer, som har talt imot, og som vil stemme mot almindelig statsborgerlig stemmeret for kvinder fra 25 aars alderen, de vil snarere styrke det krav, som maa komme op paany, og atter og atter komme op, nemlig at stemmeretten skal bli almindelig for mænd som for kvinder fra 21 aars alder.

Høstmark: — — — Under sidste valg, da jeg reiste omkring og holdt mine foredrag og møter og samtalte med folk, kom dette spørsmål om kvindestemmeretten ofte frem. Paa møterne om kveldene naar vi sat og pratet sammen efter foredragene, kom det paa tale: har den mands kone stemmeret, har den mands kone stemmeret? Ja, enkelte, som hadde set efter i skattelisterne og lignende, hadde da rede paa det og kunde sige: Ja, kona di har stemmeret, for du er lignet for den og den sum, men kona di har ikke stemmeret, for du er lignet for mindre. Naar dette blev oplyst paa disse møter, og det gik op for forsamlingen, hvor uretfærdig og hvor meningsløst det var, saa hørte jeg aldrig mere end én mening om det. De sa allesammen, at dette maa dere snarest mulig se at faa forandret. Og jeg har været tilstede paa valgting og set kvinder møte frem for at stemme og har set, at de er blitt avvist,

fordi deres mænd var lignet for mindre end kr. 300,00. Jeg har set, hvorledes de har gaat spidsrotgang nedover kirkegulvet, og jeg har ikke hørt mere end en mening om det baade fra politiske meningsfæller og andre deroppe: dette er stygt, det er uværdig. — — — Hr. Hagerup Bull talte om politisk indsigt. Det gaar ikke an, mente han, at gi politisk stemmeret til alle disse, som ikke har politisk indsigt, før de har vundet den indsigt. Ræsonnementet synes mig litt underlig. Det minder mig virkelig om gutten, som sa, han ikke vilde bade, før han hadde lært at svømme.

Bratlie: — — — Netop fordi Norge i denne sak staar i første række, mener jeg, at vi bør være forsigtige, saa vi ikke kommer ut paa, hvad andre vil anse som eventyr. Hvad Norge foretar i denne sak, følges med interesse i utenverdenen fuldt saa meget som her i landet; og hvis Norge nu efter det store skridt, vi nylig har tat med hensyn til kvindestemmeretten, viser ro og resignation med hensyn til videre utvidelse i nogen tid, saa tror jeg, saken derved vil vinde istedenfor at tape. — — — Jeg mener, at der kan komme den dag, da kanskje mange flere end nu i øieblikket vil erkjende, at det stort set var til sakens bedste, at man tok den stilling, som jeg tar idag, selv om det for øieblikket ikke er populært eller kanskje fordelagtig for et politisk parti at stille sig saa. Jeg stemmer altsaa for tiden imot forslaget.

Komiteen hadde indstillet:

1. Alternativ 1 i det forslag som Aa. Bryggesaa har fremsat til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 1 i dok. nr. 81 for 1908) bifaldes ikke.

Bryggesaa: Der er et par medlemmer av komiteen, som vil stemme for dette forslag, og jeg tillater mig derfor at opta det.

Grundlovsforslaget var saalydende: Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 21 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Votering:

Grundlovsforslaget blev med 101 mot 19 stemmer ikke bifaldt.

Videre var indstillet:

3. Det forslag, som landskvindestemmeretsforeningens styre ved Fr. Havig har fremsat til forandring i grundlovens § 50

(forslag nr. 10 i dok. nr. 81 for 1908)
bifaldes.

Grundlovsforslaget var saalydende: Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

Stemmeberettigede er de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

Votering:

Grundlovsforslaget blev med 47 mot 73 stemmer ikke bifaldt, idet forslaget ikke opnaadde grundlovmæssig flertal.

De 47 herrer var:

Kristensen, Blakstad, Th. Hansen, Wright, M. F. Nilssen, Furuholmen, Jahren, Aarstad, Lima, Jelsa, H. Hanssen, Anton Eriksen, Halvorsen, Handberg, Loreng, Riddervold-Jensen, Michelet, Hagerup Bull, Brevig, Opsahl, Spangelo, Irgens, Gjesdahl, Lothe, Hjertenæs, Aarnes, Gerhardsen, Svendsbøe, Sælen, Lie, Strøm, Tandberg, Holtsmark, Hans Hansen, Fürst, Suhrke, Rolfsen, Sandberg, Klem, Kaldager,

Godske Nielsen, Bratlie, Leegaard, E. Enge, Blilie, Meyer og Thallaug.

De 73 herrer var:

Bryggesaa, Djuvik, Lindstøl, Liestøl, Andersen Grimsø, Kulstad, Amundsen, Bakkejord, Joakimsen, With, Ulstrup, Sandnes, Langeland, Høstmark, Kristvik, N. Hestnes, Ludv. Enge, Grini, Krag-Torp, P. Pedersen, Oddmund Vik, Gjedrem, Austbø, Dyrland, Meinich, J. Pedersen, Foshaug, Alfred Eriksen, Buen, Galtvik, Hagerup, Aavatsmark, Inderberg, Sivertsen, Hoff, Frisak, Prydz, Sæbø, Næss, Trædal, Mjelde, Skaar, Rinde, Skilbred, Grivi, Tveiten, Ruberg, Omholt, Martin Nilsen, Saba, Bernhard Hanssen, Egede-Nissen, Valentinsen, W. Konow, Larsmon, Embretsen, Eftestøl, Aaen, Hannevig, Austeen, Nalum, Strengenhagen, Magnus Nilsen, Knudsen, Throne Holst, Landheim, Lappen, Thune, Natvig, Grindland, J. Hestnes, Torsvik og Foss.

Fraværende: Guldal, Holsen og Werge-land.

1911

Dokument nr. 72.

Grundlovsforslag, fremsat paa sekstiende ordentlige Storting.

4.

Forslag fra Aa. Bryggesaa, Tomas Torsvik og O. A. Eftestøl til forandring i grundlovens §§ 7, 23, 50, 74 og 80.

III. Til § 50.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

§ 50.

Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som have fyldt 21 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

7.

Forslag fra landskvindestemmeretsforeningens styre, vedtatt til fremsættelse av Aa. Bryggesaa, Nils Djuvik, O. A. Eftestøl og Tomas Torsvik, til forandring i grundlovens § 50.

§ 50 skal herefter lyde:

Stemmeberettigede ere norske Borgere, Mænd og Kvinder, der have fyldt 25 Aar, og som have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.

8.

Forslag fra J. H. Meinich, P. O. Pedersen m. fl. til forandring i grundlovens § 50.

Grundlovens § 50 skal herefter lyde saaledes:

Stemmeberettigede ere de norske borgere, mænd og kvinder, som have fyldt 25 aar, have været bosatte i landet i 5 aar og opholde sig der.

9.

Forslag fra Chr. H. Knudsen, Alfred Eriksen m. fl. til forandring i grundlovens §§ 50, 61, 63, 70, 74, 76, 77, 78, 79 og 80.

Grundlovens § 50 foreslaaes som et av følgende to alternativer:

Alternativ 1:

Stemmeberettigede er de norske borgere, mænd og kvinder, som har fyldt 21 aar, har været bosatte i landet i 5 aar og opholde sig der.

Alternativ 2:

Stemmeberettigede er de norske borgere, mænd og kvinder, som har fyldt 25 aar, har været bosatte i landet i 5 aar og opholde sig der.

1913

Indst. S. XXXXIII.

Indstilling fra konstitutionskomiteen om de paa Stortinget i 1911 fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50.

(Dok. nr. 72 for 1911, forslagene nr. 4 III, 7, 8 og 9 A.)

Som det vil sees, falder forslagene med hensyn til innhold i 2 grupper. Forslag nr. 7 og nr. 8 og alternativ 2 i forslag nr. 9 A har samme ordlyd og gaar ut paa almindelig stemmeret for mænd og kvinder, som har fyldt 25 aar. Til anden gruppe hører forslag nr. 4 III og alternativ 1 i forslag nr. 9 A med samme ordlyd og med almindelig stemmeret for mænd og kvinder, som har fyldt 21 aar.

Som bekjendt drøftes spørsmålet om stemmeret for kvinder nu saagodtsom over hele den civiliserte verden. Kvinderne organiserer sig sterkere og sterkere til fremme av saken. De danner landsforbund som igjen slutter sig sammen i verdensforbund. Den inter-

nationale kvindestemmeretsallianse grundlagt i 1902 omfatter nu 23 land, den har holdt en række vellykkede kongresser, som har utvidet kjendskapet til bevægelsen og mægtig øket tilhængernes tal. En oversigt over sakens stilling og de forskjellige lands og staters lovgivning paa dette omraade er indtat i indst. S. nr. XXXXVIII for 1906/1907 og avtrykt i indst. S. nr. XXXXV for 1910, til hvilke indstillinger man tillater sig at henvise. — —

Antallet av stemmeberettigede i hele riket utgjorde i 1909 779 847. Tilveksten i tre-aaret utgjorde saaledes 47 427. Av de stemmeberettigede var i 1909 294 697 (37,79 pct.) kvinder. Av de stemmeberettigede i 1912 var 324 990 (39,28 pct.) kvinder — altsaa en øk-

ning av 30 293 eller vel 10 pct., mens antallet av stemmeberettigede mænd kun er øket med 17 134 (fra 485 150 til 502 284) eller ca. 3½ pst.

I 1909 avgav 162 928 (33,23 pct.) kvinder stemme.

Efter en foreløbig beregning var der ved sidste folketælling ialt 607 709 kvinder over 25 aar. Av disse var altsaa over halvparten eller 53,48 pct. stemmeberettigede.

Ved kommunevalget i 1910 var der i det hele, naar ogsaa de med suspensionsanmerkning (28 130) medtages, 519 720 stemmeberettigede kvinder og 465 191 stemmeberettigede mænd tilsammen 984 911.

Efter forslagene nr. 7 og nr. 8 og alternativ 2 i forslag nr. 9 A blir reglerne for den statsborgerlige stemmeret de samme som de nu gjældende for den kommunale stemmeret.

Ved sidste folketælling var der som ovenfor nævnt 607 709 kvinder over 25 aar. Ved kommunevalget i 1910 var der 519 720 stemmeberettigede kvinder. Der var saaledes 81 989 kvinder over 25 aar, som ikke var mandtalsført.

I formandskapslovene kræves imidlertid 2 aars ophold i kommunen som betingelse for stemmeret. Da saadan betingelse ikke opstilles i de foreliggende forslag, vil der bli adskillig flere med statsborgerlig end med kommunal stemmeret. — — —

Gaar man ut fra, at der efter forslagene nr. 7 og nr. 8 og alternativ 2 i forslag nr. 9 A blir 550 000 stemmeberettigede kvinder, og man herfra trækker antallet av stemmeberettigede kvinder ved stortingsvalget i 1912, saa skulde antallet av stemmeberettigede øke med ca. 225 010 eller vel 27 pct.

Til sammenligning kan anføres, at stemmeretsutvidelsen i 1907 medførte en forøkelse av de stemmeberettigedes antall med ca. 64 pct.

Man er nu her i landet kommet derhen, at alle partier ifølge sine valgprogrammer er enige om, at kommunal og statsborgerlig stemmeret er en ret, som like fuldt tilkommer kvinden som manden, og at denne ret — enkelte indskrænkninger endnu undtatt — maa være almindelig saavel for kvinder som mænd ved opnaaelsen av en viss alder.

Det er da heller ikke inden nærværende komite — naar spørsmålet om aldersgrænsen for opnaaelse av stemmeret sættes ut av betragtning — nogen meningsforskjel i denne sak. Det principielle spørsmål om stemmeret for kvinder er forlangst avgjort ved formandskapsloven av 29de mai 1901 og ved grundlovsbestemmelsen av 14de juni og 1ste

juli 1907. Under de senere drøftelser av spørsmålet om utvidelse av stemmeretten for kvinder til almindelig som for mænd har det fra alle sider saagodtsom enstemmig været erkjendt, at dette ikke er et spørsmål, om utvidelse bør gjennomføres, men om naa utvidelsen bør gjennomføres. — — —

Man vil imidlertid bemerke, at den indtægtsgrænse for opnaaelse av stemmeret, som blev vedtatt i 1907, vistnok hittil har stængt mange ute fra stemmeret, men den blev sat saa lavt, at med den utvikling, som har fundet sted siden 1907, stigende lønninger og kanskje mest den nye skattelov, vil en stor del av de kvinder, som hittil har været utestængt, være stemmeberettiget ved kommende valg. Man kan vistnok gaa ut fra, at en betragtelig del av de 225 000, som man har regnet skulde komme med som nye stemmeberettigede, vil ha stemmeret ved førstkommande stortingsvalg, selv om man ikke gaar til nogen ændring i stemmeretsbetingelserne.

Hvad angaar forslag nr. 4 III og alternativ 1 i forslag nr. 9 A i dok. nr. 72 for 1911, indstiller komiteen begge disse forslag til forkastelse.

Den stemmeretsutvidelse, som komiteen nu enstemmig har foreslaatt bifalddt, vil tilføre vort offentlige liv ca. 225 000 nye vælgere, og det er efter flertallets skjøn ikke stemmende med jevn og forsiktig utvikling at vedta en ny og vidtrekkende økning — ca. 140 000 — før den første endnu er sat ut i livet. — — —

Komiteens medlem Chr. Knudsen kan ikke erkjende rigtigheten av komiteflertallets grunde for ikke at anbefale almindelig statsborgerlig stemmeret for kvinder og mænd, som har fylt 21 aar, og nævnte medlem forbeholder sig at opta forslag. Subsidiært slutter han sig til indstillingen.

Komiteens medlem Løberg forbeholder sig at staa frit til spørsmålet om aldersgrænsens nedsattes til 21 aar.

Komiteen finder intet at bemerke ved de forslag, som gaar ut paa almindelig stemmeret for kvinder over 25 aar, men vil anbefale til vedtagelse det som nr. 7 i dok. nr. 72 for 1911 anførte forslag fra landskvindestemmeretsforeningen.

Kristiania i konstitutionskomiteen den 30te april 1913.

Rolf Jacobsen,
formand.

Ingebr. Løberg,
ordfører og sekretær.

1913

Forhandlinger i Stortinget.

Møde den 11te juni kl. 5½ efterm.

Præsident: Årstad.

— — — —
Sak nr. 3.

Indstilling fra konstitutionskomiteen om de paa Stortinget 1911 fremsatte forslag til forandring i grundlovens § 50 (indst. S. XXXXIII).

Komiteen hadde indstillet:

1. Forslag fra Aa. Bryggesaa, Tomas Torsvik og O. A. Eftestøl til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 4 III i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes ikke.

Votering:

Komiteens indstilling under post 1 bifaldes enstemmig.

Videre var indstillet:

2. Alternativ 1 i forslag fra Chr. H. Knudsen, Alfred Eriksen, A. Buen og Egedenissen til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 9 A i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes ikke.

Chr. Knudsen: Jeg vil tillate mig at opta dette forslag. Det er ikke saa, at vi er alene om at kræve stemmeret saavel for kvinder som for mænd fra 21 aars alderen her i landet. Vi socialdemokrater har hat dette paa vort program fra den første dag, da vi formet vort program. Det er flere land ute i Europa, som har sænket stemmeretsgrænsen til 21 aars alderen. Det skulde ogsaa synes naturligt, at naar folkets unge sønner er modne til at trækkes ut paa moerne og oplæres i krigskunsten, da burde de ogsaa være myndige statsborgere. — — — —

Jacobsen (komiteens formand): Komiteens flertal har ikke kunnet indstille paa bifald av dette forslag om at sænke stemmegrænsen til 21 aar. — — — —

Har dette spørsmåal været drøftet av vort folk? Kan man sige, at vort folk har tat standpunkt til denne store og vigtige reform? — — — —

Ribsskog: — — — — Jeg tror, at det nuværende Storting ikke vilde ha skapt sig noget daarlign eftermåle, om det nu hadde gjennemført almindelig stemmeret helt ut for alle over 21 aar og dermed avsluttet stemmeretskampen her i vort land.

Votering:

Grundlovsforslaget blev 84 mot 26 stemmer ikke bifaldt.

Videre var indstillet:

3. Forslag fra landskvindestemmeretsforningens styre ved Aa. Bryggesaa, Nils Djuvik, O. A. Eftestøl og Tomas Torsvik til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 7 i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes.

Grundlovsforslaget var saalydende:

§ 50 skal herefter lyde:

Stemmeberettigede ere norske borgere, mænd og kvinder, der have fyldt 25 aar, og som have været bosatte i landet i 5 aar og opholde sig der.

Votering:

Grundlovsforslaget bifaldtes med 111 stemmer.

Fraværende var:

Kristvik (forfald), Inderberg (forfald), Indrehus (forfald), Lund (forfald), Engvald Hansen, Andr. Hanssen (forfald), Valentinsen (forfald), Embretsen, Rustad (forfald), Gauslaa (forfald), Andersen Grimsø (forfald) og Ulstrup.

Videre var indstillet:

4. Forslag fra J. H. Meinich, P. O. Pedersen m.fl. til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 8 i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes ikke.
5. Alternativ 2 i forslag fra Chr. H. Knudsen, Alfred Erikhen m. fl. til forandring i grundlovens § 50 (forslag nr. 9 A i dok. nr. 72 for 1911) bifaldes ikke.

Votering:

Komiteens indstilling under 4 og 5 bifaldtes enstemmig.

*Grunnlovsbestemmelse av 11. juni 1913 —
kunngjort 7. juli — 1913.*

§ 50. Stemmeberettigede ere norske Borgere, Mænd og Kvinder, der have fyldt 25 Aar, og som have været bosatte i Landet i 5 Aar og opholde sig der.